

ACTA ACADEMIAE PAEDAGOGICAE SZEGEDIENSIS
SERIES LINGUISTICA, LITTERARIA ET AESTHETICA

PETŐFI S. JÁNOS
BÉKÉSI IMRE
VASS LÁSZLÓ
szerkesztik

SZEMIOTIKAI SZÖVEGTAN

18.a. Petőfi S. J.: Szövegkompozíció és jelentés
Témák és megközelítések a szövegtani kutatásban
18.b. Általános információk

X 40868

ACTA ACADEMIAE PAEDAGOGICAE SZEGEDIENSIS
SERIES LINGUISTICA, LITTERARIA ET AESTHETICA

PETŐFI S. JÁNOS
BÉKÉSI IMRE
VASS LÁSZLÓ
szerkesztik

SZEMIOTIKAI SZÖVEGTAN

- 18.a Petőfi S. János: Szövegkompozíció és jelentés
Témák és megközelítések
a szövegtani kutatásban
- 18.b Általános információk

JGYF KIADÓ, SZEGED, 2007

**TANULMÁNYOK, RECENZÍÓK, BIBLIOGRÁFIÁK ÉS REPERTÓRIUMOK
A DOMINÁNSAN VERBÁLIS HUMÁN KOMMUNIKÁCIÓ KUTATÁSA
KÖRÉBŐL**

**Lektorálta
GALGÓCZI LÁSZLÓ, R. MOLNÁR EMMA**

**Szerkesztette
PETŐFI S. JÁNOS, BÉKÉSI IMRE, VASS LÁSZLÓ**

**Címlap
PAPP GYÖRGY**

**Tipográfia, táblázatok
VASS LÁSZLÓ**

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000580709

**Az ábrákat készítette
PITRIK JÓZSEF**

**Technikai szerkesztő
VASS LÁSZLÓ**

**Ez a kiadvány az SZTE JGYTFK Magyar Nyelvi Tanszék, a JGYF Kiadó
és a Szegedért Alapítvány támogatásával jött létre.**

**HU ISSN 0236 – 7718
Acta Acad. Paed. Szeged
Ser. Ling. – Litt. – Aesth.
ISSN 0865 – 5960
ISBN 978 963 482 823 5**

X 4 0 8 6 8

Tartalom

Előszó.....	13
Petőfi S. János: Szövegkompozíció és jelentés Témák és megközelítések a szövegtani kutatásban	15
0. <i>Előszó</i>	17
1. <i>A nyelvészeti és a szemiotikai-textológiai kutatásról</i>	19
1.0. Bevezetés.....	19
1.1. Új irányzatok a nyelvészetben és a nyelvfilozófiában. (Generatív grammatika, univerzális grammatika, beszédaktus-elmélet)	19
1.1.0. Bevezető megjegyzés	19
1.1.1. John Lyons: <i>Einführung in die moderne Linguistik</i> . C. H. Beck, München, 1971. 538. – Eredetileg angolul: <i>Introduction to theoretical linguistics</i> . Cambridge University Press, London, 1969.....	20
1.1.2. Wolfgang Stegmüller: <i>Hauptströmungen der Gegenwarts-Philosophie. II. Kröner, Stuttgart, 1975. Kapitel I. Philosophien der Sprache</i> . [Chomsky, Montague, Austin és Searle] 1-85	21
1.1.3. Danny D. Steinberg – Leon A. Jakobovits (szerk.): <i>Semantics an interdisciplinary reader in philosophy, linguistics and psychology</i> . Cambridge University Press, London, 1971. 603.....	23
1.1.4. Donald Davidson – Gilbert Harman (szerk.): <i>Semantics of natural language</i> . Reidel, Dordrecht, 1972. 769	25
1.1.5. John L. Austin: <i>How to do things with words. (The William James Lectures delivered in Harvard University in 1955.)</i> . Ed. by J. O. Urmson. Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1962. – Németül: <i>Zur Theorie der Sprechakte. Deutsche Bearbeitung von Eike von Savigny</i> . Reclam, Stuttgart, 1972. 166. – John R. Searle: <i>Speech acts. An essay in the philosophy of language</i> . Cambridge University Press, London, 1969. 203	26
1.1.6. Guido Küng: <i>Ontology and the logistic analysis of language. An enquiry into the contemporary views on universals</i> . Reidel, Dordrecht, 1967. 210. – Eredetileg németül: <i>Ontologie und logistische Analyse der Sprache</i> . Springer, Wien,	

1963. – Wolfgang Stegmüller: *Hauptströmungen der Gegenwarts-Philosophie. II. Kröner, Stuttgart, 1975. Kapitel II. 3. Philosophische Logiken. 147-221.....26*

1.1.7. Karl-Otto Apel: *Analytic philosophy of language and the Geisteswissenschaften. [Foundation of Language, Supplementary Series, Volume 4.] Reidel, Dordrecht, 1967. 63. – Wolfgang Stegmüller: Hauptströmungen der Gegenwarts-Philosophie. Band II. Kröner, Stuttgart, 1975. Kapitel II. 2. Hermeneutik und Wissenschaftstheorie: Erklären und Verstehen nach Georg Henrik van Wright 103-146.....28*

1.2. Danyi Magdolna: *Nyelvészet, szöveg, interpretációelmélet Beszélgetés Petőfi S. Jánossal 1984-ben 30*

1.2.0. *1971-ben jelent meg (Frankfurtban) Petőfi S. János Transformationsgrammatiken und eine ko-textuelle Texttheorie. Grundfragen und Konzeptionen (Transzformációs grammatikák és egy ko-textuális szövegelmélet. Alapkérdések és koncepciók) című könyve, benne a generatív nyelvészet addigi eredményeinek elmélyült ismertetését nyújtva, s egyúttal korai megfogalmazását adva azoknak a szövegnyelvészeti kérdéseknek is, amelyek a szövegelméleti jelentéskutatás kiindulópontját képezték. A hetvenes évek szövegnyelvészeti és jelentéseméleti kutatásai egy sor olyan nyelvi tény nyelvészeti-szemantikai és logikai szemantikai értelmezését vállalták – a generatív mondatgrammatikák eredményeit is értékesítve –, amelyekre a mondatközpontú nyelvészeti kutatás objektíve nem vállalkozhatott.30*

A kérdés – válasz párok:

1.2.1. *Egyetlen beszélgetés keretében illuzórikus lenne e kutatásokról egy részleteiben átfogó képet elvárnunk. Amire kérhettük Petőfi S. Jánost: vázolja – az adott szűk keretek között is a lehetséges teljességre törekedve – az általa és munkatársai által képviselt szövegelméleti kutatás alapvető elméleti célkitűzéseit, módszertani megalapozását, valamint eddigi eredményeit és soron következő feladatait.*

Mindenekelőtt azonban – dióhéjban – a maga életútját...30

1.2.2. *Hogyan látja a – Chomsky utáni – nyelvtudomány helyzetét, problémáit, feladatait? Lehet-e reális igénye és van-e lehetősége a nyelv tudományának arra, hogy önmagát a nyelv vizsgálatában körülhatárolva, a grammatika tudományaként fejlődjön? Vagy épp a Chomsky-féle generatív grammatika által felvetett kérdések vezettek oda, hogy a figyelem homlokterébe a jelentés kérdéskomplexuma kerüljön, s ezzel párhuzamosan a nyelvtudomány interdiszciplináris tudománnyá váljék, beolvastva módszertanába más tudományok, elsősorban a formális logika és a filozófiai logikák metodológiai princípiumait?31*

1.2.3. *Egységes jelentésemélettel még nem rendelkezünk. Önt idézem: „Jentés-vizsgálat címén a nyelvészet hosszú ideig kizárólag azzal a valamivel foglalkozott, amit jobb kifejezés híján „redukált fogalmi jelentés”-nek (az egyes nyelvi elemek között az adott nyelvben nyelvspecifikusan jelenlévő, fogalmi jelentésviszonyoknak) nevezhetünk. (...) Ha egy explicit nyelvelmélet felépítésére igényt tartunk, s erre igényt kell tartanunk, mert a nyelvészet elsősorban ezáltal vihető*

előbbre, önként adódik a referenciális jelentés vizsgálatának középpontba helyezése.” A felismert hiányérzetből egyes nyelvészek, így Benveniste is, azt a következtetést vonták le, hogy a nyelvtudomány tárgyát nem a nyelvi rendszerben adott konvencionális jelentésvizonyok vizsgálata, hanem egyedül a beszédben intencionálódó jelentés vizsgálata képezheti. Sarkítva: a jelentés hordozója egyedül a beszéd. Ez a szemlélet a laikus számára is igen vonzó lehet, ugyanakkor nem vezet-e ez a nyelvtudomány parttalanításához, másképp: a jelentés szubjektívizálásával a nyelvelmélet de Saussure előtti 'tudományos rendszer'-nélküliségéhez? A pragmatikus aspektusok, a kommunikációelmélet, a beszédaktus-elmélet bevonását az Ön tudományos szemlélete is nélkülözhetetlennek mutatja, anélkül azonban, hogy le kellene mondani a jelentés interszubjektív jellegének a vizsgálatáról! Miben foglalná össze az így felfogott nyelvelmélet tudományos rendszerének főbb princípiumait?.....33

1.2.4. Nyilván a pragmatikus aspektusokra is kiterjedő kutatásnak köszönhetjük a felismerést, hogy a jelentéskonstruálás nem mondat szinten, hanem a nyelvi szöveg kommunikációs viszonylatrendszerében történik. A természetes nyelv használata nem egymástól izolált mondatkonstrukciók – a konvenciókat igazoló vagy azoktól eltérő megnyilatkozások –, hanem a nyelvi konvenciókra támaszkodó szövegek létrehozását jelenti. Képesnek tudhatja-e magát a szövegelmélet egy egységes jelentéselmélet kidolgozására?36

1.2.5. A szövegelméleti kutatáson belül Ön körvonalazott egy empirikusan motíválnak és logika-irányultságúnak nevezett szövegelméletet: A Szövegstruktúra – Világstruktúra Elméletet. Kérem, ha ez egy interjú keretében lehetséges, vázolja ennek az elméletnek módszertani alapjait és felépítésének globális struktúráját.39

1.2.6. A lexikográfiai kutatásnak a Szövegstruktúra – Világstruktúra Elmélet kidolgozásával kapcsolatban jelentős szerep jut. Újabb munkáiban a lexikonelmélet kérdései különösen előtérbe kerültek, nem függetlenül a Szövegstruktúra – Világstruktúra Elmélet módszertani alapjaitól, de mintegy egy önálló lexikonelmélet rendszerszerű megalapozásának az igényét is tartalmazva. Tanulmányai egy lexikonrendszer kidolgozását nélkülözhetetlennek mutatják a szöveginterpretálás kanonikus nyelvének (s ezáltal csaknem teljes elméleti instrumentáriumnak) kidolgozásához. Azt jelenti-e ez, hogy a lexikonrendszer kidolgozását a jelentéskutatás folyamatában tartja döntő fontosságú előfeltételnek, vagy azt is, hogy a lexikonrendszer magának a jelentéselméletnek a 'mag'-jaként tekintendő? Milyen szerepet játszik az Ön által hiányolt Minimális Lexikon a szövegelmélet és általában a jelentéselmélet kidolgozásában?.....44

1.2.7. Az irodalomtudomány annak idején rendkívül fontos ösztönzéseket kapott a strukturális nyelvészettől; gondoljunk csak az úgynevezett orosz formalista iskolára, a prágai iskolára, vagy Lotmanék 'funkcionalista formalizmusára'. Az ezeket az irányzatokat ért – pl. a hermeneutika felől jövő, vagy épp a marxista beállítottságú – bírálatokat nem tarthatjuk jogosulatlanoknak.

[Mint hogy a szakirodalom a Szövegstruktúra – Világstruktúra Elméletre a német nyelvű elnevezéséből – *Text-Struktur Welt-Struktur Theorie* – létrehozott betűkombinációval utal, a továbbiakban én is ezt az utalásmódot fogom használni.] Ha leegyszerűsítve is ugyan, de azt hiszem, mondható, hogy a TeWeST inst-

rumentáriumának célja, annak – kanonikus nyelven történő – leírása, hogy egy adott megnyilatkozás milyen feltételek között, milyen / melyik 'világra' vonatkozóan tartható igaznak vagy lehetségesnek. Ez, komplex tárgynyelvi (irodalmi) szövegek összefüggésében gondolkozva, úgy gondolom, azt is jelentheti, hogy – a 'szövegvilág' kompozicionális elrendezettségének kérdéseivel szoros összefüggésben – adott (specifikus) 'irodalmi lehetséges világok' szemantikai (poétikai) rendszere is feltárható és leírható a TeSWeST alkalmazásával.

Munkásságából sohasem hiányoztak irodalmi szövegek (elsősorban versek) felépítésére vonatkozó elemzések. Érzésem szerint a TeSWeST – ha egyelőre hipotetikus is – tudományosan megbízható alapokat kínál egy irodalmi szövegelmélet létrehozásához is. Hogyan látja ennek lehetőségét?..... 48

1.2.8. Eddigi válaszaiban a 'Szövegstruktúra – Világstruktúra Elmélet'-et úgy emlegette, mint egy átfogóbb szövegelmélet magját, valamint arról beszélt, hogy e szövegelmélet koncepciójának eddig elsősorban az egyes természetes nyelvektől független aspektusaival foglalkoztak. Kérem, vázolja röviden, mit tekint szövegelméleti kutatásuk soron következő feladatainak. 50

1.2.9. Köszönöm a beszélgetést, s még csak arra kérem, utaljon itt azokra a munkáira, amelyek, megítélése szerint leginkább reprezentálják jelentéselméleti kutatásaik különböző aspektusait. 52

1.3. Andor József: A szövegten diszciplináris alapkérdéseiről és a szemiotikai textológia státusáról.

Elektronikus beszélgetés Petőfi S. Jánossal 2001-ben..... 54

[1.3.0. Bevezetés] 54

A kérdés – válasz párok:

[1.3.1. Pályád, tudományos érdeklődésed, kutató- és oktatómunkád mely állomásait tartod a legfontosabbaknak?]..... 54

[1.3.2. Meglátásod szerint mi lehet az oka annak, hogy a szövegteni diszciplinák markáns tudományos státusának, elfogadottságának ellenére a mai napig elmaradt azok elismerése az intézményes háttér tekintetében az őket nevükben is viselő egyetemi tanszékek alapításával?] 58

[1.3.3. Látható módon a diszciplína a vizsgálódás elméleti kereteit tekintve korántsem egységes. Mi a véleményed erről a sokrétűségről, az irányok, irányzatok, elnevezések sokféleségéről? Melyek azok, amelyek a szövegten elméletét és gyakorlatát a leggyérteleműbb, a leghasznosabb módon gazdagítják, előre viszik?] 60

[1.3.4. Hogy látod a magad helyét a szövegten fejlődéstörténetének különböző állomásait illetően, különös tekintettel a 20. század legvégére, illetve a 21. század elejére vonatkozóan, amikorra egyre határozottabban fogalmazódott meg részéről a szemiotikai szövegten komplex, modell értékű kutatása. Hogyan foglalnád össze az általad képviselt szövegteni koncepció, modell lényegét, sajátosságait?] 63

- [1.3.5. A következőkben olyan kérdéseket szeretnék felvetni, amelyek az általad képviselt szövegtani modell sarkalatos pontjainak mondható fogalmakat, fogalomköröket illetik. Az 1998-ban megjelent – Benkes Zsuzsával közösen írt – művet olvasva, feltűnt nekem az, hogy ott a háromszintű normarendszer elemei (a konnexitás, kohézió és koherencia) közül az első név szerint nem szerepel, annak ellenére, hogy a körébe tartozó tényezőket részletesen tárgyaljátok ott is. Mi az oka annak, hogy A szöveg megközelítései c. könyvben, annak tárgymutatójából kimaradt ez a terminus?]66
- [1.3.6. Véleményed szerint beszélhetünk-e a szöveg esetében mélyszerkezetéről, van-e a szövegnek ilyen szintje?]68
- [1.3.7. Az egyes kompozicionális szinteken azonosított jelenségek viszonyainak tekintetében összefonódások, áttételek mutatkoznak / mutatkoznak a konnexitást, a kohéziót és a koherenciát reprezentációsán megvalósító elemek, tényezők között. Jól értem, értelmezem ezeket a viszonyokat a Te modelled keretei között?]70
- [1.3.8. Miként vélekedsz a grice-i pragmatikai program, különösen az ún. együttműködési elv és az ahhoz kapcsolódó maximáknak a beépíthetőségéről rendszer keretei közé?]71
- [1.3.9. Véleményed szerint hogyan kapnak a strukturális értelmező interpretáció folyamatában szerepet a különféle tudástípusok, különös tekintettel az enciklopédikus ismeretekre, de bizonyos mértékig a generikus, valamint az egyéni, ún. privát tudásra is, valamint a konceptuálisan, mentális struktúrákba rögzített keret-, háttér- és forgatókönyvekben tárolt ismeretekre?]73
- [1.3.10. Én az általad mondottak alapján az enciklopédikus ismereteket a tezaurisztikusnak elképzelt rendszernyelvészeti, valamint a szövegnyelvészeti szótárkomponens között közvetítő, híd szerepet játszó, de egyúttal önálló státusú tudástípusnak, ismerethalmaznak vélem. Egyetértesz ezzel?]74
- [1.3.11. Evezzünk most más vizekre. Hol látod az általad kidolgozott szövegtani koncepció keretei között létrehozott modell alkalmazhatóságát a zenei kommunikumok konstruálására és befogadására vonatkozóan? Jelenlegi ismereteink alapján milyen módon írható le, követhető a zenei szövegek architektónikája? Léteznek-e erre irányuló megközelítések, kísérletek?]75
- [1.3.12. A zenei mediális összetevővel rendelkező multimediális szövegek mellett engem kíváncsisággal tölt el az, hogy milyen módon elemezhető a zenei kommunikáció, milyen fokon és jelleggel rejt magában a hangszeres zene a szövegiség jegyeit. Te hogy vélekedsz erről?]77
- [1.3.13. Hadd kérdezzem meg, a zene mellett hogyan vélekedsz a tánc, elsősorban a balett hasonló keretek között történő vizsgálatáról, vizsgálhatóságáról?]78
- [1.3.14. Arra kérlek, fejtsd ki gondolataidat kicsit bővebben arról, hogy mi módon utal a verbális nyelv és mi módon a tánc, valamint arról, hogy milyen balett

hozható létre a verbális szöveg első fokú (dominánsan betű szerinti) és milyen a másodfokú (dominánsan szimbolikus) interpretációja alapján.].....	79
[1.3.15. Hadd térjek még vissza egy kérdés erejéig a nyelvészethez. Hogy látod a korpusznyelvészet, vagy egyáltalán a korpusz alapú vizsgálat és a szövegtan kapcsolatát?]	80
[1.3.16. Nagyon fontosnak tartom, hogy szemléletmódodat és eredményeidet minél több hallgató ismerje meg a gyakorlatban az egyetemi alap-, valamint szakképzése folyamán egyaránt. De legalább ilyen fontosnak tartom azt is, hogy az anyanyelvi és idegen nyelvi tanári továbbképző programokban is lényeges helyet kapjanak nézeteid, modelled. Hogyan segíted Te az ilyen törekvéseket, s milyen eredményekről tudsz már beszámolni? Elsősorban a „hazai”, magyarországi helyzetre gondolok itt, de érdekelne a külföldön történő / történt hasznosítás eredményessége is.]	81
[1.3.17. Léteznek-e elképzelések vagy akár próbálkozások arra vonatkozóan, hogy az idegen nyelvek oktatásában is hasznosításra kerüljön a nevedhez fűződő szövegtani koncepció?]	83
[1.3.18. Hadd kérdezzem meg végül a 70 éves Petőfi S. Jánost: milyen kérdések foglalkoztatnak leginkább most, milyen terveid vannak a jövőre nézve?].....	83
[1.3.19. Zár szó.].....	85
1.4. Összefoglaló megjegyzések	86
2. A szövegkompozíció elemzéséről	87
2.0. Bevezetés	87
2.1. Kompozíció és „jelentés”	88
2.1.0. Elméleti bevezetés.....	88
2.1.1. Weöres Sándor Fughetta című verse kompozíciójának elemzése.....	89
2.1.2. Nemes Nagy Ágnes Jég című verse kompozíciójának elemzése.....	92
2.2. Szövegkompozíció makro- és mikroszinten. Metodológiai megjegyzések a kompozíció kohezív szerkezetének elemzéséhez (Példaszöveg: Örkény István <i>Halhatatlanság</i> című egypercese).....	95
2.2.0. Bevezetés	95
2.2.1. Terminológiai megjegyzések	95
2.2.2. Szövegek makrokompozíciójának kohezív szerkezete.....	97

2.2.3.	Az első fokú kompozícióegységek kohezív szerkezete	98
2.2.4.	Az első fokú kompozícióegységek elemi összetevőinek kohezív szerkezete	101
2.2.5.	A bekezdésnyi kompozícióegységek kohezív szerkezete	103
2.2.6.	Adalékok Örkény István „Halhatatlanság” című műve lineáris elrendezhetőségének vizsgálatához	103
2.2.7.	Összefoglaló megjegyzések.....	108
2.3.	A szövegkompozíció komplex elemzésének összetevői (Példaszöveg: Nemes Nagy Ágnes „Amikor” című írása	111
2.3.0.	Bevezetés	111
2.3.1.	A szövegkompozíció organizációformái	111
2.3.2.	Nemes Nagy Ágnes Amikor című szövegének textuális és inferenciális vehikuluma	112
2.3.3.	Verbális makrokompozícióegységek Nemes Nagy Ágnes Amikor című szövegében.....	113
2.3.4.	Nemes Nagy Ágnes Amikor című szövegének (kor)referenciális organizációja	113
2.3.5.	Nemes Nagy Ágnes Amikor című szövegének vertikális kompozíciós organizációja	115
2.3.6.	Nemes Nagy Ágnes Amikor című szövegének horizontális kompozíciós organizációja	118
2.3.7.	Az első fokú értelmi, referenciális és kommunikatív jelentésről általában és Nemes Nagy Ágnes Amikor című szövegével kapcsolatban.....	119
2.4.	Összefoglaló megjegyzések.....	120
3.	Zárszó	123
4.	Függelék	125
	A szemiotikai-textológiai kutatással foglalkozó magyar nyelvű publikációk válogatott bibliográfiája.....	125
	Általános információk. Szerkeszti: VASS LÁSZLÓ.....	133
	Előszó	135

1. Bibliográfiák	136
1.1. Bibliographie Linguistique de L'Année. Text linguistics, discourse grammar – Linguistique de texte, grammaire de discours Texte – 2001	136
1.2. Petőfi S(ándor) János szemiotikai szövegtanhoz vezető útját dokumentáló, 1992 és 2005 között megjelent művek bibliográfiája ...	147
1.2.1a Szerzőként egyedül létrehozott önálló művek	148
1.2.1b Társ szerzőként másokkal együtt létrehozott önálló művek	162
1.2.2a Szerkesztőként egyedül létrehozott művek	167
1.2.2b Társ szerkesztőként másokkal együtt létrehozott művek	168
1.2.3a Egyedül szerkesztett sorozatok kötetei	169
1.2.3b Másokkal együtt szerkesztett sorozatok kötetei	172
1.2.4a Visszatekintésként létrehozott művek	173
1.2.4b Interjúk, diszkussziók	175
2. Repertóriumok	177
2.1. Folyóiratok / Periodikák	177
Discourse Processes. A Multidisciplinary Journal – 2001 – 2003	177
Text. An Interdisciplinary Journal for the Study of Discours – 2002 – 2003	182
Jel – Kép – 2003	185
2.2. Kötetek	186
Officina Textologica 8 és 10 – 13	186
Andor József – Benkes Zsuzsa – Bókay Antal (szerk.): Szöveg az egész világ. Petőfi S. János 70. születésnapjára	191
Kárpáti Eszter: A szöveg fogalma	192
Balázs Géza: Szövegantropológia. Szövegek többirányú megközelítése	193
Tolcsvai Nagy Gábor: Szöveg és típus. Szövegtipológiai tanulmányok	194
A szemiotikai textológia elméleti keretével és alkalmazásával foglalkozó fontosabb magyar nyelvű monográfiák	195

Benkes Zsuzsa – Petőfi S. János: A vízjel nem tűnik el olyan könnyen Versek megközelítése kreatív gyakorlatokkal	195
Balázs Géza – Benkes Zsuzsa: Tankönyvsorozat a magyar nyelv gimnáziumi és szakközépiskolai oktatása számára	198
Vass László: Színek és képek. A több mediális összetevőből felépített kommunikátumok megközelítéséhez	204

Előszó

A *Szemiotikai szövegtan* periodika *alapciklusa* 12 tematikus kötetből állt, oly módon, hogy egy-egy téma tárgyalása olykor két-három kötetre is kiterjedt.

A 13. kötettel *új ciklust* kezdtünk, mert az előző kötetek fogadtatása azt jelezte, hogy ez a periodika hiányt tölt be, és úgy tűnt fel, hogy a szövegtani kutatás problémái iránt érdeklődők igényt tartanak rá. Ezeket a köteteket két-két választott téma tárgyalásának szenteltük, megtartva azonban az előző kötetek „A szövegtani kutatás általános kérdései” című szektorát is.

A periodika *záró ciklusául* a következő 4 + 1 kötetet terveztük. Az első négy kötet monografikus része „összegző” jellegű: az első háromban egy-egy szerkesztő ad képet a szövegtani kutatás általa választott aktuálisnak tartott témájáról, a negyedik kötet verselemző tanulmányokat gyűjt egybe, minthogy a versek analitikus és kreatív megközelítése a periodika ismételten visszatérő témája volt.

Utolsó kötetként a periodika húsz kötetének repertóriumát szándékoztunk létrehozni, egyrészt az olvasók tájékozódásának a megkönnyítésére, másrészt azoknak a fiatalabb kollégáinknak a tájékoztatására, akik, reméljük, tanulva több mint másfél évtizedes szerkesztői tevékenységünk eredményeiből és hibáiból, hajlandók lesznek egy hasonló periodikának életet adni.

A tervezett kötetek felépítése a következő:

17. kötet:	17.a	Vass László: <i>Poézis és piktúra. Tanulmányok</i>
	17.b	Általános információk
18. kötet:	18.a	Petőfi S. János: <i>Szövegkompozíció és jelentés. Témák és megközelítések a szövegtani kutatásban</i>
	18.b	Általános információk
19. kötet:	19.a	Békési Imre: <i>Kettős szillogisztikus szerkezetek</i>
	19.b	Általános információk
20. kötet:	20.a	Petőfi S. János (szerk.): <i>Az értelmező interpretációt előkészítő kreatív-produktív gyakorlatokról. Példaszöveg: Nemes Nagy Ágnes Madár és Szobrokát vittem című verse</i>
	20.b	Általános információk
21. kötet		Vass László: <i>Szemiotikai szövegtan 1-20. Repertórium</i>

Szeged, 2007. április 23.

P.S.J.
B.I.
V.L.

PETŐFI S. JÁNOS

**SZÖVEGKOMPOZÍCIÓ ÉS
JELENTÉS**

**Témák és megközelítések a szövegtani
kutatásban**

Előszó

A monografikus rész fejezetei sajátos funkciót töltenek be: úgy szolgáltatnak adalékokat e kötet címében jelzett tematikához, hogy lehetővé teszik az olvasók számára több olyan, zömükben húsz évvel ezelőtt megjelent, de ma is aktuális tartalmú írás elérhetőségét, amely ma már nem könnyen hozzáférhető.

E kötet összeállításával az a szándékom, hogy hozzájáruljak mind általában a szövegtani kutatás történetéhez, mind az én szemiotikai szövegtani kutatásoméhoz, amely magyar nyelvű publikációkkal csaknem két évtizedig nem volt jelen a magyarországi kontextusban. 1970 és 1987 között ugyanis összesen tíz írásom és egy velem készült interjú jelent meg magyar nyelven, de ezek közül csupán egyetlen egy Magyarországon 1978-ban (lásd az itt csatolt bibliográfiát).

Magyarországi publikációim sora a *Nyelvőrben* 1988-ban megjelent „A szöveg mint interdiszciplináris kutatási objektum (A szövegtani kutatás mai állásáról)” című írással, a BENKES ZSUZSA által szerkesztett és az Országos Pedagógiai Intézet kiadásában Budapesten 1990-ben megjelent *Szöveg, szövegtan, műelemzés (Textológiai tanulmányok)* című tanulmánygyűjteménnyel, valamint a *Szemiotikai Szövegtan* című periodika úgyszintén 1990-ben megjelent első kötetével indult meg újra.

Az említett periódusban a ma már könnyen hozzá nem férhető kötetekben megjelent írások közül a *Párizsi Magyar Műhelyben* közölt két terjedelmes tanulmányomat 1994-ben felvettem a *A jelentés értelmezéséről és vizsgálatáról* című kötetembe.

Ennek a kötetnek a kiegészítéseként gyűjtöttem össze a jelen kötet monografikus részében a csatolt bibliográfiában ♦♦-val megjelölt írásaimat, két tematikus csoportba osztva azokat. Az *elsőbe* különféle nyelvészeti és általános szövegtani kérdésekkel, a *másodikba* a szövegszerkezet elemzésével foglalkozókat soroltam. Az újraközölt tanulmányok mellett mindkét csoport tartalmaz egy-egy olyan írást (interjút, tanulmányt) is, amelynek feladata a tárgyalt tematikával kapcsolatos panoráma kiterjesztése e kötet megjelenésének időpontjáig.

A monografikus részhez csatolt *Függelékbe* felvett *Bibliográfia* néhány, szövegtani kutatásommal kapcsolatos, magyar nyelvű publikáció adatait tartalmazza.

Budapest – Macerata, 2006.

Az 1970 – 1987 között magyar nyelven megjelent írásaim és egy velem készült interjú bibliográfiai adatai:

Petőfi S. János

- ♦1976.a Néhány szó a nyelvről, a nyelvészetről és a nyelvészet alkalmazásáról.
In: *Az embernek próbája. Emlékkönyv a Hollandiai Mikes Kelemen*

- Kör fennállásának huszonötödik évfordulójára.* Amszterdam, Hollandiai Mikes Kelemen Kör, 100-112.
- °°1976.b Műelemzés – strukturalizmus – nyelvi struktúra. In: *Stilisztikai tanulmányok*, válogatta és az utószót írta: Murvai Olga. Bukarest, Kriterion, 166-188.
(Egy 1968-ban írt tanulmányom újraközlése.)
- ◆◆1976.c Új irányzatok a nyelvészetben és a nyelvfilozófiában (Generatív grammatika, univerzális grammatika, beszédaktus-elmélet). *Mérleg* (Bécs) 1, 83-95.
- **1976/77. A mondatgrammatikától egy formális szemiotikai szövegelemzésig (A természetes nyelvek jelenkori kutatásának egyik fő irányáról). *Magyar Műhely* (Párizs) 50 (1976.), 51-58, 51 (1977.), 41-50, 52 (1977.), 34-47.
- °1978. Szövegelemzés – Szövegelemzés. In: *Mítosz és történelem. Előmunkák a magyarság néprajzához*, szerk.: Hoppál Mihály és Istvánovics Márton. Budapest, MTA Néprajzi Kutatócsoport, 275-296.
- **1981. Szöveg és jelentés. *Magyar Műhely* (Párizs) 64, 36-59.
- *1982.a Szöveg, diszkurzus. In: *Tanulmányok / Studije (= A Magyar nyelv, Irodalom és Hungarológiai kutatások Intézete 15, Szövegelemzés)*, szerk.: Olga Penavin és Beáta Thomka. Novi Sad, 9-28.
- *1982.b Szöveg, modell, interpretáció (A szövegelemzési kutatás néhány alapkérdése). In: *Tanulmányok / Studije (= A Magyar nyelv, Irodalom és Hungarológiai kutatások Intézete 15, Szövegelemzés)*, szerk.: Olga Penavin és Beáta Thomka. Novi Sad, 137-184.
- ◆◆1984. Szövegkompozíció makro és mikro szinten. Metodológiai megjegyzések a kompozíció kohezív szerkezetének elemzéséhez. *Híd* (Novi Sad), június, 856-873.
- ◆1985. Szövegszerkezet és jelentés. Kosztolányi „Akarsz-e játszani?” című versének elemzése. *Híd* (Novi Sad), október, 1313-1329.

Danyi Magdolna

- ◆◆1984. Nyelvészet, szöveg, interpretációelmélet. Beszélgetés Petőfi S. Jánossal. *Híd* (Novi Sad) január 62-90.

Jelmagyarázat:

- ° Ebben az időszakban az egyetlen Magyarországon megjelent írásom.
- °° Korábban magyar nyelven megjelent írásom újraközlése.
- * Hozzáférhető kötetben megjelent írásom.
- ** 1994-ben *A jelentés értelmezéséről és vizsgálatáról* című könyvembe felvett írásom.
- ◆ Kötetben újraközlésként eddig fel nem vett írásom.
- ◆◆ A jelen kötetbe felvett írásom.

A nyelvészeti és a szemiotikai-textológiai kutatásról

1.0.

Bevezetés

Könyvemnek ez az első része három írást tartalmaz.

Az *első* új nyelvészeti irányzatokat mutat be könyvismertetések formájában, és az akkor Bécsben megjelenő *Mérleg* című periodika közölte 1976-ban.

A *második* egy interjú, amelyet újvidéki kolléganőm (aki költő is) készített velem, és 1984-ben egyidejűleg jelent meg magyar nyelven a *Híd* című folyóiratban Novi Sadon és szerbhorvát nyelven a *Kni'zevna rec* 227. száma *Separatumaként*.

A *harmadik* ismét egy interjú, amely az előző interjú megjelenése után 17 évvel készült, és az Andor József, Benkes Zsuzsa és Bókay Antal által szerkesztett *Szöveg az egész világ* című kötetben jelent meg 2002-ben.

Ezek az egymást szervesen kiegészítő írások azt az elméleti kontextust mutatják be, amelyben szövegtani koncepcióm kidolgozása elkezdődött és folytatódik ma is.

Az írások szerkezete közötti összhang megteremtése érdekében eredeti felépítésükben minimális formai változtatásokat hajtottam végre: egyöntetű decimális tagolást és kiemelés-módot alkalmaztam.

1.1.

Új irányzatok a nyelvészetben és a nyelvfilozófiában

(*Generatív grammatika, univerzális grammatika, beszédaktus-elmélet*)

[Az akkor Bécsben megjelenő *Mérleg* című periodika publikálta 1976-ban]

1.1.0. Az elmúlt húsz évben a természetes nyelvi struktúrák kutatása alapvető változáson ment keresztül. A hagyományos filológiai nyelvtudomány, valamint a strukturalizmus mellett (és ellen) megszületett az elsősorban logikai irányú nyelvészet, amely termékenyítőleg hatott a nyelvfilozófiai és filozófiai logikai kutatásra. Jelenleg az ezekkel való állandó kölcsönhatásban fejlődik tovább. Az alábbiakban olyan könyveket válogattam össze, amelyekből mind a filozófiai vonatkozások, mind a nyelvészet és filozófiai logika technikai apparátusa iránt érdeklődő olvasó átfogó képet kaphat e változás néhány lényeges aspektusáról. Bár azon a véleményen vagyok, hogy a nyelvészetnek elméleti szövegtudománynak kell lennie, itt elsősorban a logikai-szemantikai, formális pragmatikai, beszédaktus-elméleti mondat-, illetőleg kijelentés-középpontú kutatásról számolok be. Egyrészt azért, mert a mondat (elsősorban a kijelentő mondat) alapvető nyelvi, a kijelentés (amit ez a kijelentő mondat kifejez, és ami igaz vagy hamis lehet) pedig alapvető logikai kategória. Másrészt azért, mert a szövegközéppontú nyelvészet megértése feltételezi az itt tárgyalandó mondatközéppontú kutatások ismeretét. Ezeknek a kutatásoknak a problematikája ugyanis sok vonatkozásban közös a szövegközéppontú nyelvészettel.

Eredményei előmozdítják, hogy a szövegek középpontú nyelvészet létrejöjjön. Ez nemcsak az ember nyelvi tevékenységének magyarázatához ígér az eddigieknél megfelelőbb alapot, hanem alkalmas eszközt kínál valamennyi olyan tudomány számára is, amelynek kutatási területe közvetve vagy közvetlenül szövegekkel kapcsolatos (pl. irodalomtudomány, történettudomány, filozófia, jogtudomány, teológia, szentírástudomány, a folklór szövegek tudománya stb.).

Az ismertetésre kiválasztott könyvek egyikének – W. STEGMÜLLER: *Hauptströmungen der Gegenwarts-Philosophie, Band II.* című művének – csupán a nyelvészet és nyelvfilozófia itt tárgyalt tematikájával kapcsolatos fejezeteit mutatom be, mintegy összekötő szövegül a többi könyvismertetéshez.

1.1.1. JOHN LYONS: *Einführung in die moderne Linguistik.* C. H. Beck, München, 1971. 538. – Eredetileg angolul: *Introduction to theoretical linguistics.* Cambridge University Press, London, 1969.

LYONS könyve általános bevezetés a jelenkori nyelvelméletbe. Megjelenése óta számos nyelvre lefordították. Megértése nem kíván semmiféle nyelvészeti előismeretet, mivel valamennyi fogalmat definiál a bevezetésekor. Olvasóját felkészíti az újabb kutatások technikai részleteinek megértésére is.

A szerző a nyelvészetben a nyelv egzakt tudományos kutatását érti. Itt az „egzakt tudományos kutatás” a nyelv, a nyelvi struktúrák általános elmélet keretében megfogalmazott, empirikusan ellenőrizhető megfigyelések alapján történő leírását jelenti. A könyv a nyelvészeti kutatás alapproblémáit tematikus rendben tárgyalja: 1. Nyelvészet: a nyelv egzakt tudományos kutatása; 2. A nyelv struktúrája; 3. A nyelvi hangok; 4. A grammatika általános alapkérdései; 5. Grammatikai alapegységek; 6. Grammatikai struktúra; 7. Grammatikai kategóriák; 8. Grammatikai funkció; 9. A szemantika általános alapkérdései; 10. Szemantikai struktúra. Az egyes fejezetek mind a hagyományos, mind a modern kutatásról átfogó képet adnak.

Ennek az ismertetésnek a keretében csupán a 6. és a 9. fejezettel kapcsolatban kívánok egy-két dolgot említeni. A „Grammatikai struktúra” című fejezet, a könyv nyelvészettörténetének megfelelően, kizárólag olyan felépítésű grammatikákkal foglalkozik, amelyek a grammatikai struktúrák leírásának szabályait *explicit* formában törekednek megfogalmazni. A fejezet gerincét az úgynevezett generatív grammatikával (megalkotója NOAM CHOMSKY amerikai nyelvész) foglalkozó rész alkotja. A generatív grammatika célja annak a minden emberben megtalálható képességnek a leírása, amelynek alapján véges számú elemből (a nyelv szavai) végtelen számú mondat szerkezetet tudunk létrehozni, illetőleg megérteni, azelőtt soha nem hallott mondat szerkezeteket is. E grammatika szintaktikai komponensének felépítése az absztrakt algebra / logika egyik ágát képező automataelmélettel rokon. A végtelen számú lehetséges grammatikai struktúrát véges számú kategória és véges számú szabályból álló (formációs és transzformációs) szabályrendszerrel írja le. E szintaxis legkomplexebb formája az úgynevezett generatív transzformációs szintaxis, amely normált mondatstruktúra-reprezentációkat („mély struktúra”) értelmez, s a konkrét mondatstruktúrákat („felszíni struktúra”) ezekből vezeti le. LYONS közérthetően elemzi a generatív grammatika felépítését és bizonyítja más (ugyancsak egzakt formális) felépítésű grammatikákkal való teljes vagy részleges egyenértékűségét.

Így többek között elemzi a CHOMSKY-féle generatív grammatikának az úgynevezett kategoriális grammatikához való viszonyát is. Ezt azért szükséges hangsúlyozni, mert a kategoriális grammatika (MONTAGUE révén) a nyelvészet fejlődésének utóbbi öt évében igen jelentős szerepet játszik. LYONS elemi úton bevezet ebbe a – különben meglehetősen bonyolult technikájú – grammatikába is.

A szemantikát LYONS mint *nyelvi jelentéstant* tárgyalja. A *nyelvi forma – jelentés* (*Sinn / intensio*) – *referencia* (*referent / extensio*) szemiotikai háromszög *referencia* elemével kapcsolatos kérdéseket nem fejti ki. CHOMSKY első munkáiban egy egzakt felépítésű szintaxist körvonalazott. Nyelvi-szemantikai komponenssel ez a szintaxis csak később egészül ki. Bár a szintaxis felépítése lehetővé tenné a referencia problémáinak a szintaxiséhoz hasonló egzakt kezelését is, CHOMSKY ezzel a (logikai) szemantikai problémakörrel nem foglalkozik. Jóllehet a szemantika kérdéseinek tárgyalásánál LYONS megmarad a nyelvi jelentéstan körében, vázolja a logikai szemantika tárgykörét is. LYONS könyve a laikusnak kitűnő bevezetés, a nyelvésznek pedig remek összefoglaló segédkönyv. Ezen nem változtat megjelenésének időpontjából eredő szükségképpen korlátozottsága sem. E könyv megírásakor ugyanis a generatív nyelvelmélet még csak első fázisát érte el, és MONTAGUE hatása még nem volt érezhető.

1.1.2. WOLFGANG STEGMÜLLER: *Hauptströmungen der Gegenwarts-Philosophie. II.* Kröner, Stuttgart, 1975. *Kapitel I. Philosophien der Sprache.* 1-85.

STEGMÜLLER a jelenlegi nyelvészeti kutatás három főirányával foglalkozik: 1) a generatív nyelvelmélettel (CHOMSKY), 2) az univerzális grammatika elméletével (MONTAGUE) és 3) a beszédaktus-elmélettel (AUSTIN, SEARLE).

1) STEGMÜLLERnek CHOMSKY nyelvelméleti / nyelvfilozófiai koncepciójára vonatkozó főbb megállapításait a következőképpen foglalhatjuk össze: CHOMSKY *fellépése a nyelvészetben forradalmat jelent*. A tradicionális és strukturális nyelvészettel szemben a CHOMSKY által képviselt nyelvelméletet az jellemzi, hogy (a) a hagyományos nyelvészet és strukturalizmus egy adathalmazt („korpusz”), CHOMSKY az anyanyelvre vonatkozó ismereteket („nyelvi kompetencia”) vizsgálja; (b) a hagyományos nyelvészeti és strukturalista kutatás célja a vizsgált adathalmaz osztályozása, CHOMSKYé egy elmélet kidolgozása; (c) a strukturalista kutatás módszere mechanikus eljárások kidolgozása a nyelv törvényszerűségeinek feltárására, CHOMSKY módszere a nyelvre vonatkozó hipotézisek felállítása, valamint e hipotézisek ellenőrzése és értékelése.

CHOMSKY nyelvfilozófiai jelentőségét még az is fokozza, hogy a nyelvre vonatkozó ismeretek elemzése alapján hipotézist állított fel a nyelv elsajátítására vonatkozóan. E hipotézis szerint egy-egy természetes nyelv struktúrája annyira bonyolult, hogy a nyelv koragyermekkorban történő gyors elsajátításának lehetősége csak azzal magyarázható, hogy az embernek a grammatika szabályainak a befogadására veleszületett képessége van.

A CHOMSKY-féle forradalom sorsa sem lehetett azonban más, mint a tudományos forradalmaké általában. CHOMSKY egykori tanítványainak egy része időközben új iskolát alkotott (ezek az úgynevezett generatív szemantikusok). A MONTAGUE nevéhez fűződő univerzális grammatikai kutatásban szerepet játszik CHOMSKY nyelvelméletének elégtelensége. Élénk viták folynak a *velünk született nyelvi képesség* CHOMSKY-féle feltéte-

lezésének különféle pszichológiai következményeiről. Mindez azonban nem jelenti azt – állapítja meg STEGMÜLLER a CHOMSKY-val foglalkozó alfejezet végén –, hogy a nyelvészet végül vissza fog térni a „bevált régi módszerekhez”, amit talán egyesek szeretnének. Akárhogy is alakul a nyelvészet további fejlődése, a „botanikus nyelvészet” ideje, azaz a tisztán osztályozó nyelvészeté egyszer s mindenkorra lejárt.

A CHOMSKY-féle nyelvelméleti felfogást ért kritikák elsősorban ennek a szemantikai kérdésekhez való viszonyán alapulnak. A generatív szemantikusok a szintaxis elsődlegességével szemben a szemantika elsődlegességét hangsúlyozzák, de amit akarnak, az alig több a CHOMSKY-féle nyelvelmélet belső átrendezésénél. Sokkal radikálisabb célt tűzött ki (s valósított is meg részben) MONTAGUE.

2) MONTAGUE tanulmányai mind a logikusok, mind a nyelvészek számára nehezen hozzáférhetők. 1971-ben bekövetkezett tragikus halála megakadályozta MONTAGUE-t abban, hogy csaknem érthetetlen és élvezhetetlen tömörséggel megírt tanulmányait didaktikusabb formába öntve ő maga újra megfogalmazza. STEGMÜLLER érdeme, hogy MONTAGUE felfogását világos tézisekben mutatja be. E koncepció lényege a következő. A logikusok MONTAGUE fellépéséig a természetes nyelveket úgy kezelték, hogy a természetes nyelvi mondatok helyett azok nem explicit szabályok alapján megalkotott (a formális nyelvek formuláival azonos jellegű) „parafrázisait” elemezték. MONTAGUE jelentősége abban áll, hogy a modern logika eredményeinek és módszereinek megőrzésével és felhasználásával elemzi a természetes nyelvi mondatokat, de azokon nem követ el a nyelvészek szemében meg nem engedett erőszakot.

MONTAGUE alapvető szemantikai princípiumnak az úgynevezett TARSKI-féle elvet tartja, amely szerint egy természetes nyelv szemantikájának az a feladata, hogy a természetes nyelv számára definiálja az „igaz kijelentést”, és ennek alapján bevezesse a „logikai következmény” fogalmát. (Mivel a CHOMSKY-iskola a szemantikával kapcsolatban nem ezt az elvet vallja, MONTAGUE ezt a szemantikai irányzatot „pseudo-szemantikának” nevezi.)

MONTAGUE a nyelvészek felé tett engedményként olyan explicit fordítóalgoritmust dolgozott ki, amelynek segítségével a természetes nyelvi mondatokat nyelvi jellegzetességeik messzemenő megőrzése mellett le lehet arra a formális célnyelvre fordítani, ahol már egzaktul logikai-szemantikailag értelmezhetők. E fordításnál egy kategoriális szintaxis játssza a döntő szerepet. A *logikai-szemantikai interpretálás* során MONTAGUE minden nyelvi kifejezéshez hozzárendel egy *intenziót* és egy *extenziót*. Az intenzióknak ennél a hozzárendelésnél közvetítő szerepük van. Feladatuk, hogy lehetővé tegyék az egyes nyelvi kifejezésekhez a valamely lehetséges világtól és a lehetséges kontextusoktól függő extenziók hozzárendelését. Egy „tulajdonnév” intenziója, MONTAGUE definíciója szerint, a tulajdonnév által megjelölt személy vagy tárgy tulajdonságainak halmaza, extenziója maga a személy vagy tárgy; egy „köznév” intenziója a köznév által megjelölt dolog tulajdonságainak halmaza, extenziója e dolgoknak a halmaza; egy „mondat” intenziója azon feltételek összessége, amelyeknek teljesülniük kell ahhoz, hogy a mondat igaz legyen, extenziója maga az igazságérték. – Az extenziók meghatározásánál a „kontextusok” figyelembevétele a logika hagyományos apparátusának jelentős kiegészítését jelenti. Egy természetes nyelvi mondat célnyelvi megfelelője (fordítása) olyan struktúrával rendelkezik, amely lehetővé teszi az extenziók egzakt lépésekben történő meghatározását. Röviden összefoglalva teljesül az úgynevezett *fregei* elv, amely szerint az extenziók-

nak algoritmikusan kiszámíthatónak kell lenniük. Bár lehetetlen pár (a köznyelv szavaival megfogalmazott) mondatban MONTAGUE elméletét jellemezni, nem kétséges, hogy MONTAGUE „hidat vert a nyelvészet és a logika között”. (Ha MONTAGUE kijelenti, hogy a természetes nyelvek és a formális nyelvek leírása között semmi különbség nincs, akkor ez nem metafora, hanem a logikai kutatás történetében első ízben – éppen MONTAGUE által – bizonyított tény.)

Mindez természetesen nem szabad, hogy megtévesszen bennünket: MONTAGUE igen sokat tett, de a tudományos forradalmak sorsát az ő forradalma se kerülheti el. A nyelvészetnek tett szolgálata azonban épp olyan elvülhetetlen marad, mint a CHOMSKYÉ, akinek szintaxisa – véletlen vagy nem véletlen – MONTAGUE éles kritikája ellenére is összeegyeztethető egy logikai szemantikával.

3) „Lényegében botrány, szégyenletes botrány – írja STEGMÜLLER a beszédaktus-elméletet elemző rész bevezetőjében –, hogy azok közül, akik 2500 év óta valamilyen formában a nyelvvel foglalkoznak, senki sem fedezte fel már jóval AUSTIN előtt azt, aminek a lényege röviden így fogalmazható meg: *Nyelvi kijelentések segítségével a legkülönbébb cselekedeteket hajthatjuk végre.*” Ha pl. valaki valakinek azt mondja, hogy „holnap eljövök”, kifejezhet egyszerű közleményt, ígéretet, fenyegetést, vigasztalást stb. Azt az adott kijelentés „jelentése” melletti többletet, amire általában úgy szoktunk kérdezni, hogy „mit akart ezzel X mondani?” Austin „illokucionáris szerepnek” nevezi. A beszédaktus-elmélet ennek az illokucionáris szerepnek a mibenlétével és fajtáival foglalkozik. STEGMÜLLER a beszédaktus-elmélet lényegének elemzése után összeveti a MONTAGUE-szemantikát és a beszédaktus-elméletet, s megállapítja, hogy az utóbbi szükséges kiegészítése az előbbinek. Mivel az illokucionáris szerep szerves részét képezi a nyelvi kifejezéseknek, a nyelvelméletnek erről is számot kell tudni adnia.

A nyelvelmélettel szemben támasztott követelmény tömören a következőképpen fogalmazható meg: az, amit egy természetes nyelvet elemző logikus rekonstruál, meg kell egyezzen azzal, ami egy nyelvközösségben ténylegesen intézményesül. S mivel nemcsak a nyelvi kifejezések formális felépítésének szabályai (szintaxis), nemcsak a nyelvi kifejezésekhez a lehetséges jelentéseket és utalásokat hozzárendelő szabályok (szemantika), hanem a nyelvben kifejezhető cselekményeket vezérlő konvenciók (beszédaktus-szabályok) is intézményesülnek, a nyelvelméletnek valamennyiről számot kell adnia. Ha ezt elfogadjuk (s nehéz nem elfogadni), akkor azt is megérthetjük, hogy a nyelv filozófiáinak tárgyalásánál miért foglalkozik STEGMÜLLER éppen CHOMSKYVAL, MONTAGUE-val és a beszédaktus-elmélet filozófiájával.

Míg LYONS könyve és STEGMÜLLER művének tárgyalat fejezete bevezet a modern nyelvelméletbe, addig a következőkben ismertetendő három könyv e modern nyelvelmélet körébe tartozó eredeti munkákat tartalmaz.

1.1.3. DANNY D. STEINBERG – LEON A. JAKOBOVITS (szerk.): *Semantics an interdisciplinary reader in philosophy, linguistics and psychology*. Cambridge University Press, London, 1971. 603.

Ez a tanulmánygyűjtemény reprezentatív válogatást nyújt szemantikai kérdésekkel foglalkozó tanulmányokból. Három csoportba (filozófia, nyelvészet pszichológia) sorolja azokat. Mindhárom részt kitűnő áttekintés vezeti be.

1) A *filozófiai rész* bevezető tanulmányában CHARLES L. CATON röviden vázolja a „jelentés” és „referencia” különféle aspektusait, valamint az ezekre vonatkozó analitikus-filozófiai nézeteket. A szemantika filozófiai kérdéseivel foglalkozó hat-hat tanulmány e két címszónak megfelelő csoportosításban következik (az első részben ALSTON, GRICE, HARMAN, WIGGINS és ZIFF, a másodikban DONNELLAN, LINSKY, QUINE, SEARLE, STRAWSON és a magyar származású VENDLER tanulmányai).

2) A tanulmánygyűjtemény fő részét a *nyelvészeti rész* képezi (több mint 400 oldal). Bevezetőül HOVARD MACLAY az amerikai strukturális nyelvészet tömör bemutatása után történetileg kitűnően áttekinti a generatív grammatika fejlődését (1957-től – CHOMSKY „Szintaktikai struktúrák” című művének megjelenési éve –, 1968 – 70-ig, a generatív szemantikusok jelentkezéséig). A nyelvészeti rész tanulmányai három fejezetet alkotnak. Az első fejezet „A szemantika szerepe a grammatikában” címen a CHOMSKY-iskolán belüli két irány elvi alapjainak dokumentumait (CHOMSKY, valamint két generatív szemantikus, MCCAWLEY és LAKOFF tanulmányait) tartalmazza. A második és harmadik fejezethez, „Jelentés, preszuppozíció és referencia”, valamint „Lexikon” címen, öt-öt tanulmány tartozik. A második fejezetben közlik a generatív nyelvelmélet kialakulása szempontjából klasszikusnak számító KATZ és WEINREICH tanulmányait (ezek jelentették az első kísérletet a generatív szintaxisnak nyelvi-szemantikai kiegészítésére), valamint három tanulmányt a preszuppozícióról. A preszuppozíciókutatás, röviden szólva, azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy melyek azok a kijelentések, amelyeket egy kijelentés és annak tagadása egyaránt eleve feltételeznek. Pl. az „Anna gyerekei szeretik a spenótot” és „Anna gyerekei nem szeretik a spenótot” egyaránt feltételezik, hogy „Annának vannak gyerekei”. A preszuppozíciók kielégítő tárgyalásán múlik, hogy megfelelő-e vagy nem egy szemantikaelmélet. A „lexikon” a nyelvészetben olyan szótárat jelöl, amely mindazokat a hangtani, mondattani és jelentéstani információkat tartalmazza, amelyeket egy adott nyelv szavaival kapcsolatban ismerni kell ahhoz, hogy azokkal a különféle (fonológiai, szintaktikai és szemantikai) műveleteket el tudjuk végezni. A lexikon struktúrájával kapcsolatos kérdések kutatása egyre inkább a szemantikai kutatás középpontjába kerül, mert egy grammatika (explicit szabályrendszer) megfelelő működése nem utolsósorban attól függ, milyen információkat tartalmaz a lexikon. A lexikonfejezet öt tanulmánya (szerzői BENDIX, BIERWISCH, DIXON, FILLMORE és HALLE) a lexikonban tárolandó információk tartalmi és formai kérdéseivel foglalkozik.

3) CHOMSKY hipotézise a nyelv elsajátítására vonatkozó velünk született képességről (és a generatív nyelvelmélet általában) fellendítette a nyelv kérdéseivel kapcsolatos pszichológiai kutatást. A *pszichológiai rész* bevezetéseként STEINBERG röviden összeveti az egyes nyelvpeszichológiai felfogásokat. A nyelvvel kapcsolatos pszichológiai kérdések tanulmányozására három lehetőség kínálkozik: (a) meglévő behaviorisztikus módszerek alkalmazása, pl. SKINNER; (b) új behaviorisztikus módszerek kidolgozása, pl. OSGOOD és STAATS; vagy (c) új teóriák létrehozása, pl. CHOMSKY és kollégái, MILLER, LENNEBERG, FODOR, MCNELL, BEVER és GARRETT. A pszichológiai rész SKINNER és STAATS kivételével valamennyitől közöl egy-egy tanulmányt.

Összefoglalóan megállapítható, hogy e tanulmánykötet elsősorban a CHOMSKY-iskolát és hatását mutatja be, és e bemutatásnál nemcsak az ortodox chomskyánusok kapnak szót, hanem a generatív szemantikusok is. A következő kötet a logikai szemantikát és ezen belül MONTAGUE irányát ismerteti.

1.1.4. DONALD DAVIDSON – GILBERT HARMAN (szerk.): *Semantics of natural language*. Reidel, Dordrecht, 1972. 769.

A hatvanas évek vége óta egyre több tanulmánykötet jelenik meg, amelynek címében valamilyen formában megtalálható a „szemantika” szó. E kötet az 1969-ben Stanfordban megrendezett konferencia kibővített anyagát tartalmazza. (A konferencia anyaga először a *Synthese* című folyóirat 21. és 22. évfolyamában jelent meg.)

A kötet 25 tanulmányt tartalmaz, közöttük olyan logikusokét, mint MONTAGUE, LEWIS, KRIPKE, STALNAKER, HINTIKKA, QUINE, STRAWSON, LINSKY, GEACH, SCOTT, SUPPES. Itt csupán két-három tanulmány rövid ismertetésére szorítkozom.

Először is azt kell megállapítani, hogy ebben a kötetben a CHOMSKY-iskolának csak a generatív szemantikus szárnya van képviselve, s a két vezető generatív szemantikus e kötetbe felvett tanulmányában középponti helyet foglal el a logika szerepe a természetes nyelvek leírásában. MCCAWLEY tanulmányának címe „Egy logika-program”, LA-COFFÉ „Nyelvészet és természetes logika”. A könyv csaknem egyharmadát MONTAGUE, LEWIS és KRIPKE tanulmánya teszi ki.

MONTAGUE tanulmánya „Pragmatika és intenzionális logika” címével azt a két területet jelzi, ahol MONTAGUE jelentős mértékben előbbre vitte a logikai-nyelvészeti kutatást. Mint már az előzőekben is hangsúlyoztuk, a szemantikai interpretáció megkonstruálásánál MONTAGUE nemcsak „lehetséges világokkal” dolgozik, ami a logikai-szemantikában azelőtt is szokásos volt, hanem „kontextusokat jelző indexekkel” is, ami új. Ebben a technikai fogásban az a törekvés mutatkozik meg, amit általában a pragmatika szemantizálásának szokás nevezni. Ezen a területen kétségtelenül MONTAGUE tette meg az első jelentős lépést. Az intenzionális logika jelentőségének bizonyítása és e logika alkalmazása ugyancsak új a természetes nyelvi mondatok logikai elemzésében, mert MONTAGUE fellépése előtt kizárólag az extenzionális predikátumlogikának és a kijelentéslogikának az alkalmazása volt általános.

LEWIS tanulmányával („Általános szemantika”) kapcsolatban két dolgot kell kiemelni. Az első az, hogy amíg MONTAGUE a szintaxis felépítésénél olyan kategoriális grammatikát használ, amelynek alkalmazása nem igényel transzformációkat, LEWIS nem zárja ki olyan kategoriális grammatikák alkalmazásának a lehetőségét sem, amelyek transzformációs komponenszt igényelnek. (Ezt azért lényeges hangsúlyozni, mert a transzformációk megengedésének és / vagy szükségességének kérdése egyike a modern nyelvészeti kutatás legtöbbet vitatott kérdéseinek.) A második az, hogy LEWIS két ponton általánosította MONTAGUE koncepcióját. Először azért, hogy MONTAGUE differenciálatlan „kontextusindexe” helyett hat elemből álló differenciált indexet értelmez. E differenciált index elemei: a beszélő (*én*), a hallgató (*te*, *ti*), a kommunikáció helye (*itt*), a kommunikáció ideje (*most*, *tegnap*), a jelzett tárgy (*ez* a szék), a megelőző nyelvi kontextus (az *említett* leány). A kontextus fogalmának ily részletekbe menő értelmezése is jelzi azt a törekvést, hogy minél több pragmatikai információ kapjon helyet a szemantikai interpretálásban. Mindjárt hozzá is tehetjük, hogy ez nemcsak megengedett, hanem mindenképpen szükséges törekvés is, mert a szemantikai interpretáció (modell mint interpretáció) megalkotása ténylegesen megkívánja ezeknek az információknak az ismeretét, ha természetes nyelvi mondatok értelmezéséről van szó. A második pont, ahol LEWIS rugalmasabbá tette MONTAGUE grammatikáját, az úgynevezett csak parciális interpretá-

ciókat lehetővé tevő intenziók megengedése. Itt olyan szavak intenziójáról van szó, mint pl. „pegazus” vagy „egyszarvú”, amelyek a „mi világunkban” úgynevezett „normális kontextusban” semmit sem jelölnek, „más lehetséges világban” azonban (pl. a mesék világában) normális kontextusban is jelölhetnek valamit.

Végül pár szót KRIPKE tanulmányáról („Nevek használata és szükségessége”). Ebben a szerző a név és hordozója viszonyát vizsgálja meg. A tanulmány jelentőségét az adja meg, hogy KRIPKE igen árnyalt elemzése nagymértékben hozzájárul a logikai szemantikában jelenleg központi szerepet játszó „lehetséges-világ” fogalmának a tisztázásához. (STEGMÜLLER az előzőekben már részletesen ismertetett könyvében csaknem 50 oldalon foglalkozik e tanulmány elemzésével.)

1.1.5. JOHN L. AUSTIN: *How to do things with words. (The William James Lectures delivered in Harvard University in 1955.).* Ed. by J. O. Urmson. Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1962. – Németül: *Zur Theorie der Sprechakte. Deutsche Bearbeitung von Eike von Savigny.* Reclam, Stuttgart, 1972. 166.

JOHN R. SEARLE: *Speech acts. An essay in the philosophy of language.* Cambridge University Press, London, 1969. 203.

AUSTIN 12 előadásának témája az úgynevezett lokucionáris, illokucionáris és perlokucionáris aktusok elemzése, és az ezeket megvalósító nyelvi elemek osztályozása. Lokucionáris aktus akkor jön létre, ha valamit a nyelv segítségével kifejezünk. Valamennyi lokucionáris aktussal kapcsolatban beszélhetünk úgynevezett illokucionáris szerepről: azzal ugyanis, amit nyelvi formában kifejezünk, egyidejűleg közlünk, állítunk, ígérünk, parancsolunk valamit, fenyegetünk valakit stb. Ha az illokucionáris aktus eredményes, akkor úgynevezett perlokucionáris aktussal állunk szemben. Ahhoz, hogy ezeket az aktusokat felismerjük, illetőleg végrehajtsuk, ismerni kell azokat a konvenciókat, amelyek egy nyelvi közösségben ezekre az aktusokra vonatkozóan intézményesültek. AUSTIN ezekben az előadásokban voltaképpen hangosan gondolkodik. Az első előadásaiban vázolt osztályozását finomítja, és röviden elemzi azokat a hibákat is, amiket ezekkel az aktusokkal kapcsolatban el lehet követni.

A kötet német kiadását két okból adtam itt meg. Először ezért, mert SAVIGNY tömör előszóban jellemzi AUSTIN elméletét, s elhelyezi a „normális nyelv filozófiájában”. Másodszer azért, mert a német kiadás nem fordítás, hanem átdolgozás: SAVIGNY a különféle illokucionáris aktusokat kifejező angol igékhez hasonló aktusokat kifejező német igéket keresett, s a két nyelv közötti különbséget mindenütt kifejezetten megadja. A német kiadás ezenkívül a beszédaktus-elméletre vonatkozó részletes bibliográfiát is tartalmaz.

SEARLE könyvének jelentőségét abban láthatjuk, hogy kiválasztott egy igét („megígér”), és ennek illokucionáris szerepét részletesen elemzi.

1.1.6. GUIDO KÜNG: *Ontology and the logistic analysis of language. An enquiry into the contemporary views on universals.* Reidel, Dordrecht, 1967. 210. – A német eredeti: *Ontologie und logistische Analyse der Sprache.* Springer, Wien, 1963.

WOLFGANG STEGMÜLLER: *Hauptströmungen der Gegenwarts-Philosophie. II.* Kröner, Stuttgart, 1975. *Kapitel II. 3. Philosophische Logiken.* 147-221.

Egy természetes nyelvi mondat fentiekben ismételten emlegetett logikai-szemantikai értelmezése megköveteli, hogy az interpretálandó mondatot lefordítsuk egy formális nyelv valamely formulájára. Ez úgy történik, hogy a természetes nyelvi mondatot először normáljuk (amennyiben többértelmű, annyi egyértelmű kvázi-természetes nyelvi parafrázist rendelünk hozzá, ahány értelme van), majd a normált mondatokat egyenként lefordítjuk az interpretáció végrehajtására kiválasztott formális nyelvre. Formális nyelvként általában egy elsőrendű predikátumlogika szolgál. (Mint már említettem, MONTAGUE érdeme az, hogy e „fordítás” szabályait explicit formában adja meg grammatikájában.)

Vegyük pl. a következő egyszerű kijelentést: „Péter fut”. Mivel e mondat egyértelmű, azonnal lefordíthatjuk. A formális nyelvi mondat (formális nyelvként a predikátumlogikát használva) a következő lesz: $(Ex) ((P = x). fx)$, ahol „P” Péter helyett, „f” fut helyett áll. Ez a (formális nyelvi) kijelentés a következőképp olvasható. Van legalább egy x (Ex) úgy, hogy ez az x Péter $(P = x)$ és $(.)$ ez az x fut (fx) . A logikusok között már régen vita tárgyát képezi, hogy voltaképpen mit is jelölnek az „E” „P”, valamint „f” jellegű szimbólumok. Hogy az „Ex” valóban úgy olvasandó-e, hogy „van legalább egy olyan x ”, azaz extenzionálisan értelmezendő-e, vagy úgy olvasandó, hogy „itt utalás történik egy x -re”; hogy „f” a „P”-hez hasonlóan jelöl-e valamit („P” ugyanis Pétert jelöli), vagy csupán arra szolgál, hogy segítségével egy logikai kijelentést lehessen ábrázolni, azaz, hogy csupán úgynevezett szinkategorematikus funkciója van.

KÜNG könyve, amely a logisztikus filozófia történetébe és módszerébe való bevezetésnek tekinthető, voltaképpen erről a vitáról ad átfogó képet. A nyelv logisztikai analízisének rövid összefoglalása után KÜNG RUSSEL, WITTGENSTEIN, CARNAP, LESNIEWSKI, QUINE és GOODMAN „predikátum-szimbólumokra” (a fenti példában „P” és „f”) vonatkozó nézeteit tárgyalja. A könyvet a predikátum-szimbólumok lehetséges interpretációit bemutató összefoglaló fejezet és részletes bibliográfia zárja.

Természetes nyelvi mondatok logikai-szemantikai értelmezése kezdetben csupán olyan mondatokra szorítkozott, amelyek a megfelelő normálás után a formális logika (pl. a fent említett elsőrendű predikátumlogika) valamely formulájára lefordíthatók voltak. Az utóbbi időben a klasszikus formális logika mellett egyre több úgynevezett filozófiai logika jött létre, s ezáltal jelentősen megnövekedett a logikai-szemantikailag interpretálható természetes nyelvi mondatok köre.

A formális logika és a filozófiai logikák közötti különbség STEGMÜLLER alapján röviden a következőképp jellemezhető. Vegyük pl. „A nyelvészet tudomány, vagy a nyelvészet nem tudomány” kijelentést. Ez igaz kijelentés, s akkor is igaz kijelentést nyerünk, ha a „nyelvészet” szót pl. a „konkrét költészet”-tel és a „tudomány” szót a „sport”-tal helyettesítjük. Ilyen struktúrájú mondat igazságértéke kizárólag a „vagy” szótól függ, más-keppen kifejezve, e mondat igazságértékét csak a „logikai kifejezés” („vagy”) határozza meg, a „deskriptív kifejezések” („nyelvészet”, „tudomány”) ebben semmi szerepet nem játszanak. Azt is szokás mondani, hogy egyedül a „vagy” fordul elő „lényegesen” a mondatban. Formális logikának szokás azt a logikát nevezni, amely kizárólag olyan mondatokkal foglalkozik, amelyekben csak a logikai kifejezések („és”, „vagy”, „akkor,

ha”, valamint „van legalább egy”, „minden”) fordulnak elő lényegesen. Minthogy az idézőjelbe tett elemek, mint köznyelvi elemek, nem rendelkeznek egyértelműen meghatározott jelentéssel, a formális logikák a logikai kifejezések jelentését úgynevezett „jelentéspotenzlátumok” segítségével rögzítik.

Filozófiai logikáknak nevezzük azokat a logikákat, amelyek vagy újabb elemekkel bővítik a formális logika „logikai kifejezéseinek” körét, vagy módosítják valamilyen módon a formális logika felépítését (pl. nemcsak az „igaz” és „hamis” értékekkel dolgoznak, hanem több értékkel), vagy mindkettőt csinálják. Ilyen filozófiai logikák pl. a következők: *modális* logika (az a logika, amely logikai kifejezésnek tekinti a „szükséges” és „lehetséges” kifejezéseket is), *episztémikus* logika (az a logika, amely logikai kifejezésnek tekinti a „tudja, hogy”, „hiszi, hogy” kifejezéseket is), *deontikus* logika (az a logika, amely logikai kifejezésnek tekinti a „meg van tiltva, hogy”, „elő van írva, hogy” kifejezéseket is) stb. STEGMÜLLER könyvének itt jelzett fejezete nyolc ilyen filozófiai logika felépítésébe és történetébe nyújt könnyen követhető bevezetést. A következő logikákat tárgyalja: modális logika, deontikus logika, episztémikus logika, temporális logika, nominalisztikus logika, a döntés logikája, kvantumlogika. (Bár a „logika” szót a fenti felsorolásban egyes számban használtam, minden esetben többes számba kellett volna tennem, mert csaknem mindegyik felsorolt logika esetében több egymással versenyző logikai rendszerről van szó.) Ezeknek és a többi itt fel nem sorolt filozófiai logikáknak az ismerete és művelése igen lényeges a természetes nyelvek leírása szempontjából. Ezek révén válik ugyanis lehetővé, hogy a logikai-szemantikailag interpretálható természetes nyelvi mondatok köre egyre bővüljön, s ezáltal a természetes nyelvek logikai-szemantikájáról lehessen beszélni mihamarabb, a természetes nyelvekre vonatkozó minden lényegesebb korlátozás nélkül.

1.1.7. KARL-OTTO APEL: *Analytic philosophy of language and the Geisteswissenschaften. (Foundation of Language, Supplementary Series, Volume 4.)* Reidel, Dordrecht, 1967. 63.

WOLFGANG STEGMÜLLER: *Hauptströmungen der Gegenwarts-Philosophie. Band II.* Kröner, Stuttgart, 1975. *Kapitel 11. 2. Hermeneutik und Wissenschaftstheorie: Erklären und Verstehen nach Georg Henrik van Wright* 103-146.

Az eddigiekben ismertetett nyelvészeti és nyelvfilozófiai művek a filozófiában „analitikus filozófia” néven ismert irányhoz sorolandók. Erre az irányra az jellemző, hogy a természettudományok módszereit tartja valamennyi tudomány számára irányadónak, valamennyi tudomány célját *kauzális magyarázatok* megfogalmazásában látja, s e magyarázatok megfogalmazásánál matematikai egzakttságot kíván meg. (Ennek az iránynak legfőbb németországi képviselője STEGMÜLLER. Vita tárgyát képezi azonban az a kérdés, hogy a természettudományok módszerei átvihetők-e a szellemtudományokra, amelyek célját az analitikus filozófiával szembenálló hermeneutikus filozófia a megértésben és nem kauzális magyarázatok megfogalmazásában látja.

APEL könyve, amely először német nyelven jelent meg a *Philosophisches Jahrbuch* 72. évfolyamában 1965-ben *Die Entfaltung der „sprachanalytischen” Philosophie und das Problem der „Geisteswissenschaften* címmel, ezt a vitatott kérdést vizsgálja egy hermeneutikus szemszögből.

A probléma lényege APEL megfogalmazásában abban áll, hogy kauzális magyarázatok esetén is a „megértés” elsődleges, mert a premisszákat meg kell előbb érteni ahhoz, hogy a következtetést levezethessük belőlük. A „megértés” problémája tehát minden tudomány szempontjából alapvető probléma. APEL az analitikus filozófia fejlődésében három fázist állapít meg: a logikai atomizmust, a logikai pozitivizmust és a nyelv analitikus filozófiáját. Ez utóbbi fázis belső fejlődésében (WITTGENSTEINnek a nyelvi kifejezések formalizálhatóságát vizsgáló *Tractatus*-ról a szavak jelentését használatuk elemzése által feltáró „nyelvi játékaikig”) olyan törekvést lát érvényesülni, amely a nyelv analitikus filozófiája és a hermeneutikus filozófia konvergens fejlődéséről tanúskodik.

STEGMÜLLER pedig VAN WRIGHT műveiben lát olyan törekvést, amely ezt a konvergenciát bizonyítja. (STEGMÜLLER könyve második fejezetének címe *Konvergierende Tendenzen in der heutigen Philosophie*.) STEGMÜLLER elemzése azért is érdekes, mert itt ezt a konvergenciát egy analitikus filozófus elemzi egy logikus művével kapcsolatban.

WRIGHTnek az a véleménye, hogy a kauzális magyarázat az úgynevezett humán tudományokban nem alkalmazható, ezek a tudományok teleologikus (célok-sági, más terminológiában kifejezve: intencionális) magyarázatokat adnak. Ezekkel a különféle emberi cselekvéseket értelmező humán tudományokkal kapcsolatban WRIGHT az úgynevezett arisztotelészi praktikus szillogizmushoz nyúl vissza, és célja, hogy ezen a szillogizmuson alapuló olyan „magyarázó modellt” építsen fel, amely a humán tudományokban ugyanazt a szerepet tölti be, mint amit a kauzális magyarázó modellek (az úgynevezett szubszumpciós modellek) a természettudományokban.

WRIGHT idevágó munkáival (*Norm and Action*, London, 1963.; „Practical inference”, *The Philosophical Review* 1963.; *Explanation and understanding*, London, 1971.) nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy az a tudományág kialakuljon, amit „cselekvéstudomány”-nek (*Handlungstheorie, theory of action*) szokás nevezni, s ami részben általánosabb síkon való folytatása annak a kutatásnak, amivel a beszédaktus-elmélettel kapcsolatban röviden megismerkedtünk. Nyelvészeti szempontból a cselekvéstudomány a formális pragmatikai kutatásokat (lásd MONTAGUE) szervesen kiegészíti. Ezért igen kíváncsi vagyok, hogy mielőbb egy egzakt nyelvleírást biztosító modell részévé váljon. Nem foglalkozhatunk itt részletesen e problematika szerteágazó szempontjaival, csupán rövid példán világítom meg, hogy voltaképpen miről is van szó.

Egy praktikus szillogizmus primitíven a következőképp szemléltethető (P = premissza, K = konklúzió):

- P1 X-nek szándékában van p-t megvalósítani,
- P2 X meg van győződve arról, hogy p-t csak akkor valósíthatja meg, ha előbb végrehajtja q-t,
- K X ezért hozzáfog q végrehajtásához.

Ebből a praktikus szillogizmusból kauzális szillogizmust nyerhetünk, ha a premisszákhöz harmadikként hozzávesszük a következőt:

- P3 mindig, amikor valakinek szándékában van p-t megvalósítani, és meg van arról győződve, hogy p megvalósításához q végrehajtása kauzálisan szükséges, akkor előbb végrehajtja q-t.

Ha ezt a lépést nem akarjuk végrehajtani (mint ahogyan WRIGHT nem akarja), akkor a következő kérdésekre kell választ adnunk:

- (a) elfogadható-e a praktikus szillogizmus a fent megadott formában vagy sem,
- (b) ha nem, mivel és hogyan kell kiegészíteni ahhoz, hogy elfogadható legyen, s végül
- (c) mit jelent a praktikus szillogizmus premisszáinak a „megértése”.

STEGMÜLLER könyvének itt jelzett fejezete WRIGHT munkái és e munkákra vonatkozó kritikák alapján e kérdéseknek részletes elemzését nyújtja.

1.1.8. Azt hisszük, e rövid szemléből is kirajzolódik az a fejlődés, amit a (mondat-középpontú) nyelvészet az utóbbi években megtett, s az a szerteágazó interdiszciplináris kapcsolat is, amely a modern nyelvészet, nyelvfilozófia (beleértve a beszédaktus-elméletet, filozófiai logikákat és a cselekvéseméletet is) s ezen keresztül minden olyan tudomány között fennáll, amelyekben a nyelv lényeges szerepet játszik. Nem véletlen, hogy a modern nyelvészet kérdései egyre több tudomány művelőit foglalkoztatják, s az sem véletlen, hogy a nyelv elemzése egymással ellentétes filozófiák konvergenciájának forrásává is lesz. A magam részéről meg vagyok arról is győződve, hogy ez csupán kezdeti fázisa egy hosszantartó fejlődésnek, amely a „dolgok logikája” alapján a természetes nyelvek eddiginél teljesebb leírását biztosító, a logikai, beszédaktus-elméleti és cselekvéseméleti kutatások eredményeit egyesítő szövegelmélet létrehozásához fog vezetni.

1.2.

DANYI MAGDOLNA

Nyelvészet, szöveg, interpretációelmélet. Beszélgetés Petőfi S. Jánossal 1984-ben
[Az Újvidéken szerkesztett *Híd* című folyóiratban jelent meg 1984-ben]

1.2.0. 1971-ben jelent meg (Frankfurtban) Petőfi S. János Transformationsgrammatiken und eine ko-textuelle Texttheorie. Grundfragen und Konzeptionen (Transzfórmációs grammatikák és egy ko-textuális szövegelmélet. Alapkérdések és koncepciók) című könyve, benne a generatív nyelvészet addigi eredményeinek elmélyült ismertetését nyújtva, s egyúttal korai megfogalmazását adva azoknak a szövegnyelvészeti kérdéseknek is, amelyek a szövegelméleti jelentéskutatás kiindulópontját képezték. A hetvenes évek szövegnyelvészeti és jelentéseméleti kutatásai egy sor olyan nyelvi tény nyelvészeti-szemantikai és logikai szemantikai értelmezését vállalták – a generatív mondatgrammatikák eredményeit is értékesítve –, amelyekre a mondatközponthú nyelvészeti kutatás objektíve nem vállalkozhatott.

1.2.1. Egyetlen beszélgetés keretében illuzórikus lenne e kutatásokról egy részleteiben átfogó képet elvárunk. Amire kérhettük Petőfi S. Jánost: vázolja – az adott szűk keretek között is a lehetséges teljességre törekedve – az általa és munkatársai által képviselt szövegelméleti kutatás alapvető elméleti célkitűzéseit, módszertani megalapozását, valamint eddigi eredményeit és soron következő feladatait.

Mindenekelőtt azonban „dióhéjban” a maga életútját...

1931-ben születtem Miskolcon. Gimnáziumi tanulmányaim elvégzése után matematika – fizika – ábrázoló geometria szakot végeztem Debrecenben. Jóllehet elsősorban az irodalom vonzott, 1951-ben, amikor megkezdtem egyetemi tanulmányaimat, nem sok motivációt találtam arra, hogy irodalom szakra menjek. Egyetemi tanulmányaim befejezése után gimnáziumi tanárként végeztem el később a német szakot – ugyancsak Debrecenben – 1958 – 62-ben. Ezután felkerültem Pestre, és bár tovább folytattam gimnáziumi tanári tevékenységem, nyelvészettel kezdtem foglalkozni. Talán épp azért, mert az irodalom érdekelt, a nyelvészetben az érdeklődésem a szövegek vizsgálatára irányult. 1963-ban tudományos kutató lettem az Akadémia Számítástechnikai Központjában, majd a Nyelvtudományi Intézetben. 1969-ben Svédországba mentem. Ott doktoráltam és habilitáltam általános nyelvészetből (szövegelmélet súlyponttal) 1971-ben. 1972-ben átköltöztem Nyugat-Németországba. 1972 októberétől a Bielefeldi Egyetem tanszékvezető professzora vagyok. Fő kutatási területem a jelentéselmélet, elsősorban szöveg szinten. Célom egy olyan interdiszciplináris megalapozású szövegelmélet létrehozása, amelynek keretében szövegek leíró jelentéstani, valamint értelmező és értékelő interpretálása optimálisan elvégezhető.

S hadd tegyük ehhez hozzá, immár a magunk legszemélyesebb tapasztalataként is, hogy „tanszékvezető professzornak” lenni Petőfi tanár úr számára korántsem „csupán” előadások tartását, a tudományos kutatómunka végzését és koordinálását jelenti, hanem egy állandó, a szó legnemesebb értelmében vett pedagógusi tevékenységet is: idejének nagy-nagy részét az érdeklődő egyetemistákkal, fiatal kutatókkal való áldozatkész foglalkozása tölti ki.

1.2.2. Hogyan látja a – Chomsky utáni – nyelvtudomány helyzetét, problémáit, feladatait? Lehet-e reális igénye és van-e lehetősége a nyelv tudományának arra, hogy önmagát a nyelv vizsgálatában körülhatárolva, a grammatika tudományaként fejlődjön? Vagy épp a Chomsky-féle generatív grammatika által felvetett kérdések vezettek oda, hogy a figyelem homlokterébe a jelentés kérdéskomplexuma kerüljön, s ezzel párhuzamosan a nyelvtudomány interdiszciplináris tudománnyá váljék, beolvasztva módszertanába más tudományok, elsősorban a formális logika és a filozófiai logikák metodológiai princípiumait?

Vállalva annak veszélyét, hogy az általánosítás a valóságos helyzet részleges elferdítéséhez vezethet, a nyelvészet fejlődését CHOMSKY fellépése óta röviden talán úgy lehetne jellemezni, mint egy, az addig rendelkezésre álló metodológiánál szilárdabban megalapozott nyelvészeti módszertan létrehozására való törekvést. Ezt illetően az elmúlt huszonöt évben nem tapasztalható lényegesebb változás. Amiben változás tapasztalható, az a nyelvtudomány kutatási tárgyának és / vagy céljának az értelmezése. A döntést mindig az jellemzi, hogyan értelmezi a maga számára a *tárgy, cél és módszer* relációjának hierarchikus struktúráját.

Ahhoz nyilván nem férhet kétség, hogy bármilyen hierarchikus struktúra legitim módon meghatározhatja a kutatást: az, amiben a módszer a domináló, éppúgy, mint az, amiben a tárgy vagy az, amiben a cél. Más azonban egy egyéni döntés legitimitása és más az a valami, amit jobb szó híján „elvárás”-nak nevezhetünk, legyen ez akár egy ku-

tatói közösség elvárása, akár valamilyen módon a társadalomé. A CHOMSKY által véghezvitt forradalom – sokan szeretik így nevezni – lényege abban ragadható meg, hogy ő a módszert tekintette dominánsnak. Azt a módszert kívánta a nyelvészetben meghonosítani, amely más területen (formális logika, automataelmélet) ellenőrizhetően, explicit formában kifejezésre juttatható eredményhez vezet. Ez a módszer kezdetben egyértelműen meghatározta a tárgyat (szintaktikai struktúrák) és a célt is (jól formált szintaktikai struktúrák generálása – a szó formális értelmében). Ez a – legyen szabad így neveznem – idillikus állapot, oly mértékben vált kevésbé idillikussá, módszertanilag kevésbé kontrol alatt tarthatóvá, amily mértékben növekedett az igény a tárgy és / vagy a cél átértelmezésére. Más szóval: amily mértékben nőtt az igény – a szintaktikai struktúrák leírásán túl – először a nyelvi (a nyelvi kifejezések 'értelmi' komponensére korlátozódó) jelentés, majd a referenciális jelentés kutatására (modellálására); illetőleg a nyelv rendszerének vizsgálata mellett (vagy helyett!) a nyelv alkalmazásának a vizsgálatára. Az esetleges félreértések elkerülése végett hangsúlyozni szeretném, hogy itt nem valami „rég”-hez való visszatérésről van szó; akkor se, ha többen – általában azok, akik mindig tudják, hogy valamit hogy lehet vagy hogy nem lehet csinálni – ezt a változást úgy értelmezték, mint annak az irányzatnak a csődjét, amelynek létrejötté CHOMSKY nevéhez fűződik. Azok számára, akik ezt a változást előidézték – legyenek ezek az úgynevezett generatív szemantikusok, az úgynevezett univerzális grammatika, a beszédaktus-elmélet vagy a beszéd/szövegelemzés hívei –, a szilárd módszertani alap nem volt kevésbé fontos, mint CHOMSKY számára.

S hogy e kicsit hosszúra nyúlt bevezetés után végül visszatérjek a voltaképpeni kérdéséhez. Kérdésére azért nehéz választ adni, mert az elsődleges kérdésre, arra tudniillik, hogy mi tartozik a nyelv tudománya vizsgálati körébe, nincs (s valószínűleg nem is adható) általánosan elfogadott válasz. Márpedig e válasz híján nemigen lehet arról se beszélni, hogy merre fejlődhet, merre kellene fejlődjön ez a tudomány. De a válaszadás, pontosabban, egy válasz megfogalmazásának a megkísérlése elől nem akarok úgy kitérni, hogy ezzel ezt a kérdést elintéztetnek is tekintem.

Hogy egy tudományt, amely a grammatika tudományának nevezhető, definiálni lehet, ahhoz nem férhet kétség. Ennek a tudománynak a struktúrája attól függő lesz, hogy definiálója mit tekint grammatikának. Példának vehetjük itt MONTAGUE univerzális grammatikáját, amely nem konvencionális értelemben vett grammatika: egyrészt azért nem az, mert kutatási körébe tartozónak tekinti nemcsak a szintaktikai relációk, hanem mind az értelemre, mind a referenciára irányuló szemantikai relációk leírását is, másrészt azért nem az, mert módszertani instrumentárium a logikai instrumentárium, s végül azért nem az, mert csak olyan természetes nyelvi fragmentumok leírására vállalkozik, amelyek a rendelkezésére álló logikai apparátus segítségével módszertanilag tisztán leírhatók. E grammatika kiépítésének perspektívája a fragmentumok lépcsőzetes kibővítése a nyelvi rendszer egészének eléréséig. Persze, hogy ez a perspektivikus cél elérhető-e, arra nézve nincs semmi garancia. Tagadhatatlanok azonban e paradigma mind objektív, mind szubjektív előnyei: objektíve hozzájárul olyan relációk leírásához, amelyeket a természetes nyelvvel foglalkozók eddig a MONTAGUE-grammatika által biztosított világossággal nem tudtak leírni; szubjektíve pedig mérhetővé teszi a vele foglalkozók teljesítményét. Ha nem is sikerül a vele foglalkozóknak egy, a természetes nyelvek felől nézve grammatikának valóban elfogadható instrumentáriumot konstruálniuk, sikerül kibővíte-

niük az általuk alkalmazott logika alkalmazási körét, s ez sem kis teljesítmény. S ha most valaki, aki a természetes nyelvek teljes rendszerét kívánja leírni – bármit jelentsen is itt a „teljes rendszer” kifejezés –, azt mondaná, hogy szép, szép, de voltaképp ez nem grammatika, nem biztos, hogy megpróbálnám meggyőzni felfogása téves voltáról. Azt azonban minden bizonnyal hangsúlyoznám, hogy akár grammatikának tekinti valaki ezt az instrumentáriumot, akár nem, abban biztos vagyok, hogy ezután nem lehet úgy grammatikát konstruálni, ahogyan előtte lehetett.

Ahhoz sem fér semmi kétség, hogy a *jelentés* került a kutatás előterébe, s ez akkor is igaz, ha maximálisan beszűkítve, akkor is, ha maximálisan kibővítve értelmezzük is a jelentés fogalmát. S éppen ebben rejlik a jelenlegi kutatás komplexitása. A szűken értelmezett, formálisan, modellteoretikusan leírható jelentés kutatása abban az értelemben vált interdiszciplináris kutatási területté, hogy módszertanában domináns szerepet játszanak a különféle filozófiai logikák. A tágan értelmezett (a beszélők intencióját, a megnyilatkozások kommunikatív funkcióit is magába foglaló) jelentés kutatása pedig abban az értelemben, hogy a jelentés leírásába szükségképpen be kell venni mindazon tudományokat, amelyek a nyelv használatának és a nyelvhasználat kontextusának a kutatásával foglalkoznak, azaz a retorikát éppúgy, mint a pszichológiát, a nyelvszociológiát éppúgy, mint az etnológiát stb. S ebben a kutatási kontextusban érthető, ha valaki felteszi a kérdést, hogy: jó, jó, de mi tartozik ebből a nyelvészetre.

Ha a nyelv tudománya szempontjából alapvetőnek is tartom annak a kérdésnek a megválaszolását, hogy mi a nyelvészet, a jelentés kutatása szempontjából számomra mégse ez a legfontosabb kérdés. Számomra az a releváns kérdés, hogy melyik / milyen (hagyományosan intézményesített vagy a jövőben létrehozandó) tudomány feladata kell legyen a jelentés *teljes* leírása, s itt a „melyik / milyen” e tudomány (interdiszciplináris) struktúrájára vonatkozik. Meggyőződésem, hogy ha a tágan értelmezett jelentés tudománynak a struktúráját tisztázni tudjuk, akkor az is tisztázódik, hogy mi lesz ennek a minden bizonnyal komplex tudománynak a keretében annak a rész tudománynak a szerepe, amit a nyelv tudománynak nevezhetünk. Mindaddig azonban, amíg ez a tudomány nem jön létre, ki-ki vagy aspektusokra korlátozott bizonyos kompetenciával és a többi aspektusra vonatkozóan nem kis adag amatőrséggel foglalkozik a jelentéssel, ha azt a maga komplexitásában kívánja vizsgálni, vagy kizárólag arra korlátozza kutatását, amire úgy érzi, megvan a kompetenciája, s ebben az esetben azonban olyan *félkész* terméket ad tovább az interdiszciplináris *feldolgozás* számára, amellyel az, aki ezt a félkész terméket megkapja, a legtöbb esetben nem sokat tud kezdeni.

1.2.3. Egységes jelentésmélettal még nem rendelkezünk. Önt idézem: „*Jelentés-vizsgálat* címén a nyelvészet hosszú ideig kizárólag azzal a valamivel foglalkozott, amit jobb kifejezés híján 'redukált fogalmi jelentés'-nek (az egyes nyelvi elemek között az adott nyelvben nyelvspecifikusan jelenlévő, fogalmi jelentésvizszonyak) nevezhetünk. (...) Ha egy 'explicit nyelvelmélet' felépítésére igényt tartunk, s erre igényt kell tartanunk, mert a nyelvészet elsősorban ezáltal vihető előbbre, önként adódik a referenciális jelentés vizsgálatának középpontba helyezése.” A felismert hiányérzetből egyes nyelvészek, így Benveniste is, azt a következtetést vonták le, hogy a nyelvtudomány tárgyát nem a nyelvi rendszerben adott konvencionális jelentésvizszonyok vizsgálata, hanem egyedül a beszédben intencionálódó jelentés vizsgálata képezheti. Sarkítva: a jelentés hordozója

egyedül a beszéd. Ez a szemlélet a laikus számára is igen vonzó lehet, ugyanakkor nem vezet-e ez a nyelvtudomány parttalanításához, másképp: a jelentés szubjektívizálásával a nyelvelmélet de Saussure előtti 'tudományos rendszer'-nélküliségéhez? A pragmatikus aspektusok, a kommunikációelmélet, a beszédaktus-elmélet bevonását az Ön tudományos szemlélete is nélkülözhetetlennek mutatja, anélkül azonban, hogy le kellene mondani a jelentés interszubjektív jellegének a vizsgálatáról! Miben foglalná össze az így felfogott nyelvelmélet tudományos rendszerének főbb princípiumait?

Kérdése három témát érint: 1) Mi a nyelvtudomány tárgya? (mi kellene [?!?] legyen?) 2) Parttalan-e a (tágabb értelemben vett) jelentés vizsgálata? 3) Hogyan lehet egy módszertanilag ellenőrizhető jelentéselméletet konstruálni? Tudatában vagyok annak, hogy kérdését nemcsak felbontottam, hanem át is fogalmaztam. Az átfogalmazás nélkül azonban, be kell valljam, nem is tudnék válaszolni. Ez az átfogalmazás teszi ugyanis lehetővé, hogy a nyelvtudomány tárgyának a kérdését és a jelentésvizsgálat kérdését egymástól elválasztható témáknak tekinthessem, amit én, legalábbis a kutatás jelenlegi fázisában, elengedhetetlenül szükségesnek tartok.

1) Az átfogalmazás eredményeként létrejött első részkérdésre csupán megismételhetem azt, amit előző kérdésére adott válaszom befejezéseként mondtam: számomra a nyelvtudomány tárgya és célja – a jelentésvizsgálattal való összefüggésben – csak egy átfogó jelentéselmélet keretében tisztázható. Bizonyára észrevette, hogy utóbbi tanulmányaimban igyekszem magát a 'nyelvészet' terminust is kerülni, hogy ne kényszerüljek parttalan vitákba bocsátkozni arról, mi is a nyelvészet. Más szóval: egyelőre nyitva szeretném hagyni azt a kérdést, hogy célszerű-e a tágabb értelemben felfogott jelentés vizsgálatára alkotott tudomány egészét nyelvészetnek nevezni, vagy célszerűbb e tudományon belül egy rész tudományt mint nyelvészetet körülhatárolni.

2) Nem ilyen egyszerű a második részkérdést megválaszolni. Egyrészt igaz, hogy a jelentés – típusát, struktúráját tekintve – annyiféle lehet, ahányféle a beszéd (diszkurzus vagy szöveg): a tipológia egyik határán a formális tudományok definitorikusan bevezetett terminológiából építkező szövegei állnak a maguk közvetlen jelentésével, a másik határán csak a vájt fülű olvasó számára jelentéssel bíró szimbolikus irodalmi szövegek, s e határok között a legkülönbözőbbben strukturált kevert típusok helyezkednek el. Az egyik szövegben a lexikai struktúra a jelentés elsődleges hordozója, a másikban a kompozíció; ahhoz, hogy egy szöveghez jelentést rendelhessünk, olykor elég a nyelv ismerete és az az élettapasztalat, amellyel feltehetően valamennyien rendelkezünk, máskor egy tudomány vagy a kultúrtörténet teljes arzenálja kell, ismét máskor az az érzés, hogy az, akiről a szövegben szó van, akár én is lehetnék stb. Parttalan a jelentés konstruálhatósága? Igen is, nem is. Igen, ha arra gondolunk, hogy mindnyájan képesek vagyunk olyan jelentéshordozó nyelvi struktúrák konstruálására (vagy nyelvi struktúrákhoz olyan jelentések hozzárendelésére), amelyeket, igen valószínű, hogy előttünk még senki sem konstruált. Nem, ha arra gondolunk, hogy ha nem is rendelkezünk mindnyájan nyelvünknek ugyanazzal az építőkövek-készletével, az egyéni (vagy annak tartott) építőköveket mindnyájunk számára ismert (vagy több-kevesebb fáradsággal felismerhető) szabályok alapján alkotjuk meg. S ez a „nem” az, ami táplálhatja bennünk azt a hitet, hogy a jelentés vizsgálata akkor sem parttalan, ha határait nem is látjuk világosan.

3) Erre a „nem”-re próbálom felépíteni a harmadik részkérdésre adhatónak vélt válaszomat is. Hogy a jelentés (pontosabban talán a jelentés konstruálásának) struktúrája annyira összetett, mint amennyire, az tény, amin nem lehet változtatni. Ha valaki a jelentés elemzésénél csak bizonyos módszertani normákat (például a logikákét) hajlandó elfogadni, az oda vezethet, hogy a jelentés bizonyos aspektusait figyelmen kívül kell hagynia. Bármilyen legitim is legyen ez a felfogás a kutatás szempontjából, nem vezethet a jelentés valamennyi aspektusának a leírásához, márpedig a jelentés, adott kontextustól való függésben bár, de valamiképp egy és oszthatatlan. Azok számára, akik valamennyi aspektust le szeretnék írni, nem marad más választás, mint hogy kellő differenciáltsággal viszonyuljanak a módszertani normákhoz. Másképp fogalmazva ez azt jelenti, hogy a jelentés vizsgálatát megpróbálják tartományokra osztani, s valamennyi tartományra vonatkozóan tisztázni, mily mértékben tarthatók be a formális tudományokban alkalmazható módszertan normái, mily mértékben nem, s ha nem tarthatók be, hogyan lehet a módszertani bizonytalanság mértékét meghatározni és folyamatosan ellenőrizni. Ez a magatartás különféle distinkciók bevezetését teszi szükségessé. Ezek közül itt hármat szeretnék megemlíteni.

a) Egyrészt szükségesnek látom, hogy különbséget tegyünk a jelentést meghatározó *faktoroknak* és a jelentés *konstruálásának* az elemzése között. Ez azt jelenti, hogy az első esetben a (valamilyen módon megkonstruált) jelentés struktúráját elemezzük, a másodikban annak a folyamatnak, annak a műveletsornak a struktúráját, amelynek során a jelentés megkonstruálható. (Ennek a megkülönböztetésnek az érdekében beszélünk az utóbbi időben strukturális és procedurális modellekről.)

b) Szükségesnek látom továbbá, hogy különbséget tegyünk *természetes* és *teoretikus* jelentés-konstrukció között. Természetes módon akkor konstruálunk jelentést, amikor egy szöveget természetes kontextusban olvasva (vagy egy természetes kontextusban folyó beszélgetésben részt véve) annak egyes komponenseihez, valamint magához az egészhez jelentést rendelünk. Teoretikusan akkor konstruálunk jelentést, amikor egy szöveghez / beszédhez egy teoretikus instrumentárium alkalmazásával, az instrumentárium által előírt lépések során, az instrumentárium által előírt struktúrájú jelentést rendelünk. A teoretikus jelentés-konstruálás különféle módon modellálhatja a természetes jelentés-konstruálást: minimális esetben elegendőnek tarthatjuk, ha teoretikus úton ugyanahhoz a jelentéshez / jelentésekhez jutunk el, amit / amiket természetes módon is konstruálnánk; maximális esetben megkívánhatjuk, hogy ezenkívül a teoretikus konstruálás módja is modellálja a természetes konstruálás módját.

c) Végül magára a jelentéselmélet felépítésére vonatkozóan szükségesnek tartom, hogy különbséget tegyünk *lexikon*, *ko-textuális*, *kon-textuális* és *textuális komponensek* között. Anélkül, hogy az egyes komponensek felépítéséről részletesebben szólni kívánnék – amit az adott keretben különben sem tehetnék meg –, pár szóval jellemezni kívánom őket.

A *lexikon* minimális esetben azoknak a sztereotip ismereteknek a strukturált halmazát tartalmazza, amellyel a szóban forgó nyelvközösség rendelkezik, maximális esetben pedig a különféle tudományos (és / vagy szak-) ismereteket is. Más szóval, a lexikon egy speciális struktúrával rendelkező, speciális terjedelmű egynyelvű értelmező szótár, amely maximális esetben azokat az ismereteket is tartalmazza, amelyeket a hagyományos értelemben vett tudományos szakszótárak tartalmaznak.

Ko-textuális jelentéskonstrukcióról akkor beszélek, ha a jelentés konstruálásánál kizárólag a nyelv szintaxisával, a lexikonban tárolt ismeretekkel és az ezeknek az ismereteknek a kombinálására szolgáló szabályokkal operálunk. *Kon-textuális jelentéskonstrukcióról* akkor, ha egy adott megnyilatkozáshoz megpróbáljuk hozzárendelni mindazokat a jelentéseket, amelyeket a nyelv konvencionalizált, valamint a megnyilatkozás szintaktikai-szemantikai struktúrája alapján felismerhető / kikövetkeztethető szabályai tetszőleges kontextusokban lehetővé tesznek. Ha valahol a parttalanság veszélye fenyeget, akkor a jelentéskonstruálásnak ennél a formájánál, mert ki lenne képes egy megnyilatkozáshoz hozzárendelhető valamennyi kontextust és az ezekről függő jelentéseket szisztematizálni. Ez a veszély azonban nem menthet fel bennünket az alól, hogy megpróbáljuk az egy nyelvközösségen belül érvényes, egy nyelvközösségen belül ható, konvenciókat – legyenek azok primer vagy szimbolikus jellegűek – oly terjedelemben és oly explicit-séggel leírni, amilyenel az a kutatási ág fejlettségének adott szintjén lehetséges, és ezáltal egy kon-textuális instrumentáriumot létrehozni. *Textuális jelentéskonstruálásról* pedig akkor beszélek, ha egy kontextusba beágyazott tetszőleges terjedelmű megnyilatkozáshoz próbálunk egy ko-textuális és kon-textuális instrumentárium felhasználásával az adott kontextusnak megfelelő (az adott kontextus által megengedett) jelentést / jelentéseket hozzárendelni. A hangsúly itt a jelentések kontextusnak való megfelelőségén van. Ez egyrészt megkívánja, hogy mindkét instrumentárium flexibilisen alkalmazható legyen (a flexibilitásba beleértve az instrumentáriumok mindenkori kibővíthetőségét is), másrészt, hogy a jelentés konstruálása során az a funkció, amellyel a kontextus a lehetséges kontextustól független jelentések közül bizonyosokat, mint az adott kontextusban is megengedhetőket, kiválaszt, argumentatív módon explicit formában írjuk le. Nem kétséges, hogy mind a négy komponensre vonatkozóan beszélhetünk interszubjektivitásról, miként az se, hogy e négyféle interszubjektivitás mértéke nem azonos.

Azt hiszem, e distinkciók alapján az elmélet kidolgozásának a stratégiája is adott. A jelentés struktúrájának az elemzése és leírása egyszerűbb (és talán elsődlegesebb is), mint a jelentéskonstruálás folyamatáé; a teoretikus jelentéskonstruálás aspektusainak vizsgálata egyszerűbb, mint a természetesé; s végül a ko-textuális jelentés vizsgálata egyszerűbb (és talán elsődlegesebb is), mint a kon-textuális vagy textuálisé. Egy olyan elméletből célszerű ezért kiindulni, amely ezeket a szempontokat maximális mértékben figyelembe veszi, s ebből kiindulva közelíteni fokról fokra a komplexebb elméletek felé. Hangsúlyozni szeretném, hogy ez a stratégia meggyőződésem szerint lényegében különbözik a fragmentumokból kiinduló stratégiáktól: egyrészt ennek a stratégiának a kiindulópontja is már valamiféle teljességet képvisel (lásd ko-textuális jelentés), másrészt a továbbhaladás lépései előre programozottak, végül ezt a továbbhaladást nem köti semmiféle kizárólag formális módszertan dogmája.

1.2.4. Nyilván a pragmatikus aspektusokra is kiterjedő kutatásnak köszönhetjük a felismerést, hogy a jelentéskonstruálás nem mondat szinten, hanem a nyelvi szöveg kommunikációs viszonylatrendszerében történik. A természetes nyelv használata nem egymástól izolált mondatkonstrukciók – a konvenciókat igazoló vagy azoktól eltérő megnyilatkozások –, hanem a nyelvi konvenciókra támaszkodó szövegek létrehozását jelenti. Képesnek tudhatja-e magát a szövegelmélet egy egységes jelentéselmélet kidolgozására?

Meggyőződésem, hogy amennyiben egy egységes jelentésemélet kidolgozható, az csak egy szövegelmélet keretében hozható létre. Itt a 'szöveg' terminust mint egy adott kommunikációs helyzetben önálló egységként funkcionálni képes, tetszőleges nagyságrendű természetes nyelvi tárgy megjelölőjét használom, s a szövegszerűséget olyan tulajdonságnak tekintem, amelyet a kommunikáció résztvevői rendelnek hozzá a természetes nyelvi tárgyhöz. (Amit egyvalaki szövegnek tekint, nem biztos, hogy mások számára is szövegnek minősül.)

Szeretném pár szóval azt is megvilágítani, miért vagyok olyan biztos abban, hogy egységes (átfogó) jelentésemélet csak szövegelméleti keretben hozható létre.

Mindenekelőtt szeretném leszögezni, hogy szövegelméletnek egy olyan elméletet nevezek, amely mint minimális elméleti instrumentáriummal rendelkezik az előzőekben említett négy komponenssel. E négy instrumentárium közül teljesen autonómnak tekinthető a lexikon, részlegesen autonómnak a ko-textuális és a kon-textuális komponens, részlegesen vagy teljesen autonómnak a textuális komponens.

Egy *lexikon*, mint a különféle jellegű ismeretek halmaza, létrehozható anélkül is, hogy létrehozói törődnének azzal, felhasználható-e ez a lexikon komplex nyelvi struktúrák (mondat- / megnyilatkozáskonstituensek, mondatok / megnyilatkozások, mondat- / megnyilatkozásláncok vagy szövegek) jelentésének a konstruálásánál vagy sem, s ha felhasználható, akkor hogyan. Egy jól megszerkesztett lexikon minden esetben az adott nyelv lexikai jelentéseinek a tárházát fogja jelenteni. – Jóllehet itt csak lexikonról beszélek, szövegek interpretálása az ismeretek szélesebb körű halmazát kívánja meg, mint az, ami a lexikonban tárolható (pontosabban: a lexikonban tárolandó). A szükséges ismeretek teljes tárházával kapcsolatban *thesaurusról* szoktunk beszélni. A thesaurusnak a *lexikon* csak egyik összetevőjét képezi, másik összetevője az úgynevezett *enciklopédia*. A kettő között csupán az általuk tárolt ismeretek szempontjából van különbség, strukturálisan nincs: a lexikon a *tárgyak és tényállások különféle osztályaira* vonatkozó laikus és szakértői ismereteket tartalmazza, az enciklopédia ezzel szemben az *egyedi tárgyakra és egyedi tényállásokra* vonatkozókat. – Ezt szükségesnek tartottam itt megjegyezni, de egyszerűség kedvéért a továbbiakban is csupán lexikonról fogok beszélni.

A *ko-textuális komponens* részleges autonómiája egyrészt azt jelenti, hogy felépítésében nem kell föltétlenül tekintettel lenni egy kon-textuális komponens működésére, de vagy tekintettel kell lenni egy adott lexikon felépítésére, vagy követelményeket kell támasztania annak a lexikonnak a felépítésével szemben, amellyel a ko-textuális komponens operálni kíván, operálni képes; másrészt annak eldönthetőségét is jelenti, hogy csak mondatok jelentésének a konstruálására kívánjuk felhasználni vagy mondatláncokéra is. (Ez utóbbi esetben természetesen azt is tisztázni kell, hogy mit jelent egy mondatlánc jelentésének ko-textuális konstruálása.) Bizonyos egyszerűsítéssel azt lehet mondani, hogy egy CHOMSKY-féle transzformációs grammatika egy olyan, kizárólag mondatokra korlátozódó ko-textuális teória, amely egy speciális struktúrájú lexikont kíván ugyan, de nem támaszt követelményeket a lexikonban tárolandó ismeretek jellegével és mennyiségével szemben.

A *kon-textuális komponens* részleges autonómiája egyrészt azt jelenti, hogy felépítésében nem kell föltétlenül tekintettel lenni egy textuális komponens működésére, de vagy tekintettel kell lenni egy adott ko-textuális komponens felépítésére, vagy követelményeket kell támasztania annak a ko-textuális komponensnek a felépítésével szemben,

amellyel a kon-textuális komponens operálni kíván, operálni képes; másrészt azt jelenti, hogy az is szabadon eldönthető, hogy csak egyes megnyilatkozások jelentésének a konstruálására kívánjuk felhasználni vagy megnyilatkozásláncokéra is. (Ez utóbbi esetben természetesen azt is tisztázni kell, hogy mit jelent egy megnyilatkozáslánc jelentésének kon-textuális konstruálása.) Bizonyos egyszerűsítéssel azt lehet mondani, hogy egy MONTAGUE típusú univerzális grammatika egy rudimentális kon-textuális teória. Rudimentális volta több tényezéből tevődik össze: egyrészt minimális mennyiségű az az információ, amit egy (előre megkonstruált) lexikontól megkíván, másrészt a kon-textust konstituáló tényezők csupán változók formájában vannak instrumentáriumába beépítve. Ennek a kon-textuális teóriának nem célja egy adott nyelvközösség primer és szimbolikus konvenciórendszerének a szisztematizálása. Szeretném hangsúlyozni, hogy ez csupán megállapítás, és nem a MONTAGUE típusú univerzális grammatikák kritikája, mint-hogy ezeknek a grammatikáknak nem célkitűzésük az, amit itt rajtuk számon kérni látszom. Más szempontból tekinthető rudimentális kon-textuális elméletnek a beszédaktus-elmélet. Rudimentális volta egyrészt azt jelenti, hogy eddig csak bizonyos beszédaktusok konvenciórendszerre lett általa feltárva és leírva, másrészt azt, hogy nem támaszt követelményeket egy ko-textuális elmélettel szemben, minthogy leírásaiban egy ilyen elméletet általában nem is igényel.

A *textuális komponens* részleges autonómiája egyrészt azt jelenti, hogy felépítésében nem kell tekintettel lenni más, fölérendelt komponens működésére, de vagy tekintettel kell lenni egy adott kon-textuális (és azon keresztül egy megfelelő ko-textuális) komponens felépítésére, vagy követelményeket kell támasztania annak a kon-textuális (és azon keresztül egy megfelelő ko-textuális) komponensnek a felépítésével szemben, amellyel a *textuális komponens* operálni tud, operálni képes. Könnyű belátni, hogy amennyiben az esetleg rendelkezésünkre álló kon-textuális (és ko-textuális) elméletekre való tekintet nélkül határozzuk meg a *textuális komponens* feladatát, és abból vezettük le az azokra a kon-textuális és ko-textuális komponensekre vonatkozó követelményeket, amelyekkel ez a *textuális komponens* működni tud, a *textuális komponens* egy autonóm szövegelmélet konstituáló elemévé válik.

Azt hiszem, azt se nehéz belátni, hogy az előzőekben vázolt komponenseket tartalmazó szövegelmélet egy átfogó és egységes *jelentéselmélet* keretének tekinthető. *Átfogó* lesz ez a *jelentéselmélet*; mert lexikon komponense az adott nyelv lexikai jelentéseinek (és optimális esetben e jelentések rendszerének) a leírását nyújtja. Ko-textuális komponense lehetővé teszi – tetszőleges nagyságrendű struktúrákra vonatkozóan – a szűkebb értelemben vett nyelvi jelentés konstruálását. Kon-textuális komponense egyrészt az adott nyelvközösség primer és szimbolikus konvenciórendszerét szisztematizálja, másrészt azt írja le, hogyan függ egy-egy nyelvi megnyilatkozás jelentése használatának kontextusától. (Akkor is, ha a kon-textuális komponens esetében a tényleges nyelvhasználat approximációja nem lehet olyan mértékű, mint a ko-textuális komponens esetében a nyelv rendszeréé.) Végül *textuális komponense* azt a mechanizmust modellálja, amellyel egy adott kontextus egy adott szöveg teoretikusan lehetséges, kontextustól független jelentéseiből a szóban forgó kontextusban megengedetteket (elfogadhatókat) kiválasztja. *Egységes* lesz ez a *jelentéselmélet*, mert az említett komponensek egy szövegelmélet keretében a *textuális komponens* által dominált hierarchikus rendszert alkotnak, amelyek egyes elemei mind formális, mind tartalmi szempontból egymásra vannak hangolva.

Egy így strukturált jelentésemélet biztosítani tudja továbbá azt is, hogy a jelentés elemzése és leírása egymással szervesen összefüggő, de egymástól ugyanakkor elhatárolható, olyan tartományokban legyen végrehajtható, amelyek mindegyikében *tartományadekvát követelményeket* lehet támasztani az alkalmazandó / alkalmazható módszertannal szemben.

1.2.5. A szövegelméleti kutatáson belül Ön körvonalazott egy empirikusan motiváltnak és logika-irányultságúnak nevezett szövegelméletet: a Szövegstruktúra – Világstruktúra Elméletet. Kérem, ha ez egy interjú keretében lehetséges, vázolja ennek az elméletnek módszertani alapjait és felépítésének globális struktúráját.

Kezdem talán annak vázolásával, hogy mit értek *logika-orientáltság* alatt. A jelentéskutatás számára igen lényeges állomásnak tartom az úgynevezett „modellteoretikus interpretáció” logikai elméletének kidolgozását. A modellteoretikus interpretálás főbb lépései a következők: (1) az interpretálandó *természetes nyelvi mondathoz hozzárendeljük* e mondat *normált formáját* (a normált forma formai szempontból az adott mondat logikai struktúráját reprezentálja, tartalmi szempontból pedig e mondat egy parafrázisát); (2) a *normált formát*, struktúrájának megőrzése mellett, *lefordítjuk* egy formális nyelv *formulájára*; (3) e *formulát interpretáljuk*, azaz egy *modellre* (egy világfragmentumra) vonatkoztatva igaznak vagy hamisnak minősítjük. Mind e formális nyelv formuláinak *jól formáltsága*, mind az *igaz formula* fogalma a modellteoretikus interpretáció elméletében egyértelműen definiálva van. Ez az interpretációs eljárás azért imponáló, mert módszertanában jól megalapozott, világos és az operációk bonyolultsága ellenére is egyszerű. Bár több szempontból nem tartom lehetségesnek a modellteoretikus interpretálás módszertanának egy-az-egyben való átvételét tetszőleges természetes nyelvi megnyilatkozások és szövegek jelentéstani interpretálására, ezt az interpretálási eljárást *követendő példának* tartom. Ezt jelenti – se többet, se kevesebbet –, amikor logika-irányultságról beszélek.

Szükségeselem tartom azonban ezzel egyidejűleg az *empirikus motiváltság* hangsúlyozását is. A logika-irányultság ugyanis önmagában véve jelenthetné csupán azt is, hogy megpróbáljuk a modellteoretikus interpretálás módszertanát maximálisan kiterjeszteni tetszőleges természetes nyelvi megnyilatkozások és szövegek interpretálására, de ott, ahol ez a kiterjesztés a módszertani alapok lényeges megbolygatása nélkül már nem lenne tovább folytatható, megállunk. Ez az eljárás azonban véleményem szerint nem realizálható, mert a modellteoretikus interpretálás, anélkül, hogy módszerén a logika szempontjából valami lényegeset változtatnánk, a legegyszerűbb esetben sem alkalmazható természetes nyelvi megnyilatkozások és szövegek empirikusan is motivált interpretálására.

Két más aspektust is szeretnék még megemlíteni állításom alátámasztására. Az a mód, ahogyan a logikában egy mondathoz annak normált formáját hozzárendeljük, definiálva van, s a definiáltság a normált formának az adott mondatból való egyértelmű levezethetőségét (kikövetkeztethetőségét) is jelenti. Ha egy természetes nyelvi megnyilatkozáshoz akarunk egy normált formát hozzárendelni, a legkülönfélébb operációkat kell végrehajtanunk, s ezek közé az operációk közé az adott megnyilatkozás különféle elemekkel való *kiegészítése* is hozzátartozik. Hogy egy megnyilatkozást *milyen módon* kell teljessé tennünk, az szabályokba foglalható. Az azonban, hogy *mely elemekkel* egészítjük ki az adott megnyilatkozást a teljessé tevés során, csak különféle hipotézisekre épülő

döntés eredménye lehet. Egy természetes nyelvi mondat (megnyilatkozás) nem logikai ítélet vagy tudományos tétel. Kommunikáláskor nem törekszünk sem olyan értelemben vett egyértelműsége, sem olyan értelemben vett teljességre, amelyet logikai ítéletek és / vagy tudományos tételek megfogalmazása megkíván. A természetes nyelvi kommunikálásnak ez a tulajdonsága elengedhetetlenül szükségessé teszi, hogy a természetes nyelvi megnyilatkozások interpretálására szolgáló jelentésemélet ezeknek a hipotéziseknek a státusával, struktúrájával és funkciójával is foglalkozzon. (Ezek a megállapítások ugyanígy érvényesek szövegekre vonatkozóan is.) A másik aspektus, amit említeni kívánok, a *modell* fogalmával kapcsolatos. A modellteoretikus interpretálás keretében a modell objektumoknak és köztük fennálló relációknak egy, a logikai térben (és logikai időtlenségben) az interpretálandó mondatoktól függetlenül és az interpretálás folyamatát logikailag megelőző módon létező és logikailag konzisztens struktúrával rendelkező konfigurációja. Ha egy mondat az interpretálás során igaznak minősül, igazsága logikai érvényű. (Az interpretáció mint eredmény nem más, mint igazságérték.) A természetes nyelvi kommunikációs szituációkban az az ismeret- és tapasztalathalmaz, amely az interpretálás alapjául szolgál (s amely ezért a modellteoretikus interpretálás modelljével analóg szerepet játszik), ezzel szemben egy meglehetősen képlékeny valami. A legtöbb esetben nem egyetlen, a kommunikáció valamennyi résztvevője számára egyformán adott modelltől van szó; a modellek tapasztalható térbe és időbe ágyazottak; az interpretálás során felhasznált formájukban a legtöbb esetben nem állnak rendelkezésre az interpretálást megelőzően és attól függetlenül; egyáltalán nem követelmény, hogy logikailag konzisztensek legyenek (ha nem azok, csupán az szükséges, hogy használójuk ne vegye észre, hogy nem azok) stb. Ha egy megnyilatkozás az interpretálás során igaznak minősül, igazsága adott személyek számára szólóan és / vagy egy adott kontextusban érvényes igazság lesz. (Az interpretáció, mint eredmény, nem pusztán igazságérték, hanem egy adott világban – adott időben és adott helyen – fennállónak tartott reláció.) Mindez csupán azt jelenti, hogy ez a logikai modellel analóg ismeret- és tapasztalathalmaz több, a logikai modell tulajdonságaitól eltérő tulajdonsággal rendelkezik, és nem változtat azon a tényen, hogy ez az ismeret- és tapasztalathalmaz a logikai modellel analóg szerepet játszik.

A logika-irányultsággal és empirikus motiváltsággal kapcsolatban a következőket szeretném ismételtelen hangsúlyozni: a természetes nyelvi megnyilatkozások empirikusan motivált jelentéstani interpretálásának folyamatában mindazokat az elemeket és lépéseket alkalmazandónak tartom, amelyekkel a logikai modellteoretikus interpretáció operál, ezeket az elemeket és lépéseket azonban a természetes nyelvi kommunikáció természetének megfelelően kívánom értelmezni, s ez szükségképpen odavezet, hogy a modellteoretikus interpretáció módszerét nem tekinthetem lényeges változtatás nélkül átültethető módszernek, hanem csak utánozható (megközelítendő) példaképnek. (Tudom, hogy ez a hosszúra nyúlt, lényegét tekintve mégis rövid elemzés különféle vitákra adhat alkalmat, meg vagyok azonban arról győződve, hogy ami a valóban releváns aspektusokat illeti, megfelel a valóságnak.)

Ami a Szövegstruktúra – Világstruktúra Elmélet státusát és globális felépítését illeti, a következőket szeretném kiemelni. A Szövegstruktúra – Világstruktúra Elmélet koncepciója (ha megengedi, a továbbiakban a német megjelölés – Text-Struktur Welt-Struktur Theorie – alapján létrejött rövidítés (TeSWeST) felhasználásával fogok rá utal-

ni) egy, a szövegek struktúrájának, a szövegalkotásnak és szövegmegértésnek valamennyi aspektusát leírni szándékozó elmélet magjaként lett megalkotva, és az eddigi során kidolgozva. A TeSWeST közvetlenül az úgynevezett deskriptív (leíró) interpretálás célját szolgáló elmélet, és itt a „deskriptív interpretálás” kifejezés az interpretálásnak azt a formáját jelöli, amelynek feladata adott szöveghez értelmet és természetes nyelven kívüli korrelátumot rendelni. (Az interpretálás másik két formája az explanatív (értelmező) és evaluatív (értékelő) interpretálás. Az előző olyan kérdésekre keres feleletet, mint például a következők: miért jut a szövegben az kifejezésre, ami az interpretáló véleménye szerint kifejezésre jut, és miért úgy jut kifejezésre, ahogy éppen kifejezésre jut. Az utóbbi azt értékeli, ami a szövegben az interpretáló személy véleménye szerint kifejezésre jut, és azt, ahogy kifejezésre jut, az értékelés alapjául választott esztétikai, szociális, eszmei, erkölcsi stb. értékrendszerekre vonatkoztatva.)

A TeSWeST alapján végrehajtott deskriptív interpretálás a modellteoretikus interpretálás elemeivel összehasonlítható elemekkel operál, figyelembe véve az előzőekben elemzett néhány további természetesnyelv-specifikus módosítást. Ezek az elemek – ismét csak bizonyos leegyszerűsítéssel – a következők: adva van egy valamilyen médium által hordozott interpretálandó szöveg. A természetes nyelvi kommunikáció természetéből következően nem ez képezi az interpretálás közvetlen tárgyát, hanem ennek a (fizikai formában adott) szövegnek az interpretáló személyben létrejött perceptív képe; nem kétséges ugyanis, hogy az a mód, ahogyan egy adott szöveget percipiálunk, részleges, de az interpretálás szempontjából esetleg döntő transzformációkat hajthat végre a fizikailag tőlünk függetlenül adott szövegen. Ahhoz, hogy ez a perceptív kép mások számára is hozzáférhető legyen, az interpretáló személynek kötelessége olyan egyértelműséggel reprezentálnia, amilyennel csak lehetséges; ennél a reprezentációnál különféle szimbólumokat és / vagy az ismert transzkripciórendszerekkel analóg rendszert használhat fel.

A következő elem a modellteoretikus interpretáció rövid jellemzésénél „normált formának” nevezett elem funkcióját betöltő elem, nevezzük itt teljes és egyértelmű kommunikációegységnek.

A „teljesség” kifejezéssel arra, az előzőekben már említett tényre kívánok utalni, hogy az interpretálandó természetes nyelvi megnyilatkozások az esetek többségében nem tartalmaznak valamennyi információt, ami lehetővé teszi, hogy hozzájuk természetes nyelven kívüli korrelátumo(ka)t rendeljünk, ami pedig a deskriptív interpretálás végső célja. Ezért ki kell őket egészítenünk. Hogy melyik természetes nyelvi megnyilatkozást milyen elemekkel kell kiegészíteni ahhoz, hogy teljes kommunikációegységgé váljon, az a TeSWeST-n belül egyértelműen adott, minthogy a teljes kommunikációegység jól formáltsága a TeSWeST-ben definiálva van. (Külön szeretném hangsúlyozni, hogy itt én „milyen” és nem „melyik” elemekről beszélek: hogy az egyes elemosztályokból az interpretáló személy a teljesség tévén során ténylegesen melyik elemeket választja ki, az az általa alkotott hipotézisektől függ.)

Mik azok a struktúraelemek, amelyeket egy jól formált (azaz teljes) kommunikációegységnek tartalmaznia kell? Mindenekelőtt annak az adott megnyilatkozásban kifejezésre juttatott (valóságos vagy nem valóságos) tényállásnak a prezentációja. Továbbá, annak reprezentációja, hogy az interpretáló személy véleménye szerint ez a tényállás milyen módon hozzáférhető a beszélő számára. Végül annak reprezentációja, hogy az

interpretáló személy véleménye szerint milyen modalitással juttatta kifejezésre a beszélő az általa kommunikált megnyilatkozást. (Ezeket a struktúraelemeket – a felsorolás sorrendjében – deskriptív, világalkotó és performatív-modális struktúraelemeknek nevezem.) De hogy egy példával is megvilágítsam, nézzük a következő megnyilatkozást. Egy adott kommunikációs helyzetben *A* azt mondja *B*-nek: „*Péter tegnap festett*”. (Tételezzük fel, hogy *A* is, *B* is tudja, ki ez a Péter.) Ez a megnyilatkozás lesz a teljes kommunikációegység *deskriptív* struktúraeleme. *Világalkotó* struktúraelemnek tekintheti az interpretáló személy a következő elemeket: *A* (a kommunikálás időpontjában) *emlékszik arra, hogy A (tegnap) látta, hogy ('Péter tegnap festett')*. Végül a *performatív-modalitást* kifejezésre juttató struktúraelemnek tekintheti az interpretáló személy az *A közli B-vel* elemet. E kiegészítés alapján az interpretáló személy az interpretálandó megnyilatkozást a továbbiakban úgy fogja tekinteni, mintha eredetileg is a következő struktúrával rendelkezett volna: *Én (= A) (most) közlöm veled (= B-vel), hogy én (= A) (most) emlékszem arra, hogy én (= A) (tegnap) láttam, hogy Péter tegnap festett*. Az interpretáló személynek természetesen motiválható hipotézise kell legyen arra vonatkozóan, hogy miért éppen ezeket az elemeket választotta kiegészítő elemekként, s az interpretálás során nem szabad elfeledkeznie arról, hogy az egyes kommunikációegységek mely struktúraelemei jöttek létre a teljessé tevés során és melyek voltak eredetileg is adva. Az egyértelműség két dolgot jelent. Egyrészt egyértelműnek kell lenni a teljes kommunikációegység valamennyi struktúraelemének, másrészt egyértelműnek kell lenni az egyes struktúraelemek között (az interpretáló személy hipotézisei értelmében) fennálló relációknak. A struktúraelemek egyértelműségének a biztosítása elsősorban azt jelenti, hogy tisztázni kell, hogy az eredetileg adott megnyilatkozás többértelmű-e vagy se. (Az itt választott példa szintaktikailag egyértelmű, de szemantikailag nem, mert a „festett” kifejezés különféle tevékenységekre utalhat, a lakás tapétáinak újrafestésétől műalkotások létrehozásáig. Ezt a megnyilatkozást az interpretáláskor egyértelművé kell tenni, ha az interpretálás kontextusa és / vagy a kommunikált szöveg ezt lehetővé teszi; ha nem teszi lehetővé, tudatában kell lenni a többértelműségnek.) Azoknak az elemeknek az egyértelműsége, amelyeket az interpretáló személy a kiegészítéskor felhasznál, biztosítva van a TeSWeST által, azaz a TeSWeST-ben pontosan rögzítve van, mit jelent „közölni”, „emlékezni”, „látni” stb. mint struktúraelem. A struktúraelemek közötti relációk egyértelműsége annak tisztázását kívánja meg, hogy mi tekintendő a teljes kommunikációegységben *valóságos* és *mi nem valóságos* tény kifejezőjének. (A „valóságos” / „nem valóságos” értékelést adott kontextusban, adott személy által megfogalmazott értékelésnek kell felfogni, s nem egy mindenki számára egyformán adott, úgynevezett „valóságos világ”-ra vonatkozóan.) Elemzett példáinkat illetően a relációk egyértelműsítése a következőket jelenti. Hipotézist kell felállítani arra, hogy a *Péter tegnap festett* tény *valóságos* ténynek kell-e felfognunk, vagy olyan *nem valóságos* ténynek, amely csak az *A (tegnap) látta* világnak ténye (ez utóbbi eset más szóval azt jelenti, hogy Péter tegnap nem festett, *A* csak látni vélte, hogy Péter festett), hipotézist kell felállítani arra vonatkozóan, hogy az *A látta* tény *valóságos* ténynek kell-e felfognunk, vagy olyan *nem valóságos* ténynek, amely csak az *A (most) emlékszik* világnak a ténye (ez utóbbi eset más szóval azt jelenti, hogy *A (tegnap)* nem látta ugyan, hogy Péter festett, de (most) úgy emlékszik, hogy látta); végül hipotézist kell felállítani arra vonatkozóan, hogy az *A (most) emlékszik* tény *valóságos* ténynek kell-e felfogni, vagy olyan *nem valóságos* ténynek, amely csak az *A*

(most) közli világnak ténye (ez utóbbi eset más szóval azt jelenti, hogy A (most) nem emlékszik arra, hogy (tegnap) látta, hogy Péter tegnap festett, csak mondja, hogy emlékszik).

E rövid leírás alapján, azt hiszem, könnyű belátni, hogy itt a logikában alkalmazott *de dicto* (a beszédben), *de re* (a valóságban) megkülönböztetés általánosításáról van szó, s talán azt is, mi a funkciója a világalkotó és performatív-modális struktúraelemeknek. A természetes nyelvi kommunikációban nemcsak az érdekel bennünket, ami a kommunikáció közvetlen tárgya, hanem az is, hogy milyen viszony állhat fenn e tárgy és a kommunikáló személyek között – sőt ez utóbbi nem egy esetben fontosabb is –, s ennek kifejezésre juttatását teszik lehetővé a struktúraelemek. Lehetővé teszik továbbá egy ugyancsak nem elhanyagolható operáció végrehajtását, az interpretálandó szöveghez egy tesszőleges mélységű és komplexitású szövegvilág-rendszer hozzárendelését.

A természetes nyelvi interpretálás folyamatának további eleme az az elem, amely a modellteoretikus interpretációban a normált formához rendelt *formális nyelvi formulának* felel meg. Itt mindenekelőtt azt szeretném hangsúlyozni, hogy egy formális (vagy annak funkcióját betölteni képes) nyelv használatát természetes nyelvi megnyilatkozások interpretálásánál elengedhetetlenül szükségesnek tartom. Ez a nyelv a biztosítéka annak, hogy az interpretálás folyamata és eredménye egyértelműen reprezentálható lehessen, s amennyiben ez a nyelv az egyes természetes nyelvek struktúrájától független struktúrával rendelkezik, biztosítéka annak is, hogy különböző természetes nyelvekhez tartozó megnyilatkozások interpretációja egymással összehasonlítható legyen (ami pl. a fordítás és nyelvoktatás problémáinak tárgyalásánál elsőrendűen fontos). Egy nyelv formális volta azonban nem kell, hogy okvetlenül azt jelentse, hogy ez a nyelv azok számára, akik kizárólag a természetes nyelvekhez vannak szokva, egy teljesen idegen és felfoghatatlan formulahalmaz legyen. Bár itt a TeSWeST formális nyelvével, amit „kanonikus nyelv”-nek nevezünk, nem kívánok foglalkozni, szeretnék annak a reményemnek kifejezést adni, hogy ez a nyelv nem tekintendő egy nehezen felfogható formulahalmaznak. Mint-hogy a teljes és egyértelmű kommunikációegység valamennyi struktúraelemet tartalmaz, amit kanonikus nyelvi megfelelőjének tartalmaznia kell, a kanonikus nyelvi forma bemutatásától itt eltekinthetünk.

A természetes nyelvi interpretálás következő eleme az az *ismeret- és / vagy tapasztalathalmaz* (valamint az ennek alapján felállítható *hipotézisek halmaza*), amely a modellteoretikus interpretálás modelljével analóg szerepet tölt be. Képletesen szólva azt lehet mondani, hogy amikor interpretálunk, az interpretálandó megnyilatkozás / szöveg egyrészt reaktiválja azt az emlékezetünkben tárolt ismerethalmazt, amelyet az interpretálandó megnyilatkozással / szöveggel kapcsolatba hozandónak vélünk, másrészt oda hat, hogy hajlandók legyünk ezt az ismerethalmazt új elemekkel kiegészíteni. Ennek révén létrejön egy olyan halmaz, amely általunk igaznak tartott, elképzelhető, elfogadható stb. elemekből áll. Ahhoz, hogy az interpretációt, mint eredményt, az interpretáló személy nyilvánvalóvá tehesse s lehetővé tegye, hogy erről az interpretációról interszubjektív véleménycsere jöhesse létre, az interpretálása alapjául szolgáló ismerethalmazt (interpretációs modellt) ugyanolyan egyértelműséggel és teljességgel kell reprezentálnia, mint azt a kommunikációegységgel tette, s ehhez ugyanazt a kanonikus nyelvet is kell használnia. Ezáltal – ismét képletesen szólva – megalkotja a *maga* szövegét arról, amiről az interpretálandó szöveg szól, s az interpretálás további folyamata abból áll, hogy az interpretáló személy ezt a két szöveget hasonlítja össze. Az összehasonlításakor természet-

sen módosulhat mind a modell, mind az interpretálandó szöveg bármely teljes kommunikációegysége (s az esetek többségében ténylegesen módosul is). Az interpretálás folyamata akkor ér véget, ha az interpretáló személynek sikerült a két szöveg között összhangot teremtenie, vagy ennek az összhangnak a megteremtésére nem lát lehetőséget.

A természetes nyelvi interpretálás utolsó eleme, amely a modellteoretikus interpretáció igazságérték-halmazának felel meg, az előzőekben leírt összehasonlítási folyamatnak az eredményeként rekonstruált vagy konstruált természetes nyelven kívüli *korrelátum* (pontosabban ennek reprezentációja), amelyet az interpretáló személy az interpretálandó szöveghez mint interpretációt hozzárendelhetőnek / hozzárendelendőnek tart. Ez a korrelátum nem más, mint egy különféle (tudott, hitt, elképzelt stb.) világokból álló *világrendszer*, amelynek minden eleme azokkal a tényekkel van benépesítve, amelyek benne fennállnak. A teória megnevezésében a „világstruktúra” kifejezés ezeknek a korrelátumoknak a struktúrájára utal, s nem *általában* a *világéra*, mint ahogy azt e teória egyes kritikusai tévesen értelmezték.

Bár a TeSWeST globális struktúrájának bemutatása kicsit hosszúra nyúlt, engedjen meg még egy-két megjegyzést. Itt elsősorban a teoretikus és deskriptív interpretációfolyamat *elemeivel* foglalkoztam, s nem a folyamattal magával. Nyilvánvaló, hogy az elméleten belül ezt a folyamatot egyértelműen definiált stratégia kell, hogy irányítsa. Jól lehet a *teoretikus* interpretáció aspektusait tárgyaltam, szeretném remélni, hogy a TeSWeST *empirikus motiváltsága* (a szándék a természetes interpretációfolyamat approximálására) is eléggé nyilvánvalóvá lett.

A TeSWeST továbbá olyan interpretációelméletnek tekinthető, amelyben az egyes természetes nyelvektől független és függő részek egymástól külön kezelhetők. (Az eddigiek során több gondot fordítottunk az általános, mint a valamely természetes nyelv szempontjából specifikus részek kidolgozására.) Mind az általános, mind az egyes természetes nyelvektől függő részekben külön funkcionális egységekként értelmezhető a ko-textuális, kon-textuális és textuális komponens, s a lexikonkomponens centrális szerepet játszik. Minden interpretációelmélet felépítésében nagy figyelmet kell szentelni annak a kérdésnek is, hogy lehet egy egész szövegre kiterjedő, de csak bizonyos szempontokra tekintettel levő interpretációt végrehajtani. Különösen fontos ez abban az esetben, ha az interpretálandó szöveg terjedelme átlép bizonyos terjedelmi határt, mert ekkor egy minden szempontra tekintettel lévő, egész szövegre kiterjedő interpretáció valószínűleg akkor is értelmetlen, ha egyébként végrehajtható. A TeSWeST-ben ebből a szempontból kulcsfontosságú tényező a kanonikus nyelv felépítettsége, ami a kanonikus reprezentáció maximális dekomponálhatóságát lehetővé teszi, s ezáltal a csak bizonyos szempontokra koncentrálhatóságot is.

Végül azt se szeretném említetlenül hagyni, hogy a TeSWeST kidolgozása az eddigiek során több nagyon tehetséges (zömmel fiatal) kutató kollégámmal és barátommal közösen folytatott munkával történt, s remélem így történik majd ezután is.

1.2.6. A lexikográfiai kutatásnak a TeSWeST kidolgozásával kapcsolatban jelentős szerep jut. Újabb munkáiban a lexikonelmélet kérdései különösen előtérbe kerültek, nem függetlenül a TeSWeST módszertani alapjaitól, de mintegy egy önálló lexikonelmélet rendszerszerű megalapozásának az igényét is tartalmazva. Tanulmányai egy lexikonrendszer kidolgozását nélkülözhetetlennek mutatják a szöveginterpretálás kanonikus

nyelvének (s ezáltal csaknem teljes elméleti instrumentáriumának) kidolgozásához. Azt jelenti-e ez, hogy a lexikonrendszer kidolgozását a jelentéskutatás folyamatában tartja döntő fontosságú előfeltételnek, vagy azt is, hogy a lexikonrendszer magának a jelentéselméletnek a 'mag'-jaként tekintendő? Milyen szerepet játszik az Ön által hiányolt Minimális Lexikon a szövegelmélet és általában a jelentéselmélet kidolgozásában?

A lexikográfiai (pontosabban: általában a szójelentésre vonatkozó) kutatás mind elméleti-módszertani, mind praktikus szempontból elválaszthatatlanul össze van fonódva a szövegelméleti kutatással éppúgy, mint egy általános jelentéselméletre irányulóval. Ennek a bonyolult kapcsolathálóknak itt csak egy-két aspektusára térhetek ki.

Lássuk először a legáltalánosabb értelemben vett elméleti aspektust. Röviden úgy lehet megfogalmazni a *szójelentés* kutatásának lényegét, hogy ez a kutatás azoknak a *relációknak* a feltárására és leírására irányul, amelyek az egyes szavak *teste*, a hozzájuk rendelhető *értelem* és a hozzájuk rendelhető (természetes nyelven kívüli) *korrelátum* között fennállnak. (A szójelentés kutatása egyébként pontosan azokra az elemekre irányul, mint a bármilyen nagyságrendű természetes nyelvi megnyilatkozásra vonatkozó jelentéskutatás, különbség a különféle nagyságrendű szinteken csak a relációk természetében található.)

Itt következő fejtegetéseimben abból indulok ki, hogy a korrelátummal való operálás aspektusának vizsgálatát mi nem kívánjuk kizárni kutatásunkból, akkor se, ha ezt különféle nyelvészeti iskolák, arra való hivatkozással, hogy az nem a nyelvészet feladata, megteszik. A szójelentés vizsgálatára irányuló – főleg filozófiai és logikai – elemzések középpontjában több évtized óta az *értelem és korrelátum közötti reláció* természetének a vizsgálata áll. Az alapkérdés erre a relációra vonatkozóan a következő: fennáll-e egy kölcsönös és egyértelmű kapcsolat az értelem és korrelátum között; más szóval: egy adott értelemhez egy és csak egy korrelátum tartozik-e és megfordítva, vagy tartozhat különféle értelmekhez egyazon korrelátum és különféle korrelátumokhoz egyazon értelem. E kérdés lényegének a megértéséhez, azt hiszem, szükséges legalább pár szóban azaz is foglalkozni, hogy mi is az az *értelem*, és hogy ebben az összefüggésben pontosan mit jelent a *kölcsönös és egyértelmű kapcsolat*.

Egy adott szóhoz rendelhető értelem – az egyik felfogás szerint – azoknak a tulajdonságoknak az összessége, amellyel egy tárgy (vagy egy reláció) kell rendelkeznie ahhoz, hogy ezt a tárgyat (vagy relációt) az adott szóval legyen szabad megjelölni. E felfogás értelmében annak eldöntéséhez például, hogy milyen tárgyat szabad az „asztal” szóval megjelölni, fel kellene tudni sorolni mindazokat a tulajdonságokat, amelyekkel egy tárgynak rendelkeznie kell ahhoz, hogy asztalnak legyen szabad nevezni. Az „asztal” szó értelme és egy asztalnak nevezhető tárgy között akkor állna fenn kölcsönös és egyértelmű kapcsolat, ha sikerülne az „asztalság” szükséges és elégséges feltételét (az „asztal” szó értelmét) definiálni. Ebben az esetben, ha valaki az „asztal” szó jelentésével (használatával) nem lenne tisztában, de közölnék vele az „asztal” szó értelmét, képes lenne ehhez a szóhoz a megfelelő korrelátumot egyértelműen hozzárendelni. Sajnos azonban könnyű belátni, hogy a szükséges és elégséges feltételek keresése az esetek túlnyomó többségében reménytelen vállalkozás. (A világ nem matematikai objektumok halmaza, s a természetes nyelvek nem úgy funkcionálnak, mint a matematika nyelve, amelynek terminusait *definiálni* lehet.) De ha ez nem lehetséges, akkor voltaképpen mi egy szó és a

korrelátuma közötti reláció hordozója? Mi a magyarázata annak, hogy ha nem is mindig a kívánt eredménnyel, de csak tudunk egymással kommunikálni? Erre egyesek – közöttük jelentőségét tekintve elsősorban HILARY PUTNAM – azt a választ adja, hogy nyelvünk elsajátításakor nem szavakat (nem a szavak értelmét), hanem *szó és korrelátuma* párokat sajátítunk el. Valamikor megtörtént / megtörténik a tárgyak, relációk *elkeresztelése*, s a keresztelő *tanúitól* száll *szájról szájra*, kit / mit hogy kell nevezni. Ebből PUTNAM szerint a szó jelentésére vonatkozóan azt a következtetést kell levonni, hogy ahhoz nemcsak az értelem, hanem az extenzió (a korrelátum) maga is hozzátartozik, minthogy se az értelem alapján a korrelátum, se a korrelátum alapján az értelem nem határozható meg egyértelműen. Ennek nem mond ellen az a tény, hogy az úgynevezett szakértők minden korban rendelkeznek olyan eljárásokkal, amelyek segítségével meg tudják állapítani, hogy egy adott objektumot ők mint szakértők – tudásuk adott szintjén – minek tartanak. Ettől azonban az adott objektum még nem föltétlenül az, aminek a szakértők tartják. Ez még nagyobb mértékben vonatkozik a nem szakértőkre. (Nem szeretném azonban itt azt se elhallgatni, hogy ennek a következtetésnek a gyakorlatba való átültetését egyelőre megnehezíti az a tény, hogy PUTNAM eddigi műveiből nem derül ki, hogyan kell az extenziót magát, mint a jelentés egyik komponensét a jelentésreprezentálás és -interpretálás gyakorlatában értelmezni. PUTNAM elemzéseinek mind az általános jelentésemélet, mind a szövegelmélet (mint általános jelentéseméleti keret) szempontjából módszertanilag mélyreható jelentősége van.

Az előzőekben említettem mind a modellteoretikus interpretálás eljárását, mind a MONTAGUE-grammatikát. Ez utóbbi felépítéséről azonban nem beszéltem, erről szeretnék itt közbevetőleg néhány szót szólni. A *MONTAGUE-grammatika* (az utóbbi évek egyik legnagyobb hatású jelentésemlete) – durva egyszerűsítéssel – arra épül, hogy a természetes nyelvi megnyilatkozásokhoz (természetesen kizárólag ahhoz a nyelvi fragmentumhoz tartozó megnyilatkozásokra gondolva, amelyek interpretálására ez idő szerint ez a grammatika képes!) hozzárendeli először azok *értelmét* (*intenzióját*), s ez az *intenzió* – mint függvény – rendeli azután hozzá az interpretálandó megnyilatkozáshoz – mint függvényértéket – a megfelelő *extenziót* (az előbb használt terminológia szerint a *korrelátumot*). Ennek az eljárásnak a végrehajtásához MONTAGUE egy úgynevezett *intenzionális logikát* konstruált, amely – a fragmentumideológiát elfogadva – a legigényesebb módszertan kívánalmainak is megfelel, *feltéve* – és ez az előzőekben vázolt szójelentés-kutatás kulcsfontosságának a lényege –, ha be lehet bizonyítani, hogy PUTNAMnak nincs igaza. Ha ugyanis PUTNAMnak igaza van, tudniillik ha igaz az, hogy az értelem (MONTAGUE-nál intenzió) nem képes arra, hogy meghatározza az extenziót, akkor MONTAGUE elmélete se funkcionál. (Gondoljunk az előbbi példára: ha nem úgy sajátítanánk el a szavakat, ahogy PUTNAM szerint elsajátítjuk, hiába tudnánk az asztal szó értelmét, ez nem vezethetne bennünket az asztal szó extenziójához (a hozzá rendelhető korrelátumhoz). Röviden: MONTAGUE és az őt követők szemantikaelmélete a putnami felfogás igaz voltán áll vagy bukik, s az én véleményem szerint nagy valószínűséggel bukik.

Szükségesnek tartom itt azt is, hogy a TeSWeST struktúrájára vonatkozóan két utólagos megjegyzést tegyek. A TeSWeST keretében végrehajtható / végrehajtandó szöveginterpretálásra vonatkozóan nem olyan jellegű a putnami felfogás hatása, mint a MONTAGUE-elméletre vonatkozóan. Jóllehet a TeSWeST-i interpretációs folyamatban a szöveg értelme jelentős szerepet játszik, nincs meg a szöveg értelmének az a funkciója,

amellyel az intenzió MONTAGUE-nál rendelkezik. Nem a szöveg *értelme* rendeli hozzá a szöveghez a *korrelátumot*. A szöveg értelme *indítékul* szolgál arra, hogy modellt / modelleket konstruáljunk, s ezt / ezeket reprezentáljuk, ami végül oda vezet, hogy *szöveget hasonlítunk össze szöveggel*: az interpretálandó szöveg értelmét reprezentáló (kanonikus) szöveget a modellt / modelleket reprezentáló (kanonikus) szöveggel. (Itt talán érdemes azt is megemlíteni, hogy ennek következtében a TeSWeST másrészt nem tekinthető olyan jelleggel extenzionális elméletnek sem, mint az – elsősorban predikátumlogikával operáló – modellteoretikus interpretáció elmélete.) Ez lehetőséget ad arra is – és ez a második megjegyzésem –, hogy a TeSWeST eddigi apparátusának minimális átalakításával explicitté tegyük a putnami értelemben vett extenzióknak, mint a jelentés szerves komponensének, az interpretálásban betöltött szerepét, amely ez idő szerint csupán implicit hat a modellkonstrukció során.

A szójelentés kutatásának és a szövegelméleti kutatásnak a kapcsolata azonban ezen az általános módszertani jelentőségű aspektuson túlmenően is szoros. Egy *szó értelmének a reprezentációja* maga is szöveg. Elengedhetetlenül szükséges tehát, hogy a lexikonnal operáló szövegelmélet Lexikonának a felépítése kompatibilis legyen magának a szövegelméletnek a felépítésével. Más szóval ez azt jelenti, hogy az egyes szavak értelmét olyan (kanonikus) formában célszerű reprezentálni, mint amilyen (kanonikus) formájú reprezentációt a szövegelmélet az interpretálandó szövegekkel kapcsolatban megkíván. Ha ugyanis ez teljesül, akkor formálisan biztosítva van, hogy az interpretálandó szöveg egyes szavait közvetlenül behelyettesíthessük a Lexikonban található értelmükkel, azaz anélkül, hogy az értelemreprezentációkon először különféle átalakításokat kellene végrehajtanunk. Szeretném azonban azt is hangsúlyozni, hogy itt a kombinálhatóságnak nem kizárólag formai aspektusáról van szó. A Lexikon egyes szócikkeinek struktúrája azt is kell biztosítsa, hogy az értelemreprezentációkban található sztereotip ismeret és szakismeret elemeiből egy adott ko-textusban előforduló szóhoz az interpretáló személy hipotézisének megfelelően lehessen tetszőleges kombinációt mint az adott ko-textusban adekvát értelemreprezentációt kiválasztani.

Ezek az aspektusok (több más itt említett aspektussal együtt) megkívánják, hogy a szójelentés kutatása és az általános jelentéselméletre vonatkozó kutatás egymással kölcsönhatásban történjék. Csak egy így koordinált kutatástól várható egy (módszertanilag kellően megalapozott és empirikusan motivált (szöveg-) jelentéselmélet létrehozása.

S végül pár szó az úgynevezett *Minimális Lexikonról*. Elengedhetetlenül szükségesnek tartom egy valamennyi szófajra kiterjedő, pár száz szót tartalmazó lexikon mielőbbi létrehozását. (Egy ilyen lexikont nevezek „Minimális Lexikon”-nak.) Ha számos, lexikonnal és jelentéselmélettel kapcsolatos kérdés tisztázható is úgy, hogy a kutatás szisztematikusan bár, de hol erre, hol arra az aspektusra koncentrál, úgy gondolom, hogy van egy olyan kritikus nagyságrend, amelyen alul több kérdésről nem lehet módszertani szempontból megfelelő képet alkotni. Ma rendelkezünk számos olyan – elsősorban a nyelvoktatás számára készült – könyvvel, amelynek szókincse 600 szó körül mozog. Ha rendelkeznének egy erre a 600 szóra kiterjedő lexikonnal – s itt természetesen a szóban forgó könyvek tartalmától függetlenül meghatározott formai és tartalmi követelményeknek megfelelően összeállított, adott szövegelmélettel kompatibilis struktúrával rendelkező lexikonra gondolok –, lehetőségünk lenne annak az alapvető kérdésnek az első komoly tesztelésére, hogy mi a reláció a lexikonban tárolt / tárolható jelentés (ismerethal-

maz) s az interpretálandó szövegek különféle ko-textusaiban megkívánt jelentés (ismerethalmaz) között, valamint hogy valójában hogyan is történik komplexebb természetes nyelvi kifejezések jelentésének a konstruálása összetevő elemeinek jelentéséből. Itt mutatkozna meg az általános és egyedi, a ko-textustól független és ko-textustól függő jelentés közötti reláció a maga valódi formájában. Meggyőződésem, hogy egy ilyen Minimális Lexikon döntő hatással lenne a további jelentéselméleti kutatásra.

1.2.7. Az irodalomtudomány annak idején rendkívül fontos ösztönzéseket kapott a strukturális nyelvészettől; gondoljunk csak az úgynevezett orosz formalista iskolára, a prágai iskolára, vagy Lottmanék 'funkcionalista formalizmusára'. Az ezeket az irányzatokat ért – pl. a hermeneutika felől jövő, vagy épp a marxista beállítottságú – bírálatokat nem tarthatjuk jogosulatlanoknak.

[Minthogy a szakirodalom a Szövegstruktúra – Világstruktúra Elméletre a német nyelvű elnevezéséből – Text-Struktur Welt-Struktur Theorie – létrehozott betűkombinációval utal, a továbbiakban én is ezt az utalásmódot fogom használni.] Ha leegyszerűsítve is ugyan, de azt hiszem, mondható, hogy a TeSWeST instrumentáriusának célja, annak – kanonikus nyelven történő – leírása, hogy egy adott megnyilatkozás milyen feltételek között, milyen / melyik világra vonatkozóan tartható igaznak vagy lehetségesnek. Ez, komplex tárgynyelvi (irodalmi) szövegek összefüggésében gondolkozva, úgy gondolom, azt is jelentheti, hogy – a 'szövegvilág' kompozicionális elrendezettségének kérdéseivel szoros összefüggésben – adott (specifikus) 'irodalmi lehetséges világok' szemantikai (poétikai) rendszere is feltárható és leírható a TeSWeST alkalmazásával.

Munkásságából sohasem hiányoztak irodalmi szövegek (elsősorban versek) felépítésére vonatkozó elemzések. Érzésem szerint a TeSWeST – ha egyelőre hipotetikusán is – tudományosan megbízható alapokat kínál egy irodalmi szövegelmélet létrehozásához is. Hogyan látja ennek lehetőségét?

Kérdéseire, úgy érzem, általánosabb választ kell adnom, mint amelyet elvárna. De így talán világosabbá tudom tenni az ezzel a kérdéssel kapcsolatos felfogásom. Mindekelőtt szükségesnek tartom, hogy néhány szót szóljak egy funkcionális szövegtipológia létrehozásának szükségességéről és e szövegtipológiának az interpretálásnál betöltött szerepéről.

Azt hiszem, nyilvánvaló, hogy szövegtipológiát a legkülönbélebb kritériumok alapján létre lehet hozni, extrém esetben még az is elképzelhető, hogy a szövegek hossza szolgáljon tipológiai bázisul. A lehetséges szövegtipológiák egyike az általam *funkcionálisnak* nevezett szövegtipológia. Ennek alapjául azoknak a *funkcióknak* a rendszere szolgál, amelyeket a szövegek különféle kommunikációs-szituációkban betöltenek. Funkciójuk alapján külön típusba sorolhatjuk azokat a szövegeket, amelyeket a mindennapi életben ismerőseinkkel az élet köznapi jelentőségű eseményeiről beszélgetve hozunk létre; amelyek a különféle hivatalokban folytatott kommunikáció során jönnek létre; amelyeket egy tudomány képviselői hoznak létre, ha egymás között az őket érdeklő szakkérdésekről eszmét cserélnek; amelyeket egy-egy tudomány képviselői produkálnak, ha laikusokkal folytatnak kommunikációt; a vallási élet keretében, a rendelőintézetekben, a tárgyalótermekben stb. folytatott, valamiképpen ritualizált beszélgetések szövegei stb. E tipológia funkcionális jellegét abban látom, hogy ha írásban nincs is rögzítve az a mód,

ahogyan az egyes típusokhoz tartozó szövegeket interpretálnunk kell, a modellkonstrukció típusspecifikusan történik az interpretációkor. Empirikus tudományok szövegeinek interpretálásakor pl. azok, akiknek megvan a kellő kompetenciájuk (és lehetőségük), létrehozhatnak az interpretálandó szövegtől függetlenül is modelleket, úgy, hogy a kísérleteket megismétlik. De interpretálhatják a szövegeket úgy is, hogy más, az adott témával kapcsolatban eddig produkált szövegekkel való kompatibilitását vizsgálják, s ebben az esetben ezek a más szövegek a modellkonstitutívak. A formális tudományok (matematika, logika stb.) szövegei – röviden szólva – maguk konstruálnak modelleket, amelyeknek a teljesség, ellentmondásmentesség stb. tulajdonságaival kell rendelkezniük. A vallási szövegeket – és részben az ideológiai szövegeket is – egyrészt modellalkotó szövegeknek tekinthetjük, másrészt olyanoknak, amelyektől elvárjuk, hogy bizonyos zárt rendszert képező, a kánon rangjára emelt szövegekkel kompatibilis módon interpretálhatók legyenek. Ennek következtében merülnek fel egyrészt olyan kérdések, mint pl. az, hogy kik olvassák a Bibliát (vagy éppen Márxot) helyesen, kik nem; illetőleg hogy ez vagy az összeegyeztethető-e a Bibliával (vagy Marx tanaival) vagy sem. Attól függően fog ki-k többé-kevésbé automatizált rutinnal rendelkezni az interpretálásra, elsősorban annak modellalkotó fázisára vonatkozóan, hogy mily mértékben, milyen gyakorisággal, milyen szövegtípusokhoz tartozó szöveggel van dolga.

Szükségesnek tartom annak hangsúlyozását is, hogy egy funkcionális szövegtipológia megalkotása, és egyes szövegek hozzárendelése ehhez vagy ahhoz a típushoz, két teljesen különálló dolog. Valaki pl. pontosan tudhatja, hogy hogyan kell viszonyulnia egy tudományos ismeretterjesztő szöveghez, ha azt interpretálni akarja, ez mit sem segít neki, ha egy adott ismeretterjesztő szöveget valódi szövegnek tart. Vagy pontosan tudhatja valaki, hogy kell viszonyulni egy, a leíró történettudomány típusához sorolandó szöveghez, ez mit sem segít neki, ha egy ehhez a típushoz tartozó szöveget esetleg történelmi regénynek ítél. (Ha valaki ezeket a példákat túlságosan mesterkéltnek tartja, biztosan talál kevésbé mesterkélteket, amelyek a fenti állítás alátámasztására szolgálhatnak.) A funkcionális szövegtipológiai ismereteknek az a szerepe az interpretálásnál, hogy ha valaki egy szöveget – helyesen vagy nem helyesen – egy típushoz hozzárendel, ez a hozzárendelés meg fogja határozni magatartását az interpretálás során.

Nézzük e bevezetés után egy úgynevezett irodalmi szövegelmélet egy-két kérdését. Számomra az „irodalmi szövegelmélet” kifejezés csupán a következő értelemben látszik alkalmazhatónak / alkalmazandónak. Ahhoz, hogy szövegekkel (pontosabban a szövegek formai felépítésének és jelentésének interpretálásával) általános módszertani elveket kielégítő módon foglalkozhassunk, véleményem szerint két dolog szükséges. Adva kell legyen egy *általános szövegelmélet*, amely mind a szövegstruktúra elemzéséhez és leírásához, mind a szöveg interpretálásához megfelelő általános módszertani keretet biztosít. Adva kell legyen továbbá egy *általános szövegtipológia*, amely (többek között) az egyes szövegtípusokkal kapcsolatosan, mind az e szövegtípusokhoz tartozó szövegek struktúrájának elemzésére, mind interpretálására vonatkozóan úgynevezett operacionális instrukciókat tartalmaz. Ezek az instrukciók nagyjából a következő struktúrával kell rendelkezzenek (vegyük pl. az irodalmi szövegek típusát): „Ha egy szöveg irodalminak minősül, formai felépítésére vonatkozóan különös tekintettel elemzendők a következők: jelentésének meghatározásával kapcsolatban különös tekintettel elemzendő a szöveg elsődleges jelentésének és közvetett (szimbolikus) jelentésének a viszonya, a szöveg-

struktúra és az elsődleges (valamint a szimbolikus) jelentés viszonya, az e viszonyok alapján konstruálható modellek típusa, fikcionalitásuk jellege és mértéke, a szöveghez rendelhető szövegvilág-rendszer(ek) szisztémája stb.” Röviden: az irodalmi szövegek elmélete éppúgy egy, az általános szövegelméletből és egy specifikus instrukciórendszerből álló elmélet, mint a teológiai, az ideológiai, a jogi, a történelmi, az empirikus tudományokhoz, a formális tudományokhoz stb. tartozó szövegeké. Egy így konstruált általános szövegelmélet plusz funkcionális szövegtipológia komplexumnak véleményem szerint az az előnye, hogy egyrészt bármilyen típushoz tartozzék is egy szöveg (bármilyen típushoz tartozónak is minősítsen valaki egy szöveget), lényegében ugyanazzal az instrumentáriummal dolgozhat.

Másképp azt se szabad elfelejteni, hogy voltaképpen alig van legkisebb részletéig tiszta típusú szöveg. Ez azonban az általam optimálisnak tartott komplex elmélet itt kifejtett értelmezése szerint nem vezet *üzemzavarhoz*. Legfeljebb közben-közben ugyanannak az általános szövegelméletnek a keretében más-más instrukciórendszert kell használni ennek vagy annak a részszövegnek a struktúrája leírásánál, vagy jelentése interpretálásánál. S hogy itt még egy megjegyzést tegyek: azt hiszem, egy így felépített elmélet az ember kommunikatív képességének optimális modellálására képes, anélkül, hogy azok komplexitását mesterségesen redukálnia kellene.

Végül szükségesnek tartom kifejezésre juttatni azt is, hogy bár a *történetiség* problémáját se itt, se más kérdéssel kapcsolatban nem említettem, azt semmiképpen nem tartom a szövegelméleti kutatás tárgyai köréből kizárandó elemnek, s aspektusainak figyelembevételére lehetőséget látok az itt vázolt modell keretében is.

1.2.8. Eddigi válaszaiban a Szövegstruktúra – Világstruktúra Elméletet úgy emlegette, mint egy átfogóbb szövegelmélet magját, valamint arról beszélt, hogy e szövegelmélet koncepciójának eddig elsősorban az egyes természetes nyelvektől független aspektusaival foglalkoztak. Kérem, vázolja röviden, mit tekint szövegelméleti kutatásuk során következő feladatainak.

Kezdem talán az egyes természetes nyelvektől független és az azoktól függő aspektusok kérdésével. Minthogy számomra – éppúgy, mint sok más modern nyelvészeti iskolá képviselője számára – kezdettől fogva világos volt, hogy ha egy (szövegszintű) jelentéselméletet kívánunk létrehozni, okvetlenül szükségünk van egy kanonikus nyelvre, *kutatásunk elsősorban ennek a kanonikus nyelvnek a megkonstruálására* irányult. Ezt a kutatást hiba lenne azonban valamiféle teljesen absztrakt, kizárólag teoretikus kutatásnak tekinteni. Mindenekelőtt tisztázni kellett ugyanis, hogy milyen követelményeknek kell eleget tegyen egy kanonikus nyelv, hogy alkalmas lehessen szövegek elemzésében / interpretálásában való alkalmazásra, és hogy hogyan biztosítható, hogy egy kanonikus nyelv ezeknek a követelményeknek eleget tegyen. Ez a feladat csak úgy volt elvégezhető, hogy ha ugyan kis terjedelmű szövegeket is, de megpróbáltunk kezdettől fogva teljes szövegeket elemezni, azaz a kanonikus nyelv konstruálása és alkalmazásra való alkalmasságának tesztelése párhuzamosan haladt. (Ezenkívül voltak a kanonikus nyelv struktúrájának olyan aspektusai is, amelyek szövegek elemzésén kívül megkívánta egy nagyobb terjedelmű megnyilatkozáshalmaz elemzését is, gondolok itt például a kázusgrammatika kázuslabelljeivel analóg argumentumszerep-indikátorok rendszerének a

megalkotására.) Hogy elsődleges célunk egy kanonikus nyelv konstruálása volt, nem jelenti azt, hogy ezt tudományos szempontból magasabb rendű célnak tartottuk, mint azokat a célokat, amelyeket a szövegnyelvészet más képviselői tűztek maguk elé. Célunk nem volt magasabb rendű, kutatásunk – véleményünk szerint – csupán elengedhetetlenül szükséges kiegészítése volt annak a kutatásnak, amely a szövegnyelvészet úgyszintén elengedhetetlenül szükséges, de elsősorban fenomenológiai jellegű területein folyt. Mivel helyt ugyanis a fenomenológiai leírások során feltárt és első lépésben strukturált egyes eredmények egységes keretben történő szisztematizálására (egy teória konstruálására) sor kerülhet, ez egy kanonikus nyelv alkalmazása nélkül nem, vagy csak nagyon körülményesen valósítható meg. Így van ez már abban az esetben is, ha csupán egyetlen természetes nyelv szövegeire vonatkozó strukturális és / vagy procedurális ismereteket kívánjuk egy teória keretében szisztematizálni, s még inkább így van ez, ha egy szövegelméletet, mint egy különféle természetes nyelvű szövegek leírására / interpretálására alkalmas elméletet kívánunk létrehozni.

Azt hisszük, hogy eddigi kutatásaink eredményeként már elég alapos ismeretekkel rendelkezünk egy szövegelmélet eszközeként használható kanonikus nyelv struktúrájára vonatkozóan. Másrészt, időközben optimálisan megnőtt a fenomenológiai jellegű munkák száma is. Azaz úgy gondoljuk, eljött az ideje annak, hogy a természetes nyelvi szövegek felépítésére vonatkozó fenomenológiai ismereteket – amelyekkel kapcsolatban leggyakrabban használt terminusok a '*kohézió*', '*koherencia*', '*szövegkonstitúció*' – biztos és széles bázison, egységes elméleti keretben lehessen szisztematizálni. Következő lépésként ezért a *kohézióra*, a *koherenciára* / *szövegkonstitúcióra* vonatkozó kutatás eddigi eredményeit kívánjuk először bibliográfiailag, majd kritikus elemző módon felmérni, hogy azután megteremthessük a szükséges – az elérhető legmaximálisabb mértékben interszubjektív – kapcsolatot egyes természetes nyelvi szövegek, kanonikus reprezentációjuk, valamint a kanonikus nyelv felhasználásával végrehajtott interpretálásuk között.

Ennek a kapcsolatnak a megteremtése kétféleképpen történhet: strukturálisan, vagy strukturálisan és procedurálisan. Az ezekkel kapcsolatos kérdések elemzésébe itt nem tudok és nem is kívánok elmélyedni, csupán néhány feladat felsorolására szorítkozom, amelyeket el kell végezni ahhoz, hogy a TeSWeST-t – mint eddig kidolgozott *magot* – egy átfogó szövegelméletté lehessen kiépíteni:

1. a koherenciakutatásra vonatkozó szakirodalom kritikai feldolgozását követően ki kell dolgozni az egyes természetes nyelvi szövegek struktúrájának reprezentálására alkalmas természetesnyelv-specifikus szabályrendszereket;
2. a kanonikus nyelvet ki kell építeni kanonikus szövegek konstruálására alkalmas szabályrendszerre;
3. elemezni és rendszerezni kell azokat a faktorokat, amelyek természetes nyelvi szövegeknek és kanonikus szövegeknek – mint természetes nyelvi szövegek kanonikus reprezentációinak – egymáshoz rendelését vezérlik, s meg kell alkotni e vezérlés (elérhető legmaximálisabb mértékben interszubjektív) szabályainak rendszerét;
4. elemezni és rendszerezni kell azokat a faktorokat, amelyek akceptálható (szöveginterpretáció és / vagy szövegprodukción) modellek konstruálását vezérlik,

s meg kell alkotni e vezérlés (elérhető legmaximálisabb mértékben interszubjektív) szabályainak rendszerét;

5. elemezni és rendszerezni kell azokat a faktorokat, amelyek adott természetes nyelvi szövegeknek adott modellre (modellekre) vonatkozó interpretálását – adott modellnek a természetes nyelvi szövegben (szövegekben) való manifestálását – vezérlik, s meg kell alkotni e vezérlés (elérhető legmaximálisabb mértékben interszubjektív) szabályainak rendszerét.

Ebben a felsorolásban az „interpretálás” kifejezés mindenütt az előzőek során tárgyalt deskriptív interpretálásra utal. A deskriptív interpretálás aspektusainak tisztázása után tisztázni kell az explikatív és evaluatív interpretálás sajátosságait és elemezni kell a három interpretálási mód együtthatásának különféle megnyilvánulási formáit. Úgyszintén elemezni kell a textrepció / textinterpretáció és a textprodukció, valamint a rájuk vonatkozó szabályrendszerek relációját.

Ez a felsorolás természetesen nem tekinthető egy olyan program leírásának, amelynek egyes fázisait a felsorolás sorrendjében lehet realizálni. Ezzel a felsorolással azokra a főbb feladatokra kívántam rámutatni, amelyekre a kutatást – a kutatás egyes fázisaiban – fókuszálni célszerű, ha a többi aspektus természetszerűleg nem is hagyható figyelmen kívül. Végül talán azt sem fölösleges megemlíteni, hogy ez a felsorolás impliciten magában foglalja annak a funkcionális szövegtipológiának a kidolgozását is, amelyről korábban szóltam.

1.2.9. Köszönöm a beszélgetést, s még csak arra kérem, utaljon itt azokra a munkáira, amelyek, megítélése szerint leginkább reprezentálják jelentéseméleti kutatásaik különböző aspektusait.

Mielőtt néhány tanulmányt, könyvet említenék, a következőket szeretném újra hangsúlyozni. Tekintettel a téma rendkívül összetett jellegére, a kutatás nem terjedhet ki állandó jelleggel a téma *egészére*. Ennek következtében az itt felsorolt könyvek, tanulmányok egy szövegelmélet létrehozására irányuló törekvésünk egyes állomásainak eredményeit tükrözik, magukon viselvén mindig keletkezésük kontextusának meghatározó jegyeit. Jelenleg készül egy, az eddig elért eredményeket egységbe foglaló szintézis, elsősorban a további kutatás, valamint az interdiszciplináris (és internacionális) eszmecse-re megkönnyítése érdekében.

A tanulmányokat / könyveket öt csoportba sorolom, jelezvén ily módon is a fontosabb témákat. Ahol szerzőt külön nem említek, ott én magam vagyok a szerző.

1. *Tudományelmélet / metodológiai kérdések:* „Der Wissenschaftsbegriff der Linguistik”, in: *Der Wissenschaftsbegriff in der Natur- und in den Geisteswissenschaften* (= Studia Leibnitiana, Sonderheft 5), Wiesbaden, 1975. 241-267; „Das Forschungsobjekt X und Aspekte der X-ologie (Für mich sind es der Text und Aspekte der Textologie / Textwissenschaft)”, in: *Allgemeine Sprachwissenschaft, Sprachtypologie und Textlinguistik*, Festschrift für Peter Hartmann, Tübingen, 1983. 403-415.

2. *A TeSWeST felépítéséről általában:* „Towards an empirically motivated grammatical theory of verbal texts”, in: Petőfi, J. S. és H. Rieser (szerk.): *Studies in Text*

Grammar, Dordrecht, 1973. 205-271; *Vers une théorie partielle du texte*, Hamburg, 1975.; „A formal semiotic text theory as an integrated theory of natural language”, in: Dressler, W. (szerk.): *Current Trends in Textlinguistics*, Berlin – New York, 1977. 35-46; Dorfmueller-Karpusa, K. és J. S. Petőfi (szerk.): *Text, Kontext, Interpretation. Aspekte der texttheoretischen Forschung*, Hamburg, 1981.; „Text, signification, models, and correlates. Some aspects of text comprehension and text interpretation”, in: Rickheit, G. és M. Bock (szerk.): *Psycholinguistic Studies in Language Processing*, Berlin – New York, 1983. 266-298.

3. A (kanonikus) reprezentációs nyelv funkciója és struktúrája: Biasci, C. és J. Fritsche (szerk.): *Texttheorie, Textrepräsentation. Theoretische Grundlagen der kanonischen sinnsemantischen Repräsentation von Texten*, Hamburg, 1978.; ugyancsak Hamburgban a Buske Verlagnál (a Papiere zur Textlinguistik / Papers in Textlinguistics sorozat keretében) sajtó alatt van egy hatkötetes összefoglalás „Grundelemente der semantischen Struktur von Texten” alcímmel, amely a reprezentációs nyelv kérdéseivel foglalkozik. (Eddig négy kötet jelent meg.); „Representation languages and their function in text interpretation”, in: Sture, A. (szerk.): *Text Processing. Text Analysis and Generation, Text Typology and Attribution*. Proceedings of Nobel Symposium 51, Stockholm 1982. 85-122; Heydrich, W.: *Gegenstand und Sachverhalt. Bausteine zu einer nominalistisch orientierten Semantik für Texte*, Hamburg, 1982.

4. Lexikon: Heydrich, W. (szerk.): *Lexikoneinträge*, Hamburg, 1981.; Neubauer, F.: *Die Struktur der Explikationen in deutschen einsprachigen Wörterbüchern. Eine vergleichende lexiko-semantische Analyse*, Hamburg, 1980.; Neubauer, F. és J. S. Petőfi, „Word semantics, lexicon systems and text interpretation”, in: Eikmeyer, H.-J. és H. Rieser (szerk.): *Words, Worlds, and Context. New Approaches in Word Semantics*, Berlin – New York, 1981. 343-380; Heydrich, W. és J. S. Petőfi, „A text-theoretical account of questions of lexical structure” I. és II., in: *Quaderni di Semantica, Vol. IV*. 120-127. és 294-304; „Some aspects of the structure of a lexicon entry”, megjelenés alatt in: *IV. Colloquio Internazionale del Lessico Intellettuale Europeo*, Roma.

5. Koherencia: Hatakayama, K., J. S. Petőfi és E. Sözer, „Text, Konnexität, Kohäsion, Kohärenz”, megjelenés alatt in: Conte, M.-E. (szerk.): *Kontinuität und Diskontinuität in Texten und Sachverhalts-Konfigurationen: Konnexität, Kohäsion, Kohärenz*, Hamburg.; mintegy a Petőfi, J. S. (szerk.): *Text vs sentence*, Hamburg, 1979. és *Text vs sentence. Continued*, Hamburg, 1981. folytatásaként megkezdjük a koherenciakutatás eddigi eredményeinek felmérését. Az eddig megjelent kötetek: Neubauer, F. (szerk.): *Coherence in natural language texts*, Hamburg, 1983., valamint Petőfi, J. S. és E. Sözer (szerk.): *Micro and macro connexity of text*, Hamburg, 1983.

Magyar nyelvű tanulmányaim közül a következőket szeretném megemlíteni: „A mondatgrammatikától egy formális szemiotikai szövegelméletig”, *Magyar Műhely* (Montrouge / France), 1975. 50. 51-58, 51. 41-50, és 52. 34-47; „Szövegelemzés – szövegelmélet”, in: *Mítosz és történelem* (= Előmunkálatok a magyarság néprajzához, 3.) Budapest, 1978. 275-296; „Szöveg és jelentés”, *Magyar Műhely* (Montrouge / France), 1981. 64. 36-59; „Szöveg, diszkurzus”, in: *Tanulmányok / Studije 15. Szövegelmélet* (A Magyar nyelv, Irodalom és Hungarológiai kutatások Intézete, Novi Sad), 1982. 9-28; „Szöveg, modell, interpretáció (a szövegelméleti kutatás néhány alapkérdése)”, in: *Ta-*

nulmányok / Studije 15. Szövegelmélet (A Magyar nyelv, Irodalom és Hungarológiai kutatások Intézete, Novi Sad), 1982. 137-184.

1.3.

ANDOR JÓZSEF

A szövegtan diszciplináris alapkérdéseiről és a szemiotikai textológia státusáról
Elektronikus beszélgetés Petőfi S. Jánossal 2001-ben*

[Az interjú a *Szöveg az egész világ. Petőfi S. János 70. születésnapjára* című kötetben jelent meg. (Szerk.): Andor József – Benkes Zsuzsa – Bókay Antal, Budapest, Tinta Könyvkiadó, 2002. 567-597. – Annak érdekében, hogy szerkezete analóg legyen az 1.2. pontban található interjúéval, Andor József szövegrészeit kurziváltuk, és azokból kiemelt kérdéseket tettünk eléjük, zárójelbe téve és sorszámmal ellátva azokat. Ezek a kérdések kerültek be a tartalomjegyzékbe.]

[1.3.0. Bevezetés]

Kedves János! Hetvenedik születésnapod évében szeretnék beszélgetni Veled pályád, tudományos érdeklődésed, kutatásaid, nézeteid alakulásáról. Magyarul és különféle idegen nyelveken publikált könyveidet, tanulmányaid sokaságát, a Veled készült számos interjút olvasva, hazai kollégáid – köztük én is – megkülönböztetett figyelemmel kísértük, kísérjük kutatómunkád eredményeit, de létrehozásuk részleteibe, műhelyed mélyére csak keveseknek sikerült igazán bepillantást nyerni. A 70. születésnapod alkalmából tiszteletedre készített interjú egyik alapvető célja éppen ez: a Te szemszögedből nézve, belülről megláttatni gondolatvilágodat, nézeteid alakulását, tudományos érdeklődésed és munkád kurrens irányvonalait, a Téged igen tisztelő hazai szakmai közönség számára.

[1.3.1. Pályád, tudományos érdeklődésed, kutató- és oktatómunkád mely állomásait tartod a legfontosabbaknak?]

Hadd kérdezzem meg beszélgetésünknek mindjárt az elején, hogy Te magad pályád, tudományos érdeklődésed, kutató- és oktatómunkád mely állomásait tartod a legfontosabbaknak, a legalapvetőbbben meghatározóknak? A magam részéről én Veled, a munkáddal még fiatal egyetemista koromban ismerkedtem meg, amikor elolvastam a 60-as évek végén a TIT kiadásában megjelent Modern nyelvészet c. könyvedet, amely a maga idején igen fontos szerepet töltött be a hazai nyelvészeti szakirodalomban, mivel ez adott átfogó bevezetést Magyarországon a chomskyánus generatív nyelvészet rendszerébe, magyar nyelven téve elérhetővé és tanulmányozhatóvá azt a nyelvtudomány hazai művelői és tanulóinak számára. Ezután viszont hosszú évekig nem lehetett magyarul, idehaza olvasni Téged... Olvashattuk azonban külföldön sorra megjelenő és rendszeresen idézett tanulmányaidat, amelyek „nyugaton”, nyugati folyóiratokban és szakkönyvekben jelentek meg. Személyesen a 70-es évek végén, az 1979-ben Bécsben megrendezésre került 2. Szemiotikai Világkongresszuson ismerkedtem meg Veled. Te akkor már a szövegnyelvészet, a szövegtan nagyhírű, iskolateremtő professzora voltál, s a Bielefeldi Egyetemet a szövegtannal, szövegnyelvészettel foglalkozók leginkább onnan ismerték, hogy az volt a Te székhelyed, kutatói műhelyt alakítóttál ki magad körül ott. Hogyan ívelt pályád a matematizáló bázisú nyelvtudománytól, a metodológiájában és apparátusában formálisabb

irányultságú generatív nyelvészetten át a szövegnyelvészet, a szövegtan, s egyre markánsabban kibontakozva a szemiotikai szövegtan kutatása felé?

Ahhoz, hogy kérdéseidre úgy válaszolhassak, hogy közben megpróbáljam „belülről megláttatni” gondolatvilágomat, néhány, szövegtani kutatómunkám sajátos jellegét meghatározó önéletrajzi momentum – legalább jelzésszerű – felsorolásával kell kezdenem.

Kicsi koromtól vonzódtam a kommunikációhoz: kis elemista korom óta rendszeresen én mondtam az iskolai köszöntő beszédeket, szavaltam ünnepi alkalmakkor, szerepeltem iskolai színelőadásokon stb. – 5-6 éves korom óta rendszeresen olvastam, az idő előrehaladtával egyre inkább elsősorban verseket. – A gimnáziumban az első osztálytól kezdve olyan (filozofikus, meditatív) magyartanárom volt, aki előszeretettel (mondhatnám azt is, hogy szinte kizárólag) a költőket tanította. – Ugyanakkor kedvenc tantárgyam volt a matematika is. Egyrészt azért, mert értettem, másrészt azért, mert anyagilag rászorulván 11-12 éves korom óta rendszeresen korrepetáltam (először osztály-, majd iskolatársaim, később más iskolák tanulóit is), s ennek során feltárult előttem az ugyanahhoz az eredményhez vezetni tudó módszerek sokfélesége, ami – ahogy most, visszatekintve, mondhatom – különleges szellemi-esztétikai örömet okozott. – 1951-ben (különböző, itt nem részletezendő okok miatt) matematika – fizika – ábrázoló geometria szakra iratkoztam be, s abból szereztem 1955-ben Debrecenben középiskolai tanári oklevelet. – Az irodalom, a művészet azonban matematikatanárként is kísért, többek között azáltal is, hogy Zenei gimnáziumban kezdtem tanítani, és hogy azzal párhuzamosan pár évig szavalóként működtem a debreceni irodalmi színpadon. – Hogy az irodalomhoz ’hivatásszerűen’ is közelebb kerülhessek, megragadva az első gyakorlatilag realizálható lehetőséget, tanári működésem folytatása mellett 1957 – 1961 között elvégeztem a német nyelv és irodalom szakot is, ugyancsak Debrecenben. Irodalmi érdeklődésem ellenére szakdolgozatomat azonban (itt ugyancsak nem részletezendő okok miatt) bár irodalomhoz közeli, de eredendően nyelvészeti témából írtam.

Voltaképpen szakdolgozatom elkészítésével tettem meg az első lépést sajátos szövegtani kutatómunkám kibontakoztatása felé. Ezt a *sajátosságot* kezdettől fogva az határozta meg, hogy bepillantást kívántam nyerni a szövegalkotás és szövegbefogadás „műhely”-ébe és nem az, hogy egy bármilyen természetű nyelvészeti elmélet meggyőződéses hű képviselőjeként megpróbáljam annak tárgyátartományát szövegekre kiterjeszteni. Azt hiszem, hogy csak ezt a tényt folyamatosan szem előtt tartva érthető meg mindaz, amit ezen a téren kezdettől fogva tettem és teszek ma is.

Szakdolgozatom írása kapcsán szereztem tudomást arról, hogy a modern nyelvészetben a nyelvi / nyelvészeti és a matematikai kompetencia együtt kerülhet alkalmazásra. Ezt a lehetőséget alaposabban megismerni akarván, családommal Budapestre költöztem (1951-ben nősültem, s 1961-ben már négy gyermekünk volt), ahol először a Zenei Gimnáziumban és a Balett Intézet Gimnáziumában tanítottam matematikát és fizikát, így nemcsak megtartva, hanem ki is bővítve tanári munkám művészet-kotextusát. Budapesten első dolgom volt, hogy felkeressem Szépe Györgyöt, akitől mindenekelőtt arra vonatkozó tanácsot kértem, hogyan tájékozódhatnék legeredményesebben a modern nyelvészeti tematikájában, elmondva neki, hogy milyen jellegű tájékoztató irodalmat keresek. A jelleg vázolásában nyelvi / nyelvészeti kíváncsiságom mellett természetesen szerepet játszott matematikusi beállítottságom is. Szépe erre a maga módján kijelentette, hogy

olyan irodalom, amelyet én keresek nincs, s mivel jó lenne, ha lenne, írjam meg én. Feladatoktól sohasem riadva vissza, s rendelkezve azzal a lehetőséggel, hogy szakirodalmat angolul, franciául, németül, oroszul egyaránt tudtam olvasni (ha nem is rendelkeztem megfelelő aktív nyelvi kompetenciával e nyelvek egyikében sem), elkezdtem e könyvet írni. Így született meg az általam említett, TIT kiadású könyvecske, hisz nem könyv, hanem csupán egy sokszorosított kiadvány volt.

1963-ban az Akadémia Számítástechnikai Központjának Gépi Nyelvészeti Csoportjába kerültem, de párhuzamosan részt vettem az Akadémia Nyelvtudományi és Irodalomtudományi Intézetének munkájában is. – Közben matematikai-nyelvész aspiráns lettem, aspirantúrámat azonban „Felettes Szervek” (nem szakmai okokból) másfél év után megszüntették. – 1964-ben életemnek egy testem-lelkem több okból is megviselő nehéz periódusa kezdődött, amely végül ahhoz vezetett, hogy 1969-ben elhagytam Magyarországot. 1969-ig azonban részt vettem a modern (elsősorban matematikai és / vagy generatív) nyelvészetről a legkülönbözőbb kontextusokban folyó, de szinte kivétel nélkül minden esetben Szépe kezdeményezte diszkusszióban és oktatómunkában. (Tudvalelvő, hogy abban az időben indult meg az ELTE-n a matematikai-nyelvészeti képzés.) Egyidejűleg – főleg irodalmi szövegek(!) elemzésének elméleti kérdéseivel foglalkozó – tanulmányokat publikáltam angol nyelven elsősorban a Számítástechnikai Központ *Computational Linguistics* című periodikájában, magyar nyelven pedig különféle folyóiratokban (*Kortárs, Valóság* stb.). Munkáim bibliográfiája 1990-nel bezárólag a Szegeden 1991-ben megjelentetett *A humán kommunikáció szemiotikai elmélete felé (Szövegnyelvészet – Szemiotikai textológia) / Towards a Semiotic Theory of the Human Communication (Text Linguistics – Semiotic Textology)* kétnyelvű kiadványban található.

Itt szeretnék arra is utalni, hogy az egyre intenzívebb szövegtani kutatáshoz vezető pályámnak az 1961 – 1966 közé eső kezdeti szakaszáról „Utam a szemiotikai szövegtanhoz: A matematikai-nyelvészeti orientáció időszaka” címmel az 1991-ben megjelent *Könyv Papp Ferencnek* című publikációban adtam rövid áttekintő képet. Kollégáim kérésére azután e tanulmány főcímét továbbra is főcímnek megtartva, ezt az első tanulmányt 'sorozattá' bővítettem, amelynek – 1993-mal kezdődően – eddig 10 része jelent meg (mintegy 100 nyomtatott oldalnyi terjedelemben) a *Szemiotikai szövegtan* című periodika köteteiben. Bár e sorozat 'annotált bibliográfia' jellegű, kérdésedre kimerítő, konkrét könyvekhez / tanulmányokhoz kötődő választ ebben a sorozatban találhat az érdeklődő olvasó.

De haladjunk tovább egy inkább diszkurzív természetű válaszadás jegyében. 1969 és 1971 között Svédországban éltem. Itt írtam meg az 1971-ben Nyugat-Németországban megjelent *Transformationsgrammatiken und eine ko-textuelle Texttheorie. Grundfragen und Konzeptionen* című könyvem, amelynek egy része 1971-ben az Umeåi Egyetemen (Svédországban) megvédett doktori disszertációm fejezetévé is vált. Pályámnak ehhez a periódusához minimálisan a következő megjegyzéseket tartom szükségesnek. Minthogy az 1957 – 1970 közötti időszak Chomsky elmélete létrejötté, első kiegészítése és térhódítása kezdeti szakaszának időszaka volt, ismervé annak a korábbi nyelvészeti teóriák bázisától eltérő, explicite megalapozott metodológiai bázisát, számomra nyilvánvaló volt, hogy a fentiekben jelzett alapvető érdeklődésem fenntartva, abban a bázisban keressek kiindulópontot a szövegtani kutatás számára. A könyv címében található „ko-textuális” jelző használatával arra utalok, hogy Chomsky elméletével kapcsó-

latot keresve, ebben a periódusban (s így ebben a könyvben is) arra a kérdésre kerestem választ, meddig lehet elmenni a szövegtani kutatásban csupán szövegen belüli (általam „ko-textuális”-nak nevezett) elemeket figyelembe véve. Váázolva természetesen az akkor már rendelkezésre álló néhány szövegtani kezdeményezést – beleértve a magamét – is. Egy nemcsak tartalmi, hanem tudományszervezési aspektust is érint annak rövid megvilágítása, hogy mi módon kerültem kapcsolatba szinte hihetetlen gyorsan a nemzetközi (mindenekelőtt a nyugatnémet) szövegtani kutatás kontextusával. E kapcsolat megteremtésében Jens Ihwe, német kutató játszott a közvetítő szerepét. Az 1968-ban Bukarestben megrendezett Nemzetközi Nyelvészkongresszussal kapcsolatban kezébe akadt az erre a kongresszusra jelentkezésként kiküldött absztraktom, amelyben egy irodalmi szövegek interpretálására szolgáló, nyelvészeti megalapozottságú elmélet körvonalait vázoltam. (Magán a kongresszuson személyesen sajnos nem vehettem részt!) Ennek alapján azonnal felvette velem a kapcsolatot, angol nyelven addig megjelent tanulmányaim zömét haladéktalanul lefordította német nyelvre és publikálta, s ő tett javaslatot annak a német kiadónak is, amelyik említett könyvem 1971-ben kiadta, hogy kérjen fel e könyv megírására.

A svédországi periódust 1972-ben egy rövid konstanzi, majd azután egy 1989-ig tartó bielefeldi periódus követte. A konstanzi periódusban – mint ahogy az számos magyar és nem magyar nyelvű publikációból ismert – tevékenyen részt vettem az első nyugatnémet (s egyben első európai) szövegnyelvészeti kutatócsoport megalapításában, majd kutatómunkájában, amelyhez magyarországi ’előtörténetem’-ből következően sajátos kompetenciával járulhattam hozzá: matematikai és nyelvész képzettséggel rendelkeztem, a német és francia nyelvű nyelvészeti szakirodalom globális ismeretén kívül, ismertem mind a modern angol, mind a modern orosz nyelvészeti szakirodalmat, beleértve a formális nyelvészet körében tett kezdeményezéseket is, és tapasztalatokkal rendelkeztem a számítógép, nem csak az orosz kontextusra szűkített, kezdeti nyelvészeti alkalmazásában is. A kutatás kerete Konstanzban is még mindig a formális, de már kon-textuális (szövegen kívüli) aspektusok figyelembevétele felé is táguló volt.

1972 októberétől a Bielefeldi Egyetem szövegcentrikus Nyelvészet és Irodalomtudományi Karának tanszékvezető professzora lettem. A szemantikai (jelentéstani) tanszék birtokosaként. Minthogy a Bielefeldi Egyetem akkori profilja elég széles körben ismertnek mondható, ennek taglalásával itt nem kívánok foglalkozni. Megjegyzem azonban, hogy mivel egy szöveg jelentésének létrehozásában nemcsak szűk és tág értelemben vett nyelvészeti faktorok, hanem a különféle kommunikációs helyzetek ismerete és a világra vonatkozó ismeret is jelentős szerepet játszik, kialakulóban lévő szövegelméleti keretem, amelyet kezdetben *szövegstruktúra – világstruktúra elméletnek* neveztem (és az elnevezés német nyelvi megfelelője alapján arra a „TeSWeST” szimbólummal utaltam), egyre újabb elemekkel bővült. Ezt a korszakot igen intenzív – a verbális szövegek jelentésének létrehozására irányuló – kutatómunka fémjelzi, amely egyrészt doktorandusokkal / doktorandákkal közösen végzett munkaként realizálódott (ebben az időszakban irányításom alatt kb. 25 disszertáció született), másrészt az Egyetemhez tartozó Interdiszciplináris Kutatócentrumban rendezett egy-egy – általában egyhetes – „workshop” keretében, amelyekben alkalmanként 20-25, zömmel más országokban működő, kutató vett részt.

Kutató- és oktatómunkám újabb fázisa kezdődött 1989-ben, amikor az olaszországi kicsi, de nagy múltú Maceratai Egyetem hívott meg egy nyelvfilozófiai tanszék professzoraként. Azóta is ott kutatok és oktatok, elméleti koncepciómat a multimediális

nyelvek és szövegek elemzése felé tágítva. Ebben a korszakban kezdtem koncepciómat *Szemiotikai Textológianak* nevezni

Szeretném remélni, hogy ezzel a talán kicsit túl hosszúra sikerült válasszal reagáltam kérdésednek (kérdéseidnek) ha nem is valamennyi, de legtöbb lényeges aspektusára.

[1.3.2. *Meglátásod szerint mi lehet az oka annak, hogy a szövegtani diszciplínák markáns tudományos státusának, elfogadottságának ellenére a mai napig elmaradt azok elismerése az intézményes háttér tekintetében az őket nevükben is viselő egyetemi tanszékek alapításával?*]

Áttekintve elsősorban külföldi, egyetemi munkahelyeid nevét, meglepőnek tűnhet – bár a Te kutatási érdeklődésed szempontjából releváns tudományos diszciplínák fejlődéstörténetét, státusát ismerők számára mégsem az talán –, hogy a szövegtan egyik legaktívabb művelője, irányzatainak, profiljának alakítója pályájának csúcsideszakában olyan tanszékeken vagy azokon belül alapított egységekben töltött, tölt be vezető állást, amelyek nevükben nem viselik azt a specifikus tudományterületet, amelynek nemzetközi mércével mérve is ő az egyik legismertebb kutatója. A múlt század második felében, a szövegnyelvészet kialakulásával és a szövegtan egyre nagyobb térnyerésével érzékelhető volt az a tendencia, hogy bár diszciplinárisan elismerték, elfogadták létjogosultságát, sőt, státusa igen markánsan megerősödött magán a nyelvtudományon, valamint a nyelvészet társtudományain belül, intézményes téren azonban mégsem láthatjuk igazán ennek a térhódításnak az eredményeit. Legkiválóbb művelői általában nyelvészeti, irodalomelméleti, pszichológiai vagy filozófiai tanszékeken dolgoznak. Tehozzád hasonló a helyzete Teun Van Dijknek Amsterdamban, Wallace Chafe-nek a Kaliforniai Egyetem Santa Barbarai Fakultásán, Deborah Tannennek a washingtoni Georgetown Egyetemen, Michael Hoeynek Liverpoolban, hogy csupán egy-két iskolateremtő nevét említsem. Magyarországon sincs jelenleg Textológiai Tanszék. Érdekes módon bizonyos mértékig hasonló a helyzet a pragmatika státusával és megítélésének történetével is. Azzal a tudományterülettel, amelynek kérdéskörei bizonyos fókig érintkeznek a szövegnyelvészetével, szövegtanével (az érintkezés jellegének, sajátosságainak tárgyalásával majd beszélgetésünk későbbi részeiben fogunk részletesebben foglalkozni). Mindkét diszciplína tudományos súlyának növekedéséről az őket címükben is megjelenítő nemzetközi folyóiratok, könyvsorozatok egyre nagyobb száma és ismertsége tanúskodik: gondoljunk csak például az általad is alapított *Text c. folyóiratra*, a Roy Freedle által létrehozott *Discourse Processes-re*, van Dijk új folyóiratára, mely a *Discourse Studies* címet viseli, a Jakob Mey által szerkesztett *Journal of Pragmatics-re*, a Nemzetközi Pragmatikai Szövetség (IPrA) *Pragmatics c. folyóiratára*, az amsterdami Benjamins Könyvkiadó által megjelentetett *Pragmatics and Beyond c. könyvsorozatra*, mely már a 93. kötetének kiadásánál tart, a Te szerkesztői tevékenységed mellett az igen neves berlini de Gruyter Könyvkiadó által megjelentetett *RESEARCH IN TEXT THEORY-ra*, a hamburgi Buske által kiadott *Papiere zur Textlinguistik* könyvsorozatra, melynek szintén Te vagy az egyik szerkesztője, az amerikai Ablex által kiadott *Advances in Discourse Processes c. kiváló könyvsorozatra*, hogy csak a nemzetközi viszonylatban legnevesebbeket említsem. Meglátásod szerint mi lehet az oka annak, hogy az említett diszciplínák markáns tudományos státusának, elfogadottsá-

gának ellenére a mai napig elmaradt azok elismerése az intézményes háttér tekintetében az őket nevükben is viselő egyetemi tanszékek alapításával?

Kérdésedre biztos válasz már csak annak következtében sem adható, hogy a tényleges okok különböző országokban és / vagy különböző időszakokban különbözők lehetnek. Megjegyzéseimet a 70-es évek nyugat-németországi helyzetére vonatkozó feltevéseim alapján fogalmazom meg.

A 70-es évek elején Nyugat-Németországban egyidejűleg több egyetemen is (lásd például Münster, Bochum, Bielefeld) igény támadt a nyelvészeti indíttatású szövegtani kutatás intézményes biztosítására. Speciális tanszékek létrehozása azonban (nemcsak a szövegtani kutatás számára, hanem általában) meglehetősen hosszadalmas, bürokratikus procedúrát igényel. Az egyetemi autonómia következtében azonban az egyetemek (legalábbis az újonnan alapítottak) rendelkeztek azzal a lehetőséggel, hogy a számukra rendelkezésre álló tanszékeket viszonylag szabadon tölthessék be. A Bochumi Egyetem például, amely 1972-ben a többé-kevésbé tradicionális egyetemi struktúrát tervbe vevő alapítás kezdő fázisán túl volt, amely szövegtani tanszék létrehozását nem irányozta elő, a bielefeldi meghívással egy időben egy angol(!) tanszékot ajánlott fel nekem, mondván, hogy jelenleg más szabad tanszékük nincs, de szeretnék, ha odamennék. (A korábban említett frissen megjelent német nyelvű könyvem igen előnyös helyzetet teremtett számomra!)

Lényegesen és – nemcsak Nyugat-Németországban, hanem egész Európában (talán azt is mondhatnám, az egész világon) – egyedülállóan más volt a helyzet a Bielefeldi Egyetemen, ahol az alapítók a karok mindegyike számára sajátos profilt terveztek. Ez a sajátos profil a Nyelvészeti és Irodalomtudományi Kar számára azt jelentette, hogy például a nyelvészetben belül 'tudományági tanszékek'-et vettek tervbe, amihez az akkori reformhangulatban a minisztériumi jóváhagyást is el tudták nyerni. (Azt hiszem, nem kell külön hangsúlyoznom, hogy magának a karnak az elnevezése sem volt tradicionális.) Amikor tehát ez a kar 1972-ben létrejött (az egyetemen a matematikai és a jogi kar már korábban megkezdte működését), a Fonológia, Szintaxis, Szemantika stb. – s NB. Szövegelmélet – tanszékek betöltése kezdődött meg, éspedig úgy, hogy jóllehet volt külön Szövegelmélet Tanszék, a 'szövegcentrikusság' a többinek is alapvető meghatározó jegye volt. A tanszékek betöltésénél csupán 'formális' szerepet játszott kinek-kinek a papírforma szerinti 'előképzettsége': így kapta meg a szövegten-orientált filozófus S. J. Schmidt a Szövegelméleti Tanszékot, a szövegnyelvészettel foglalkozó romanista H. Weinrich a Szintaktikait, én (a szövegek jelentését kutatni szándékozó matematikus és germanista) a Szemantikait, stb. Más szóval a tanszékek elnevezése nem volt releváns, mert mindnyájan 'szövegtenászok' voltunk. Aki a szövegkutatás történetét ismeri, tudja, hogy Nyugat-Németországban a szöveggel foglalkozó nyelvészek minimum 80 %-a a Bielefeldi Egyetemen kezdte meg működését, s közülük nem kevesen ott újonnan bevezetendő nyelvészet és irodalomtudomány tárgyak iskolai oktatása számára az új típusú középiskolai tanárok kiképzése. Ha annak okát keresem, hogy ezeknek az új tantárgyaknak a bevezetésére miért nem került sor (illetőleg hogy miért vált szükségessé a kar tervezett struktúrájának átalakítása), a Te kérdésedre adandó válasz számára is meg tudok fogalmazni egy-két feltételezést.

A lehetséges okok „enyhébb” formája a kivételek kezeléséhez / tolerálásához szükséges bürokratikus készség hiányában kereshető. Említettem, hogy a kar működésének kezdeti szakaszában – a többi kollégával váltakozva – egy periódusban én is a fakultás dékánja voltam. Mindnyájunk közös tapasztalata volt, hogy a szakminisztérium legkülönbözőbb szintű munkatársainak, hogy úgy mondjam, „terhére esett” bennünket a többi egyetem miénkkal analóg karától eltérő módon kezelni. Ahhoz, hogy valami új létrejöhessen, és intézményesen megszokottá, konvencionálissá válhasson, akkor is meglehetősen hosszú időre van szükség, ha azzal szemben nincs szakmai ellenállás, vagy ha van is, az minimális. Kérdésemre általános válasz ennek alapján az lehet, hogy nagyon sok esetben nem látszik célszerűnek esetlegesen bonyodalmakat keltő új utakat keresni, ha a dolgok a nélkül is megoldhatók. S talán ez a helyzet a szövegtan egyetemi kutatásával és oktatásával is.

De itt rátérek a lehetséges okok egy „kevésbé enyhe” formájára is, a tradicionális szakok képviselőinek ellenállására. A bielefeldi tervek megvalósíthatatlanságának egyik oka véleményem szerint abban is kereshető / keresendő, hogy a hagyományos filológiák képviselői – abból kiindulva, hogy ők mindig is szövegekkel foglalkoztak, ami bizonyos értelemben véve igaz is – egy filológiákról (szövegtantól) elkezdték ’félteni’ szakmai pozíciójukat. (Attól kezdve, hogy Bielefelden meg kellett indítani eredeti terveink átalakító munkálatait, nem minden alap nélkül beszéltünk ’re-filologizálás’-ról!) Nem állítom, de (sajnos) kizártnak se tartom, hogy általánosságban a szövegtan meglehetősen lassú ’intézményes’ elfogadásának ez is egyik oka lehet.

S hogy végezetül pár szót a magyarországi helyzetről is szóljak. Öröndetesnek tartom, hogy a szövegtan egyre nagyobb helyet kap mind a középiskolai, mind az egyetemi oktatásban, valamint azt is, hogy a Szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola és a Debreceni Egyetem magukra vállalták két olyan szövegtani sorozat ’gazdájá’-nak a szerepét, mint a *Szemiotikai Szövegtan* és az *Officina Textologica*. Amit hiányolok, nem annyira az, hogy még egyetlen felsőoktatási intézményben sincs ’szövegtan tanszék’, hanem inkább az, hogy nincs szövegtan tematikájú önálló doktori program. Ettől függetlenül – és nemcsak bielefeldi múltamból, hanem mély szakmai meggyőződésből kifolyólag, amellyel nem állok egyedül – hiszem, hogy előbb-utóbb eljön annak az ideje, hogy a szövegtan (főképpen a multimediális szövegek tana) megtalálja nyelvészettől és irodalomtól intézményesen különállónak tekinthető (és kezelendő!) létformáját a középiskolától kezdve, az egyetemen át, az Akadémiával bezárólag. Úgy érzem, ez a modern kor sokáig halasztást nem tűrő követelménye.

[1.3.3. Látható módon a diszciplína a vizsgáldás elméleti kereteit tekintve korántsem egységes. Mi a véleményed erről a sokrétiúségről, az irányok, irányzatok, elnevezések sokféleségéről? Melyek azok, amelyek a szövegtan elméletét és gyakorlatát a legeggyértelműbb, a leghasznosabb módon gazdagítják, előre viszik?]

Sokszor gondolkoztam azon, vajon mi lehetett az oka annak, hogy a szövegnyelvészet, valamint a szövegtan kutatására irányuló érdeklődés Európában mutatkozott meg, s nem más földrészeken, így például Amerikában. Érdekes módon az Amerikai Egyesült Államokban az ilyen irányú rendszerszerű kutatások az európaihoz képest jelentős fázis-

késéssel indultak be, s jellegükben is jelentős eltéréseket mutattak, mutatnak ma is. Azért fontos ezt kiemelni, mivel ugyanakkor a nyelvészeti pragmatika iránti érdeklődés igazi hazájának inkább az USA, mint Európa tartható, s jól tudjuk, a pragmatika, vizsgálatának skópuszát illetően számos tekintetben kötődik a szöveg tanulmányozásához. A szöveg tanulmányozásának már az elnevezését illetően is lényegi eltérések léteznek Európa és Amerika között. Az Óvilágban inkább a szövegnyelvészet, szövegtan elnevezéseket (textlingvisztika, textológia) használják a diszciplína azonosítására, míg az Újvilágban a szövegvizsgálattal foglalkozó tudományt leginkább diskurzuselemzésnek nevezték el, s így nevezik ma is. Az angolszász Európában is inkább az utóbbi elnevezést használják, sőt, voltaképpen éppen az angolok honosították meg azt az irányzatot, kutatási területet, amelyet manapság kritikai diskurzuselemzésnek hívnak, s melynek térhódítása egyre jobban érzékelhető. Maga van Dijk is, akit az európai szöveggrammatika, szövegnyelvészet, majd textológia rendszerszerű kutatása egyik megalapozójának tarthatunk – ő, ugye, a kognitivisták irányú szövegtani kutatások egyik legmarkánsabb képviselője –, az utóbbi időben diskurzus kutatásnak nevezi az általa művelt diszciplínát, s újabb könyveiben, tanulmányaiban, amelyekben többek között a média nyelvezetét, szövegiségét vizsgálja produkciós és befogadói szemszögből, az ún. kritikai diskurzuselemzés kutatójának vallja magát. Más földrajzi területekre evezve azt láthatjuk, hogy például Japánban a pragmatista, szemiotikai szövegtan fejlődik leginkább, hogy a Sperber-Wilson nevéhez fűződő relevanciaelmélet térhódítása az ázsiai országokban, leginkább a Távol-Keleten igen erőteljes, míg a dél-amerikai országokban ismereteim szerint klasszikus értelemben vett európai karakterű kutatások terjedtek el leginkább. S akkor még nem is említettem az argumentációval foglalkozó európai bázisú kutatásokat, vagy a dialóguselemzés irányzatát, amelynek kiindulópontját az európai és amerikai bázisú formalista iskolák képezték, s ami manapság is egy igen markánsan megmutatkozó vonulatát képezi a szövegtan körébe tartozó vizsgálódásoknak.

Látható módon a diszciplína a vizsgálódás elméleti kereteit tekintve korántsem egységes. Mi a Te véleményed erről a sokrétűségről, az irányok, irányzatok, elnevezések sokféleségéről? Melyek azok, amelyek a szövegtan elméletét és gyakorlatát a legmarkánsabb, a leghasznosabb módon gazdagítják, előre viszik?

Mielőtt kérdéssedre válaszolnék, néhány megjegyzést kívánok tenni, annak 'bevezetése'-hez.

Egyrészt igaz, amit a (hogy egy viszonylag semleges szakkifejezést használjak) 'szöveg megközelítés' nem európai kontextusáról mondasz, másrészt az európaiakat is kellő differenciáltsággal kell nézni, ahogy azt az „angolszász Európával” kapcsolatban te magad is teszed. Ami az USA-t illeti, nem szabad azonban megfedkezünk sem Pikenak, sem Nida bibliafordító csoportjának az európai kutatást megelőzően kidolgozott szöveg megközelítés-módjairól, s persze Harriséről sem. Valamennyiben megtalálható a nyelvi szövegösszetartó erők feltárásának és leírásának igénye, ha a szöveg 'szakszó' helyett a 'diskurzus' szakszót használják is.

Figyelembe kell venni ezen kívül mind egy dominánsan nyelvi, mind egy dominánsan kulturális tényezőt is, amely a szemléleteket befolyásolja. Ami a nyelvit illeti, bármelyik egynyelvű angol szótárt felülte azonnal világossá válik, hogy a „text” (a „szöveg”) szó mást jelent egy angol anyanyelvű számára, mint egy svéd, német, vagy akár magyar

anyanyelvűére. (Amikor 1973 elején a konstanzi csoport kutatási irányairól és kezdeti eredményeiről beszámoló – Hannes Rieserrel közösen szerkesztett – tanulmánygyűjtemény kéziratát a Hollandiában székelő, nemzetközi hírnévnek örvendő Reidel Kiadóhoz benyújtottuk, azonnal kifogást emeltek a címe („Studies in Text Grammar”) ellen, és – pedig elsősorban nem a „Text Grammar”, hanem a „Text” miatt, mondván, hogy a „Text” a mi általunk használt értelemben angolszász kontextusban nem használatos. Csak meglehetősen hosszú és kemény ’retorikai küzdelem’ után engedett végül a kiadó, és a könyv az eredetileg általunk választott címmel, amellyel többek között a ’diskursus-elemzésről’ is el akartuk határolni magunkat, még 1973-ban megjelent.)

A kulturális tényező egyrészt az elméletalkotáshoz való hozzáállásban mutatkozik meg, másrészt az elméletalkotás során követendő ’mintaképek’ megválasztásában. Az amerikaiaknak a humán tudományokban létrehozható / létrehozandó *elméletek formájá*-val kapcsolatos elképzelései mások, mint például az európaiaké, különösképpen pedig a németeké. Ezen a téren valamiféle ’empirikus szabadság’ áll szemben a ’formális kötöttség’-gel (Azt hiszem, jelenleg Chomskynak is több követője van Európában, mint az USA-ban, annak ellenére, hogy a kezdeti formális kötöttségből az idők folyamán elég sok mindent feladott. Ebben persze – legalábbis, ami az USA-t illeti – politikai állásfoglalásai is szerepet játszhatnak.) A kulturális tényezőkhöz tartozik továbbá a tudományos diskurzus előnyben részesítendő *stílusához* való viszony. Ha a ’tudományos munká’-ban választani kell a között, hogy ’szépen’ vagy ’egyértelműen’ fejezzük-e ki magunkat (márpedig sokszor választani kell, mert a kettő együtt nem mindig realizálható), a ’latin elme’ (azaz a francia, olasz, spanyol) hajlamosabb az előbbit választani, a ’germán elme’ (elsősorban a német) hajlamosabb az utóbbit. A szövegvizsgálat területén a kulturális tényezők befolyását tovább bonyolította a *francia strukturalizmus* hatása, illetőleg az általa kiváltott ellenhatások. Ebben a vonatkozásban is jelentős szerepet játszott a konstanzi kutatócsoport, valamint a csoporthoz csatlakozó Jens Ihwe által szerkesztett *Literaturwissenschaft und Linguistik. Ergebnisse und Perspektiven* címmel 1972-ben megjelent több kötetes mű, amely irodalmi művek elemzésében felhasználható modellek sorát mutatta be. (Ebből a műből később egy válogatást zsebkönyv formában is kiadtak.)

Annak érzékeltetésére, hogy a francia strukturalizmus nyújtotta lehetőség helyett (vagy minimálisan: mellett) más lehetőség keresésére mekkora volt az igény, a magam közvetlen tapasztalatai alapján ’spanyol példá’-ra hivatkozhatok. Azt hiszem, hogy ennek az igénynek (és talán Ihwe műve hatásának is) köszönhetően jött létre 1974 körül a spanyol irodalomtudomány, mind Spanyolországon belül, mind Spanyolországon kívül; nagy hatású képviselőjével, Antonio Garcia Berrioval voltaképpen mindmáig tart kapcsolatom. Ennek a kapcsolatnak egyik ’terméke’ többek között az 1978-ban Madridban *Lingüística del texto y crítica literaria* címmel publikált könyvünk, amely elméleti tanulmányok mellett spanyol irodalmi művek elemzésének bemutatásával szemlélteti a szövegnyelvészet és irodalomelmélet (irodalomkritika) kapcsolatának lehetőségét. Ez a könyv – Garcia Berrio és tanítványai révén – azután több spanyol egyetemen hatást gyakorolt a nyelvészet és irodalomkritika oktatására, és közvetve éreztette hatását több latin-amerikai országban is. (Sőt: az ezt a spanyol kötetet felfedező egyik japán romanista révén 1990-ben Tokióban megjelent egy kettőnk újabb tanulmányait tartalmazó kötet japán nyelven.)

A spanyol nyelvterületre kifejtett hatás – ami az én koncepciómat s azon keresztül a szövegtani koncepciókat általában illeti – jelenleg olyan formában él tovább, hogy egyrészt ez évben fejezi be Madridban egy spanyol doktoranda a Szemiotikai Textológiáról írt disszertációját (ez lesz a harmadik disszertáció erről a témáról), másrészt a Murciai Egyetem (amelyik évek óta szövegtani nyári kurzusokat tart) *Tonos* néven létrehozott egy interneten hozzáférhető elektronikus folyóiratot, amelynek első számában egy általuk felkért munkatárs közöl rólam egy (velem folytatott hosszú beszélgetésre támaszkodó) 'személyes beszámolót', amelyet azután a második számban egy koncepciómat ott is bemutató hosszabb, spanyolra fordított tanulmányom követ.

Ezekből a megjegyzésekből még egy dolog kirajzolódik: a tudományos munka szervezésének a fontossága, legyen az kívülről vagy belülről történő menedzselés. A konstanzi kutatócsoport nem jött volna létre a korán elhunyt Péter Hartmann nagyrészt kívülről, mondhatjuk 'dominánsan metaszintről' menedzselő szervező munkája nélkül; a nyelvészet nem fejtette volna ki olyan gyorsan és intenzíven az irodalomtudományra gyakorolt hatását Ihwe szerkesztői-szervezői munkája nélkül, és a spanyol nyelvterület szövegtani orientációja sem jött volna létre olyan intenzíven, mint ahogy létrejött Garcia Berrio kívülről is belülről is menedzselő szervező-kutató munkája nélkül.

Ezeknek az adatoknak az említését elsősorban annak szemléltetésére szántam, hogy felfogások sok esetben sajátos „búvópatakok” formájában jutnak el egyik helyről a másikra.

Végül, megfogalmazott kérdéseidhez térve, válaszom egyszerű is, meg bonyolult is. Mindenekelőtt hangsúlyozni szeretném, hogy az irányzatok sokféleségének örvendek, az elnevezések sokfélesége pedig csak annyiban zavar, ha zavar, amennyiben megnehezíti / megnehezítheti az elsősorban nem a szöveg vagy diskurzus kutatására specializált, hanem inkább annak eredményeit felhasználni akaró szakemberek tájékozódását. Ez idáig még viszonylag egyszerű válasz. A bonyolult a másik kérdésre vonatkozik. Arra a kérdésre ugyanis, hogy „Melyek azok [az irányzatok], amelyek a szövegtan elméletét és gyakorlatát a legmarkánsabb, a leghasznosabb módon gazdagítják, előre viszik?”, általános jellegű válasz nem adható. Kinek-kinek a válasza attól függ, hogy milyen fogalmi keretben közelít e kérdéshez. Más szóval: attól függ, hogy a 'tárgytartomány', 'cél', és 'módszer' lehetséges hierarchikus elrendezései közül melyiket részesíti előnyben, melyiket tartja saját maga számára elsősorban relevánsnak. Itt azonban, az intuitív megértés elégséges voltát feltételezve, meg kell állnom, mert különben egy önálló tanulmány írásába kellene kezdenem.

[1.3.4. Hogy látod a magad helyét a szövegtan fejlődéstörténetének különböző állomásait illetően, különös tekintettel a 20. század legvégére, illetve a 21. század elejére vonatkozóan, amikorra egyre határozottabban fogalmazódott meg részéről a szemiotikai szövegtan komplex, modell értékű kutatása. Hogyan foglalnád össze az általad képviselt szövegtani koncepció, modell lényegét, sajátosságait?]

Tudom, hogy a következő kérdésekre szinte lehetetlen lesz válaszolni a jelen interjú szabta terjedelmi keretek miatt, mégis hadd kérdezzek meg arról, hogy Te magad hogy látod a magad helyét a szövegtan fejlődéstörténetének különböző állomásait illetően, különös tekintettel a 20. század legvégére, illetve a 21. század elejére vonatkozóan, amikor

ra egyre markánsabban fogalmazódott meg részedről a szemiotikai szövegtan komplex, modell értékű kutatása. Hogyan foglalnád össze az általad képviselt szövegtani koncepció, modell lényegét, sajátosságait?

Kérdésedre valóban nem könnyű válaszolni, válaszom ennek következtében inkább 'jelzésszerű' lesz, mint 'közvetlenül felfoghatóan tartalmi'.

Mint azt hiszem, publikációim alapján világos, szövegtani kutatásom mindhárom periódusában *interszubjektív módon alkalmazható integratív elméleti keret* létrehozására törekedtem, azaz a *verbális ko-textuális* elméleti keret kidolgozásának időszakában ugyanúgy valamennyi abban a keretben lehetséges aspektus explicit figyelembevételét kíséreltem meg, mint a *verbális kon-textuális*, illetőleg (jelenleg) a *multimediális kon-textuális* elméleti keret kidolgozásában. Azt hiszem, ez jellemzi leginkább a szövegtani kutatás általam választott útját és különbözteti meg – hogy előnyére vagy hátrányára-e, azt mások megítélésére bízom – a mások által választottakétól, akik többsége általában egy-egy aspektus vizsgálatára szorítkozik és / vagy egy-egy (eredetileg többnyire más célra létrehozott!) elmélet keretében próbál megmaradni.

Amikor arról van szó, hogy *koncepcióm alapvonásait* kell összefoglalnom, akkor általában a következőket hangsúlyozom (itt az *Officina Textologica* 1997-ben megjelent I. füzetéből idézek, 60-62):

A szövegtani kutatás jellegét – mint minden más kutatását – *tárgyának, céljának és módszerének* együttese határozza meg. Az én törekvésem egy olyan szövegtan (kommunikátumtan?) létrehozása,

- (a) amely intuitíve szövegnek minősíthető (nem szükségképpen csak lexikai verbális elemekből álló) kommunikátumokat tekint kutatása tárgyának – szűkebb értelemben véve azt, hogy mi módon lehet ezekhez a kommunikátumokhoz felépítés- és jelentésleírás(oka)t hozzárendelni;
- (b) amelynek célja elsősorban elméleti, azaz a kommunikátumok felépítésére és jelentésére vonatkozó ismeretek optimális megismerése és rendszerbe foglalása – ami közvetve természetesen nagy mértékben kell hogy növelje e szövegtan gyakorlati alkalmazhatóságát is; és
- (c) amely módszerében nemcsak nyelvészeti ismeretekre támaszkodik (mert tárgyat és célját tekintve nem támaszkodhat csak arra!), hanem egyrészt más jelrendszerekre (nem verbális médiumokra), másrészt általában a világra vonatkozó ismeretekre is – de módszere alapelvének a maximális mértékű explicitiségre törekvést tartja.

Ezt a szövegtant (kommunikátumtant) *szemiotikai textológiának* neveztem el.

Az elnevezés '*textológia*' összetevőjének használatával azoknak a félrevezető következtetéseknek a létrejöttét (létrehozását) szeretném megakadályozni, amelyekre a szövegkutatással foglalkozó diszciplínák többi megjelölése – 'szöveggrammatika', 'szövegtan', 'szövegnyelvészet', vagy 'szövegelmélet' – lehetőséget ad.

Az elnevezés '*szemiotikai*' összetevőjének pedig azt a funkciót szántam, hogy találó következtetéseket sugalljon. Ilyen találó következtetésnek tekintendő mindenekelőtt a

következő három:

- A kommunikátumokat ez a diszciplína sajátos 'jelölő-jelölt' struktúrával rendelkező *komplex jelek*nek tekinti.
- A kommunikátumok felépítésében ez a diszciplína *verbális és nem verbális* (pl. képi-illusztratív, zenei stb.) *jelrendszerekhez tartozó elemek* jelenlétét egyaránt megengedi.
- A kommunikátumokat ez a diszciplína mind *szintaktikai* (általános értelemben véve *formai*) felépítésük, mind *szemantikai* (intenzionális és extenzionális értelmű jelentéstani) felépítésük, mind *pragmatikai* felépítésük (adott vagy feltételezett kommunikációs-situációbeli használatuk) szempontjából elemezni kívánja.

A szemiotikai textológia *alaptulajdonságai* röviden a következőkben foglalhatók össze.

A különféle kommunikációs-situációkban létrehozott és befogadott – általa komplex jelekként kezelt – uni- és multimediális kommunikátumok (különös tekintettel a 'szöveg'-nek nevezett multimediális, de dominánsan verbális kommunikátumok) interpretálása céljára szolgáló diszciplína.

Mint ilyen

- a lehetséges kommunikációs-situációk, a lehetséges (uni- és multimediális) jelrendszerek, valamint a lehetséges uni- és multimediális kommunikátumok tipológiájára támaszkodik, de sem valamely médiumhoz (sem valamely természetes nyelvhez), sem valamely kommunikátumtípushoz nem kötött;
- a kommunikátumokat nem egyszer s mindenkorra statikusan adott objektumokként, hanem fizikai megjelenési formájuk (fizikai manifesztációjuk) és e megjelenési forma (manifesztáció) mindenkor befogadói (interpretátorai) interakciójának eredményeként kezeli;
- sajátos 'komplex jel'-összetevőket megkülönböztető kommunikátummodellel operál;
- a kommunikátumok felépítésére vonatkozóan sajátos organizációformákat értelmez, amelyek között a hierarchikus kompozicionális organizáció (mind szintjeit, mind e szintek egységeit tekintve) centrális helyet foglal el;
- különféle kommunikátummegközelítés-módok és interpretációtípusok között tesz különbséget; a kommunikátummegközelítés-módok között jelentős szerepet szán a kreatív megközelítéseknek, az interpretációtípusok között centrális jelentőséget tulajdonít az értelmező interpretációnak;
- a kommunikátumok létrehozása és interpretálása folyamán a kommunikátorok által felhasznált bázisok (tudás-, hipotézis-, preferencia- és diszpozíciórendszerek) létrehozásának különféle lehetőségeivel számol;
- a bázisok és az interpretációk (mint végeredmények) explicit bemutatá-

- sa számára különféle reprezentációs nyelvek (rendszerek) alkalmazását tartja szükségesnek;
- a fentiekben felsorolt tulajdonságaiból következően interdiszciplína.

Tisztában vagyok azzal, hogy ez a felsorolás így 'túlságosan tömör'. A Szemiotikai Textológiára vonatkozóan bővebb (és ezért 'emészthetőbb') információ a Benkes Zsuzsával együtt írt *A szöveg megközelítései* címmel 1998-ban megjelent könyvünkben, valamint az *Officina Textologica* és a *Szemiotikai Szövegtan* periodikák köteteiben található.

[1.3.5. A következőkben olyan kérdéseket szeretnék felvetni, amelyek az általad képviselt szövegtani modell sarkalatos pontjainak mondható fogalmakat, fogalomköröket illetik. Az 1998-ban megjelent – Benkes Zsuzsával közösen írt – művet olvasva, feltűnt nekem az, hogy ott a háromszintű normarendszer elemei (a konnexitás, kohézió és koherencia) közül az első név szerint nem szerepel, annak ellenére, hogy a körébe tartozó tényezőket részletesen tárgyaljátok ott is. Mi az oka annak, hogy A szöveg megközelítései c. könyvben, annak tárgymutatójából kimaradt ez a terminus?]

Köszönöm az előző kérdésemre adott tömör, összefoglaló jellegű, de elméleti koncepciód alappilléreit mégis határozott módon megfogalmazó válaszodat. A következőkben olyan kérdéseket szeretnék felvetni, amelyek az általad képviselt szövegtani modell sarkalatos pontjainak mondható fogalmakat, fogalomköröket illetik.

Kezdjük hát azokkal a sort, amelyek a szövegiségre vonatkozó, produktív és receptív síkon is érvényesülő, különféle összefogó erőket illetik, amelyeket én a különféle szinteken reprezentált és a befogadó számára az értelmezés során megnyilvánuló normarendszer komponenseinek tartok. A konnexitás, a kohézió és a koherencia szerepére, összefüggéseire gondolok itt elsősorban. Ezek szerepével, a hatókörükbe tartozó tényezők számbavételével részletesen foglalkoztál, s foglalkozol ma is, így például az előző kérdésre adott válaszodban meghivatkozott, az *Officina Textologica* 1997-ben megjelent első számában publikált programadó tanulmányodban, majd a szintén meghivatkozott, Benkes Zsuzsával közösen írt s 1998-ban megjelent, szintén programadó funkciót betöltő könyv releváns fejezeteiben. Mindkét műben leginkább a verbális kommunikációra vonatkoztatva tárgyalod, tárgyaljátok ezeknek a fogalmaknak s a tárgykörükbe vagy talán jobb úgy fogalmazni: hatókörükbe tartozó, a szövegiséget átható tényezőket, jelenségeket.

Az 1998-ban megjelent művet olvasva, mégis feltűnt nekem az, hogy ott a háromszintű normarendszer közül az első, a konnexitás név szerint nem szerepel, annak ellenére, hogy a körébe tartozó tényezőket részletesen tárgyaljátok ott is. Mi az oka annak, hogy A szöveg megközelítései c. könyvben, annak tárgymutatójából kimaradt ez a terminus?

Ami a „szövegiség”-et illeti, azzal kapcsolatban, azt hiszem, legjobb, ha abból a meghatározásból indulunk ki, amely többek között a Benkes Zsuzsával írt, *A szöveg megközelítései* főcímmel megjelent, kis könyvünkben is megtalálható (1998).

– Csak bizonyos komplex jeleket célszerű szövegnek neveznünk, és pedig azokat, amelyek egy tényleges vagy feltételezett kommunikációs-situációban egy tényleges vagy feltételezett kommunikatív funkció betöltésére alkal-

masnak, 'jelölő-jelölt' kapcsolatként pedig az adott szituációra vonatkozóan összefüggőnek és valamiképpen teljesnek tarthatók (19).

Szükségesnek tartom továbbá, hogy az ehhez a meghatározáshoz fűzött megjegyzéseim közül legalább a következő kettőt idézzem:

Ahhoz, hogy ezt [a meghatározást] megfelelő módon értelmezhezzük, minimálisan azt kell tudnunk, hogy mi módon értelmezendők a benne használt 'kommunikációs-szituáció', 'kommunikatív funkció', 'összefüggő' és 'teljes' kifejezések. (uo.)

Majd később:

Egyértelműen meghatározó (azaz definitorikus) funkciójú belső tulajdonságokkal véleményünk szerint a komplex jelek *nem rendelkeznek*. Az, amit fentebb mondtunk – hogy tudniillik csak azokat a komplex jeleket célszerű szövegnek nevezni, amelyek 'jelölő-jelölt' kapcsolatként az „adott szituációra vonatkozóan összefüggőnek és valamiképpen teljesnek tarthatók” –, nem utal definitorikus értelemben belső tulajdonságokra. Itt is az adott befogadónak az adott befogadást megelőző tapasztalatai a döntőek. Ennek alapján maximum arról beszélhetünk, hogy a 'jelölő-jelölt' kapcsolat bizonyos tulajdonságai (a 'jelölő' többé-kevésbé interszubjektív módon feltárható felépítésének jellege mint belső tulajdonság, illetőleg egy ahhoz hozzárendelhetőnek minősíthető 'jelölt' könnyebb vagy nehezebb létrehozhatósága) az adott szituációban megkönnyíthetik vagy megnehezíthetik az adott komplex jel szövegnek való minősítését.

Ez a megállapítás (miként a fenti is) természetesen nem zárja ki azt, hogy a kommunikátumok jelentős részével kapcsolatban egy nyelvközösség egy-egy adott időszakban egyöntetűen viselkedik, azaz egybehangzóan szövegnek minősít egyeseket, míg másoktól ezt a minősítést egybehangzóan megtagadja. Ezek az időszakok a konvenciók csaknem kizárólagos érvényességének az időszakai, amelyeket azonban a szóban forgó konvenciók átalakulásának időszakai választanak el egymástól. (25.)

Az 'összefüggőség' és 'teljesség' leírásához a következő négy kategóriát / kategóriapárt használok.

A *formai* (verbális szövegek esetében a *mondatgrammatikai*, illetőleg *szövegnyelvészeti*) összefüggőségre vonatkozóan a *konnexitás / konnex* kategóriapárt: pl. a *Péter tudja, hogy holnap el kell utaznia* mondat *konnex*nek tekinthető, miként a következő mondatlánc is: *Tegnap Péterrel beszélgettem. Elmesélte nekem, hogy mit látott Londonban*.

A *nyelvi-szemantikai* összefüggőségre vonatkozóan a *kohézió / kohezív* kategóriapárt: pl. mindkét következő mondatlánc *kohezív*nek tekinthető: *Péter ma fekete pontot kapott matekból. A csibész már megint nem készült. – Tegnap esküvőn voltam. A menyasszony nagyon szép volt*.

Abban a reményben, hogy a példák kielégítő információt szolgáltatnak a konnexitás és kohézió kategóriák alkalmazásának intuitív megértéséhez, részletekbe menő elméleti fejtegetésekbe itt nem bocsátkozom. – E két tulajdonság (legalábbis verbális szövegek esetében) *belső* tulajdonságnak tekinthető, ha talán a konnexitás egyértelműbben is, mint a kohézió. Ugyanakkor se nem szükséges, se nem elégséges feltételei a koherenciának, amely az én felfogásomban egyrészt nem *belső* tulajdonság, másrészt feltételez valamiféle teljességet.

A koherencia értelmezésének érdekében vezettem be a *konstringencia* / *konstringens* kategóriapárt, amelyet egy komplex jelben (egy szövegben) feltételezhetően kifejezésre jutó valóságos vagy képzelt világdarab összefüggőségének és teljességének a megjelölésére alkalmazok. A *Ma nem engedtem a fiam iskolába. Nagyon rossz volt az idő.* mondatpárban kifejezésre jutó világdarab, azt hiszem, legtöbbször által összefüggőnek és teljesnek tekinthető: a két esemény között ugyanis ok-okozati reláció tételezhető fel (összefüggőség), amelynek elfogadása / belátása más információt nem igényel (teljeség). A konstringencia tehát egy szöveghez képest egyértelműen külső kritérium.

A *koherencia* / *koherens* fogalompárt végül egy befogadó által egy szöveghez abban az esetben hozzárendelhető tulajdonságnak a megjelölésére használok, amelyben a befogadó az abban feltételezése szerint kifejezésre jutó világdarabot konstringensnek tudja tartani.

A *Ma nem engedtem...* mondatpár egyben azt is szemlélteti, hogy a koherenciának sem a konnexitás, sem a kohézió nem feltétele, ugyanis ez a mondatpár se nem *konnex*, se nem *kohezív*.

Mit használtunk és mit nem e fogalmak / szakszavak közül az említett könyvben és miért. A kohézió és koherencia szakszavakat használtuk, minthogy azok használata már „polgárjogot” nyert. A konstringencia fogalmát használtuk, de a konstringencia szakszót nem. Mivel úgy tűnik, hogy az idegen szavak használatával szembeni nyelvi türelem határai máshol húzódnak a biológiában vagy a kémiában, mint a nyelvészetben vagy a szövegtanban, ebben az esetben a különféle körülírások használata mellett döntöttünk.

Más a helyzet a konnexitás esetében. Mivel olyan szövegtan létrehozásán fáradozom / fáradozunk, amelynek nem csak a verbális szövegek elemzésére és leírására kellene alkalmasnak lennie, olyan fogalmakat kell keresnünk, amelyek nincsenek mediumhoz kötve. A kohézió, konstringencia, koherencia viszonylag könnyű olyan értelmezést létrehozni, hogy alkalmazhatók lehessenek például képtörténetekre is. Nem ez a helyzet az eredendő (és viszonylag szorosan) a verbális szövegek grammatikájához kötődő konnexitással. (Tudvalévő, hogy a terminus Ajdukiewicz „Syntaktische Konnexität” című írásából került a grammatikába.) Hogy a konnexitás szakszó helyett is körülírást használtunk, azt (bár *explicite* nem bevallottan) a fogalom más mediális szövegekre nem könnyen átvihető volta is motiválta.

[1.3.6. Véleményed szerint beszélhetünk-e a szöveg esetében mélyszerkezeetről, van-e a szövegnek ilyen szintje?]

Köszönöm a fogalmakat, azok hatókörét precízen tisztázó választ. Most arról szeretnék megkérdezni, hogy véleményed szerint beszélhetünk-e a szöveg esetében mélyszerkezeetről, van-e a szövegnek ilyen szintje. A szövegtannal foglalkozók körében jól is-

mert az a tény, hogy 1972-ben van Dijk úttörő jelentőségű műve, a Some Aspects of Text Grammars, melynek koncepcióját nagymértékben sugallták a chomskyánus generatív nyelvészet ún. standard modelljének alappillérei, alapvetően épített a szöveg leírása során is a reprezentációnak mély- és felszíni szerkezeti szintjére. Van Dijk későbbi publikációiban, a szöveg mikroszerkezetének leírásakor is számol ezzel a kettősséggel. Úgy vélem, a Te szövegnyelvészeti, szövegtani kutatásaid fejlődéstörténetében is felmerültek ezek a fogalmak. Elméleti koncepciód mai rendszerében, a beszélgetésünk során többször is meghivatkozott, 1998-ban publikált könyvben viszont már egyértelmű az elhatárolódásod, elhatárolódásokat attól, hogy a szöveget a nyelvi rendszer egy adott, legfelsőbb szintjének tekintsük, ahogy azt még ma is számos prominens rendszernyelvész tené, s teszi is.

Minthogy a szöveget nem tekintjük (mert nem tekinthető!) a nyelvi rendszer elemének, olyan értelemben mélystruktúrájáról se beszélhetünk, mint ahogy azt mondatok esetében tehetjük. NB. ezt a kijelentést is korrigálni kell, mert szigorú értelemben véve mélystruktúráról csak egyszerű mondatok és olyan alárendelő összetételű összetett mondatok esetében beszélhetünk, amelyekben az alárendelt mondat mondatrész értékű. Ahogy többek között Kiefer is hangsúlyozza, a rendszerhez sorolhatóság szempontjából a határ nem a mondatok és a (több mondatból álló) szövegek között húzódik, hanem az egyszerű és az összetett mondatok között.

Ugyanakkor érthető, ha valamiféle 'mélystruktúrát' keres az ember a szövegek 'felszíni szerkezete' mögött. Közelítsük meg ezt a kérdést a szövegbefogadó interpretációfolyamat és a szöveglétrehozó alkotófolyamat oldaláról, mindkét esetben különbséget téve a szövegek *relációs* és *linearizált* szerkezete között. (Azt a tényt, hogy vannak nem linearizált felszíni szerkezetű szövegek is – lásd a vizuális költészet körébe sorolható bizonyos műveket – egyelőre hagyjuk figyelmen kívül.)

A *szövegbefogadó* interpretációfolyamat eredményeként létrehozott relációs szerkezeteket (adott esetben ugyanarra a szövegre vonatkozóan is többfélét!) olyan ágrajz formájában reprezentálhatjuk, amelyek hasonlítanak a mondat mélystruktúrák ágrajzaihoz. (Egyszerűség kedvéért gondoljunk itt csupán rövid szövegekre, amelyek interpretálásakor az ágrajzban valamennyi szövegmondatot figyelembe vehetünk. – Ilyen ágrajzot mutatok be többek között az *Officina Textologica* 6. füzetében rövidesen megjelenő tanulmányomban.) Szándékosan beszélek ebben az esetben: 'relációs szerkezet'-ről, hogy elkerüljem a 'mélystruktúra'-val való – esetleg téves következtetésekhez vezető – összehasonlítást.

A *szöveglétrehozó* alkotófolyamat tárgyalása azonban nem képzelhető el olyan módon, hogy először relációs szerkezeteket 'generálunk', majd azokhoz különféle linearizált szerkezeteket rendelünk lehetséges manifesztációkként. A „kísértés”, hogy így próbáljunk eljárni, engem is megértintett, de rájöttem, hogy ez az út járhatatlan: a 'kiinduló relációs szerkezetek' nem lehetnek 'relátumok' valamiféle univerzális nyelven megalkotott reprezentációi, mert relátumok csak azoknak a – német terminológiában „Urbild”-nak nevezett – relátum-imágóknak a következtében léteznek, amelyek által elképzeljük őket. A relátum-imágók pedig olyan Janus-arcú entitások, amelyek másik arcát a tőlük elválaszthatatlan sensus képezi, sensus pedig soha nem áll önmagában, azt minden esetben egy konkrét nyelvi elemekkel kitöltött formai szerkezet hordozza és így tovább. Más

szóval kiinduló relációs szerkezeteket csak abban az esetben tudnánk létrehozni, ha szövegeket generálni tudnánk, ami pedig nem lehetséges. Hogy a relációs szerkezet csak a nyelvi kifejezésre juttatás által létezik, azt mindnyájan tapasztaljuk, amikor egy kész szöveget összevetünk egy a szöveg létrehozása előtt létrehozott szöveg vázlatával. Egy szöveg világ létrehozásában a nyelv is világteremtő – ami persze nem jelenti azt, hogy egy szöveg létrehozása előtt fölösleges szöveg vázlatot létrehozni!

[1.3.7. Az egyes kompozicionális szinteken azonosított jelenségek viszonyainak tekintetében összefonódások, áttételek mutatkoznak / mutatkoznak a konnexitást, a kohéziót és a koherenciát reprezentációsán megvalósító elemek, tényezők között. Jól értem, értelmezem ezeket a viszonyokat a Te modelled keretei között?]

Megvallom, erre a válaszra számítottam. Most pedig az általad az *Officina Textologica* 1. számában közreadott tanulmányod 69-71. oldalán olvasható, a komplex jelek kompozicionális szerveződésének szintjeit azonosító és egységeit leíró fogalmakról, az azok között fennálló viszonyokról szeretnék kérdezni. A leírásodban található példák megfigyelésem szerint kifejezetten a nyelvi rendszer reprezentációs szintjeinek elemkészleteihez igazodnak, ami a szintekkel kapcsolatos rendszerszerű értelmezés lépcsőfokait követi. Ugyanakkor felveted az egyes szintekre vonatkozóan a kontextuális értelmezés kérdését, hangsúlyozva azt, hogy esetében mindenkor a teljes szöveget, mint egészt kell szem előtt tartanunk. Az ember óhatatlanul a korábban már tisztázott konnexitás – kohézió – koherencia normarendszerének érvényesülésére, működésére is gondol itt. Értelmezésem szerint ezek közül az első kettő inkább a rendszerszerű fogalmak relációit illeti, míg a harmadik, a koherencia, szorosabb viszonyban áll a kontextuális értelmezés körébe tartozó tényezőkkel. Persze azt is tudom, hogy ez a szétválasztás korántsem ilyen egyszerű, hiszen az egyes szinteken azonosított jelenségek viszonyainak tekintetében összefonódások, áttételek mutatkoznak / mutatkoznak a konnexitást, a kohéziót és a koherenciát reprezentációsán megvalósító elemek, tényezők között. Jól értem, értelmezem ezeket a viszonyokat a Te modelled keretei között?

Ezzel a kérdéssel kapcsolatban mindenekelőtt azt kívánom megjegyezni, hogy míg korábban az egyik organizációtípus-párként kompozicionális vs texturális organizációról beszéltem, ma ennek a párnak a megjelölésére a vertikális / hierarchikus kompozicionális organizáció vs horizontális / lineáris kompozicionális organizáció szakkifejezéseket használom, minthogy mindkét típus a kompozicionális organizáció típusa.

Ennek az új terminológiának a jegyében kérdésed a vertikális / hierarchikus kompozicionális organizációra vonatkozik.

Bizonyos megszorításokkal el tudom fogadni megállapításodat, hogy „a konnexitás és a kohézió inkább a rendszerszerű fogalmak relációit illetik, míg a harmadik, a koherencia, szorosabb viszonyban áll a kontextuális értelmezés körébe tartozó tényezőkkel”. Megszorításaim a következők:

- (a) Mind a konnexitás, mind a kohézió elsősorban szövegmondatok (illetőleg szöveg-tagmondatok) közötti relációkra utaló terminusok. Amennyiben analóg relációk találhatók / vélhetők mondaton belüli

összetevők között, megvizsgálandó, hogy az ilyen mondatok kezelhetők-e szigorú értelemben vett rendszermondatokként.

- (b) A kohéziót teremtő nominális kifejezések között kapcsolatot nagyon sokszor maga az interpretálandó szöveg hoz létre. Ezeknek az eseteknek mondaton belüli esetleges analógiái nem tárgyalhatók a nyelvi rendszeren belül maradva.
- (c) Végül a koherenciával kapcsolatban ismét utalni szeretnék egyrészt a konstringencia koherenciatemtő szerepére, másrészt arra, hogy sem a konnexitás, sem a kohézió nem szükséges feltétele a koherenciának.

[1.3.8. Miként vélekedsz a grice-i pragmatikai program, különösen az ún. együttműködési elv és az ahhoz kapcsolódó maximáknak a beépíthetőségéről rendszered keretei közé?]

Mindazok alapján, amit az előzőekben a konnexitással, a kohézióval és a koherenciával kapcsolatban feltett kérdéseimre válaszoltál, most meg szeretném kérdezni Tőled, hogy miként vélekedsz a grice-i pragmatikai program, különösen az ún. együttműködési elv és az ahhoz kapcsolódó maximáknak a beépíthetőségéről rendszered keretei közé. Grice-ra hivatkozva szándékosan kerültem az eredeti „konverzációs maximák” szakkifejezés használatát, hiszen az 1975-ben publikált, ma már klasszikusnak számító leírásuk óta rengeteg kutató tett kísérletet arra, hogy ne csupán a beszélt nyelvi szövegek, hanem a különféle típusú írásos szövegek elemzése során is alkalmazza őket.

Minthogy kérdésedre egyenes választ nem tudok adni, arra néhány megjegyzés megfogalmazásával reagálok.

(a) Egy szöveg befogadásának / interpretálásának *elsődleges* célját *értelmezésében* látom, azaz a szöveg fizikai testéhez (vehikulumához) legalább egy lehetséges *formai felépítés és / vagy jelentés* (más szóval formai és / vagy szemantikai architektonika) *hozzárendelésében*. – Ahogy erre már korábbi válaszaimban is utaltam, én bármely szöveg formai és / vagy szemantikai architektonikáját az adott szöveg fizikai teste (vehikuluma) és a befogadó / interpretátor befogadásnál / interpretálásnál működő ismeretei, hiedelmei és elvárásai között létrejövő *interakció* eredményeként kezelem.

(b) Befogadás és interpretálás között a fentiek értelmében egyenlőségjelet téve, a következő feladatnak *alapvető interpretációtípusok* megkülönböztetését tartom.

Én mindenekelőtt az interpretációk *professzionális és privát* típusa között teszek különbséget. Globális megközelítésben azt mondhatjuk, hogy az első egy 'szakág' elvárásainak kíván eleget tenni, a másodikat valamiféle 'egyéni kíváncsiság (itt és most mit mond nekem az adott szöveg)' vezérli. – Mindkettő lehet *elméleti* vagy *spontán*: az első explicit módon követ az interpretáció során megválaszolandó valamely kérdéshalmazt (kérdésrendszert), a második azoknak az intencióknak a jegyében jár el, amelyek őt az interpretációfolyamat egyes fázisaiban dominálják.

Itt csak az *elméleti interpretáció* aspektusait tárgyalva, számomra következő típusainak elkülönítése látszik célszerűnek (lásd 1. ábra).

Az interpretáció tárgyai	Az interpretáció típusai	értelmez	
VEHIKULUM és / vagy annak valamely összetevője	strukturális proce- durális	deskriptív argu- mentatív	1. fázis 2. fázis

1. ábra

Az 1. ábra „Az interpretáció típusai” részének olvasata a következő.

Az *értelmező* interpretáció mint folyamat (az interpretálás első fázisaként) létrehozza az architektonikákat, az *értékelő* interpretáció (az interpretáció második fázisa-ként) különféle normarendszerek felhasználásával értékeli azokat.

Mindkét interpretáció lehet *deskriptív*, a létrehozott architektonikákat argumentá-ció hozzáadása nélkül bemutató, vagy *argumentatív*, a létrehozott architektonikák adekvátsága mellett érveket felsorakoztató.

Mind a deskriptív, mind az argumentatív interpretáció lehet *strukturális*, a vehiku-lum alkotóelemei közötti relációk statikus bemutatására irányuló, vagy *procedurális*, azt is kifejezésre juttató, hogy a vehikulum alkotóelemei közötti relációk 'felfedezése' mi-lyen lépések egymásutánjában jött létre.

Könnyű belátni, hogy az *interpretációk alaptípusa* a másodlagos operációk végre-hajtását nem igénylő *értelmező, deskriptív strukturális interpretáció*. Én eddigi kutató-tevékenységem során elsősorban (azt is mondhatnám kizárólag) ennek az interpretációtí-pusnak az aspektusait elemeztem először csak verbális szövegekre, néhány év óta multi-mediálisakra is.

(c) Minthogy a Grice-i maximák megítélésem szerint az *argumentatív* interpretáció körébe tartoznak, azok figyelembevételének lehetőségével, szükségességével eddig ér-demben nem foglalkoztam.

(d) Amennyiben esetleges figyelembevételükre koncepcióm keretében is sor ke-rülne, annak következő három esetét tudnám elképzelni:

- a maximák dialógusokat tartalmazó szövegek dialógusrészeinek *értelmező ar-gumentatív* interpretációjában való alkalmazását (kizárólag ilyen példákat tár-gyal például de Beaugrande – Dressler *Bevezetés a szövegnyelvészetbe* című műve),
- a maximák dialogusokat (is) leíró / elbeszélő szövegek leírt dialógusrészeinek *értelmező argumentatív* interpretációjában való alkalmazását (ez az eset ha-sonló az előzőhöz),

- a maximák bármilyen szöveg értelmező leíró interpretációjának értelmező argumentatív meta-interpretációjában való alkalmazását (ebben az esetben egy metainterpretátor értelmezi az interpretátor és az interpretálandó vehikulum interakcióját).

[1.3.9. Véleményed szerint hogyan kapnak a strukturális értelmező interpretáció folyamatában szerepet a különféle tudástípusok, különös tekintettel az enciklopédikus ismeretekre, de bizonyos mértékig a generikus, valamint az egyéni, ún. privát tudásra is, valamint a konceptuálisan, mentális struktúrákba rögzített keret-, háttér- és forgatókönyvekben tárolt ismeretekre?]

A 2000-ben megjelent Szemiotikai szövegtan 13. kötetében olvasható tanulmányodban, de más írásaidban is úgy határozod meg a strukturális értelmező szerepét, hogy „feladata egy szövegvehikulumnak tartott szemiotikai objektumhoz (szükségképpen valamennyi jelösszetevőre kiterjedő) formai és szemiotikai architektonikát rendelni, amely architektonikának a létrehozása a szóban forgó szemiotikai objektum és az interpretátor interpretációfolyamatban alkalmazott tudás- / feltételezés- / elvárásrendszere interakciójának az eredménye. ... Az architektonika ... az interpretátor által létrehozott teoretikus konstruktum...” (17-18.)

Véleményed szerint hogyan kapnak ebben a folyamatban szerepet a különféle tudástípusok, amelyeket többek között Herbert Clark, de jómagam is jellemeztünk (Clark, 1992., Andor, 1998.), különös tekintettel az enciklopédikus ismeretekre, de bizonyos mértékig a generikus, valamint az egyéni, ún. privát tudásra is, valamint a konceptuálisan, mentális struktúrákba rögzített keret-, háttér- és forgatókönyvekben tárolt ismeretekre? Mekkora és milyen jellegű jelentőséget tulajdonítasz rendszered keretein belül ezeknek a strukturális szerveződéseknek? A keret-típusú, valamint az enciklopédikus ismeretek szerepéről korábbi tanulmányaidban Tőled is olvashattunk, már 1976-ban, amikor ezek a fogalmak nemzetközi szinten megjelentek a szakirodalomban, bár azok a tanulmányaid szemiotikai szövegtenod rendszerszerű megfogalmazásánál jóval korábban jelentek meg (Petőfi, 1976.a, b).

Mellőzve a kérdésed tematikájával kapcsolatos gondolataim filológiai rekonstrukcióját – és a „tudás- / feltételezés- / elvárásrendszer” három összetevője közül csupán az elsőre koncentrálni – válaszom röviden a következő.

Az interakcióban nyilván az úgynevezett generikus és az úgynevezett egyéni tudás egymástól elválaszthatatlan egységben kerül alkalmazásra. Számomra az alapkérdés az interakció eredményének explicit reprezentálása. Ezt úgy vélem megvalósíthatónak, hogy a 'megformáltság'-központú nyelvészet mind rendszernyelvészeti, mind szövegnyelvészeti ágában szükségesnek tartom egy (általam 'tezaurisztikus'-nak nevezett) szótárkomponens létrehozását / alkalmazását. A rendszernyelvészet tezaurisztikus szótára a konvencionálisnak tartható generikus tudást kell hogy rendszerbe foglalja, a szövegnyelvészeté az éppen interpretálandó szöveggel kapcsolatba hozható szöveg- és interpretátor-specifikus, azaz mindkét szempontból az egyénit. Mindkét szótár formai és tartalmi felépítése azonos, a rendszernyelvészet szótára a szövegspecifikus szótárak létrehozásánál a 'vonatkoztatási alap' funkcióját tölti be.

A szótári 'szócikk' mindkét tezaurisztikus szótárban

'Explicandum = _{Expl} Explicans'

struktúrájú kanonikus (azaz az elmélet által előírt formai követelményeknek eleget tevő) szöveg.

A szócikkek alapegységei *formai* szempontból '(specifikált) funktor + argumentuma(i)' struktúrák (azaz, a kanonikus szöveg 'alapegységeit' imitálva, például nem a „menni” vagy „megy” igealak, hanem a '(vmilyen sebességgel) megy vki vmivel vhonnan vhová' struktúra). Ezekben a struktúrákban (amelynek összetevőire valamennyi önálló szófaj elemei 'leképezhetők') az argumentumok 'szerepindikátor + (a szóban forgó szerepet betöltő entitásra utaló) konstans / változó'-párok, amelyekben a szerepindikátorok a fillmorei 'mélyesetek' analogonjai.

A szócikkek alapegységei *tartalmi* szempontból egyrészt *szigorú értelemben vett nyelvi információkat* (szófajspecifikus tömorféma, toldalék stb.) tartalmaznak, másrészt *a legáltalánosabb értelemben vett tezaurisztikusokat / enciklopédikusokat*. Ez utóbbiak 'organizációformái' közé tartoznak többek között a sémák, tudáskeretek, forгатókönyvek is.

Tekintettel arra, hogy a rendszerspecifikus tezaurisztikus szótár a szemiotikai textológiai értelmező interpretáció keretében 'vonatkoztatási alapul' szolgál, nem döntő kérdés, hogy tartalmi szempontból milyen információkat tartalmaz.

[1.3.10. *Én az általad mondottak alapján az enciklopédikus ismereteket a tezaurisztikusnak elképzelt rendszernyelvészeti, valamint a szövegnyelvészeti szótárkomponens között közvetítő, híd szerepet játszó, de egyúttal önálló státusú tudástípusnak, ismerethalmaznak vélem. Egyetértesz ezzel?*]

A generikus és az egyéni tudás helyéről, funkciójáról mondottakkal teljes mértékben egyetérték. Én azonban az ún. enciklopédikus jellegű ismeretek szerepének nagyobb jelentőséget tulajdonítok. Ez a tudástípus összetételében radikálisan eltér az egyéni tudástól, többek között abban a tekintetben, hogy benne rögzítettek az alapvetően sztereotipikus ismeretek. Véleményem szerint azt is fontos figyelembe venni, hogy az enciklopédikus ismeretekből szűrődnek ki nyelvi fejlődésünk adott szakaszaiban, legfőképpen életünk korai szakaszában, de gyakorlatilag felnőtt korunkban is folyamatosan a lexikális tudást képező ismeretek. Én az általad mondottak alapján az enciklopédikus ismereteket a tezaurisztikusnak elképzelt rendszernyelvészeti, valamint a szövegnyelvészeti szótárkomponens között közvetítő, híd szerepet játszó, de egyúttal önálló státusú tudástípusnak, ismerethalmaznak vélem. Egyetértesz ezzel?

Megjegyzéssel 'tartalmilag' egyetérték ugyan, csupán az általad „enciklopédikus”-nak nevezett tudást a Szemiotikai Textológia keretében nem tudom explicit módon kezelni – s azt hiszem, nemcsak én nem tudom explicit módon kezelni, hanem úgy egyetlen koncepció keretében sem kezelhető.

A dolgot én a következőképpen látom. A *rendszernyelvészet* generikus tezaurisztikus szótárkomponense – ahogy előző válaszomban kifejtettem – egyrészt *szűk értelemben vett nyelvspecifikus* információkat tartalmaz, másrészt olyan (szűk értelemben vett)

enciklopédikusokat, amelyek már egy nyelvközösség által birtokolt 'lexikális tudás' részének tekinthetők, s mint ilyenek '(explicit módon) szótározottak'. A *szövegnyelvészet* 'adott szöveg'-specifikus tezaurisztikus szótárkomponensei – analóg módon – úgyszintén egyrészt *nyelvspecifikus*, másrészt *enciklopédikus* információkat tartalmaznak, mindkét információhalmaz eltérhet azonban a generikus tezaurisztikus szótárkomponensben tároltaktól. Az eltérés 'milyensége' ('tartalma') az interpretálandó szöveg fizikai teste és az interpretátor tudása / feltételezése / elvárása interakciójának a függvénye. Ami a szövegspecifikus enciklopédikus információk halmazát illeti, azok származhatnak egy teálatad értelmezett „híd” szerepet játszó (különbféle szakszótárakban, könyvekben, tanulmányokban lecsapódott feltételezésben / tapasztalatban esetleg már tetten érhető) „enciklopédikus tudáshalmazból”, de származhatnak olyan feltételezésekből is, amelyeknek lehet hogy semmi valóságalapjuk nincs, de alkalmazásuk nélkül az adott szöveg nem lenne szemantikailag értelmezhető.

Egyszóval elfogadom egy tágon (hídként) felfogható enciklopédia posztulálását, amelyre bizonyos esetekben hivatkozni lehet (esetleg hivatkozni kell), mint olyan tudáshalmazra, amelyből egy-egy interpretáció esetében szövegspecifikus enciklopédikus információk eredeztethetők, de ezt a tudáshalmazt csak 'intuitív' módon tartom kezelhetőnek.

[1.3.11. *Evezünk most más vizekre. Hol látod az általad kidolgozott szövegtani koncepció keretei között létrehozott modell alkalmazhatóságát a zenei kommunikátumok konstruálására és befogadására vonatkozóan? Jelenlegi ismereteink alapján milyen módon írható le, követhető a zenei szövegek architektónikája? Léteznek-e erre irányuló megközelítések, kísérletek?*]

Evezünk most más vizekre, térjünk át a kommunikátumok nyelvi típusától eltérő típusú szövegek tárgyalására!

Az uni- és multimediális szövegtan eddigi fejlődéstörténete elsősorban a nyelvi kommunikációhoz kötődő szövegfajták tanulmányozásával foglalkozott. A multimediális azonban felveti más médiumok behatóbb tanulmányozását. Ismereteim szerint a közeljövőben A multimediális szöveg megközelítései c. alatt megjelenő könyvetekben Benkes Zsuzsával a képi kommunikátumok szemiotikai szövegtanával foglalkoztok részletesen (Petőfi – Benkes, 2002.). Mivel megközelítéseket erről hamarosan, talán már a napokban olvashatjuk, így arról most ebben az interjúban nem kérdezlek. Ugyancsak érdekes és az uni- és multimediális szemiotikai szövegtan szempontjából egyaránt ez ideig feltáratlan területet képez azonban a zene, a zenei szövegek vizsgálata. Te hol látod az általad kidolgozott szövegtani koncepció keretei között létrehozott modell alkalmazhatóságát a zenei kommunikátumok konstruálására és befogadására vonatkozóan? Jelenlegi ismereteink alapján milyen módon írható le, követhető a zenei szövegek architektónikája? Léteznek-e erre irányuló megközelítések, kísérletek?

Ami a Szemiotikai Textológia 'multimediális produktumok'-kal kapcsolatos alkalmazhatóságát / alkalmazását illeti, mindenekelőtt emlékeztetni szeretnék a 'multimediális kommunikátumok' és a 'multimediális szövegek' terminológiai megkülönböztetésére. A 'multimediális kommunikátum' szakkifejezést olyan produktumok jelölésére használjuk, amelyek felépítésében egynél több szemiotikai médium vesz részt, de azok egyike

sem a verbális médium, míg 'multimediális szövegek'-nek olyan produktumokat nevezünk, amelyek felépítésében egynél több médium vesz részt, s azok egyike a verbális médium.

A kutatás elsődleges tárgyai számomra / számunkra a *multimediális szövegek*. Jóllehet ezek adekvát tárgyalása is megkívánja a verbális és a nonverbális mediális összetevők egymástól független kezelését, ez utóbbiakat azonban végül mint multimediális szövegek összetevőjét vesszük figyelembe, ami a független elemzés eredményeit sajátos perspektívába helyezi.

Hogy kérdésed ezek alapján pontosítsam, Benkes Zsuzsával írott könyvünk nem a „képi kommunikátumok”-kal foglalkozik, hanem a „statikus, verbális elem + kép / diagram / ...-típusú komplex jelek”-kel. E kissé bonyolultnak látszó elnevezésnek a használatát az indokolja, hogy a szóban forgó komplex jelek esetében nem kívántunk egyik mediális összetevőnek sem elsőbbséget biztosítani.

Mielőtt kérdésedre érdemben válaszolnék, még egy kitérőt kell tennem. Mint te is tudod, Olaszországban a filozófia szakos hallgatóknak *nyelvfilozófiát*, a kommunikáció szakosoknak pedig *szemiotikát* oktatok, mindkét esetben multimédialitás-centrikusan, s e kurzusok keretében ott az egyetemi hallgatókkal is végzünk olyan kreatív gyakorlatokat, mint itthon középiskolásokkal, illetőleg tanári továbbképzések résztvevőivel. A multimediális szövegekre vonatkozó tapasztalatok ilyen módon onnan ide, innen pedig oda áramlanak. (Az olasz hallgatóknak – egy-egy megfelelő kompetenciával rendelkező végzős hallgató bevonásával – úgynevezett „didaktikai füzetek”-et is készítek, amelyekben minden esetben egy adott témára vonatkozó analitikus és kreatív munkánk relevánsnak tartható eredményeit gyűjtjük egybe. Ezek a füzetek egyrészt a kurzusok kísérő anyagát képezik, másrészt eligazításul szolgálnak tematikus államvizsga-dolgozatok készítéséhez. – Az eddigi legutolsó didaktikai füzet témája a „Comunicazione visiva: parole e immagini in comunicati statici”, ami azt hiszem fordítás nélkül is érthető.)

Ami most már a „zenei mediális összetevővel rendelkező multimediális szövegek”-et (különösképpen pedig a dalokat) illeti, azok a szemiotikai textológiai kutatás számára igen „hálás” témát jelentenek. Egyrészt azért, mert a zene éppúgy rendelkezik 'inskripció-rendszerrel', mint a verbális szöveg, másrészt azért, mert a zene 'grammatikai' metanyelve analóg a verbális szövegek grammatikai metanyelvével, végül pedig azért, mert a zenei mediális komponenssel rendelkező multimediális szövegekben a két mediális komponens egymással párhuzamosan vesz részt a multimediális szöveg felépítésében. Az utóbbi három évben több nyelvfilozófiai kurzust tartottam 'zenei nyelv(ek)'-ről, a szemiotika előadások keretében „zenei mediális összetevővel rendelkező multimediális szövegek” gyakran szerepelnek gyakorlatok témájaként, ezenkívül zenei multimediális szövegek elemzéséről három, mind terjedelme, mind módszere szempontjából doktori disszertációnak is beillő államvizsga-dolgozat is született. Az ezekkel kapcsolatban szerzett tapasztalatok alapján nyugodtan mondhatom, hogy szemiotikai textológiai keretben ezek a multimediális szövegek is eredménnyel közelíthetők meg. (A következő „didaktikai füzet” témáját ezek a multimediális szövegek fogják képezni, s szeretném, ha az *Iskolakultúra* kiadásában eddig megjelent két kis szövegtan könyvhöz a jövőben egy zene tematikájú harmadik is társulhatna.)

[1.3.12. A zenei mediális összetevővel rendelkező multimediális szövegek mellett engem kíváncsisággal tölt el az, hogy milyen módon elemezhető a zenei kommunikáció, milyen fokon és jelleggel rejti magában a hangszeres zene a szövegiség jegyeit. Te hogy vélekedsz erről?]

Köszönöm a terminológiai pontosítást. A zenei mediális összetevővel rendelkező multimediális szövegek mellett engem mégiscsak kíváncsisággal tölt el az, hogy milyen módon elemezhető a zenei kommunikáció, milyen fokon és jelleggel rejti magában a hangszeres zene a szövegiség jegyeit, s Te hogy vélekedsz erről.

Milyen értelemben beszélhetünk például a zene vonatkozásában konnexitásról, kohézióról és koherenciáról? Ismerjük Bernstein nagy hatást kiváltó előadásait a múlt század 70-es éveinek második feléből, amelyekben kísérletet tett a zenei kommunikátum nyelvi keretekben történő, mégpedig a chomskyánus fogalomrendszernek megfelelő leírására, párhuzamot vonva a zenei és a nyelvi reprezentációs szintek között. Ő a legfelsőbb szintnek a „darab”-ot tekintette mind a zenei művek, mind pedig a nyelv esetében, mely fogalom tulajdonképpen megfeleltethető a (rendszenyelvészeti kategóriakörben tárgyalt) szövegnek. Előadásai nyomán a zenész Lerdahl és a nyelvész Jackendoff a tonális zene generatív grammatikájának kutatásával foglalkozott, leginkább olyan jegyek azonosításával s leírásával, amelyeket a Teáltalad bőségesen tanulmányozott szövegösszetartó normák közül leginkább a konnexitás körébe sorolnánk. Az ilyen jegyek persze jóval könnyebben azonosíthatók az instrumentális zene fejlődéstörténetének korábbi fázisaiban (így pl. a barokk vagy a klasszikus művekben), mint a mai zenei produktumokban. Talán azt is mondhatnánk, hogy a 20. századi zenét megelőző korszakokban a konnexitás, a „grammatikai” jellegű eszköztár nagyobb szerepet kapott a kompozíciók létrehozásában, mint a mai komolyzenében, utóbbiban a konnexitás kevésbé mutatkozik kötöttnek. A normarendszer másik két szintjét, a kohéziót és a koherenciát illetően a fent említett hírességek még nem voltak képesek rendszerszerű leírást adni. Újabban azonban léteznek olyan zeneelméleti kutatások, főként a zene kognitív keretekben történő elemzésének keretében, amelyek a produkció és a recepció folyamataiban a sémaelméletből jól ismert fogalmakat használják. Talán az ilyen kutatások vezetnek majd el ahhoz, hogy többet tudjunk meg a zenei kommunikátumok kohéziójáról és koherenciájáról.

Túlságosan messzire mentem gondolataimmal? Tudatában vagyok annak, hogy kérdésem túlságosan a távolba mutat, de mégis felteszem azzal a céllal, hogy megtudjam, hogyan vélekedsz a Te koncepciód keretei között egy ilyen irányú kutatásról.

Azt hiszem, te is tudatában vagy annak, hogy kérdésedre akár csak egy globális válasz is minimum egy kisebbfajta tanulmányt igényelne. Ennek jegyében csupán néhány megjegyzésre szorítkozom.

Ismételten hangsúlyozni kívánom, hogy én elsősorban zenei komponenssel is rendelkező multimediális szövegekkel foglalkozom, amikor 'zeneművek' szemiotikai textológiai elemzéséről beszélek, kizárólag ilyen komponensek elemzésére gondolok.

Ebből következik az is, hogy ebben az esetben a zenei komponens szemantikai felépítése úgy szemantika, hogy összetevője az öt komponensként tartalmazó multimediális szöveg szemantikai felépítésének. (A 'koherencia' szakszót, azt hiszem, csak a verbális komponensre, illetve a multimediális szöveg egészére csak annak közvetítésével célszerű

alkalmazni.) – Annak alapján, amennyire ismerem a Chomsky ihlette schenkerianus generatív zeneműelemzést, ha abban különbséget is tesznek mély és felszíni struktúra között, az dominánsan szintaktikai jellegű.

Mind a 'konnexitás', mind a 'kohézió' szakszavak használatát helyénvalónak tartom nemcsak zenei komponensek, hanem verbális komponenssel nem társított zeneművek elemzésekor is, de az én véleményem is az, hogy a zeneművek architektónikája nagymértékben függvénye annak a zenetörténeti korszaknak, amelyben létrejöttek, amivel elemzésüknek is számolnia kell.

Valószínűnek látszik, hogy bizonyos korszakokban, így a barokkban is, a teljes zeneműveket *rendszer*elemekként lehet kezelni, s a 'zenei formaelemek' kapcsolatát a konnexitás, a 'zenei motívusok (tartalmi) elemek' kapcsolatát pedig a kohézió körébe lehet sorolni.

Összefoglalásul azt mondhatom, hogy úgy érzem, már a zeneművek nyelvészeti, filozófiai, szemiotikai, kognitív pszichológiai jellegű 'szövegtani' megközelítéséhez is felhalmozódott annyi elméleti megfontolás és tényleges elemzés, hogy nemcsak hasznos, de szükséges is lenne azokat szemiotikai textológiai keretben is újraértékelni.

[1.3.13. *Hadd kérdezzem meg, a zene mellett hogyan vélekedsz a tánc, elsősorban a balett hasonló keretek között történő vizsgálatáról, vizsgálhatóságáról?*]

Köszönöm a kutatásra inspiráló választ. Hadd kérdezzem meg, a zene mellett hogyan vélekedsz a tánc, elsősorban a balett hasonló keretek között történő vizsgálatáról, vizsgálhatóságáról?

A tánc szemiotikai textológiai megközelítésénél első lépésnek az *énekekkel együtt előadott népi tánc* vizsgálatát tartom, éspedig két okból. Egyrészt azért, mert ezeknek a multimediális szövegeknek az esetében egymással párhuzamosan futó verbális ének / zene és tánc mediális összetevőkkel van dolgunk, másrészt pedig azért, mert mindhárom mediális komponens rendelkezik inskripciórendszerrel (lásd az énekelt szöveg alfabetikus lejegyzését, az ének / zene konvencionális partitúráját, valamint a tánc Laban-féle táncírással létrehozott partitúráját). Természetesen a tánc esetében számolni kell egy kinézikus és egy proxemikus komponenssel, magyar népi táncok esetében ezen kívül különféle tárgyak (üveg, korsó, párna, bot stb.) használatával is. Ezeket együttvéve akár képi mediális összetevőnek is tekinthetjük: (Mindehhez igen jó inskripció (és képi reprezentációs) anyagot nyújt például a Magyar Népzene Tára *Lakodalom III.B* című kötete, ami természetesen nem jelenti azt, hogy csak a magyar és azok közül is csak az abban lejegyzett népi táncok elemzendők.)

A balett elemzése annyiból összetettebb, hogy explicitiségre törekedve annak esetében nem támaszkodhatunk a népi táncok inskripció és / vagy képi reprezentációhoz hasonló reprezentációkra. Elemzés tárgyát ott csak videofelvételek vagy közvetlenül TV vagy film számára készült balettek képezhetik.

Amíg a népi táncsal kapcsolatban csak egyéni kutatómunkával szerzett tapasztalataim vannak, a balettel kapcsolatban vannak oktatás keretében szerzetek is. A nyelvfilozófiát a *szemiotikai értelemben vett nyelvek* filozófiájaként értelmezve, nyelvfilozófiai előadásaim témájaként minden évben más 'szemiotikai nyelv'-et választok. Így az egyik

évben a balettet választottam 'nyelv'-ként és annak konkrét, elemzendő megnyilvánulásaként a *Rómeó és Júlia* című balett négy – videokazettán dokumentált – változatát, amelyek egyike egy 'abszolút modern' változat volt. Ez a balett jó alkalmat nyújt az ebbe a típusba sorolható multimediális szövegek olyan aspektusainak elemzéséhez, mint például a következők: (a) hogy 'ültethetők át' táncnyelvi kifejezéssé a 'verbális kifejezések' (hogy 'utal' a verbális szöveg és hogy 'utal' a tánc), (b) hogy 'utal' (és hogy kapcsolódik szöveghez és tánchoz) a zene (lásd Prokofjev leitmotívumai, amelyek az egyes szereplők 'névjegye' funkcióját töltik be, (c) milyen hatással van a kinezikai és proxemikai komponensre az a szociokulturális kontextus, amelyben a balett 'lejátszódik', (d) milyen balett hozható létre a verbális szöveg első fokú (dominánsan betű szerinti) és milyen a másodfokú (dominánsan szimbolikus) interpretációja alapján – ez utóbbira volt jó példa a modern balettfeldolgozás figyelembevétele.

Tapasztalataim azt mutatják, hogy a Szemiotikai Textológia elméleti kerete olyanra formálható, hogy abban a legkülönbébb multimediális szövegek szemiotikai megközelítése végrehajtható legyen. Nagy szerencsémnek tekintem, hogy nemcsak a kutatómunkámat, hanem egyetemi oktatómunkámat is ennek az elméleti keretnek a finomítása, tesztelése céljára fordíthatom.

[1.3.14. *Arra kérlek, fejtsd ki gondolataidat kicsit bővebben arról, hogy mi módon utal a verbális nyelv és mi módon a tánc, valamint arról, hogy milyen balett hozható létre a verbális szöveg első fokú (dominánsan betű szerinti) és milyen a másodfokú (dominánsan szimbolikus) interpretációja alapján.*]

Nagyon izgalmas elemzési aspektusokat vetettél fel válaszodban a balettel kapcsolatban. Annak tudatában, hogy ezek részletesebb kifejtése messze meghaladná a jelen interjú kereteit, mégis arra kérnélek, mondd el gondolataidat, elképzeléseidet főként az (a) és a (d)-ban említett vizsgálódással kapcsolatban.

Sajnos előző válaszom kiegészítése is „jelzésszerűen” szűkszavú lesz. Ezekről a kérdésekről nemigen lehet röviden, ugyanakkor tartalmasan beszélni. Ennek előrebocsátása után három megjegyzés.

Hogy 'utal' a verbális szöveg, hogy 'utal' a tánc. A verbális szövegekkel kapcsolatos referencia- / korreferencia-problematika ismert annyira, hogy azzal itt ne kelljen foglalkoznom. A táncnyelvi 'utalás' bizonyos táncok esetében közel áll a verbális jeleket használó utaláshoz, például egyes szakrális indiai táncok esetében, amelyeknek több száz kézmozdulata szótározott is! Más esetekben a tánc történeteket érzékeltetni akaróan 'pantomimikus', ismét más esetekben elsősorban érzelmeket, lelkiállapotokat 'kifejező'. Verbális szövegre nem támaszkodó táncnyelvi 'művek' befogadása esetén döntő szerepet játszik az, hogy a koreográfus és a befogadó 'nyelv'-e mily mértékben közös.

Hogy 'ültethetők át' táncnyelvi kifejezésekké verbális kifejezések. A multimediális szövegek valamennyi típusa esetében alapvető annak elemzése, hogy mi az, ami csak verbálisan fejezhető ki, de a képi ábrázolás, a zene, vagy a tánc nyelvén nem. (Azt például, hogy három varjú van a szántóföldön, tudom képileg ábrázolni, de azt, hogy sok varjú van ott, nem tudom.). Egy irodalmi szöveget 'feldolgozó' balett esetében, annak vizuális befogadása előtt igen tanulságos azzal a szemmel olvasni a szöveget, hogy abból mi jele-

níthető meg a tánc nyelvén és mi nem, s utána a balettet arra figyelve nézni, hogy a koreográfus mit csinált a tánc nyelvén egyértelműen meg nem jeleníthető, de a történetből el nem hagyható szövegrészekkel. A *Rómeó és Júlia* szövegében például ott találjuk egyfelől azokat a shakespeare-i szójátékokat, amelyek jelentéshordozók, másfelől például azt a jelenetet, amelyben a barát az altatóital használatáról beszél. Ezek egyike se 'ültethető át' egyértelműen táncnyelvi kifejezéssé. (Ilyen esetek elemzéséhez különösen hasznos ugyanannak az irodalmi műnek egymástól különböző balett-feldolgozásait vizsgálni.)

Milyen balett hozható létre egy verbális szöveg első fokú (dominánsan betű szerinti) és milyen a másodfokú (dominánsan szimbolikus) interpretációja alapján. Amikor szimbolikus interpretáció alapján fogadunk be egy szöveget, akkor voltaképpen egy 'funkcionális transzpozíció'-t végzünk, azaz 'beleképzeljük' magunkat a szöveg valamely szereplője szövegben adott helyzetével analóg helyzetbe. Az analógia ebben az esetben választást / redukciót is jelent, amennyiben a szövegbeli helyzet meghatározó jegyeiből bizonyosakat megtartunk, bizonyosakat figyelmen kívül hagyunk. Ez a funkcionális transzpozíció természetesen művek relációjában is „lecsapódhat”. Verbális mű – verbális mű relációjában például O'Neill az *Amerikai Elektrában* Aiszkhülosz *Oreszteiájának* (egy lehetséges) modern megfelelőjét hozta létre. Verbális mű – illusztrált verbális mű relációjában szükségképpen is létrejönnek részleges funkcionális transzpozíciók. Például Jónás, mint Jónás nem ábrázolható, az egy emberalak, aki-ről a szöveg alapján 'tudhatjuk', hogy Jónás. Babits *Jónás könyvének* Borsos Miklós által leírt és illusztrált változatában találunk például „egy 'szem' látóterében fáradtságosan mozgó emberalak” rajzot. Minthogy ez az illusztráció már transzponál (az illusztráció nem tudja reprezentálni, hogy Jónás az isteni akarat végrehajtása elől próbál menekülni), abba könnyebb magunkat szimbolikus belehelyezni, mint magába a verbális szövegbe. Verbális mű – illusztrált verbális mű relációjában azonban létrejöhet teljes funkcionális transzpozíció is. Ez a helyzet például az *Énekek énekének* abban az illusztrált változatában, amely annak 'katolikus' interpretációja alapján jött létre: az illusztrációk itt a 'völegényt' Krisztusként, a 'menyasszonyt' az Egyházat megszemélyesítő Máriaként ábrázolják. Ezekhez hasonló transzpozíció található a *Rómeó és Júlia* történetet 'modernizáló' dán balett esetében is, amely az eredeti alapszituációból egy egymáshoz valamilyen ok miatt nem illő férfi és nő tragikusan végződő szerelmi vonzódását őrizte meg.

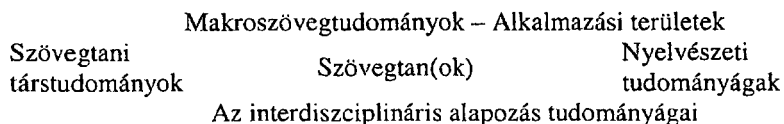
[1.3.15. *Hadd térjek még vissza egy kérdés erejéig a nyelvészethez. Hogy látod a korpusznyelvészet, vagy egyáltalán a korpusz alapú vizsgálat és a szövegtan kapcsolatát?*]

Köszönöm a gondolatébresztő választ. Mielőtt beszélgetésünk utolsó szakaszához érnék, hadd térjek még vissza egy kérdés erejéig a nyelvészethez.

Amikor munkáidban a szemiotikai szövegtannal összefüggő társtudományoknak a szövegvizsgálatot illető relevanciájával és skópuszával foglalkozol, a nyelvészeti részdiszciplínák között nem szerepelteted azt a még mindig fiatal, ugyanakkor viszont igen dinamikusban fejlődő tudományterületet, amit korpusznyelvészethez, vagy korpusz alapú nyelvészethez neveznek. Nézetem szerint a korpusz alapú vizsgálatnak igen jelentős szerepe lehet a szöveg empirikus alapú tanulmányozásában. Bár a korpusz alapú nyelvészetet sokáig – nézetem szerint tévesen – pusztán módszernek tartották, manapság egyre jobban körvonalazódik annak elméleti státusa, s egyre nagyobb a térhódítása ennek a

diszciplínának. *S ugyan fejlődéstörténetének kezdeti szakaszában s tulajdonképpen még ma is leginkább a lexikális szintű kapcsolatok vagy a grammatika tárgykörébe tartozó jelenségek vizsgálata van a korpusz alapú kutatások középpontjában, mégis egyre markánsabban jelenik meg ezek mellett a szövegre irányuló vizsgálat igénye. Persze tudom, ezek még leginkább a rendszernyelvészet keretein belül maradnak. Te hogy látod a korpusznyelvészet vagy egyáltalán a korpusz alapú vizsgálat és a szövegtan kapcsolatát?*

Mint tudod, a szövegtani kutatásban szerepet játszó tudományágakat egy olyan diszciplínakeretben tárgyalom, amely leegyszerűsített formában a következőképpen szemléltethető:

Ennek a keretnek a felső két sora között kétirányú kapcsolatot értelmezek: (a) az egyik irányban a makroszövegtudományokban / alkalmazási területeken, a – nem korpuszelemzésből eredeztetett – nyelvészeti tudományágak, a szövegtan és a szövegtani társtudományok *alkalmazásra kerülnek*, (b) a másikban a nyelvészeti tudományágak, a szövegtan és a szövegtani társtudományok adott makroszövegtudományoktól / alkalmazási területektől *függően jönnek létre*.

Ez utóbbi irányhoz tartozik nyilván az általad „korpusznyelvészet”-nek nevezett diszciplína, amelyet azonban én nem sorolnék önálló tudományágként a nyelvészeti tudományágak közé. Ott változatlanul megmarad a három ’alapág’: a rendszernyelvészet, a rendszer elemei használatának nyelvészete és a szövegnyelvészet, csupán ebben az esetben egy-egy adott korpusztól függő jelleggel.

Annak eldöntése, hogy milyen körülmények között, milyen célra és milyen módon lehet / célszerű korpusz(ok)tól függő szövegtanokról, illetőleg szövegtani társtudományokról beszélni, további kutatás tárgyát kell képeznie.

[1.3.16. *Nagyon fontosnak tartom, hogy szemléletmódodat és eredményeidet minél több hallgató ismerje meg a gyakorlatban az egyetemi alap-, valamint szakképzése folyamán egyaránt. De legalább ilyen fontosnak tartom azt is, hogy az anyanyelvi és idegen nyelvi tanári továbbképző programokban is lényeges helyet kapjanak nézeteid, modelled. Hogyan segíted Te az ilyen törekvéseket, s milyen eredményekről tudsz már beszámolni? Elsősorban a „hazai”, magyarországi helyzetre gondolok itt, de érdekelne a külföldön történő / történet hasznosítás eredményessége is.]*

Beszélgetésünk utolsó részében szövegtani kutatásaid eredményeinek hasznosításáról, hasznosíthatóságáról szeretnék kérdezni. Nagyon fontosnak tartom, hogy szemléletmódodat és eredményeidet minél több diák ismerje meg a gyakorlatban az egyetemi alap-, valamint szakképzése folyamán egyaránt. De legalább ilyen fontosnak tartom azt is, hogy az anyanyelvi és idegen nyelvi tanári továbbképző programokban is lényeges helyet kapjanak nézeteid, modelled széleskörűen ismert legyen azok számára, akik az ál-

taluk elsajátított szemléletmódot a közoktatás hétköznapijaiban is szem előtt tartják, képviselik azt képviselni, elsajátíttatni, például a szövegprodukción és szövegbefogadási készségek és kompetencia fejlesztése terén. Hogyan segíted Te az ilyen törekvéseket, s milyen eredményekről tudsz már beszámolni? Elsősorban a „hazai”, magyarországi helyzetre gondolok itt, de érdekelne a külföldön történő / történeti hasznosítás eredményessége is.

Ehhez a kérdéshez nyilvánvalóan két oldalról lehet közelíteni: az egyik oldalról azt nézni, hogy mit tettem én (akár egyedül, akár azokkal együtt, akikkel egy célért dolgozunk) ennek a szöveg szemléletnek a megismertetése érdekében, a másik oldalról pedig azt, hogy milyen 'fogadtatás'-ra talált ez a szemlélet. Azt hiszem, érdemben én csak az elsőről szólhatok, a másodikról – ha mondhatok is valamit – végérvényes megállapítást csak az a bizonyos 'utókor' tehet.

Ami engem (illetőleg bennünket) illet, úgy érzem, hogy az utóbbi tíz évben talán mindent megtettünk, amit megtehettünk. Ezt tanúsíthatják egyrészt a *Szemiotikai Szövegtan* és az *Officina Textologica* periodikák rendszeresen megjelenő számai, a különféle monografikus és gyűjteményes kötetek, valamint azok az iskolai segédkönyvek, tankönyvek, amelyekbe ez a szemlélet közvetve vagy közvetlenül utat talált. Ezt tanúsíthatják másrészt azok a továbbképzés célját szolgáló rendezvények (kezdve a Szegedi Nyári Akadémiától és folytatva a Kossuth Klubban, illetőleg más intézmények keretében létrehozott hosszabb-rövidebb ideig tartó szemináriumokkal), amelyek tematikája szorosan kapcsolódott / kapcsolódik ehhez a szöveg szemlélethez, továbbá a különféle középiskolák diákjaival folytatott kreatív gyakorlatok. (Ezeknek a rendezvényeknek a tapasztalatai publikációkban is lecsapódtak). Ide sorolnám végül azokat az egyetemi előadásokat is, amelyeket néhány év óta főleg a Kossuth Lajos Tudományegyetemen, Debrecenben tartok rendszeresen különféle szakok mind rendes, mind PhD hallgatóinak, és vagyok közvetlenül vagy közvetve disszertációk témavezetője. Ezen kívül, amikor erre csak lehetőség nyílt / nyílik, különféle konferenciákon is foglalkoztunk / foglalkozunk e szöveg szemlélet egy-egy aspektusával.

Megelégedéssel regisztrálhatjuk, hogy valamennyi felsorolt tevékenységünket mind a kollégák, mind a hallgatók, mind a diákok érdeklődéssel kísérték / kísérik. „Isten malmát” azonban – mint tudjuk – lassan őrölnék. Hogy abból, amit teszünk, mi elégít(het) ki ténylegesen reális igényt, az csak utólag válhat láthatóvá.

Ha a magyarországi tevékenységgel minden vonatkozásban nem is összemérhető mértékben, de a fent felsorolt tevékenységformákkal jellemezhető kinti kutató és oktató tevékenységem is. Néhány év óta a Maceratai Egyetemen évente több száz (!) elsőéves és kb. száz negyedéves kommunikáció szakos hallgatónak oktatok – szemiotikai előadás keretében – ezt a szöveg szemléletet, készítek számukra ezt illető didaktikai segédanyagokat, vagyok témavezetője multimediális szövegtani témákról írott államvizsga-dolgozatainak stb. Olaszországon kívül jelenleg Spanyolországban mutatkozik még számottevő érdeklődés általában a szövegtan (s ezen belül az én koncepcióm) iránt. Ahogy erre már korábban utaltam, több disszertáció készül koncepciómról is.

[1.3.17. *Léteznek-e elképzelések vagy akár próbálkozások arra vonatkozóan, hogy az idegen nyelvek oktatásában is hasznosításra kerüljön a nevedhez fűződő szövegtani koncepció?*]

Léteznek-e elképzelések vagy akár próbálkozások arra vonatkozóan, hogy az idegen nyelvek oktatásában, valamint a magyar- és idegen nyelvi szaknyelvi képzésben is hasznosításra kerüljön a nevedhez fűződő szövegtani koncepció?

Léteznek mind elképzelések, mind próbálkozások. Egy részük szövegnyelvészeti, másikuk szövegtani / interpretációelméleti. A szövegnyelvészetiek a szövegorganizáció konnex és kohezív aspektusának a vizsgálatára irányulnak, a szövegtaniak / interpretációelméletiek pedig egyrészt a korreferenciális szövegszerveződés feltárására, másrészt a szövegek explikatív interpretációjára.

Az Adria-parton (Misanoban) van egy posztgraduális fordítóiskola, amelynek növendékei irodalmi szövegek fordításával foglalkoznak. Csaknem minden szemeszterben tartok nekik egy-két félnapos szemináriumot, amelyen jó alkalmat nyújtanak poliglott szemiotikai textológiai elképzeléseim tesztelésére is. A Maceratai Egyetemen pedig a filozófia szakos hallgatóknak részt kell venniük egy 20 + 40 órás „Filozófiai szövegek olvasása eredeti (idegen) nyelven” című kurzuson. Ennek 20 órás (általános elméleti) bevezető részét én tartom, részben a szöveginterpretáció, részben a fordítás alapkérdéseiről. Ehhez csatlakozik azután egy angol, egy német és egy francia szövegeket olvasó / olvastató 40 órás praktikum. Ennek a kurzusnak a számára is készíték didaktikai segédanyagot, amelyhez az én hozzájárulásom természetesen szemiotikai textológiai alapú.

Ami a problematika 'elméletileg kötetlenebb' megközelítését illeti, megemlíthetem az *Officina Textologica* köré szervezett olyan tanszékközi konferenciákat is, amelyen különféle természetes nyelvű szövegek szövegtani kérdései kerülnek megtárgyalásra. (Az 5. kötet egy ilyen konferencia anyagát tartalmazza, és konferenciakötet lesz a 7. vagy 8. kötet is.)

[1.3.18. *Hadd kérdezzem meg végül a 70 éves Petőfi S. Jánost: milyen kérdések foglalkoztatnak leginkább most, milyen terveid vannak a jövőre nézve?*]

Azt hiszem, beszélgetésünk során sikerült alaposan körbejárnunk, megvitatnunk olyan kérdéseket, amelyek a neveddel fémjelzett szövegtani elmülethez, illetve annak alkalmazásához fűződnek, vagy annak kapcsán felvetődnek, s egyúttal az interjú szabta terjedelmi keretek között valamennyire sikerült koncepciódat összevetnünk mások nézeteivel is. A „Petőfi szövegtani iskola” a világ számos területén jól ismert, tanítványaid köre igen széles idehaza és külföldön egyaránt. Úgy is fogalmazhatnám: a Petőfi-iskola a világ számos pontján szövegtani műhelyt létesített és sikerrel működött.

Hadd kérdezzem meg a 70 éves Petőfi S. Jánost: milyen kérdések foglalkoztatnak leginkább most, milyen terveid vannak a jövőre nézve?

Először is, ne vedd zokon, ha arra kérlek, hogy mellőzzünk olyan kifejezéseket, mint „a világ számos pontján”, meg „világszerte”. Mert az igazság csupán annyi, hogy van egy pár hely (főleg Európában), ahol van egy pár ember, akit érdekelnek a szöveg-

tan kérdései, s ezek között van *egy pár* olyan is, aki az én koncepciómat is ismeri, és nem talán alkalmazza is stb. És ezt nem valami álszerénység vagy pláne nem valamiféle elégedetlenség mondatja velem, hanem igény arra, hogy a helyes szemmértéket, ha lehet, soha ne veszítsük el! S ezek után megpróbálok kérdésedre válaszolni, kizárólag a kutatómunkát és a publikációs tevékenységet érintve.

a) Mindenekelőtt néhány (1) magyar és (2) olasz nyelvű publikációs adósságot szeretnék mihamarabb letörlesztetni.

(1.a) Először is befejezni azt a születésnapomra tervezett magyar-olasz nyelvű kötetet (az 1991-ben publikált „szürke” párját), amelyben magyar, olasz és spanyol kollégáim és munkatársaim kérdéseire válaszolok. (1.b) Ezután Benkes Zsuzsával véglegesen lezárni azt a kreatív gyakorlatokkal foglalkozó segédkönyvet / segédanyagot, amelyet a tanárok – bármely oktatási szinten – feladattárként is használhatnak. (1.c) Végül felfrissíteni (és részben valószínűleg újra is írni) annak a kötetnek az anyagát, amely Nemes Nagy Ágnes néhány versének kreatív gyakorlatokkal bevezetett analitikus elemzését tartalmazza. (Nem mulaszthatom el itt, hogy köszönetet mondjak türelmükért mindazoknak, akikkel négy (ha nem több!) évvel ezelőtt e kötet összeállítását elkezdtem.)

(2.a) Befejezni azt az ugyancsak pár éve készülő kötetet, amelyben koncepcióm legutolsó változatát olasz nyelven kívánom összefoglalni. (2.b) Befejezni annak a konferenciakötetnek a kiadásra való előkészítését, amelyen ’születésnap együttlét’-ként fiatal munkatársaimmal multimediális témákat vitattunk meg, és multimediális kommunikátumokat elemeztünk. (2.c) Végül befejezni azt az ugyancsak régóta készülő kötetet, amelyben a vizuális költészetnek egy történeti és tipológiai panorámáját kívánjuk felvázolni.

b) Ha ez az adósságtörlesztés sikerül, a fenti kiadványokhoz (minimálisan!?) a következő (1) magyar és (2) olasz nyelvű publikációkat szeretném társítani.

(1.a) A „Szöveg(ek) megközelítése(i)” című mű eddig elkészült két kötetét egy olyan harmadik kötetel kiegészíteni, amely a ’verbális elem + ének / zene / ...-típusú kommunikátumok szemiotikai textológiai megközelítésével foglalkozik, hogy azután (1.b) elkészíthessem a multimediális szövegek szemiotikai textológiájának sok példával szemléltetett, átfogó monográfiáját.

(2.a) A Dipartimento kiadványaként „Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana” [= Jelrendszerek és használatuk a humán kommunikációban] főcímű sorozat eddig megjelent öt kötetét két újabb kötetel kiegészíteni és lezárni. (Terveim szerint ezek egyike a zenei, a másika a táncnyelvi kommunikáció szemiotikai textológiai megközelítésével foglalkozna). (2.b) Ugyancsak a Dipartimento kiadványaként „Leggere testi filosofici” [= Filozófiai szövegek olvasása] főcímmel elindított sorozat első, az interpretáció kérdéseivel foglalkozó (vita)kötetéhez egy fordítás kérdéseivel foglalkozó második kötetet társítani.

Hazudnék, ha azt mondanám, hogy további terveim nincsenek. Vannak! De azokról majd 75-ik születésnapom alkalmából kívánok nyilatkozni, ha megadatik számomra, hogy azt jó egészségben (és biztató munkabíró perspektívával) megérem.

[1.3.19. Zárzó.]

Igen gazdag tematikát vázoltál fel a jövőre vonatkozó terveidben, aminek végrehajtása roppant következetes munkát és teherbírást igényel. Aki Téged ismer, tudja, hogy személyed jelenti a garanciát arra, hogy ez végre is hajtható. A szövegtan iránt érdeklődő hazai kollégák nevében kívánok Neked ehhez sok erőt és legfőképpen kiváló egészséget! Magunknak pedig azt, hogy a terveidben felvázolt művek sorát minél előbb olvassuk, hogy tovább gazdagodhassunk szövegtani műhelyed eredményeitől.

Irodalom

ANDOR, J.:

1998. A komplex lexikálisjegy-analízis és a mormota esete. In: Pléh Cs. és Györi M. (szerk.): *A kognitív szemlélet és a nyelv kutatása*. Budapest, Pólya Kiadó. 83-100.

BARTÓK BÉLA – KODÁLY ZOLTÁN:

1956. *Magyar Népzene Tára: 3/A*. Lakodalom. Budapest, Akadémiai Kiadó.

BERNSTEIN, L.:

1979. *A megválaszolatlan kérdés*. Budapest, Zeneműkiadó.

CLARK, H. H.:

1992. *Arenas of Language Use*. Chicago, The University of Chicago Press.

DE BEAUGRANDE, R. – W. U. DRESSLER:

2000. *Bevezetés a szövegnyelvészetbe*. Budapest, Corvina.

IHWE, J. (ed.):

1972. *Literaturwissenschaft und Linguistik: Ergebnisse und Perspektiven*. Frankfurt / M. Athenäum.

LERDAHL, F. and R. JACKENDOFF:

1983. *A Generative Theory of Tonal Music*. Cambridge, MA. The MIT Press.

PETŐFI S. JÁNOS:

1967. *Modern nyelvészet*. Budapest, TIT.

PETŐFI S. JÁNOS:

1971. *Transformationsgrammatiken und eine ko-textuelle Texttheorie*. Frankfurt / M. Athenäum.

PETŐFI J. S. – H. RIESER (eds.):

1973. *Studies in Text Grammar*. Dordrecht, D. Reidel.

PETŐFI S. JÁNOS:

1976a. A frame for FRAMES. In: H. Thompson and K. Whistler (eds.): *Proceedings of the 2nd Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*. Berkeley, BLS. 319-329.

PETŐFI S. JÁNOS:

1976b. Lexicology, Encyclopaedic Knowledge, Theory of Text. *Cahiers de Lexicologie* XXIX. 25-41.

PETŐFI S. J. – A. GARCIA-BERRIO:

1978. *Lingüística del texto y crítica literaria*. Madrid, Comunicación.

PETŐFI S. JÁNOS:

1991. *A humán kommunikáció szemiotikai elmélete felé* (Szövegnyelvészet – Szemiotikai textológia). Szeged.

PETŐFI S. JÁNOS:

1997. Egy poliglott szövegnyelvészeti-szövegtani kutatóprogram. *Officina Textologica* 1. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.

PETŐFI S. JÁNOS – BENKES ZSUZSA:

1998. *A szöveg megközelítései*. Budapest, Iskolakultúra.

PETŐFI S. JÁNOS:

2000. Általános megjegyzések a (multimediális) szövegek mint komplex jelek szemiotikai textológiai 'organizációtípus' fogalmához. In: Petőfi, S. J. – Békési I. – Vass L. (szerk.): *Szemiotikai szövegtan* 13. Szeged, JGYTF Kiadó, 17-22.

PETŐFI S. JÁNOS – BÉKÉSI IMRE – VASS LÁSZLÓ (szerk.):

2000. *Szemiotikai szövegtan* 13. Szeged, JGYTF Kiadó.

PETŐFI S. JÁNOS – BENKES ZSUZSA:

2002. *A multimediális szöveg megközelítései*. Budapest, Iskolakultúra.

VAN DIJK, T. A.:

1972. *Some Aspects of Text Grammars*. The Hague, Mouton.

- * A fenti interjú elektronikus levelezés formájában készítettük. Így az műfaját tekintve levél-diskurzus, egyaránt magán viseli a szóbeli, valamint az írásbeli diskurzus jellegzetes vonásait. Ilyen formában történő közreadásával az interjúvoló alapvető célja az volt, hogy az olvasók számára is átélhetővé tegye mindazokat az intellektuális élményeket, amelyekben maga a „beszélgetés” során részesülhetett.

1.4.

Összefoglaló megjegyzések

A szemiotikai szövegtani kutatás előbbre viteléhez mindenekelőtt a következőkre lenne szükség:

- egy multimediális szövegtipológia létrehozására,
- egy, a multimediális szövegeket is figyelembe vevő szövegtani terminológiai szótár összeállítására,
- a terminológiai szótár szakszavait / szakkifejezéseit alkalmazó analitikus- és kreatív-produktív elemzések / gyakorlatok elvégzésére és publikálására,
- végül egy tényleges vagy fiktív kerekasztal-beszélgetés megrendezésére, amelyen a résztvevők elmondanák véleményüket a szövegkutatás addigi eredményeiről, és megfogalmaznák a kutatás folytatásával kapcsolatos elvárásaikat.

A szövegkompozíció elemzéséről

2.0.

Bevezetés

A kötet monografikus részének ez a fejezete a szövegkompozíció elemzésének három megközelítését bemutató írást tartalmaz.

Az *első* megközelítést szemléltető rövid írás két elemzése közül Weöres *Fughetta* című verséé a szöveg *tipográfiai képének* kompozicionális jelentést meghatározó szerepével foglalkozik, Nemes Nagy Ágnes *Jég* című verséé – globálisan – a JAKOBSON által alkalmazott (*megkülönböztető jegyekkel* operáló) elemzésre tekinthető példának.

A *második* megközelítést szemléltető írás – rövid elméleti bevezetés után – Örkény István *Halhatatlanság* című egypercese *horizontális* (más szóval: *lineáris*) organizációjának részletes elemzését mutatja be. Az ezt az írást záró *Jegyzetek és Irodalomjegyzék* című részek felvilágosítást nyújtanak arról az elméleti kontextusról, amelynek háttére előtt ez az írás létrejött. A *Halhatatlanság* című egyperces elemzése különben (rövidített formában) több újabb publikációban is mintaként szerepel. Ezek közül itt csak a következő kettőt említem: a *Szövegtani Kaleidoszkóp* 1996-ban publikált 2. kötete (PETŐFI S. JÁNOS – BENKES ZSUZSA: *Bevezetés a szövegmegformáltság elemzésébe*), valamint az *Officina Textologica* című sorozat 1997-ben publikált 1. kötete (PETŐFI S. JÁNOS: *Egy poliglott szövegnyelvészeti-szövegtani kutatóprogram.*) Egyébként mindkét említett publikáció tartalmazza Kosztolányi Dezső *Akarsz-e játszani* című verse (a *Halhatatlanság* című szöveg elemzésével analóg) annak idején ugyancsak a *Hídban* megjelent elemzésének rövidített változatát is.

A *harmadik* megközelítést szemléltető – Nemes Nagy Ágnes *Amikor* című műve kompozíciójának elemzésével foglalkozó – írás tematikája két szempontból tér el az előző kettő tematikájától: egyrészt a hangsúlyt a *vertikális* (más szóval: *hierarchikus*) szövegorganizáció elemzésének a bemutatására helyezi, másrészt a megközelítés elméleti alapját szoros kapcsolatba hozza a szemiotikai textológia koncepciójának – az Akadémiai Kiadónál 2004-ben *A szöveg mint komplex jel* címmel megjelent könyvem 3. fejezetében található – eddigi legteljesebb (és legszerveesebb) monografikus bemutatásával, e könyv ugyanis a szemiotikai textológia alappilléreinek szemléltetésére az *Amikor* című szöveget használja.

A három elemzés három kísérletet jelent azoknak a szempontoknak a bemutatására, amelyeket a szövegkompozíció elemzésénél föltétlenül figyelembe kell venni. Az ezekkel a szempontokkal foglalkozó további szakirodalmi utalásokhoz lásd a monografikus rész Záró szó című részét.

2.1.

Kompozíció és „jelentés”

[Az újvidéki *Új Symposion* című folyóiratban jelent meg 1969-ben]

2.1.0. Elméleti bevezetés

A nyelvi műalkotások elemzői mindnyájan egyetértenek abban, hogy ha az irodalmi alkotások csak annyi információt tudnának továbbítani, mint amennyit a mindennapi nyelven megszerkesztett közlések, ez a nyelvi megnyilatkozási forma már rég kipusztult volna. Nagyjából azt is tudjuk, hogy ennek az információöbblnek a hordozója a *műalkotásjelként* szemléletünk elé tárt, sajátosan megszerkesztett *valóságdarab*, és / vagy magának az *elétárásnak* a nyelvi poétikai módja. Ez a nagyjából való tudás és a műalkotás médiumának a feltárása azonban két különböző dolog.

A *műalkotásjel* strukturáltságával kapcsolatban a legbonyolultabb – s talán épp ezért a legkevésbé tisztázott – kérdés a *kompozíció* strukturális felépítettségének kérdése. Bonyolult, mert ha egy *egymondatos teljes nyelvi közlés* vizsgálatára, mondhatjuk, egzakt nyelvészeti módszerek állnak is rendelkezésünkre, valamely *mű* egy-egy mondatának egzakt elemzése (minthogy egy mű egy-egy mondata ritkán tekinthető teljes közlésnek) komoly problémákat okoz. Ez ugyanis már szerves része a mondatnál nagyobb szöveg elemzésének. Egyszerű esetben olyan szövegegységek vizsgálatának, ahol az egyes mondatok összekapcsolódásának kimutatható *szintaktikai-szemantikai* jegyei vannak, kevésbé egyszerű esetben olyanokénak, ahol az összekapcsolódás kizárólag *tematikus*. Egzakt elemzési módszerekről még az elsőre vonatkozóan sem beszélhetünk, bár egyre inkább úgy látszik, hogy ilyen módszerek kidolgozása elvileg lehetséges, a második egzakt vizsgálatára vonatkozóan pedig csupán kisebb-nagyobb mértékben realizálhatónak látszó feltevéseket ismerünk. (Itt ugyanis a *valóságdarab* megszerkesztettségét kell – vagy kellene – nyelvi elemzés útján feltárni.)

Ezekkel a *nyelvi* (szintaktikai, szemantikai, lexikai-tematikus) *kompozícióalkotó formateremtő elvekkel* azonkívül szorosan összefonódnak *más* – csak részben a szigorú értelemben vett nyelvi rendszerből következő – *formateremtő elvek* is. Ilyen a műalkotásjel eufonetikai, ritmikai-metrikai strukturálódása, amely a maga egészében már csak valamilyen poétikai rendszertan birtokában írható le és interpretálható.

Jóllehet az eddigiekben kétszer is használtam a „műalkotásjel” elnevezést, voltaképpen csak a *jelölővel* foglalkoztam. A *jelölt* (az, amit az alkotó feltehetően mondani szándékozott, vagy mondott anélkül, hogy szándékozott – sőt anélkül, hogy tudta – volna) a nyelvi elemzés számára megfoghatatlan. Legfeljebb kisebb-nagyobb mértékű megközelítésről, az értelmezés lehetőségeinek megsejtetéséről lehet szó – de sok esetben, nyugodt tudományos lelkiismerettel, még erről sem. A művek *újraalkotása* – ha bekövetkezik egyáltalán – mindig a mű struktúrájának, és a befogadó egyedi komplex struktúrájának a találkozásából jön létre. Ezeknek a kérdéseknek a bolygatása meghaladja a *nyelvi elemző kompetenciáját*, ezért én itt csak a *jelölővel* kapcsolatos problémákkal foglalkozom.

Ha egy mű elemzésének (a mű kompozicionális struktúrája *feltárásának*) a *mondatok* elemzésével kell is kezdődnie, és *valamennyi* aspektus elemzésére ki kell terjednie,

2. A szövegkompozíció elemzéséről

egy mű elemzése (mint a mű kompozicionális struktúrájának a *leírása*) a *mű egésze* felől kell hogy kiinduljon, és csupán a *releváns* aspektusokra kell hogy rámutasson.

Az alábbiakban a *kompozíció* és a *jelentés* összefüggésének megvilágításához két viszonylag egyszerű nyelvi struktúrájú mű kompozicionális megszerkesztettségének a *leírásával* kívánok hozzájárulni. (Ismételten hangsúlyozni kívánom, hogy itt a kompozíció *leírását* és nem *feltárását* nyújtom. A feltárásról csak annyit, hogy ahhoz rendelkezniünk kell egy olyan szótárral (tezaurusszal), amely egy-egy szóval kapcsolatban mind az adott nyelvre, mind az adott fogalomra vonatkozó ismereteinket tartalmazza, továbbá egy mondatok és mondatnál nagyobb szövegegységek szintaktikai-szemantikai elemzésére alkalmas szabályrendszerrel. (Véleményem szerint mindezek leghatékonyabban a generatív nyelvelméleti és dokumentációs nyelvészeti kutatások eredményei alapján hozhatók létre.)

2.1.1. Weöres Sándor *Fughetta* című verse kompozíciójának elemzése

FUGHETTA

*egy gerenda legurul
piros csörgők tündökölnek
kék tojások énekelnek
tarka csigaszarvak lengnek*

*piros csörgők összetörnek
egy gerenda legurul
kék tojások énekelnek
tarka csigaszarvak lengnek*

*piros csörgők összetörnek
kék tojások szétfroccsennek
egy gerenda legurul
tarka csigaszarvak lengnek*

*piros csörgők összetörnek
kék tojások szétfroccsennek
tarka csigaszarvak tűnnek
egy gerenda legurul*

E versben négy főnévi csoport ismétlődő visszatérése négy kompozícióegységet különít el.

E négy kompozícióegység mindegyike négy-négy szintaktikailag azonos felépítésű mondatból áll. (A mondat- és sorhatárok – a nyelvi és a nyelvzenei strukturális alapegységek – egybeesnek.)

Az egy-egy kompozícióegységet alkotó négy mondat *szemantikai* jellegében *szisztematikusan* bekövetkező változásokat fedezhetünk fel. A változás minden esetben egyetlen mondat egyetlen lexikai egységének (állítmányának) egy másik lexikai egységgel (állítmánnyal) történő helyettesítéséből áll, amit a megváltozott mondat kompozícióegységen belüli relatív helyváltoztatása kísér.

A vers – a címmel együtt – összesen 16 szóalakat tartalmaz. A szóalakok előfordulási gyakoriságot mutató (valamint a mondatok szintaktikai struktúráját és szemantikai jellegének változását is tükröző) listájához lásd a 2.1.1.a táblázatot.

A kompozícióegységek eredeti és megváltozott jelentésstruktúráiról a következőket állapíthatjuk meg.

Az „*egy gerenda legurul*” mondat önmagában nem különleges szemantikai struktúrájú, a kompozíció szempontjából azonban meghatározó jelentőségű. A „*legurul*” ige itt számba vehető jelentését az *ÉrtSz* így adja meg: „*Rendsz. hengeres, gömbölyű v. kerek tárgy gurulva lejjebb v. lent levő helyre jut.*” Ezzel a „lejjebb”-bel áll összhangban az a tény, hogy ez a mondat a versszak első helyéről fokozatosan az utolsó helyre kerül. A kompozícióegységek egymásutánjában ez a fokozatosan lejjebb kerülés az *időben előre-haladás* indexikus jelévé lesz.

főnévi determinánsok		főnevek	igék	
(mellék- név)	(szám- név, ha- tározat- lan név- elő)		(eredeti)	(helyettesítő)
		<i>Fugheita (1)</i>		
	<i>egy (1)</i>	<i>gerenda (4)</i>	<i>legurul (4)</i>	
<i>piros (4)</i>		<i>csörgők (1)</i>	<i>tündökölnék (1)</i>	<i>összetörnek (3)</i>
<i>kék (4)</i>		<i>tojások (4)</i>	<i>énekelnek (1)</i>	<i>szétfroccsennek (2)</i>
<i>tarka (4)</i>		<i>csigaszarvak (4)</i>	<i>lengnek (1)</i>	<i>tűnnek (1)</i>

2.1.1.a táblázat

Másképp ez a mondat jelenti a választóvonalat az eredeti és a megváltozott jelentésstruktúrák között. Amelyek – sorokban mérve – utána következnek, azok *még* eredetiek, amelyek elé kerültek, azok *már* megváltoztak.

Ha mindvégig változatlan jelentését a többi mondat megváltozott jelentésével vetjük össze, arra a következtetésre juthatunk, hogy az általa kifejezett esemény a többi esemény *okának* tekinthető.

A „*gerenda*” és a „*csörgők*”, „*tojások*”, „*csigaszarvak*” főnévi alakok úgy állnak szemben egymással, mint a nagy, szilárd és súlyos dolgokat jelölő a kicsi, törékeny és könnyű dolgokat jelölőkkel. A „*gerenda*”-hoz ezenkívül határozatlan névelő járul, a többi (többes számú) főnévhez egy-egy színjelző melléknév. (A színskála két szélső pólusát jelző „*piros*” és „*kék*”, valamint a bármelyiket tartalmazni képes bizonytalan tartalmú „*tarka*”.)

Az egyes számú „*legurul*” igealakot az igealakok két többes számú sorával kell összevetnünk. Egyrészt az eredetiekkel: „*tündökölnék*”, „*énekelnek*”, „*lengnek*”, másrészt a helyettesítőkkel: „*összetörnek*”, „*szétfroccsennek*”, „*tűnnek*”.

Az első igesor tartalmazza az egész vers egyetlen cselekvést jelentő igéjét („*énekelnek*”). Ez az egyetlen cselekvést jelentő ige egyúttal az egyetlen szemantikai összeegyeztethetlenséget mutató mondatnak az állítmánya („*kék tojások énekelnek*”: nem élő jelölő alany, élő – embert vagy madarat – jelölő alanyt kívánó állítmány.)

2. A szövegkompozíció elemzéséről

Az „énekelnek” igét a másik két igével a <folytonosság> jegye kapcsolja össze. Mind az énekelnek cselekvésben, mind a tündökölnék, lengnek történetekben valami folytonos jut kifejezésre.

A második sor valamennyi igéje is történetet jelöl. Az első sorral ellentétben azonban itt a <befejezettség> az összekapcsoló jegy, és a „befejezettség” ezenkívül <pillanatnyi> is, amit az „összetörnek” és „szétfröccsennek” igék igekötőikkel is hangsúlyoznak.

A történetet kifejező (*explicit irányt és ezáltal implicit időtartamot jelölő igekötővel ellátott*) „legurul” ige a maga korlátozott folytonosságával közbülső helyet foglal el a két igesor között.

A főnevek között kimutatott szembenállások és az igesorok összehasonlíthatóságának alapjául szolgáló grammatikai jegyek együtt határozzák meg az önmagában *nem változó* esemény *változtató ok* jellegét. (Összefoglalóan lásd a 2.1.1.b táblázatot.)

Ezeknek a változásoknak a bekövetkezése után kerülnek a megváltozott jelentésű mondatok a változtató okot kifejező mondat előtti sorba.

<i>csörgők</i>	<i>gerenda legurul</i>	<i>csörgők</i>
<i>tündökölnék</i>		<i>összetörnek</i>
<i>tojások</i>	<i>gerenda legurul</i>	<i>tojások</i>
<i>énekelnek</i>		<i>szétfröccsennek</i>
<i>csigaszarvak</i>	<i>gerenda legurul</i>	<i>csigaszarvak</i>
<i>lengnek</i>		<i>tűnnek</i>

2.1.1.b táblázat

A lehetséges mondatjelentés-változások megtörténésével, az „*egy gerenda legurul*” mondat utolsó sorba kerülésével, a kompozíció formailag lezárult. (Továbbírásra egyszerűen nincs lehetőség.) A kompozíció ennek ellenére *nyitottságot* rejt. A nyitottságnak a hordozója ugyancsak a kompozíció fő építőköve a jelentésében nem változó mondat. Az a feszültség, ami a változtatás lehetőségének megszűnése és az állítmány jelen idejűségének a megmaradása között jött létre. A jelen idő és a „*le*” igekötő az utolsó sorban már szükségképpen *kimutat* a versből.

Befejezésül pár szót még a versnek a *nyelvi elemző kompetenciájával* meg nem ragadható *poétikai* struktúrájáról is.

A vers címe: „*Fughetta*”. A *fughetta* zenei műszó. Szó szerint: kis fuga. „*Olyan kisebb terjedelmű fuga, amelyben a formának minden lényeges alkatrésze megvan, de kidolgozásában és a hangnemi kitérések szempontjából a fúgánál sokkal szegényebb, vázlatosabb.*”

Ez a verbális *fughetta* a zenei fuga formaelemeiből a következőket tartalmazza: az *expoíciót*, „*amelyben a szólamok egymásután sorban bemutatják a témát*” és a *feldolgozási részt*, „*amely rokon hangnemekbe modulál, a témát különböző szólamokban mutatja be, különböző kontrapunktikus alakzatokat: témátöredéket, témafordítást, szűkmenetet stb. hoz*”. Nem tartalmaz *reprízt* és nem tartalmaz *codát*. (BÖHM, L., *Zenei műszótár*, Budapest, 1955.)

A *repríz* és a *coda* elmaradását a témaválasztás magyarázza. Ez a vers egy két, egymással szervesen összefüggő témát feldolgozó *fughetta*. A végig változatlan, egy szólammal képviselt *változatlanosság* és a három, fokozatosan *kontrapunktikussá* váló szó-

lammal képviselt *változás* témája „*fut, kergetőzik*” (ez a *fuga* jelentése) benne. Minthogy a témák nem egymás mellé rendelték, hanem verbálisan kifejezésre jutó ok-okozati összefüggés van közöttük, elképzelhetetlen lenne egy *repríz*, a téma újbóli bemutatása az *alaphangnemben* és jelentésszegényítő lenne bármiféle *coda*, bármiféle befejező rész.

*

(Mit akar jelenteni ez a vers? – Az, hogy az egyes témák *mit* fejeznek ki, csupán a mindenkori befogadásban táruhat fel. A változatlan változtató (egy gerenda legurul) talán a múlt idő, s a változó, talán a színes („piros”, „kék”, „tarka”) gyermekkor („csörgők”, „tojások”, „csigaszarvak”) megőrizhetetlensége? Mert „piros csörgők összetörnek”, „kék tojások szétfreccsennek”, „tarka csigaszarvak tűnnek”. – A versben a csiga az egyetlen, amely úgy változik, hogy nem pusztul el, csupán lengő szarvai tűnnek. Mintha az újrakezdés lehetősége maradna meg vele. Hiszen gyermekmondókák is biztatják: Csigabiga dugd ki szarvadat! – De mindez már nem tartozik a vers nyelvi elemzéséhez. Ez csak egy megjegyzés, zárójelben.)

*

2.1.2. Nemes Nagy Ágnes *Jég* című verse kompozíciójának elemzése

JÉG

*Belémfagy lassan a világ,
mint téli tóba nádbugák,
kis torlaszokban ott ragad
egy kép, egy ág, egy égdarab –
ha hinnék Benned, hallgatag
széttárnád meleg tenyered,
s az két kis napként sütne fön
a tél felett, a tó felett,
hasadna jég, mozdulna hab,
s a tárgyak felszökellve mind
csillognának, mint a halak*

A vers két nagyobb kompozícióegységből áll, amelyek sokszorosan összefüggnek egymással. Az összefüggéseket világosan megmutató formában a verset a következőképp írhatjuk fel (lásd 2.1.2.a táblázat).

Azonnal szembevetendő kompozícióegységet alkotó eszközként mutatkoznak az ige-módok: az elsőben kijelentő („*Belémfagy*”, „*ragad*”), a másodikban feltételes („*hinnék*”, „*széttárnád*”, „*sütne*”, „*hasadna*”, „*mozdulna*”, „*csillognának*”).

E két paralel rész igen sokrétű összefüggést mutat. A „*torlaszokban*” <+ akadály – képződés>, <– mozgás> jegyeire válaszol a „*hasadna*” <– akadály – képződés> és a „*mozdulna*” <+ mozgás> jegye. A „*ragad*” <– mozgás>, <– kellemes (tapintás)> jegyeire a „*felszökellve*” <+ mozgás (ismétlődő)> és a „*csillognának*” <+ kellemes (látás)> jegyei.

2. A szövegkompozíció elemzéséről

<i>Belémfagy lassan a világ</i>	<i>ha hinnék Benned,</i> <i>széttárnád meleg tenyered,</i> <i>s az két napként sütné fönn</i> <i>a tél felett, a tó felett,</i> <i>hasadna jég,</i> <i>mozdulna hab,</i> <i>s a tárgyak felszökellve mind</i> <i>csillognának, mint a halak</i>
<i>mint téli tóba nádbugák,</i> <i>kis torlaszokban ott ragad</i>	
<i>egy kép,</i> <i>egy ág,</i> <i>egy égdarab,</i>	

2.1.2.a táblázat

A „tárgyak” a <+ materiális> jegy révén a „kép” <- materiális> itt <± materializált>, „ág” <+ materiális>, „égdarab” <- materiális> itt <± materializált> összefoglaló elnevezésének tekinthető (egy szóban egyesítve a képszerűség említett kettős jellegét).

Az első kompozícióegység hármass (alany) felsorolására, a második kompozícióegység hármass (teljes mondat) felsorolása válaszol. Az első mondat „hasadna jég” a vers címszavának („Jég”) ellentétét képezi.

A két kompozícióegység között azonban ezek mellett a szimmetrikus párhuzamok mellett egyéb összekötő kapocs is van.

Mindenekelőtt az eddig nem érintett „ha hinnék Benned” átvetető rész. Igerag formájában benne van implicite az első kompozícióegységben domináns 'én', és benne van a második kompozícióegységben domináns 'te', helyesebben 'Te' is. (Érdekes azt is megjegyezni, hogy az egész versben összesen két nagybetűs szó van: „Belémfagy” és „Benned”. Bár az első nagybetű mondatkezdést jelöl, minthogy a vers ténylegesen több mondatból áll, ez a párhuzam – ez az egyenlővé tevés – extrainformációként is értelmezhető.) Benne van végül az egész második kompozícióegységre jellemző feltételes jelleg.

Egymásra utal ezenkívül az első kompozícióegység eleje és a második vége. A második kompozícióegység *utolsó mondata* ugyanis, a kifejtés részekén belüli párhuzamok mellett, a vers első sora *teljes ellenpólusának* tekinthető.

A „tárgyak” – a kifejtés részben kibontott összefoglaló jelleg és a „mind” számnévi határozó révén – a „világ” pars pro toto szinonimájának tekinthető. A „felszökellve” <+ mozgás> jegye a „Belémfagy” <- mozgás> jegyére, a „csillognának” <+ fénylő> jegye a (megfagyó) „nádbugák” implicit <- fénylő> jegyére válaszol. A „mint a halak” hasonlat a „tó” („felszökellve csillognának”: nyári tó) képét idézik. A „mint” hasonlító szóra „mint” hasonlító szó felel, míg a „halak” a <+ mozgás>, <+ fénylő> jegyek révén („felszökellve csillognának”) a (*Belémfagy ... mint téli tóba*) „nádbugák” (<- mozgás>, <- fénylő> jegyek) ellentétét jelentik.

Ennek a nyelvi szerkezetnek megfelelő a vers rímszerkezete is: a a b b // b c d c b f b.

A rímek egyrészt megerősítik a más módon is összetartozó sorok kapcsolatát, másrészt általuk olyan sorok jelentése is egymásra vetül, amelyek között egyébként csak közvetett, vagy éppen semmi kapcsolat nem lenne.

Az első két sort – jelentésével összhangban – egymáshoz kapcsolja a rím is. (Ez a rím többször nem is jön elő a versben.) Erre a páros rímre felel a második kompozíció-

egység (máshol ugyancsak elő nem forduló) rímzettőse. A magánhangzók ellentéte (<ső-tét> – <világos>) egyezik a jelentés-szembenállások párhuzamával:

„Belémfagy lassan a világ
mint téli tóba nádbugák”

„széttárnád meleg tenyered”
„a tél felett, a tó felett”

A két kompozícióegységet átszövi egy rím-ötös. Kapcsoló jellegének érzékeltetésére talán elegendő csupán a – grammatikai egységeket is képező – sorvégeket egymás mellé helyezni: „ott ragad”, „egy égdarab” // „hallgatag”, „mozdulna hab”, „mint a halak”.

A rímek szempontjából két izolált sor is van a versben: a legkirívóbb szemantikai különöséget tartalmazók („s az két kis napként sütné fönn”, „s a tárgyak felszökellve mind”).

*

(Mit jelent ez a vers? – A kompozíció jelentése – bár a közvetlen nyelvi jelentések világosabbak – nehezebben tapintható itt, mint Weöres versében. A formai zártság itt is tartalmi nyitottságot takar.

A felépítés *tézis* – *antitézis*-szerű. Egy teljes *tézis* – *antitézis* – *szintézis* hármásban a befogadók a következőképp helyezhetik el (lásd a 2.1.2.b táblázatot)

	tézis	Antitézis	szintézis
ok:	?	„ha hinnék Benned”	
tény:	„Belémfagy lassan a világ”	„hasadna jég, mozdulna hab”	?

2.1.2.b táblázat

Talán azért fejezhet ki annyi mindent, mert a legkényesebb pontokon nyitott. A tézis *ok* része kitöltetlen, így *tény* része szinte mindenki élménye lehet. Az általános érvényűségnek ezt a lehetőségét az antitézis is megtartja. Egyrészt a *hívés* bármilyen tézisbeli tényt kiváltó okkal szembeállítható – önmaga hiányától az emberi sors bármely konkrét megnyilvánulásáig –, másrészt a „*ha*” utáni feltételes módban rejlő bizonytalanság meghagyja az ember egyéni döntésének teljes szabadságát. Ezt a szabadságot őrzi a szintézis elmaradása is. A vers tehát csupán egyfajta lehetőséget kínál. A *Jég* megtöréséért az érzelemre apellál: talán, ha hinnék! (De a nyelvi elemzéshez ez szintén nem tartozik hozzá. Ezt is csak zárójelben.)

2.2.

Szövegkompozíció makro- és mikroszinten

Metodológiai megjegyzések a kompozíció kohezív szerkezetének elemzéséhez¹

(Példaszöveg Örkény István *Halhatatlanság* című egyperces)

[Az újvidéki *Híd* című folyóiratban jelent meg 1984-ben]

2.2.0. Bevezetés

Írásomban, néhány alapvető terminológiai kérdés tisztázása után, a következő témákat kívánom több-kevesebb részletességgel érinteni:

szövegek makrokompozíciójának kohezív szerkezete;
az első fokú kompozícióegységek kohezív szerkezete;
az első fokú kompozícióegységek elemi összetevőinek kohezív szerkezete;
a bekezdésnyi kompozícióegységek kohezív szerkezete.

Végül, egy szöveg rövid elemzése után, néhány összefoglaló általános megjegyzést kívánok tenni.

2.2.1. Terminológiai megjegyzések

Nincs szándékomban itt annak az elméleti koncepciónak a vázolása, amelyet a kompozíció szerkezetének vizsgálatakor elméleti alapként használok (az adott keretek között erre nem is lenne lehetőségem). Néhány terminológiai kérdéssel azonban, úgy érzem, foglalkoznom kell².

1. Mindenekelőtt szükségesnek tartom, hogy különbséget tegyünk a *grammatika* és a *kommunikáció* egységei, általánosabban fogalmazva a *ko-textuális* és a *kon-textuális* egységek között. Az előbbiekhöz tartoznak azok az egységek, amelyek nem tartalmaznak tényleges vagy lehetséges (feltételezett) kommunikációszituációra vonatkozó paramétereket, az utóbbiakhoz azok, amelyek ilyen paramétereket tartalmaznak. Nevezzük az egyszerű és összetett *mondatokat* és ezek *láncait* ko-textuális egységeknek, a tényleges vagy lehetséges *megnyilatkozásokat* és ezek *láncait*: kon-textuális egységeknek. Egy lehetséges megnyilatkozáshoz / megnyilatkozáslánchoz úgy juthatunk, hogy vagy egy mondathoz / mondatlánchoz, vagy egy, az adott kommunikációszituációra vonatkozó paramétereitől megfosztott tényleges megnyilatkozáshoz / megnyilatkozáslánchoz lehetséges kommunikációszituációra vonatkozó paramétereket rendelünk.

A ko-textuális és kon-textuális egységek vonatkoztatási rendszerében a *szöveg* fogalmát a következőképpen értelmezem: egy interpretátor „szöveg”-nek minősít egy olyan tényleges vagy lehetséges megnyilatkozást vagy megnyilatkozásláncot, amely véleménye szerint az adott vagy valamely feltételezett kommunikációszituációban az adott vagy valamely feltételezett kommunikatív intenció megvalósítására szolgáló összefüggő és teljes egésznek tekinthető. Más szóval a *szövegszerűséget* nem tekintem megnyilatkozások / megnyilatkozáslánccok inherens tulajdonságának. (Mondatokkal / mondatláncokkal kapcsolatban nem tartom célszerűnek a ’szöveg’ terminus használatát, miként a ’mondat’ terminus használatát sem tartom célszerűnek szövegek önálló alapegységeinek megjelölésére.)

2. Szükségesnek tartom továbbá, hogy különbséget tegyünk konnexitás, kohézió, interpretálhatóság és koherencia között. Ezeket a tulajdonságokat itt megnyilatkozás-lánccokra vonatkozóan kívánom értelmezni.

Egy megnyilatkozásláncot „*konnex*”-nek nevezek akkor, ha bizonyos verbális elemeinek és / vagy az ezekhez rendelt fonológiai, szintaktikai (és / vagy poétikai) kategóriáknak ismétlődő visszatérései következtében tekinthető összefüggőnek. Egy megnyilatkozásláncot „*kohezív*”-nek nevezek akkor, ha összefüggősége szemantikai természetű (a 'szemantika' terminust itt értelemszemantikai jelenségek és az ezeken alapuló korreferencia megjelölésére használva). A pragmatikai jelenségek egyik részét beolvaszthatónak tartom a szintaktikai és értelemszemantikai nyelvi jelenségek közé, másik részét pedig olyanak tekintem, amely az interpretáláskor szerepet játszó (nem a nyelvre vonatkozó) ismeretekkel kapcsolatos.

Hogy milyen jelenségeket / kategóriákat kell fonológainak, szintaktikainak, poétikainak, vagy értelemszemantikainak tekinteni, azt minden esetben csak egy adott elmélet keretében lehet egyértelműen definiálni.

Egy megnyilatkozásláncot „*interpretálható*”-nak nevezek egy adott vagy feltételezett *interpretátor*, adott vagy feltételezett *nyelvre és világra vonatkozó ismereteire* hivatkozva, ha ezek az ismeretek lehetővé teszik, hogy ehhez a megnyilatkozáslánchoz olyan esemény- és / vagy állapotkonfigurációt rendeljen, amelynek elemeit általa relevánsnak tartott relációk teszik egymással összefüggővé³.

Egy megnyilatkozásláncot „*explicit módon koherens*”-nek nevezek akkor, ha nem tartalmaz két olyan szomszédos láncszegmenst, amelyek közé az interpretátor az interpretálhatóság érdekében egy vagy több elemet be kell iktasson. Egy megnyilatkozásláncot „*látens módon koherens*”-nek nevezek akkor, ha ilyen beiktatásra szükség van, de a beiktatott elemeknek a szövegből vagy az interpretátor ismereteiből való levezethetősége nyilvánvalóvá tehető.

3. Végül szükségesnek tartom, hogy különbséget tegyünk textúra és kompozíció között. Metaforikus kifejezéssel élve a *textúra* az a minta, amely egy megnyilatkozáslánc lineáris szövetében különféle elemek és kategóriák ismétlődése következtében jön létre. A *kompozíció* ezzel szemben – ismét metaforikus kifejezéssel élve – a megnyilatkozáslánc hierarchikus architektúrája. Más szóval a 'kompozíció' terminus a megnyilatkozáslánc felépítésének természetére utal, arra, hogy ez a felépítés a megnyilatkozáslánc elemeinek tartott és lineárisan elrendezett megnyilatkozásaiból különféle nagyságrendű s ugyancsak lineárisan elrendezett megnyilatkozástömbökké való szerveződés útján jön létre.

4. Ha a fenti tulajdonságokat szövegekre értelmezzük, a 'szöveg' terminus 1. pontban adott értelmezése következtében, a következő speciális sajátossággal kell számolnunk: az interpretálásnál (és ennek következtében a koherenciánál is) az interpretációként felfogható esemény- és / vagy állapotkonfigurációtól annak nemcsak összefüggőségét, hanem teljességét is megkívánjuk.

Abból a szempontból, hogy melyik tulajdonság melyiknek (szükséges és / vagy elégséges) feltétele – ha egyáltalán –, a felsorolt tulajdonságok között bonyolult összefüggés áll fenn. Ezzel azonban itt részletesen nem kívánok foglalkozni. A bonyolultság annak következménye, hogy az interpretálhatóságot nem tekintem szövegek inherens

2. A szövegkompozíció elemzéséről

tulajdonságának (lásd a fenti explikációt), aminek következtében a koherenciát se tekinthetem annak, s a kohéziót is csak részben.

5. A terminológia egyértelmű használata érdekében a szövegek önálló elemi egységeit (írott szövegek esetén az úgynevezett „mondatzáró írásjelek” által elhatárolt egységeket) „*első fokú kompozícióegységek*”-nek, az ezekből lineáris szerveződés útján közvetlen létrejöttéket „*másodfokú kompozícióegységek*”-nek nevezem, és így tovább. Az első fokú kompozícióegységek komplexitása a bővítés nélküli egyszerű mondatból képezhető potenciális megnyilatkozás komplexitásához viszonyítva írható le.

6. A terminológiai kérdések tárgyalásának befejezéséként a konferencia és tanulmányom címéhez visszatérve a következőket szeretném mondani: A „mondat belső rendje” helyett én potenciális megnyilatkozások, illetőleg potenciális első fokú kompozícióegységek kohezív szerkezetéről fogok beszélni, és pedig kon- és ko-textusuk relációjában. Minthogy a mondat belső rendje számomra a mondatösszetevők lineáris elrendeztségét jelenti, szórendről csak azokkal az összetevőkkel kapcsolatban beszélek, amelyeknek valamennyi közvetlen összetevője szó; a szigorú értelemben vett szórenddel kapcsolatos kérdéseket ezért az „első fokú kompozícióegységek elemi összetevőinek kohezív szerkezete” téma keretében fogom érinteni.

2.2.2. Szövegek makrokompozíciójának kohezív szerkezete

Szövegek makrokompozíciójának szerkezetét elemezhetjük mind a szövegben kifejezésre juttatott események és / vagy állapotok konfigurációja, mind a szövegek nyelvi megszerkesztettsége felől nézve, ha e két szempont nem is választható el minden esetben egymástól⁴.

1. Az *események és / vagy állapotok konfigurációja felől nézve* a makrokompozíció szerkezetének elemzésekor és leírásakor arra a kérdésre összpontosítjuk figyelmünket, hogy ennek a konfigurációnak milyen szubkonfigurációi (majd ezeknek milyen szubszubkonfigurációi) milyen lineáris egymásutánban jutnak a szövegben kifejezésre.

Bizonyos szövegtípusokhoz tartozó szövegek esetében, ahol úgynevezett tipikus események és / vagy állapotok konfigurációjának kifejezésre juttatásáról van szó, egy nyelvközösségen belül az idők folyamán kialakulhatnak konvenciók a teljes konfiguráció szegmentálására és a szubkonfigurációk lineáris elrendezésére vonatkozóan. Ilyen konvenciókról beszélhetünk például különféle típusokhoz tartozó irodalmi szövegek esetében, de beszélhetünk egy-egy szaktudomány területéhez tartozó jelenségek leírásával kapcsolatban, sőt bizonyos praktikus tevékenységek gyakorlásakor rendszeresen elkészítendő szövegekkel kapcsolatban is. Az utóbbiakhoz tartozhatnak például az orvosi zárójelentések, a kihágásoknál felvett jegyzőkönyvek, bírói ítéletek stb.

Ha bizonyos események és / vagy állapotok konfigurációjára vonatkozóan értelmezhető egy úgynevezett természetes lineáris egymásután, akkor bizonyos esetekben ennek szigorú követése, más esetekben ennek nem követése lehet a szöveg megkomponálásakor a cél. A döntés történhet irodalmi (műfaji) szempontból, gondoljunk például a krimikre, történhet pedagógiai szempontból, gondoljunk például bizonyos összefüggések deduktív vagy induktív bemutatására, de történhet bármely más, adott esetben teljesen idioszinkretikus szempontból is.

Elképzelhető egy olyan általános retorika, amely valamennyi szövegtípushoz tartozó szöveg makrokompozíciójára vonatkozóan kodifikálja a fennálló konvenciókat, konvenciótípusokat⁵.

2. A *nyelvi megszerkesztettség felől* nézve a makrokompozíció szerkezetének elemzésekor és leírásakor arra a kérdésre összpontosítjuk figyelmünket, hogy a makrokompozíció egyes tömbjeit milyen értelemszemantikai és korreferenciális elemek / relációk, és milyen módon kapcsolják össze.

Az egyes makrotömbökben a legtöbb esetben találhatunk olyan első fokú kompozícióegységeket, amelyek fő feladata az egyes tömbök közötti kohezív kapcsolat biztosítása. Ilyen első fokú kompozícióegységek például azok, amelyek úgy kezdődnek, hogy „Ebben az időben...”, „Ebben a városban...”, „Ennek a családnak...”, „Ha az előzőekben leírt vegyületet...”, „A fentiekben leírtakkal magyarázható, hogy...” stb.

Mínthogy azonban most nem ennek a témának a vizsgálata a fő célom, ezzel a kérdéssel itt részletesebben nem kívánok foglalkozni.

2.2.3. Az első fokú kompozícióegységek kohezív szerkezete

Az első fokú kompozícióegységek kohezív szerkezete bizonyos aspektusainak kutatására vonatkozóan igen kiterjedt az irodalom. Ezek azok az aspektusok, amelyekre a 'téma – réma', 'téma – propositum', 'téma – fókusz', 'topic – comment' terminuspárok, illetőleg a 'funkcionális mondatperspektíva', a 'kommunikatív dinamizmus', az 'aktuális mondattagolás' stb. terminusok utalnak. Ha azonban figyelembe vesszük azt, hogy egy első fokú kompozícióegység terjedelme tetszőleges lehet, s hogy a kutatás jórészt mondat – ezen belül is főleg egyszerű mondat – nagyságrendű egységekre irányult, valamint, hogy a felsorolt terminusok használatára vonatkozóan nem rendelkezünk egyértelműen használható definíciókkal, akkor azt kell mondanunk, hogy még ezekre az aspektusokra vonatkozóan is tisztázatlan sok kérdés⁶.

Én itt csupán egyetlen példa – teljességre igényt nem tartó – tárgyalásával kapcsolatban szeretnék az első fokú kompozícióegységek kohezív szerkezetének néhány aspektusára rámutatni.

1. Egy *mondat* szintaktikai konnexitása több-kevesebb egyértelműséggel leírható egy jól definiált szintaxis segítségével. Az egyértelműség a mondat komplexitásának arányában csökken(het), gondoljunk például a többszörösen összetett mondatokra.

Egy potenciális megnyilatkozás szintaktikai konnexitásának leírásához azonban már nem elég maga a szintaxis. Egy potenciális megnyilatkozás szintaktikai konnexitása (szintaktikai és kommunikatív jól formáltsága) attól függ, hogy tudunk-e olyan ko-textust (vagy kon-textust) találni, amelyben az adott megnyilatkozás – összetevőinek adott elrendezésével – jól formáltnak hat. Ez a megfogalmazás azért csaknem tautologikus, mert jelenleg nem rendelkezünk azokkal az ismeretekkel, amelyek alapján egy tetszőleges mondattal kapcsolatban eldönthetnénk, hogy összetevőinek milyen lineáris elrendezéseivel tekinthető (szintaktikailag és kommunikatív) jól formált lehetséges megnyilatkozásnak.

Egy mondat lehetséges kommunikatív realizációi meghatározásának kérdéseit az (1) mondatra vonatkozóan kívánom az alábbiakban szemléltetni.

2. A szövegkompozíció elemzéséről

(1) *Mária uborkát vásárol Annával.*

A formálisan lehetséges realizációk meghatározásához először e mondat matematikailag lehetséges permutációs variánsait kell előállítanunk. Tekintettel arra, hogy e mondat összetevőinek száma négy, s négy elem permutációinak száma 24, 24 permutációs mondatvariánsot kapunk. Ezeket a variánsokat azután különféle kommunikatív paraméterekkel kell kombinálnunk. Ilyen kommunikatív paraméter például a mondat egy vagy több összetevőjének új információt hordozó jellege (nevezzük ezeket az összetevőket a mondat „kommunikatív főhangsúlyos elemei”-nek).

Amennyiben azoknak az összetevőknek a száma, amelyeket nem tekintünk új információ hordozójának, kettő vagy nagyobb, mint kettő, ezeket vagy *kommunikatív egyenrangú* elemeknek tekintjük, vagy közülük egyet *kommunikatív mellékhangsúlyos* elemnek tekinthetünk.

A formálisan lehetséges realizációk számát ezeknek a paramétereknek a figyelembevételével a következőképpen kapjuk meg:

(2)

- (a) ha az (1) mind a négy összetevőjét új információ hordozójának tekintjük, a formálisan lehetséges realizációk száma annyi, mint a permutációké, azaz 24;
- (b) ha az (1) három összetevőjét tekintjük új információ hordozójának, mivel négy elemből három négyféleképpen választható ki, a formálisan lehetséges realizációk száma négyszerese a permutációk számának, azaz 96;
- (c) ha az (1) két összetevőjét tekintjük új információ hordozójának, mivel négy elemből két elem hatféleképpen választható ki, a permutációk számát meg kell szoroznunk hattal, aminek következtében 144 formálisan lehetséges realizációt nyerünk; minthogy azonban az új információ hordozójának nem tekintett két összetevő bármelyikét mellékhangsúlyosnak tekinthetjük, a formálisan lehetséges realizációk száma (azokkal az esetekkel együtt, amelyekben a mellékhangsúlytól eltekintünk) 3×144 , azaz 432;
- (d) ha az (1) egy összetevőjét tekintjük új információ hordozójának, mivel négy elemből egy négyféleképpen választható ki, a permutációk számát meg kell szoroznunk néggyel, aminek következtében 96 formálisan lehetséges realizációt nyerünk; minthogy azonban az új információ hordozójának nem tekintett három összetevő bármelyikét mellékhangsúlyosnak tekinthetjük, a formálisan lehetséges realizációk száma (azokkal az esetekkel együtt, amelyekben a mellékhangsúlytól eltekintünk) 4×96 , azaz 384;
- (e) tekinthetjük végül az (1)-et úgy is, hogy annak egyetlen összetevője se hordoz új információt, azaz a formálisan lehetséges realizációk száma annyi, mint a permutációké; minthogy azonban ebben az esetben is tekinthetjük bármelyik összetevőt mellékhangsúlyosnak, a formálisan lehetséges realizációk száma (azokkal az esetekkel együtt, amelyekben a mellékhangsúlytól eltekintünk) 5×24 , azaz 120.

A formálisan lehetséges realizációk száma ennek a számításnak az alapján összesen 1056!

Lássunk a realizációk formálisan lehetséges számának fenti absztrakt meghatározásához legalább egy konkrét példát.

(3)

A (2)(d) egyik lehetséges eleme például az a realizáció, amelyben az „uborkát” szót tekintjük új információ hordozójának. (Jelöljük az egyes szavakat kezdőbetűikkel, s az új információ hordozójának tekintett „uborkát” szót *u*-val.) A formálisan lehetséges négy permutációs alapsor ebben az esetben a következő:

u	M	v	A
M	*u*	v	A
M	v	*u*	A
M	v	A	*u*

A négy alapsor mindegyikében permutálhatjuk az „M”, „v” és „A” elemeket, aminek következtében valamennyi sorból hat permutációt nyerhetünk. A harmadik sorból például a következő hatot:

M	v	*u*	A
M	A	*u*	v
A	v	*u*	M
A	M	*u*	v
v	M	*u*	A
v	A	*u*	M

A permutációk mindegyikét tekinthetjük továbbá mellékhangsúly nélkülinek, vagy olyanoknak, amelyben egy elem mellékhangsúly hordozója. (Jelöljük a mellékhangsúlyt hordozó elemet aposztróffal.) E lehetőségek figyelembevételével kaphatjuk például az első permutációból a következő négy variánst:

M	v	*u'*	A
M'	v	*u*	A
M	v'	*u*	A
M	v	*u*	A'

A négy permutáció-alapsorból tehát összesen $4 \times 6 \times 4$ formálisan lehetséges realizációt kaphatunk, azaz 96-ot. Miután pedig nemcsak az „u” összetevőt, hanem az „M”-et, a „v”-t és az „A”-t is új információt hordozó elemnek tekinthetjük, a (2)(d)-ben megadott paraméterek alkalmazásával 4×96 , azaz 384 formálisan lehetséges variációt kapunk.

2. A lehetséges megnyilatkozások kohézív szerkezetének általános elemzése szempontjából az első kérdés annak eldöntése, hogy a formálisan lehetséges variánsok közül melyek tekinthetők ténylegesen lehetséges megnyilatkozásnak. Ahhoz, hogy erre a kérdésre választ kaphassunk, meg kell próbálnunk olyan kontextusokat konstruálni, amelyekben az egyes variánsok az abban a kontextusban feltételezhető kommunikatív funkció betöltésére alkalmasnak minősülhetnek. Az egyes variánsok kontextusokba való be-

ágazásánál e variánsokhoz további paraméterként különféle prozódiai és / vagy szünet-struktúrákat rendelhetünk.

3. Ha nem is kívánjuk feltételezni, hogy az (1) mondatnak a fentiekben kiszámított mind az 1056 formálisan lehetséges realizációja *ténylegesen lehetséges megnyilatkozásnak* minősülhet, a *ténylegesen lehetséges realizációk* száma meglehetősen nagy lesz. E realizációk kohezívitása szempontjából alapvető kérdés annak eldöntése, hogy e realizációk mindegyikével kapcsolatban a többi realizációjáétól különböző jelentésről lehet-e (kell-e) beszélni, vagy e realizációkból a jelentések különbözősége szempontjából többkevesebb elemet tartalmazó csoportokat alkothatunk. Ha ez az utóbbi eset áll fenn, akkor az egyes csoportok elemeivel kapcsolatban azt kell vizsgálnunk, hogy jelentésük azonos-sága mellett mi bennük a különböző. (Ez az elemzés természetesen feltételezi annak egy-értelmű tisztázását, hogy milyen esetben lehet (kell) azonos jelentésről beszélnünk.)

Ahhoz, hogy egy adott mondathoz rendelhető *ténylegesen lehetséges megnyilatkozásokra* vonatkozóan kellően általános kijelentéseket tehessünk, meg kell vizsgálnunk végül, hogy a *tényleges lehetőség* a mondatösszetevők milyen szintaktikai, szemantikai vagy más kategóriáinak és / vagy a kontextusok milyen paramétereinek függvénye⁷.

4. A lehetséges megnyilatkozások kohezív szerkezetének vizsgálata az *első fokú kompozícióegységek* kohezív szerkezetének vizsgálata szempontjából alapvető jelentőségű. Az első fokú kompozícióegység kohezív szerkezetének vizsgálata ugyanis optimálisan úgy lenne végrehajtható, ha a szóban forgó kompozícióegységet először lehetséges megnyilatkozásnak tekintenénk, mint ilyenhez hozzárendelnénk a lehetséges kontextuális paramétereket és az ezeknek megfelelő kommunikatív funkciókat, végül elemeznénk, hogy e kompozícióegység *tényleges* ko-textusa e paraméterek melyikének tesz eleget, s hogy az e paramétereknek megfelelő kommunikatív funkció beilleszthető-e az adott ko-textusba.

2.2.4. Az első fokú kompozícióegységek elemi összetevőinek kohezív szerkezete

Az előzőekben a megnyilatkozások és az első fokú kompozícióegységek kohezív szerkezetének vizsgálataival kapcsolatban az egyszerű mondat, illetőleg az ahhoz rendelhető lehetséges kommunikatív realizációk néhány kérdésével foglalkoztam. Itt a *megnyilatkozások, illetve első fokú kompozícióegységek elemi összetevőivel* kívánok röviden foglalkozni⁸.

1. Az (1) egyszerű mondatnál kapcsolatban a lehetséges kommunikatív realizációk vizsgálatánál hallgatólágosan azt tételeztem fel, hogy minden permutáció esetében ugyanannak az eseménynek a kifejezésre juttatásáról van szó, azaz arról, hogy MÁRIA UBORKÁT VÁSÁROL ANNÁVAL. Ez a feltételezés azonban mind összetett mondatok, mind elemi összetevők (beágyazást nem tartalmazó szintagmák) esetében megengedhetetlen. (Az se biztos, hogy egyszerű mondatokkal kapcsolatban minden esetben megengedhető.)

Gondoljunk például olyan elemi összetevőkre, mint a (4)-ben és (5)-ben megadottak.

- (4) (a) *a befejezetlen negyedik szimfónia;*
(b) *a negyedik befejezetlen szimfónia;*
- (5) (a) *egy lassú gyors autó;*
(b) *egy gyors lassú autó;*

E példák esetében nyilvánvaló, hogy a szintaktikai szempontból megengedhető permutációk megváltoztatják az összetevő jelentését. A permutációval megváltozik ugyanis az egyes jelzők fókuszában álló kifejezés: a negyedik szimfónia, amelyik befejezetlen vs a befejezetlen szimfóniák közül a negyedik; a gyors autók közül egy lassú vs a lassú autók közül egy gyors.

2. Vannak olyan esetek is, amelyekben jelentésváltozásról vagy egyáltalán nem lehet, vagy nem lehet olyan egyértelműséggel beszélni, mint a (4) és az (5) példa esetében. Milyen változások jönnének például létre, ha a (6)-ban felcserélnénk a jelzők sorrendjét? Felcserélhetjük-e ezt a sorrendet egyáltalán tetszőleges módon?

(6) *egy szép, kétfülű, nagy, hasas, fekete, spanyol, barokk, kerámia virágváza*

3. Külön problémát jelent továbbá azoknak az összetevőknek az esete, amelyeket „halmazott főnévi csoport”-nak vagy „halmazott igei csoport”-nak nevezhetünk. Ilyenek például a (7)-ben és a (8)-ban megadottak⁹.

- (7) (a) *nem mert eljönni sem Péter, sem Laci, sem Jóska;*
 (b) *nem mertek előbújni sem a nyulak, sem az ürgék, sem a környező falvak baromfiai;*
- (8) (a) *hadonászott és ordítózott;*
 (b) *csak ült és sírt;*
 (c) *ismerték és félték a nádas lakói.*

A (7)(a)-ban a halmazott főnévi csoport elemei minden valószínűség szerint különösebb megkötés nélkül permutálhatók. A (7)(b) esetében mintha a sorrendet valami determinálná: a „sem az ürgék, sem a környező falvak baromfiai, sem a nyulak” sorrend nekem például nem hatna olyan természetesnek – lehet, hogy mivel a nyulakat és ürgéket mezei állatoknak tekintem, egy csoportban kívánom látni őket, ezért nem akarok elfogadni olyan permutációt, amelyben el vannak választva egymástól. Vagy talán szerepet játszik itt a ritmus és / vagy az egyes összetevők hosszúsága is?

A (8)(a)-ban az igei csoport elemei minden valószínűség szerint különösebb jelentést érintő vagy kommunikatív következmény nélkül felcserélhetők. A (8)(b)-ben azonban: mintha ez már nem lenne olyan természetes, jöllehet – hasonlóan a (8)(a)-hoz – itt is egyidejű eseményekről van szó. A (8)(c)-ben nem cserélhetjük fel az igei csoport elemeit, mert a *félték* esemény feltételezi az *ismerték* eseményt, aminek következtében az „ismerték és félték” hat természetes sorrendnek. (E két elemet felcserélhetnénk azonban például a következő módon: „félték, mert ismerték”.)

4. Ezekkel a példákkal az elemi összetevők kohezív szerkezetének csupán néhány aspektusát érintettem. Nagy számú konstruált és szövegekben valóban előforduló szintagma elemzése szükséges ahhoz, hogy akár csak magukat a főbb kérdéscsoportokat valamennyire is tisztán láthassuk. Egy-egy adott lineáris elrendezés megváltoztatása szemantikai és / vagy kommunikatív következményének az egyes (szintaktikai-szemantikai) szókatégoriáktól és ko-textustól függő általános leírására csak azután történhet kísérlet.

2.2.5. A bekezdésnyi kompozícióegységek kohezív szerkezete

A bekezdésnyi kompozícióegység az a szövegegység, amelynek elemzésével mind a nyelvészet, mind a retorika, mind a stilisztika keretében viszonylag sokat foglalkoztak. Az alapkérdések jó része azonban még ezzel a kompozícióegységgel kapcsolatban is tisztázatlan. Az alábbiakban ezek közül az alapkérdések közül szeretném a (véleményem szerint) három legfontosabbat megemlíteni¹⁰.

1. A szöveg egésze felől nézve az alapkérdés annak eldöntése, hogy milyen terjedelmű tematikus egység képezze az egyes bekezdésnyi kompozícióegységek tartalmát. Ennek az elhatárolásnak van azonban egy ehhez a globális aspektushoz képest lokális aspektusa is, éspedig a szomszédos bekezdések egymástól való elhatárolásáé. Ezzel kapcsolatban a fő kérdés annak eldöntése, hogy az úgynevezett átvezető első fokú kompozícióegységek hova tartozzanak: ezek képezzék az egyes bekezdések bevezető összetevőjét, vagy ezek legyenek az egy-egy bekezdést lezáró összetevők, illetőleg hogy esetleg mi szól egyik esetben az első, másik esetben a második megoldás mellett. A tematikus egységek meghatározásának és elhatárolásának a vizsgálatánál retorikai, stilisztikai és szövegtípus-specifikus szempontok valószínűleg együtt játszanak szerepet.

2. Egy-egy bekezdésnyi kompozícióegységen belül az alapfeladat az úgynevezett tematikus progresszió megjelenési formáinak a vizsgálata és leírása. Ez a vizsgálat ki kell terjedjen annak elemzésére is, hogy egy bekezdés első első fokú kompozícióegységének struktúrájára mily mértékben meghatározó a második első fokú kompozícióegység téma – réma struktúrája, e kettő együtt a következőre, és így tovább. Ez a meghatározó jelleg valószínűleg olyan természetű, hogy a lineáris elrendezés mindegyik pontján bizonyos téma – réma struktúrák nagyobb valószínűséggel realizálhatók, mint mások, s némelyek bizonyosan nem, vagy csak igen kis valószínűséggel jöhetnek számításba. Lényeges feladat lenne ezeknek a valószínűségi faktoroknak a feltárása.

3. A tematikus progresszió vizsgálatától nem választható el annak a kérdésnek a vizsgálata sem, hogy egy bekezdésen belül mely első fokú kompozícióegységek cserélhetők fel egymással, melyek nem, s mik a felcserélhetőséget lehetővé tevő, illetőleg kizáró faktorok, valamint hogy mik a felcserélés szemantikai és / vagy kommunikatív következményei.

2.2.6. Adalékok Örkény István „Halhatatlanság” című műve lineáris elrendezhetőségének vizsgálatához

Az alábbiakban egy szöveg globális elemzése alapján kívánom érzékeltetni a kohezív szerkezet lineáris elrendezéssel kapcsolatos néhány aspektusát. Kizárólagos célom a lineáris elrendezés problematikája komplexitásának bemutatása.

1. Örkény István *Halhatatlanság* című egypercese lineáris elrendezésének néhány aspektusa

(9) HALHATATLANSÁG

Már nem volt fiatal, de még jól bírta magát; ismerték és félték a nádas lakói, de még azon túl is, közelben-távolban, minden négy lábú lény. Látsa nem romlott, s

ha ezerméteres magasságból kiszemelte zsákmányát, úgy csapott le rá, mint egy kalapács, mely egyetlen ütéssel veri be a szöveget.

És így, viruló korában, ereje teljében, két lassú szárnycsapás között egyszer csak megállt a szíve. De nem mertek előbújni sem a nyulak, sem az ürgék, sem a környező falvak baromfiai, mert ő ott lebegett ezer méter magasban, kiterjesztett szárnyával, fenyegető mozdulatlanságban túlélve a halált még két vagy három percig, míg el nem állt a szél.

Sem az egyes kompozícióegységek közvetlen jelentésének, sem az egész szöveg közvetlen és közvetett jelentésének kérdéseit nem kívánom tárgyalni, minden kompozícióegység elemzésénél abból indulok ki, hogy annak jelentését már ismerjük.

Metaforikus kifejezéssel élve azokat a verbális dominókockákat kívánom meghatározni, amelyekből e szöveg – globális linearitásának változatlanul hagyása mellett – újrakomponálható. E dominókockák csoportjait szemlélteti (10). Az újrakomponálás azt jelenti, hogy valamennyi csoportból kiválasztunk egy elemet, és azokat a (10)-ben megadott sorrendnek megfelelően egymásután illesztjük.

(10)

- 1.1a Már nem volt fiatal,
Már fiatal nem volt,
Fiatal már nem volt,
Fiatal nem volt már,
Nem volt fiatal már,
Nem volt már fiatal,
- 1b de még jól bírta magát;
de még magát jól bírta;
de jól bírta még magát;
de magát jól bírta még;
de jól bírta magát még;
de magát még jól bírta;
- 1c ismerték és félték a nádas lakói,
ismerték a nádas lakói és félték,
a nádas lakói ismerték és félték,
- 1d de még azon túl is,
de azon túl is még,
- 1e közelben-távolban, minden négylábú lény.
minden négylábú lény, közelben-távolban.
 $6 \times 6 \times 3 \times 2 \times 2 = 432$
- 1.2a Látása nem romlott,
Nem romlott látása,
- 2b s ha ezerméteres magasságból kiszemelte zsákmányát,
s ha ezerméteres magasságból zsákmányát kiszemelte,
s ha zsákmányát ezerméteres magasságból kiszemelte,
s ha zsákmányát kiszemelte ezerméteres magasságból,
s ha kiszemelte ezerméteres magasságból zsákmányát,
s ha kiszemelte zsákmányát ezerméteres magasságból,
s ezerméteres magasságból ha kiszemelte zsákmányát,

2. A szövegkompozíció elemzéséről

- s ezerméteres magasságból ha zsákmányát kiszemelte,
s zsákmányát ha ezerméteres magasságból kiszemelte,
s zsákmányát ezerméteres magasságból ha kiszemelte,
- 2c úgy csapott le rá, mint egy kalapács, mely egyetlen ütéssel veri be a szöveget.
úgy csapott rá le, mint egy kalapács, mely egyetlen ütéssel veri be a szöveget.
úgy csapott le rá, mint egy kalapács, mely a szöveget egyetlen ütéssel veri be.
úgy csapott rá le, mint egy kalapács, mely a szöveget egyetlen ütéssel veri be.
rá úgy csapott le, mint egy kalapács, mely egyetlen ütéssel veri be a szöveget.
rá úgy csapott le, mint egy kalapács, mely a szöveget egyetlen ütéssel veri be.
mint egy kalapács, mely egyetlen ütéssel veri be a szöveget, úgy csapott le rá.
mint egy kalapács, mely egyetlen ütéssel veri be a szöveget, úgy csapott rá le.
mint egy kalapács, mely a szöveget egyetlen ütéssel veri be, úgy csapott le rá.
mint egy kalapács, mely a szöveget egyetlen ütéssel veri be, úgy csapott rá le.
mint egy kalapács, mely egyetlen ütéssel veri be a szöveget, rá úgy csapott le.
mint egy kalapács, mely a szöveget egyetlen ütéssel veri be, rá úgy csapott le.
 $2 \times 10 \times 12 = 240$
 $432 \times 240 = 103\,080$
- 2.1 És így, viruló korában, ereje teljében, két lassú szárnycsapás között egyszer csak megállt a szíve.
És így, viruló korában, ereje teljében, két lassú szárnycsapás között egyszer csak a szíve megállt.
És így, viruló korában, ereje teljében, két lassú szárnycsapás között a szíve egyszer csak megállt.
És így, viruló korában, ereje teljében, egyszer csak két lassú szárnycsapás között megállt a szíve.
És így, viruló korában, ereje teljében, egyszer csak két lassú szárnycsapás között a szíve megállt.
És így, viruló korában, ereje teljében, egyszer csak megállt két lassú szárnycsapás között a szíve.
És így, viruló korában, ereje teljében, egyszer csak megállt a szíve két lassú szárnycsapás között.
És így, viruló korában, ereje teljében, a szíve egyszer csak két lassú szárnycsapás között megállt.
És így, viruló korában, ereje teljében, a szíve egyszer csak megállt két lassú szárnycsapás között.
És két lassú szárnycsapás között így, viruló korában, ereje teljében, egyszer csak megállt a szíve.
És két lassú szárnycsapás között így, viruló korában, ereje teljében, egyszer csak a szíve megállt.
És két lassú szárnycsapás között így, viruló korában, ereje teljében, a szíve egyszer csak megállt.
És egyszer csak így, viruló korában, ereje teljében, két lassú szárnycsapás között megállt a szíve.
És egyszer csak így, viruló korában, ereje teljében, két lassú szárnycsapás között a szíve megállt.
És egyszer csak így, viruló korában, ereje teljében, a szíve két lassú szárnycsapás között megállt.
És egyszer csak így, viruló korában, ereje teljében, a szíve megállt két lassú szárnycsapás között.

És egyszer csak így, viruló korában, ereje teljében, megállt két lassú szárnycsapás között a szíve.

És egyszer csak így, viruló korában, ereje teljében, megállt a szíve két lassú szárnycsapás között.

És egyszer csak két lassú szárnycsapás között így, viruló korában, ereje teljében, megállt a szíve.

És egyszer csak két lassú szárnycsapás között így, viruló korában, ereje teljében, a szíve megállt.

És két lassú szárnycsapás között egyszer csak így, viruló korában, ereje teljében, megállt a szíve.

És két lassú szárnycsapás között egyszer csak így, viruló korában, ereje teljében, a szíve megállt.

- 2a De nem mertek előbújni sem a nyulak, sem az ürgék, sem a környező falvak baromfiai,
De nem mertek előbújni sem az ürgék, sem a nyulak, sem a környező falvak baromfiai,
De nem mertek előbújni sem a környező falvak baromfiai, sem a nyulak, sem az ürgék,
De nem mertek előbújni sem a környező falvak baromfiai, sem az ürgék, sem a nyulak,
De nem mertek sem a nyulak előbújni, sem az ürgék, sem a környező falvak baromfiai,
De nem mertek sem az ürgék előbújni, sem a nyulak, sem a környező falvak baromfiai,
De nem mertek sem a környező falvak baromfiai előbújni, sem a nyulak, sem az ürgék,
De nem mertek sem a környező falvak baromfiai előbújni, sem az ürgék, sem a nyulak,
De nem mertek sem a nyulak, sem az ürgék előbújni, sem a környező falvak baromfiai,
De nem mertek sem az ürgék, sem a nyulak előbújni, sem a környező falvak baromfiai,
De nem mertek sem a nyulak, sem az ürgék, sem a környező falvak baromfiai előbújni,
De nem mertek sem az ürgék, sem a nyulak, sem a környező falvak baromfiai előbújni,
De nem mertek sem a környező falvak baromfiai, sem a nyulak, sem az ürgék előbújni,
De nem mertek sem a környező falvak baromfiai, sem az ürgék, sem a nyulak előbújni,
De előbújni sem a nyulak, sem az ürgék, sem a környező falvak baromfiai nem mertek,
De előbújni sem az ürgék, sem a nyulak, sem a környező falvak baromfiai nem mertek,
De előbújni sem a környező falvak baromfiai, sem a nyulak, sem az ürgék nem mertek,
De előbújni sem a környező falvak baromfiai, sem az ürgék, sem a nyulak nem mertek,
De előbújni sem a nyulak, sem az ürgék nem mertek, sem a környező falvak baromfiai,
De előbújni sem az ürgék, sem a nyulak nem mertek, sem a környező falvak baromfiai,
De előbújni sem a nyulak nem mertek, sem az ürgék, sem a környező falvak baromfiai,
De előbújni sem az ürgék nem mertek, sem a nyulak, sem a környező falvak baromfiai,
De előbújni sem a környező falvak baromfiai nem mertek, sem a nyulak, sem az ürgék,
De előbújni sem a környező falvak baromfiai nem mertek, sem az ürgék, sem a nyulak,
De előbújni nem mertek sem a nyulak, sem az ürgék, sem a környező falvak baromfiai,
De előbújni nem mertek sem az ürgék, sem a nyulak, sem a környező falvak baromfiai,
De előbújni nem mertek sem a környező falvak baromfiai, sem a nyulak, sem az ürgék,
De előbújni nem mertek sem a környező falvak baromfiai, sem az ürgék, sem a nyulak,
De sem a nyulak, sem az ürgék, sem a környező falvak baromfiai nem mertek előbújni,
De sem az ürgék, sem a nyulak, sem a környező falvak baromfiai nem mertek előbújni,
De sem a környező falvak baromfiai, sem a nyulak, sem az ürgék nem mertek előbújni,
De sem a környező falvak baromfiai, sem az ürgék, sem a nyulak nem mertek előbújni,
- 2b mert ő ott lebegett ezer méter magasban, kiterjesztett szárnyával,
mert ő ott lebegett kiterjesztett szárnyával, ezer méter magasban,
mert ő ezer méter magasban ott lebegett, kiterjesztett szárnyával,
mert ő ezer méter magasban, kiterjesztett szárnyával ott lebegett,

2. A szövegkompozíció elemzéséről

mert ő kiterjesztett szárnyával ott lebegett, ezer méter magasban,
 mert ő kiterjesztett szárnyával, ezer méter magasban ott lebegett,
 mert ott lebegett ő ezer méter magasban, kiterjesztett szárnyával,
 mert ott lebegett ő kiterjesztett szárnyával, ezer méter magasban,
 mert ott lebegett ezer méter magasban ő, kiterjesztett szárnyával,
 mert ott lebegett ezer méter magasban, kiterjesztett szárnyával ő,
 mert ott lebegett kiterjesztett szárnyával ő, ezer méter magasban,
 mert ott lebegett kiterjesztett szárnyával, ezer méter magasban ő,
 mert ezer méter magasban ő ott lebegett, kiterjesztett szárnyával,
 mert ezer méter magasban, ő kiterjesztett szárnyával ott lebegett,
 mert ezer méter magasban ott lebegett ő, kiterjesztett szárnyával,
 mert ezer méter magasban ott lebegett, kiterjesztett szárnyával ő,
 mert ezer méter magasban, kiterjesztett szárnyával ő ott lebegett,
 mert ezer méter magasban, kiterjesztett szárnyával ott lebegett ő,
 mert kiterjesztett szárnyával ő ott lebegett, ezer méter magasban,
 mert kiterjesztett szárnyával ő, ezer méter magasban ott lebegett,
 mert kiterjesztett szárnyával ott lebegett ő, ezer méter magasban,
 mert kiterjesztett szárnyával, ott lebegett ezer méter magasban ő.
 mert kiterjesztett szárnyával, ezer méter magasban ő ott lebegett,
 mert kiterjesztett szárnyával, ezer méter magasban ott lebegett ő,

- 2c fenyegető mozdulatlanságban túlélve a halált még két vagy három percig,
 fenyegető mozdulatlanságban túlélve még két vagy három percig a halált,
 fenyegető mozdulatlanságban a halált túlélve még két vagy három percig,
 fenyegető mozdulatlanságban a halált még két vagy három percig túlélve,
 fenyegető mozdulatlanságban még két vagy három percig túlélve a halált,
 fenyegető mozdulatlanságban még két vagy három percig a halált túlélve,
 túlélve fenyegető mozdulatlanságban a halált még két vagy három percig,
 túlélve fenyegető mozdulatlanságban még két vagy három percig a halált,
 túlélve a halált fenyegető mozdulatlanságban még két vagy három percig,
 túlélve a halált még két vagy három percig fenyegető mozdulatlanságban,
 túlélve még két vagy három percig fenyegető mozdulatlanságban a halált,
 túlélve még két vagy három percig a halált fenyegető mozdulatlanságban,
 a halált fenyegető mozdulatlanságban túlélve még két vagy három percig,
 a halált fenyegető mozdulatlanságban még két vagy három percig túlélve,
 a halált még két vagy három percig fenyegető mozdulatlanságban túlélve,
 a halált még két vagy három percig túlélve fenyegető mozdulatlanságban.
 a halált túlélve még két vagy három percig fenyegető mozdulatlanságban,
 a halált túlélve fenyegető mozdulatlanságban még két vagy három percig,
 még két vagy három percig fenyegető mozdulatlanságban túlélve a halált,
 még két vagy három percig fenyegető mozdulatlanságban a halált túlélve,
 még két vagy három percig túlélve fenyegető mozdulatlanságban a halált,
 még két vagy három percig túlélve a halált fenyegető mozdulatlanságban,
 még két vagy három percig a halált fenyegető mozdulatlanságban túlélve,
 még két vagy három percig a halált túlélve fenyegető mozdulatlanságban,

2d míg el nem állt a szél.

míg a szél el nem állt.

a szél míg el nem állt.

$$32 \times 24 \times 24 \times 3 = 55\,296$$

$$22 \times 55\,296 = 1\,216\,512$$

$$103\,680 \times 1\,216\,512 = 126\,127\,964\,163$$

2. A *Halhatatlanság* első fokú kompozícióegységeinek és ezek elemi összetevőinek lineáris átrendezésénél csak olyan variánsokat vettem figyelembe, amelyeket intuitíve, minden latolgatás nélkül ténylegesen lehetséges variánsoknak tartok, s azt hiszem, azoknak tartaná bárki más is.

A variánsok száma így is szinte hihetetlenül nagy:

az <i>első</i> bekezdés	
első első fokú kompozícióegysége esetében	432,
második első fokú kompozícióegysége esetében	240,
a <i>második</i> bekezdés	
első első fokú kompozícióegysége esetében	92,
második első fokú kompozícióegysége esetében	55 196.

Nem vizsgáltam itt a kérdést, hogy az általam önálló összetevőknek tekintett összetevők sorrendje felcserélhető-e az egyes első fokú kompozícióegységeken belül, illetve hogy az első fokú kompozícióegységek sorrendje felcserélhető-e az egyes bekezdéseken belül. Az egyes összetevők morfológiai szerkezetének változatlanul hagyása mellett ez nem látszik lehetségesnek. A variánsok száma az egyes bekezdésekre vonatkozóan ennek következtében a következő:

az <i>első</i> bekezdés variánsainak a száma	103 680,
a <i>második</i> bekezdés variánsainak a száma	1 216 512.

Míthogy a két bekezdés nem cserélhető fel egymással, a szöveg lehetséges variánsainak a száma – a fenti szám adatokra támaszkodva – több mint 126 milliárd!

Én ezt a számot itt nem kívánom kommentálni. Hogy ennyi lehetőséget hogy lehet egy részletekbe menő analízis során figyelembe venni, további kutatás tárgyát kell képezze. Ehhez a kérdéshez itt még egy óvatos megjegyzést se kívánok fűzni.

2.2.7. Összefoglaló megjegyzések

Az alábbiakban azokat a feladatokat kívánom röviden összefoglalni, amelyek véleményem szerint a szövegkompozíció kohezív szerkezete vizsgálatának elsőként megoldandó feladatai.

(a) Mindenekelőtt definiálni kell az 'azonos esemény és / vagy állapot' ('események és / vagy állapotok azonos konfigurációja'), az 'azonos jelentés' és az 'azonos kommunikatív főhangsúly' fogalmakat. – Az 'azonos jelentés' fogalmát értelmezni kell olyan első fokú kompozícióegységekre, amelyek összetevőik lineáris elrendezésében különböznek egymástól, valamint olyanokra, amelyek elemi összetevőik morfológiai szerkezetében térnek el egymástól.

(b) Vizsgálni kell, hogy mik az első fokú kompozícióegységek azon elemi összetevőinek a kategoriális jellemzői, amelyek lineáris szerkezete szintaktikailag megváltoztatható ugyan, de a lineáris elrendezés megváltoztatása következtében megváltozik a jelentése is.

2. A szövegkompozíció elemzéséről

(c) Vizsgálni kell, hogy mik azoknak az első fokú kompozícióegységeknek a kategoriális jellemzői, amelyek lineáris szerkezete (elemi összetevőinek sorrendje) szintaktikailag megváltoztatható ugyan, de a lineáris elrendezés megváltoztatása következtében megváltozik a jelentése is.

(d) Vizsgálni kell végül a bekezdésnyi kompozícióegységek szerkezetének jellemzőit (mindenelőtt az első fokú kompozícióegységek bekezdésen belüli lineáris átrendezhetőségének lehetőségeit és a tematikus progresszió különféle manifesztációs formáit).

A (c) és (d) feladat elvégzését először kisebb komplexitású első fokú kompozícióegységekre és bekezdésekre kell korlátozni, mert ahogy azt az előző fejezetben elemzett szöveg esetében láthattuk, a komplexitás növekedésével szinte elképzelhetetlen mértékben nő (nöhet) a lehetséges variánsok száma.

Az ezekre a feladatokra korlátozott kutatás eredményei alapján, célszerű azután a makrokompozíció magasabb szintjeire vonatkozó kutatás stratégiájának kidolgozását megkezdni. Ezzel nem kívánom azt állítani, hogy azok a kutatások, amelyek más módszerekkel elemzik a makrostruktúrát – itt elsősorban az emlékezetvizsgálattal kapcsolatos kutatásokra gondolok, – nem hozhatnak hasznos eredményeket. Az elsősorban szövegelméleti és az elsősorban pszichológiai kutatások azonban lényegileg más természetűek, egyik se helyettesíthető a másikkal.

Jegyzetek

- (1) Ez a tanulmány a magyar szórend kérdéseivel foglalkozó pécsi nyelvészeti konferencián elhangzott előadásom utólag kidolgozott, kibővített változata.
- (2) Ehhez a kérdéshez lásd bővebben a Hatakeyama – Petőfi – Sözer: 1983a. és 1983b. tanulmányokat, valamint a Conte (Hg.): 1984. kötet többi tanulmányát.
- (3) A szöveginterpretáció kérdéséhez lásd Petőfi: 1982. és Danyi: 1984.
- (4) A makrokompozíció kérdéséhez lásd pl. van Dijk: 1979., Petőfi – Sözer (eds.): 1983., Rumelhart: 1980. és Sfiklaci: 1982.
- (5) A retorikai kutatás néhány aktuális kérdéséhez lásd Garcia-Berrio – Albaladejo-Mayordomo forthc.
- (6) Az erre az aspektusra vonatkozó – elsősorban angol, cseh, német és francia – kutatás hasznos összefoglaló bemutatásaként lásd Lutz: 1981. Lásd továbbá Scinto: 1981.
- (7) Az (1) „uborkát vásárol” összetevőjének a szerkezete például nyilvánvalóan más, mint a „Mária színházba megy Annával” mondat „színházba megy” összetevőjéé. Ez a másság kihatással van a lineáris átrendezhetőségre vagy a flexibilitás irányában, vagy az ellenkező irányban.
- (8) Ehhez a kérdéshez lásd Posner: 1980. A (4), (5) és (6) példákat ebből a tanulmányból vettem, bővebb elemzésüket lásd ott.
- (9) A (7)(b) és (8)(c) példák az ebben a tanulmányban elemzett szöveg elemi összetevői.
- (10) Ehhez a kérdéshez lásd Békési: 1982., Chaplen: 1970., Garcia-Berrio – Albaladejo-Mayordomo forthc. és a *Symposium on the paragraph* című kötetet.

Irodalomjegyzék

BÉKÉSI IMRE:

1982. *Szövegszerkezeti alapvizsgálatok (Magyar újságíróanyag alapján)*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

CHAPLEN, FRANK:

1970. *Paragraph Writing*. London, Oxford University Press.

CONTE, MARIA-ELISABETH (Hg.):

1984. *Kontinuität und Diskontinuität in Texten und Sachverhaltskonfigurationen. (Diskussion über Konnexität, Kohäsion und Kohärenz)*. Hamburg, Buske.

DANYI MAGDOLNA:

1984. „Nyelvészet, szöveg, interpretációelmélet. Beszélgetés Petőfi S. Jánossal”, *Híd*, 1984/1. 62-92.

VAN DIJK, TEUN A.:

1979. *Macro-Structures*. Hillsdale, N. J., Erlbaum.

GARCIA-BERRIO, ANTONIO & TOMAS ALBALADEJO-MAYORDOMO, forthc.:

„Compositional Structure, Macro-structures”, in: *Text and Discourse Constitution. Empirical Aspects, Theoretical Approaches*. ed. by Petőfi, János S. Berlin, New York, de Gruyter.

HATAKEYAMA, KATSUHIKO – JÁNOS S. PETŐFI – EMEL SÖZER:

1983a. „Text, Konnexität, Kohäsion, Kohärenz”, in: Conte, M.-E. (Hg.): 1984.

1983b. „Nachtrag zu „Text, Konnexität, Kohäsion, Kohärenz”, ugyanebben a kötetben.

LUTZ, LUISA:

1981. *Zum Thema „Thema”. Einführung in die Thema-Rhema-Theorie*. Hamburger Buchagentur.

Örkény István:

1969. *Egyperces novellák*. Budapest, Magvető.

PETŐFI S. JÁNOS:

1982. „Szöveg, modell, interpretáció”, in: *Tanulmányok / Studije. A Magyar nyelv, Irodalom és Hungarológiai kutatások Intézetének kiadványa*, 15. füzet: *Szövegelmélet, Újvidék*.

PETŐFI, JÁNOS S. & EMEL SÖZER (eds.):

1983. *Micro and Macro Connexity of Texts*. Hamburg, Buske.

POSNER, ROLAND:

1980. „Ikonismus in der Syntax. Zur natürlichen Stellung der Attribute”, *Zeitschrift für Semiotik*, Band 2.

RUMELHART, De E.:

1980. „On evaluating story grammars”. *Cognitive Science* 4.

SCINTO LEONARD F. M.:

1981. *The Acquisition of Functional Composition Strategies for Text*. Hamburg, Buske.

SÍKLAKI ISTVÁN:

1980. *Elbeszélő szövegekkel kapcsolatos kutatások*. Budapest, Tömegkommunikációs Kutatóközpont.

Symposium on the Paragraph

1966. = *College Composition and Communication* 17.

2. A szövegkompozíció elemzéséről

2.3.

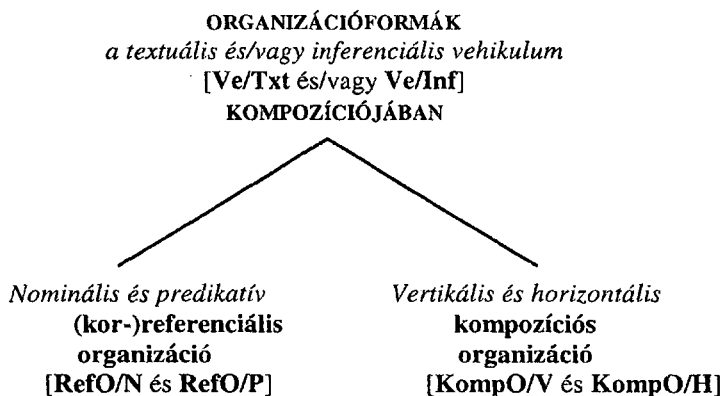
A szövegkompozíció komplex elemzésének összetevői
(Példaszöveg: Nemes Nagy Ágnes „Amikor” című írása)
[Ez az írás ennek a kötetnek a számára készült 2006-ban]

2.3.0. Bevezetés

Ebben a fejezetben a szövegkompozíció általam eddig alkalmazott komplex elemzésének enyhén módosított változatát mutatom be. A példaszöveg korábbi elemzéséhez lásd *A szöveg mint komplex jel* címmel az Akadémiai Kiadónál 2004-ben megjelent könyvem 3. fejezetét, valamint a 2006-ban Egerben megrendezett szemiotikai konferencián „Tipológiai ismeretek és alkalmazásuk komplex jelek létrehozásában és befogadásában” címmel megtartott előadásom szövegét (a konferencián elhangzott előadások szövegét tartalmazó kötet jelenleg megjelenés alatt).

2.3.1. A szövegkompozíció organizációformái

A szövegkompozíció komplex elemzéséhez mindenekelőtt különféle organizációformákat kell bevezetni. Ezek az organizációformák PETŐFI: 2004. alapján a következőképpen mutathatók be és értelmezhetők (lásd 2.3.1. diagram)

2.3.1. diagram: Organizációformák

A *vehikulum* szakszóval egy jel fizikai testére utalunk. A *textuális* és *inferenciális vehikulum* megkülönböztetése azt jelenti, hogy a kompozíció elemzésénél figyelembe vehetjük csupán azokat az elemeket / egységeket, amelyek az elemzendő vehikulumban fizikailag ténylegesen jelen vannak, vagy az adott vehikulumban kiegészíthetjük mindazokkal az elemekkel / egységekkel, amelyek fizikailag nincsenek ugyan jelen benne, de a fizikailag jelen lévő elemekből / egységekből levezethetően annak implicit részét képezik. Az első esetben a *textuális vehikulum* [= **Ve/Txt**] a másodikban az *inferenciális vehikulum* [= **Ve/Inf**] elnevezést használjuk.

A *referenciális / korreferenciális nominális organizáció* [= **RefO/N**] és a *referenciális / korreferenciális predikatív organizáció* [= **RefO/P**] szakkifejezések közül: az első azoknak a személyekre, tárgyakra, tényállásokra utaló nominális nyelvi elemeknek az organizációját jelzi, amelyekről a szöveg feltehetően szól; a második pedig azoknak az egyszerű vagy összetett igei szókapcsolatoknak / szintagmáknak az organizációját, amelyek az adott szöveg közléstartalmát hordozzák; a referenciális / korreferenciális nominális organizációt célszerű tematikus hálóként ábrázolni.

A *vertikális kompozíciós organizáció* szakkifejezés [= **KompO/V**] a vehikulum 'hierarchikus felépítésére' utal, arra a felépítésre, amelyik a vehikulum azonosítható minimális egységeiből kiindulva ér el a szövegvehikulumhoz, mint maximális organikus egységhez. A hierarchikus felépítés (a vertikális kompozíciós organizáció) értelmezésében a tényállások közötti tényleges vagy feltételezhető kapcsolat (az úgynevezett *konstringencia*) különféle megnyilvánulási formái játsszák az alapvető szerepet. (A vertikális organizációt – a szemléletesség biztosítása érdekében – célszerű ágrajzként ábrázolni).

A *horizontális kompozíciós organizáció* szakkifejezés [= **KompO/H**] ezzel szemben egyrészt a vehikulumot alkotó elemek (szövegmondat-összetevők, illetőleg szövegmondatok) 'lineáris, szekvenciális egymáshoz kapcsoltságára', másrészt a vertikális kompozíció különböző hierarchiaszintjein fellelhető ismétlődő formai és szemantikai konfigurációira. Míg a *hierarchikus* felépítés értelmezésében a tényállások közötti tényleges vagy feltételezhető kapcsolat (a *konstringencia*) különféle *megnyilvánulási* formái játsszák az alapvető szerepet, a *szekvenciális* felépítés értelmezésében ezzel szemben a szövegmondatok között kimutatható formai kapcsolatok (a *konnexitás*), valamint a lexiko-szemantikaiak (a *kohézió*); a *szövegkohérenca* feltétele a konstringens tényállás-együttes, nem feltétele sem a konnexitás, sem a kohézió.

Lássuk most ezeket a vehikulumtípusokat és organizációformákat Nemes Nagy Ágnes *Amikor* című szövegének [= **T₁**] felhasználásával.

2.3.2. Nemes Nagy Ágnes *Amikor* című szövegének textuális és inferenciális vehikuluma

Az *Amikor* című szöveg *textuális vehikuluma* [= **T₁Ve/Txt**] a „Nemes Nagy Ágnes összegyűjtött versei” című kötetben (Osiris-Századvég, Budapest, 1995.) a következő. (Elemzésünk tárgyának a forrását minden esetben meg kell adnunk, mert különböző kiadások más-más tördeléssel és / vagy tipográfiával hozhatják ugyanazt a művet, a szövegvariánsokról nem is beszélve.)

T₁Ve/Txt

AMIKOR

*Amikor én istent faragtam,
kemény köveket válogattam.
Keményebbeket, mint a testem,
hogy, ha vigasztal, elhihessem.*

Ehhez a textuális vehikulumhoz például a következő *inferenciális vehikulum* [= **T₁Ve/Inf**] rendelhető:

2. A szövegkompozíció elemzéséről

T_1Ve/Inf

AMIKOR

Amikor én istent faragtam.

(akkor) (a faragáshoz) *kemény köveket válogattam.*

Keményebb(köv)eket (válogattam), mint a(milyen kemény a) testem,

(azért) *hogy, ha vigasztal (engem ez a faragott isten),*

(akkor) (e faragott isten vigasztalását) *elhihessem.*

Ebben a reprezentációban a kurzívval szedett elemek a textuális vehikulum elemei, a normállal szedetttek az azokból levezetettek.

2.3.3. Verbális makrokompozícióegységek Nemes Nagy Ágnes Amikor című szövegében

Az organizációformák tárgyalásához először a verbális makrokompozícióegység fogalmát kell bevezetnünk, majd alkalmaznunk kell ezt a fogalmat a szövegben explicit módon jelölt verbális makrokompozícióegységekre.

Az egyszerűség kedvéért a szóban forgó fogalmat és alkalmazását itt együtt tárgyalom és az alkalmazás bemutatásához az *Amikor* című szöveg cím nélküli T_1Ve/Inf reprezentációját használom fel (lásd $T_1Ve/Inf \leftarrow K$, ahol K verbális makrokompozícióegységre utaló szimbólum).

$T_1Ve/Inf \leftarrow K$

[K1 ⁰]	<i>Amikor</i> [K1.1]	<i>én istent faragtam,</i>
	(akkor) [K1.2]	(a faragáshoz) <i>kemény köveket válogattam.</i>
[K2 ⁰⁰]	[K2.1]	<i>Keményebb(köv)eket (válogattam), mint a(milyen kemény) a testem,</i>
		(azért) <i>hogy</i>
[K2.2 ⁰]	<i>ha</i> [K2.2.1]	<i>vigasztal (engem ez a faragott isten)</i>
	(akkor) [K2.2.2]	(e faragott isten vigasztalását) <i>elhihessem.</i>

Ebben a reprezentációban a $[K]$ szimbólumok szintaktikai szerkezetüket tekintve egyszerű első fokú verbális makrokompozícióegységeket jelölnek, a $[K^0]$ szimbólumok szintaktikai szerkezetüket tekintve egyszeresen összetetteket, a $[K^{00}]$ szimbólumok szintaktikai szerkezetüket tekintve kétszeresen összetetteket.

Az itt értelmezett kompozícióegység terminusok verbális szövegek esetében az egyszerű mondat, illetőleg az egyszeresen és kétszeresen összetett mondat terminusok helyettesítői. Alkalmazásukat az teszi indokolttá, hogy mivel értelmezésük nincs verbális szövegekhez kötve, alkalmazhatók bármilyen médium kompozícióegységeire.

2.3.4. Nemes Nagy Ágnes Amikor című szövegének (kor)referenciális organizációja

A (kor)referenciális organizáció tárgyalásához először a *nominális* és a *predikatív* (kor)referenciaindexek listáját kell összeállítani (lásd **Indexlista**), az indexeket be kell il-

leszteni a $T_1Ve/Inf \leftarrow K$ reprezentációba (lásd $T_1Ve/Inf \leftarrow K \leftarrow$ indexek), majd létre kell hozni a szöveg indexhálóját (lásd **Indexháló**).

Indexlista

<i>Nominális (kor)referenciaindexek</i>		<i>Predikatív (funktör funkciójú) (kor)referenciaindexek</i>	
én (a beszélő)	[=o01]	farag	[=f01]
isten	[=o02]	faragtam	[=f01]∧[=o01]
faragás	[=o03⇐f01]	kemény	[=f02]
kövek	[=o04]	keményebb	[=f02']
test	[=o05]	válogat	[=f03]
testem	[=o05]∧[=o01]	válogattam	[=f03]∧[=o01]
vigasztalás	[=o06⇐f04]	vigasztal	[=f04]
kemény^kövek	[=f02']^ [=o04]	elhisz	[=f05]
keményebb^(köv)ek	[=f02']^ [=o04]	elhihessem	*[=f05]∧[=o01]
faragott^isten	[=f01]^ [=o02]		

Az indexekben található szimbólumok értelmezése:

- az indexekben az „o” betű a legáltalánosabb értelemben tárgyra (objektumra), az „f” betű ezzel szemben a legáltalánosabb értelemben funktorra utaló szimbólum;
- a „⇐” szimbólumot tartalmazó indexek 'igéből képzett főnév' szerkezetű nominális indexek;
- a „∧” szimbólumot tartalmazó indexek 'szótő + szuffixum' szerkezetűek;
- a konkatenáció jelét („^”) tartalmazóak szintagmaszerkezetűek.

$T_1Ve/Inf \leftarrow K \leftarrow$ indexek

[K1 ^o]	<i>Amikor</i>	[K1.1]	<i>én</i> [=o01] <i>isten</i> [=o02] <i>é</i> <i>farag</i> [=f01] <i>tam</i> [=o01],
	<i>(akkor)</i>	[K1.2]	<i>(a faragás</i> [=o03/f01] <i>)hoz</i> <i>kemény</i> [=f02]^
			<i>kövek</i> [=o04] <i>et válogat</i> [=f03] <i>tam</i> [=o01].
[K2 ^{oo}]		[K2.1]	<i>Keményebb</i> [=f02']^(köv)ek[=o04] <i>et</i>
			<i>(válogat</i> [=f03] <i>tam</i> [=o01]), <i>mint a</i> (milyen kemény[=f02]) <i>a</i>
			<i>test</i> [=o05] <i>em</i> [=o01],
(azért) <i>hog</i> y			
[K2.2 ^o]	<i>ha</i>	[K2.2.1]	<i>vigasztal</i> [=f04] (engem[=o01] ez a faragott[=f01]^
			<i>isten</i> [=o02])
	<i>(akkor)</i>	[K2.2.2]	<i>(e faragott</i> [=f01]^ <i>isten</i> [=o02] <i>vigasztalás</i> [=o06/f04] <i>át)</i>
			<i>elhihes</i> [=f05] <i>sem</i> [=o01].

Indexháló

	Indexháló	K1.1	K1.2	K2.1	K2.2.1	K2.2.2
én (a beszélő)	[=o01]	[+], /+/	/+/	/+/	[+]	/+/
isten	[=o02]	[+]			[+]	[+]
faragás	[=o03⇐f01]		[+]			

2. A szövegkompozíció elemzéséről

kövek	[=o04]	[+]		
test	[=o05]			
testem	[=o05]∩[=o01]		[+]	
vigasztalás	[=o06⇐f04]			[+]
kemény^kövek	[=f02]^ [=o04]	[+]		
keményebb^(köv)ek	[=f02']^ [=o04]		*[+]	.
faragott^isten	[=f01]^ [=o02]		[+]	[+]
farag	[=f01]	(/+)	(+)	
faragtam	[=f01]∩[=o01]	<u>/+/</u>		
kemény	[=f02]	/+/		
keményebb	[=f02']		/+/	
válogat	[=f03]	(/+)	(+)	
válogattam	[=f03]∩[=o01]	<u>/+/</u>	/+/	
vigasztal	[=f04]		<u>/+/</u>	
elhisz	[=f05]			(/+)
elhihessem	*[=f05]∩[=o01]			<u>/+/</u>

Jelmagyarázat:

- a szögletes zárójelben álló plusz jelek nominális elemeket, a ferde vonalak közé zártak verbálisakat jelölnek,
- az aláhúzottak a textuális az alá nem húzottak az inferenciális vehikulum elemeit jelölik,
- a kerek zárójelbe tett elemek szóalaktöveket jelölnek.

2.3.5. Nemes Nagy Ágnes Amikor című szövegének vertikális kompozíciós organizációja

A vertikális kompozíciós organizáció tárgyalásához először a tényállás és tényállás-konfiguráció fogalmát kell bevezetnünk, majd alkalmaznunk kell e fogalmakat a választott szövegre.

Az egyszerűség kedvéért a szóban forgó fogalmakat és alkalmazásukat itt is együtt tárgyalom, és az alkalmazások bemutatásához az *Amikor* című szöveg cím nélküli T_1Ve/Inf reprezentációját használom fel (lásd $T_1Ve/Inf \leftarrow \tau_i$)

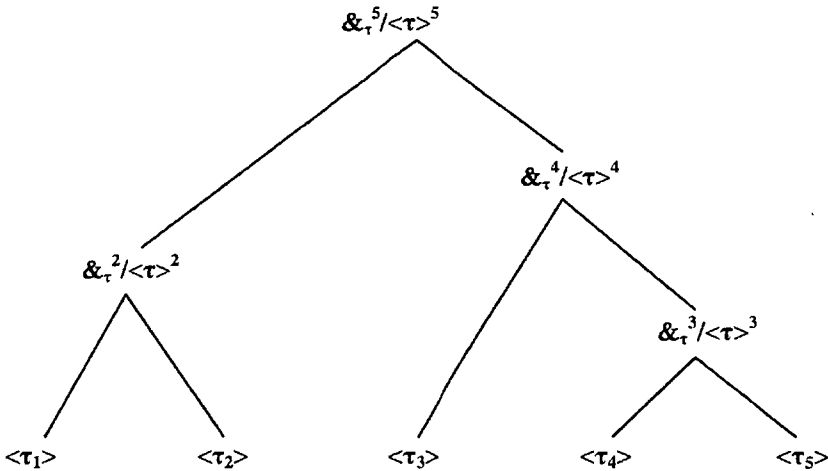
$$T_1Ve/Inf \leftarrow \tau_i$$

- amikor < τ_1 : én istent faragtam>,
(akkor) < τ_2 : (a faragáshoz) kemény köveket válogattam>.
 < τ_3 : keményebb(köv)eket (válogattam), mint (amilyen kemény a testem>,
 (azért) hogy,
ha < τ_4 : vigasztal (engem ez a faragott isten)>,
(akkor) < τ_5 : (e faragott isten vigasztalását) *elhihessem>.

- a dőlt betűkkel szedett lexikai elemek (elemrészek) az eredeti T_1Ve/Txt elemei (elemrészei), az *elhihessem* szó előtt álló csillag arra utal, hogy a tényállás-konfiguráció reprezentációjában helyette „hiszem” kell álljon;

- az alsó számindexszel ellátott τ szimbólumok a tényállások azonosítói;
- a zárójelbe tett, normál módon szedett lexikai elemek (elemrészek) az eredeti T_1Ve/Txt -be beillesztett olyan kiegészítő elemek, amelyek az eredetiből kikövetkeztethetők, s mint olyanok, a tényállásokra utaló szövegmondatokat önálló teljes szövegmondatokká teszik (lásd T_1Ve/Inf);
- az aláhúzott elemek nyelvi kapcsolóelemek.

Az *Amikor* című szöveghez rendelhető (egyik lehetséges) 'tényálláskonfiguráció-ágrajz'-ot a 2.3.5.a. diagram ábrázolja.

2.3.5.a diagram: Az *Amikor* című szöveg tényálláskonfiguráció-ágrajza

Az ágrajz olvasatához egyrészt lásd a $\&\tau$ szimbólumok értelmezését, másrészt a $\&\tau^5$ és $\&\tau^4$ szimbólumok értelmezésével kiegészített $T_1Ve/Inf \leftarrow \tau_i$ -t: $T_1Ve/Inf \leftarrow \tau_i \leftarrow (\&\tau^5 + \&\tau^4)$.

A számkitevővel ellátott $\&\tau$ szimbólumok a tényállások (tényállás-együttesek) közötti összefüggésekre utaló elem párok. A ritkítottan szedetteknek explicit nyelvi megfelelője nincs a T_1Ve/Txt -ben, a dőlt betűvel szedettek a T_1Ve/Txt -ben tényleges lexikai elemeként is előfordulók, a normál módon szedettek kiegészítők. A konfiguráció olvasatában az elem pár kötőjel előtt álló tagja a szóban forgó $\&\tau^n$ előtagú szimbólum által dominált ágrajz bal oldali, a kötőjel után álló tagja a jobb oldali ága elé helyezendő.

$\&\tau^5$: TÉNY – KIEGÉSZÍTŐ MAGYARÁZAT

$\&\tau^2$: *amikor* – akkor

$\&\tau^4$: azért, *hog*y

$\&\tau^3$: *ha* – akkor

$T_1Ve/Inf \leftarrow \tau_i \leftarrow (\&\tau^5 + \&\tau^4)$:

TÉNY

2. A szövegkompozíció elemzéséről

amikor < τ_1 : én istent faragtam>

(akkor) < τ_2 : (a faragáshoz) kemény köveket válogattam>

KIEGÉSZÍTŐ MAGYARÁZAT

< τ_3 : keményebb(köv)eket (válogattam), mint (amilyen kemény) a testem>

(azért) hogy,

ha < τ_4 : vigasztal (engem ez a faragott isten)>,

(akkor) < τ_5 : (e faragott isten vigasztalását) elhiszem>.

A tényállások és a szintaktikai szerkezetüket tekintve egyszerű első fokú verbális makrokompozícióegységek között egyértelmű referenciarelációk állnak fenn, aminek következtében az ezeket a kompozícióegységeket jelző szimbólumokat e tényállásokra utaló referenciaindexekként kezelhetjük (lásd a 2.3.4. alfejezet Indexlistájával analóg < τ_1 > – [K] listát).

< τ_1 > – [K] lista

< τ_1 : én istent faragtam>

[K1.1]

< τ_2 : (a faragáshoz) kemény köveket válogattam>

[K1.2]

< τ_3 : keményebb(köv)eket (válogattam), mint (amilyen kemény a testem)>

[K2.1]

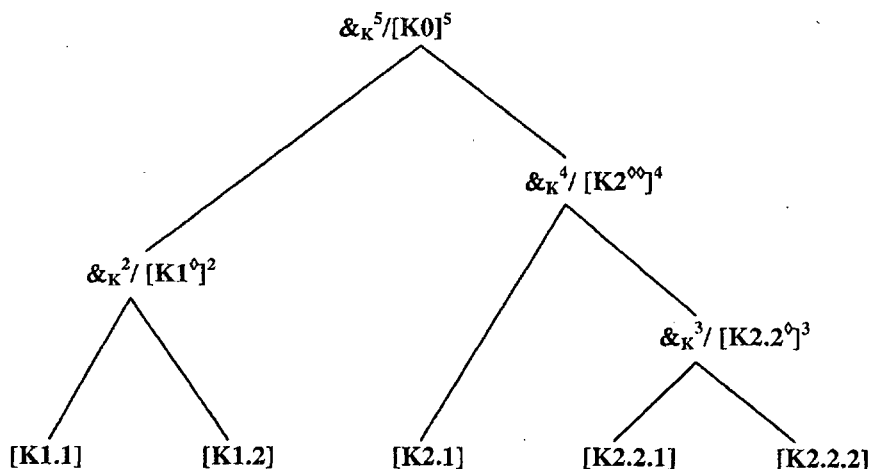
< τ_4 : vigasztal (engem ez a faragott isten)>

[K2.2.1]

< τ_5 : (e faragott isten vigasztalását) elhiszem>

[K2.2.2]

Ez a referenciareláció természetesen kiterjeszthető a tényállás-konfigurációk és az egyszeresen, valamint többszörösen összetett verbális makrokompozícióegységek, illetőleg ezek konfigurációinak kapcsolatára is (lásd a 2.3.5.b diagramot).

2.3.5.b diagram: Az Amikor című szöveg verbális makrokompozícióegység-konfiguráció ágrajza

A diagramban:

- a $[K0]^5$ szimbólum a szöveg címe megfelelőjeként értelmezhető;
- a számkitevővel ellátott $\&_K$ szimbólumok a különböző szintű verbális makrokompozícióegységek közötti összefüggésekre utaló elempárok, amelyek értelmezése a következő:

$\&_K^5$: TÉNY – KIEGÉSZÍTŐ MAGYARÁZAT

$\&_K^2$: *amikor* – akkor

$\&_K^4$: azért, *hog*y

$\&_K^3$: *ha* – akkor

ahol a $\&_K^5$ szimbólumnak csak a „pont” (mint írásjel) felel meg, verbális megfelelője nincs; az elempárok dőlt betűvel szedett összetevői a T_1Ve/Txt -ben tényleges lexikai elemekként is előfordulók, a normál módon szedettek kiegészítők;

- a konfiguráció olvasatában az elempár kötőjel előtt álló tagja a szóban forgó $\&_K^n$ előtagú szimbólum által dominált ágrajz bal oldali, a kötőjel után álló tagja a jobb oldali ága elé helyezendő.

2.3.6. Nemes Nagy Ágnes *Amikor* című szövegnek horizontális kompozíciós organizációja

A *vertikális kompozíciós organizáció és horizontális kompozíciós organizáció* szakkifejezések közül – ahogy láttuk – az első a vehikulum ’hierarchikus felépítésére’ utal. A második szakkifejezés, ezzel szemben egyrészt a vehikulumot alkotó elemek (szövegmondat-összetevők, illetőleg szövegmondatok) ’lineáris, szekvenciális egymáshoz kapcsoltágára’, másrészt a vertikális kompozíció különböző hierarchiaszintjein fellelhető ismétlődő formai és szemantikai konfigurációkra. Míg a *hierarchikus* felépítés értelmezésében a tényállások közötti tényleges vagy feltételezhető kapcsolat (a *konstringencia*) különféle megnyilvánulási formái játsszák az alapvető szerepet, a *szekvenciális* felépítés értelmezésében ezzel szemben a szövegmondatok között kimutatható formai kapcsolatok (a *konnexitás*), valamint a lexiko-szemantikaiak (a *kohézió*); a *szövegkohérenencia* feltétele a konstringens tényállás-együttes, aminek viszont nem feltétele sem a konnexitás, sem a kohézió.

Ami Nemes Nagy Ágnes szövegét illeti, világos, hogy abban egyrészt az egyes szövegmondatok összetevői, másrészt maguk a szövegmondatok az adott szekvenciális elrendezéstől különböző elrendezésben is állhatnak. Például:

- „amikor én faragtam istent”, „amikor istent én faragtam”, „istent amikor én faragtam” stb., illetőleg
- „kemény köveket válogattam” „amikor én istent faragtam”, vagy „kemény köveket válogattam” „amikor istent én faragtam” stb.

Az *Amikor* című szövegben a szövegmondatok adott szekvenciális elrendezése *konnex* (a konnexitás hordozói az ’első személyre’ utaló önálló elemek, illetőleg igei és fő-

2. A szövegkompozíció elemzéséről

névi toldalékok: én – faragtam – válogattam – testem – vigasztal (engem) – elhihessem), s ha a „kemény” – „keményebbeket” szópárt lexikai-szemantikai kapcsolat kifejezőjeként értelmezzük, akkor *kohezív* is.

2.3.7. Az első fokú értelmi, referenciális és kommunikatív jelentésről általában és Nemes Nagy Ágnes Amikor című szövegével kapcsolatban

A szöveg első fokú interpretáció alapján létrehozott jelentésével kapcsolatban célserű különbséget tennünk értelmi, referenciális és kommunikatív jelentés között.

Az *értelmi* (vagy más szakkifejezéssel élve 'verbalizált fogalmi') jelentést úgy kapjuk meg, hogy a vehikulum feltételezett szintaktikai formációját követve létrehozzuk a lexikai elemekhez rendelt nyelvi jelentések kombinációját, és az eredményt nyelvi-szemantikai szempontból értelmezzük. Ez a művelet megkívánhatja egyrészt azt, hogy a formáció létrehozásakor bizonyos szövegmondatokat azokban explicite jelen nem lévő, de a meglévőkből kikövetkeztethető elemekkel kiegészítsünk, másrészt pedig azt, hogy az értelmezés elvégzésekor, a „szótári jelentések”-et alapul vevő jelentések alkalmazásán kívül, világra vonatkozó konvencionális ismereteket ('tudáskereteket', 'forgatókönyveket'), illetőleg feltevéseket is alkalmazzunk. Az értelmi jelentés tehát a vehikulum textuális és inferenciális organizációjához kapcsolódik.

Mind a referenciális, mind a kommunikatív jelentés létrehozásának az értelmi jelentés képezi az alapját.

A *referenciális* jelentést a vehikulumhoz annak feltételezett (nominális és predikatív) referenciális, valamint vertikális és horizontális kompozíciós organizációja értelmezése alapján rendeljük. A *nominális* referenciális organizáció értelmezése – ahogy láttuk – egyrészt azoknak az entitásoknak (személyeknek, tárgyakkal, tényállásoknak) az azonosítását jelenti, amelyekre az értelmezendő vehikulumban feltételezetten utalás történik, másrészt e vehikulum azon lexikai elemei hálójának megalkotását, amelyeket korreferenciális ('együttutaló') elemeknek tartunk. A *predikatív* referenciális organizáció értelmezése pedig egyrészt azoknak az igei vagy más természetű predikátumoknak (pontosabban ezek funktoirainak) a meghatározását, amelyek alkalmazásával a vehikulum a tényleges vagy feltételezett világdarab tényleges vagy feltételezett tényállásait reprezentálja, másrészt az ezek között a predikátumok között feltételezett korreferenciális (együttutaló) relációkét.

A referenciális jelentés interpretatív megalkotásának azonban a referenciális organizáció értelmezése csupán egyik feltétele. Másik feltétele egy azokkal operáló elfogadható vertikális és horizontális kompozíciós organizáció létrehozhatósága. Míg az előző csak azonosítja a referált entitásokat, az utóbbi e referált entitások által létrehozott tényállások (tényállás-konfigurációk) között értelmez elvárásoknak megfelelő konstringenciarelációkat, illetve e relációkat kifejező természetes nyelvi kifejezések között lineárisan jól formált makroláncokat.

A vehikulumhoz első fokon rendelhető, minden feltételnek eleget tevő referenciális, valamint kompozíciós organizációk lehetővé teszik egy olyan referenciális jelentés értelmezhetőségét, amelynek alapján az ezekkel az organizációkkal rendelkező szöveget egy (nyelvileg jól formált módon kifejezésre juttatott) konstringens világdarab kifejezőjének tudjuk elfogadni. Ha egy szöveggel kapcsolatban ez a helyzet fennáll, a szöveget

koherensnek nevezzük.

A *kommunikatív* jelentés értelmezése 'természetes nyelv specifikus' komplex feladat. A kommunikatív jelentés ugyanis egyrészt az alapegységek (egyszerű szövegmondatok) összetevőinek adott belső elrendezésétől és prozódijától, másrészt az adott belső elrendezésű és prozódijú alapegységek (egyszerű szövegmondatok) lineáris sorrendjétől függ. E két elrendezéshez a különböző természetes nyelvek rendszere különböző lehetőségeket nyújt, illetve megkötéseket értelmez. Amely nyelvben egy alapegység összetevői (illetőleg az alapegységek maguk) szekvenciálisan különféle módokon rendezhetők el, és a különböző elrendezésekhez különféle prozódiai struktúrák rendelhetők, egy-egy adott vehikulumhelyen a megengedettek közül alkalmazásra kiválasztott elrendezés és prozódiai struktúra 'informatív'. Vagy azáltal, hogy az adott nyelv rendszere struktúráinak alkalmazását illetően jelöletlen, vagy azáltal, hogy a jelöletlentől való távolságának mértékében jelölt. Ezt az 'informativitást' nevezem a szóban forgó alapegység, illetőleg alapegységlánc kommunikatív jelentésének.

E három jelentésfajta adekvát tárgyalása megkívánja, hogy azokat mind az első fokú, mind a másodfokú interpretáció keretében értelmezzük. Ennek elméleti feltételeivel azonban itt nem kívánok foglalkozni.

Nemes Nagy Ágnes szövegéhez az első fokú interpretáció keretében nem tudunk *értelmi* jelentést rendelni, mert a lexikai elemeihez rendelhető nyelvi jelentések egymással konvencionálisan nem kapcsolhatók össze (a szavak betű szerinti értelmében istent nem lehet faragni). Ennek következtében nem tudunk *referenciális* sem. Mindezek eredményeként az első fokú interpretáció keretében nincs értelme *kommunikatív* jelentésről sem beszélni.

Egy lehetséges másodfokú interpretáció azonban lehetővé teheti mindhárom jelentésfajta értelmezését, amiről annak explicit tárgyalása nélkül is könnyen meggyőződhetünk, minthogy ilyen interpretáció létrehozása nem okoz nehézséget.

2.4.

Összefoglaló megjegyzések

Az ebbe a fejezetbe felvett három írás a szövegkompozíció szemiotikai megközelítéséről ad vázlatos képet, a harmadik a komplex szemiotikai textológiáiról.

Mínthogy a szemiotikai textológia elméleti keretének kidolgozása még nem tekinthető befejezettnek, ez a harmadik írás, bár elsődlegesen az elméleti keret kompozíció-elemzéssel foglalkozó összetevőit is tárgyaló két legutóbbi publikációra támaszkodik (*A szöveg mint komplex jel* címmel az Akadémiai Kiadónál 2004-ben megjelent könyvem 3. fejezetére, valamint a 2006-ban Egerben megrendezett szemiotikai konferencián „Tipológiai ismeretek és alkalmazásuk komplex jelek létrehozásában és befogadásában” címmel megtartott előadásom szövegére), mindkettőhöz képest tartalmaz újabb elemeket. Az egyik új elem a korreferenciaindexek konstruálásának az eddigiekhez képest részben megváltoztatott módja, valamint a nominális és a verbális indexek együtt szerepeltetése egy Indexhálóban. A másik új elem, a tényállások konfigurációjának és a verbális makrokompozícióegységek konfigurációjának egymással összehangolt ágrajzok formájában való reprezentálása.

2. A szövegkompozíció elemzéséről

Úgy gondolom, hogy nemcsak hasznos, hanem szükséges is lenne a szövegkompozíció organizációformáinak elemzésével foglalkozó, mind tetszőleges szövegtani, mind szemiotiai textológiai indíttatású szakirodalmának újbóli, kritikai áttekintése, egy újabb (revideált) integratív elméleti keret körvonalazása érdekében.

Zárszó

A jelen kötet monografikus része két téma köré csoportosított három-három írást tartalmaz. Az első három írás a nyelvészeti és szemiotikai textológiai kutatással foglalkozik általában, a második három írás a szövegkompozíció elemzésével. Egyik téma kutatása sem tekinthető lezártnak, e kötet monografikus része összeállításának célja, hogy a kutatás folytatásához mind visszatekintő, mind előretekintő módon hozzájáruljon.

Ebben a zárszóban a kutatás folytatásához kívánok néhány megjegyzéssel és szakirodalmi utalással hozzájárulni.

1. A szövegtani és a nyelvészeti kutatás kapcsolatában meggyőződésünk szerint a szövegtani kutatás szerepe az elsődleges. Nem vitatva el az autonóm (azaz külső tényezőnek alá nem rendelt) nyelvészeti kutatás bármely irányzatának létjogosultságát, a szóban forgó kapcsolatban olyan nyelvészeti elméleti keret(ek) kidolgozása szükséges, amely(ek) eleget tud(nak) tenni azon szövegtan(ok) követelményeinek, amely(ek) természetesen nyelvészeti elméleti keret is fel kíván(nak) venni a szövegtani eszköztárba. Ezzel a megfogalmazással azt szeretném érzékeltetni, hogy jóllehet a mi célunk egy szemiotikai-textológiai szövegtani elméleti keret kidolgozása, és annak szempontjából támasztunk követelményeket az integrálandó nyelvészeti elméleti kerettel szemben is, nem tartjuk a szemiotikai textológiát az egyetlen elfogadható elméleti keretnek. Ezzel egyidejűleg meg vagyunk azonban arról győződve, hogy bármely szövegtannak, amelyik nem akar lemondani a szövegek valamennyi – mind elméleti, mind gyakorlati szempontból – releváns aspektusának tárgyalásáról, figyelembe kell vennie mindazokat a szempontokat, amelyek a szemiotikai textológiában irányadóak.

Ennek a tematikának a kutatásához egyrészt a *Szemiotikai szövegtan* eddigi köteteinek tanulmányai, bibliográfiái és repertóriumai szolgálnak hasznos információkat, másrészt a Debreceni Kossuth Egyetemi Kiadó gondozásában megjelenő *Officina Textologica* című periodika 2005-ben publikált 11. kötete (PETŐFI S. JÁNOS: *Adalékok a magyar szövegnyelvészet szövegtani diszkursusához. Három közelítés.*)

2. A szövegkompozíció elemzésével kapcsolatban a következő témák a központiak: organizációformák, referencialitás és korreferencialitás, tényállás-konfigurációk, vertikális és lineáris elrendezés, téma – réma (téma – propozíció) szerkezet, tematikus progresszió, fogalmi sémák és forgatókönyvek, verbális és nem verbális kötőelemek stb.

Ennek a tematikának a kutatásához bőséges irodalom található a voltaképpen elsődlegesen erre a célra létrehozott *Officina Textologica* című periodika köteteiben:

PETŐFI S. JÁNOS:

1997. *Egy poliglott szövegnyelvészeti-szövegtani kutatóprogram.* [= *Officina Textologica* 1]

PETŐFI S. JÁNOS (szerk.):

1998. *Korreferáló elemek – koreferenciarelációk. (Magyar nyelvű szövegek elemzése).* [= *Officina Textologica* 2]

SZIKSZAINÉ NAGY IRMA (szerk.):

1999. *Szövegmondat-összetevők lehetséges lineáris elrendezéseinek elemzéséhez. (Magyar nyelvű szövegek elemzése).* [= *Officina Textologica* 3]

DOBI EDIT – PETŐFI S. JÁNOS (szerk.):

2000. *Koreferáló elemek – koreferenciarelációk. (Magyar nyelvű szövegek elemzése 2: Diskusszió).* [= *Officina Textologica* 4]

PETŐFI S. JÁNOS – SZIKSZAINÉ NAGY IRMA (szerk.):

2001. *Grammatika – szövegnyelvészet – szövegtan.* [= *Officina Textologica* 5]

SZIKSZAINÉ NAGY IRMA (szerk.):

2002. *Szövegmondat-összetevők lehetséges lineáris elrendezéseinek elemzéséhez. (Magyar nyelvű szövegek elemzése 2. Diskusszió)* [= *Officina Textologica* 6]

PETŐFI S. JÁNOS – SZIKSZAINÉ NAGY IRMA (szerk.):

2002. *A kontrasztív szövegnyelvészet aspektusai (Linearizáció: téma-réma szerkezet).* [= *Officina Textologica* 7]

DOBI EDIT:

2002. *Kétlépcsős szövegmondar-reprezentáció szemiotikai textológiai keretben* [= *Officina Textologica* 8]

PETŐFI S. JÁNOS – SZIKSZAINÉ NAGY IRMA (szerk.):

2003. *A kontrasztív szövegnyelvészet aspektusai (Linearizáció: tematikus progresszió).* [= *Officina Textologica* 9]

PETŐFI S. JÁNOS – SZIKSZAINÉ NAGY IRMA (szerk.):

2004. *A szövegorganizáció elemzésének aspektusai (Fogalmi sémák)* [= *Officina Textologica* 10]

PETŐFI S. JÁNOS:

2005. *Adalékok a magyar szövegnyelvészet szövegtani diszkurzusához Három közelítés.* [= *Officina Textologica* 11]

PETŐFI S. JÁNOS – SZIKSZAINÉ NAGY IRMA (szerk.):

2005. *A korreferencialitás poliglott megközelítése.* [= *Officina Textologica* 12]

CSÚRY ISTVÁN:

2005. *Kis könyv a konnektorokról.* [= *Officina Textologica* 13]

Ezeknek a köteteknek a tartalomjegyzékét a *Szemiotikai szövegtan* rendszeresen ismerteti a Repertórium részben (lásd a jelen kötet Repertóriumát is.)

Függelék

1.

A szemiotikai-textológiai kutatással foglalkozó magyar nyelvű publikációk válogatott bibliográfiája

1.1. Egyedül írott könyveim

1990. *Szöveg, szövegtan, műelemzés (Textológiai tanulmányok)*, szerk.: E. Benkes Zsuzsa. Budapest, Országos Pedagógiai Intézet.
- 1991.H/E *A humán kommunikáció szemiotikai elmélete felé (Szövegnyelvészet – Szemiotikai textológia) / Towards a Semiotic Theory of the Human Communication (Text Linguistics – Semiotic Textology)*. <Kétnyelvű kiadás>. Szeged, Gold Press.
1994. *A jelentés értelmezéséről és vizsgálatáról. A mondatszemiotikától a szövegszemiotikáig (Tanulmányok)*. Párizs – Bécs – Budapest, Magyar Műhely.
- 1996a. *Az explicitég biztosításának feltételei és lehetőségei természetes nyelvi szövegek interpretációjában. A szemiotikai-textológiai értelmező interpretáció néhány aspektusa*. Budapest, A MTA Nyelvtudományi Intézete.
- 1996b. *Multimédia. Több mediális összetevővel rendelkező irodalmi szövegek elemzése*. (Szerk. Benkes Zsuzsa.) Budapest, OKSzi.
1997. *Egy poliglott szövegnyelvészeti-szövegtani kutatóprogram*. [= Officina textologica, 1.] Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.
2004. *A szöveg mint komplex jel. Bevezetés a szemiotikai-textológiai szövegszemléletbe*. Budapest. Akadémiai Kiadó.

1.2. Másokkal együtt írott könyveim

BENKES Zsuzsa – NAGY L. János – PETŐFI S. János:

1996. *Szövegtani kaleidoszkóp 1. Antológia*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.

BENKES Zsuzsa – PETŐFI S. János:

1993. *A vers és próza kreatív-produktív megközelítéséhez. Alapfeladat-típusok.* Budapest, Országos Köznevelési Szolgálat Iroda.
1996. *Szövegtani kaleidoszkóp 2. Bevezetés a szövegformáltság elemzésébe.* Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
1998. *Multimédia. Több mediális összetevővel rendelkező irodalmi szövegek elemzése II.* (Szerk. Petőfi S. János, a tanulmányokat írták Benkes Zsuzsa és Petőfi S. János.) Budapest, Országos Köznevelési Szolgálat Iroda.
2006. *A vízjel nem tűnik el olyan könnyen. Versek megközelítése kreatív gyakorlatokkal.* Budapest, Tinta Könyvkiadó.

PETŐFI S. János – BÁCSI János – BÉKÉSI Imre – BENKES Zsuzsa – VASS László:

1994. *Szövegtan és prózaelemzés. A rövidpróza kreatív-produktív megközelítéséhez.* Budapest, Trezor Kiadó.

PETŐFI S. János – BÁCSI János – BENKES Zsuzsa – VASS László:

1993. *Szövegtan és verselemzés.* Budapest, Pedagógus Szakmai Megújítása Projekt Programiroda.

PETŐFI S. János – BENKES Zsuzsa:

1992. *Elkallódni megkerülni. Versek kreatív megközelítése szövegtani keretben.* Veszprém, Országos Továbbképző, Taneszközfejlesztő és Értékesítő Vállalat.
1998. *A szöveg megközelítései. Kérdések – válaszok. Bevezetés a szemiotikai szövegtanba.* Budapest, Iskolakultúra.
2002. *A multimediális szövegek megközelítései. Kérdések – válaszok. Bevezetés a statikus 'verbális elem + kép / diagram/...' -típusú komplex jelek szemiotikai szövegtanába.* Budapest, Iskolakultúra.

1.3. Alkalmoszerű visszatekintéseim

1990. Az irodalmi művek elemzésétől a multimediális kommunikáció szemiotikai elmélete felé. 25 év textológiai kutatás: visszatekintés, kitekintés. In: *Szemiotikai szövegtan I. A szövegtani kutatás néhány alapkérdése (= Acta Acad. Paed. Szegediensis, Ser. Ling.-Litt.-Aest.)*, szerk. Petőfi S. János és Békési Imre. Szeged, 127-133.
- 1991a. Szövegnyelvészetről és textológiáról egyes szám első személyben. In: *A nyelvészetről egyes szám első személyben*, szerk. Sz. Bakró-Nagy Marianne és Kontra Miklós. Budapest, A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, 213-223.

4. Függelék

- 1991b. A nyelvi műalkotások strukturális nyelvi elemzésétől a multimediális kommunikáció szemiotikai elmélete felé. 1961 – 1990: Visszatekintés. In: *A humán kommunikáció szemiotikai elmélete felé (Szövegnyelvészet – Szemiotikai textológia) / Towards a Semiotic Theory of the Human Communication (Text Linguistics – Semiotic Textology)*. <Kétnyelvű kiadás>. Szeged, Gold Press; a szerző magánkiadása, 71-74. [A bibliográfiai utalások tételei a könyv Bibliográfia részében (189-210) találhatóak.]
- 1993a. A szemiotikai szövegtan mint határtudomány (Szövegtani kutatás magyar nyelvi és szociokulturális háttérrel), in: *Régi és új peregrináció. Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon* [= A III. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson – Szegeden, 1991. augusztus 12-16. – elhangzott előadások], szerk. Békési Imre, Jankovics József, Kósa László és Nyerges Judit. Budapest – Szeged, Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság – Scriptum Kft., 1203-1218.

1.4. Annotált bibliográfia jellegű visszatekintés-sorozat

1991.u1 Utam a szemiotikai szövegtanhoz:

1. 1961 – 1966. A matematikai-nyelvészeti orientáció időszaka. In: *Könyv Papp Ferencnek*, szerk. Hunyadi László et alii. Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem, 385-392.

1993.u2 Utam a szemiotikai szövegtanhoz:

2. 1967 – 1969. A nyelvi műalkotások egy nyelvészeti megalapozottságú strukturális interpretációelméletének körvonalazása felé. In: *Szemiotikai szövegtan 6. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (II)*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. Szeged, JGyTF Kiadó, 205-218.

1995.u3 Utam a szemiotikai szövegtanhoz:

3. 1970 – 1971. Egy nyelvészeti megalapozású kotextuális szövegelmélet koncepciójának felvázolása. In: *Szemiotikai szövegtan 8. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (III)*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. Szeged, JGyTF Kiadó, 237-248.

1996.u4 Utam a szemiotikai szövegtanhoz:

4. 1972 – 1973. A kotextuális szövegelmélet tulajdonságai vizsgálatának időszaka (I.) In: *Szemiotikai szövegtan 9. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (I.)*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. Szeged, JGyTF Kiadó, 265-272.

1997.u5 Utam a szemiotikai szövegtanhoz:

5. 1974 – 1975. A kotextuális szövegelmélet tulajdonságai vizsgálatának időszaka (II.) In: *Szemiotikai szövegtan 10. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (II.)*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. Szeged, JGyTF Kiadó, 211-219.

1998.u6 Utam a szemiotikai szövegtanhoz:

6. 1976 – 1977. Egy szövegelmélet komponensét képező lexikon felépítése elemzésének időszaka. In: *Szemiotikai szövegtan 11. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (III.)*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. Szeged, JGyTF Kiadó, 273-283.

1999.u7 Utam a szemiotikai szövegtanhoz:

7. 1978 – 1979. Egy integratív formális szövegelmélet körvonalazásának időszaka (I). In: *Szemiotikai szövegtan 12. A szemiotikai szövegtani kutatás (inter)diszciplináris környezete*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. Szeged, JGyTF Kiadó, 339-349.

2000.u8 Utam a szemiotikai szövegtanhoz:

8. 1980 – 1981. Egy integratív formális szövegelmélet körvonalazásának időszaka (II). In: *Szemiotikai szövegtan 13.0. A szövegtani kutatás általános kérdései, 13.1. Szaknyelvi szövegek, 13.2. Tankönyvi szövegek*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. Szeged, JGyTF Kiadó, 147-156.

2001.u9 Utam a szemiotikai szövegtanhoz:

9. 1982 – 1983. Egy integratív szövegelmélet szemantikai aspektusai elemzésének időszaka (I). In: *Szemiotikai szövegtan 14.0. A szövegtani kutatás általános kérdései, 14.1. Kép és szöveg, 14.2. Kommunikáció a médiában*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. Szeged, JGyTF Kiadó, 159-167.

2002.u10 Utam a szemiotikai szövegtanhoz:

10. 1984 – 1985. Egy integratív szövegelmélet szemantikai aspektusai elemzésének időszaka (II). In: *Szemiotikai szövegtan 15.0. A szövegtani kutatás általános kérdései, 15.1. Kép és szöveg, 15.2. Szöveg és fordítás*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. Szeged, JGyTF Kiadó, 235-241.

4. Függelék

2003.u11 Utam a szemiotikai szövegtanhoz:

11. 1986 – 1987: Egy integratív szövegelmélet szemantikai aspektusai elemzésének időszaka (III). In: *Szemiotikai szövegtan 16.0. A szövegtani kutatás általános kérdései, 16.1. Szöveg és zene 16.2. Mediális transzpozíciók*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. Szeged, JGyTF Kiadó, 145-151.

1994.u12-13

Utam a szemiotikai szövegtanhoz:

12. 1988 – 1989. A multimediális irányultság kezdeti időszaka.
13. 1990 – 1991. A szemiotikai textológia koncepciójának végleges kialakítása felé.
In: *Szemiotikai szövegtan 7. A multimediális kommunikátumok szemiotikai textológiai megközelítéséhez*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. JGyTF Kiadó, 157-174.

1.5. Magyar nyelven velem folytatott diszkussziók

BÉKÉSI Imre – CSÚRI Károly – NAGY L. János – PETŐFI S. János:

1990. Diszkusszió: Szövegtan, interpretáció, interdiszciplinaritás. In: *Szemiotikai Szövegtan 1. A szövegtani kutatás néhány alapkérdése (Acta Acad. Paed. Szeged, Ser. Ling.-Litt.-Aest.)*, szerk.: Petőfi S. János, Békési Imre, Szeged, 57-83.

PETŐFI S. János:

1993. Megjegyzések a szemiotikai szövegtan általam kidolgozott koncepciójához. In: *Régi és új peregrináció. Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon* [= A III. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson – Szegeden, 1991. augusztus 12-16. – elhangzott előadások], szerk. Békési Imre, Jankovics József, Kósa László és Nyerges Judit. Budapest – Szeged, Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság – Scriptum Kft., 1406-1408.

DISZKUSSIÓ: A szövegtani kutatás néhány aktuális kérdése

1995. 2. A szemiotikai textológia felépítésének és alkalmazásának néhány aspektusa. [Bencze Lóránt, Berszán István, Bókay Antal, Máté Jakab, Palotásné Nagy Éva, Raisz Rózsa, Szabó Zoltán és Wacha Imre kérdéseire válaszolnak Benkes Zsuzsa és Petőfi S. János, Petőfi S. János, valamint Petőfi S. János és Vass László.] In: *Szemiotikai szövegtan 8. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (III.)*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. Szeged, JGyTF Kiadó, 1995. 189-236.

1.6. Magyar nyelven velem folytatott interjúk

DANYI Magdolna:

1984. Nyelvészet, szöveg, interpretációelmélet. Interjú Petőfi S. Jánossal. *Híd* (Novi Sad), január, 62-90.

E. BENKES Zsuzsa – HORVÁTH Tamás:

1990. Beszélgetés Petőfi S. Jánossal. In: Petőfi S. János: *Szöveg, szövegtan, műelemzés (Textológiai tanulmányok)*, szerk. Benkes Zsuzsa, Budapest, Országos Pedagógiai Intézet, 200-214.

(oláh):

1993. Vendégünk volt Petőfi Sándor János – Miskolci a világjáró professzor. *Déli Hírlap*, 1993. április 7.

TAKÁCS Viktor:

1993. Szövegtan a nyelvészet határain túl. Amikor a színház is szöveg. *Délvilág*, 1993. július 22.

TAVASZI Hajnal:

1994. Petőfi S. János, Jelentést rendelni a szöveghez. Beszélgetés a szövegtan professzorával. *Korunk*, harmadik évfolyam V/1. január, 21-24.

TAKÁCS Éva:

1995. Az idegen nyelvű környezetben jobban megismertem saját nyelvemet, kultúrámat. Beszélgetés Petőfi Sándor János professzorral. *Hargita Népe*, 1995. július 19.

RIGÓ Béla:

1995. Nem sajnálja a keresztnévét. Visszajár a tanárképzőbe Petőfi tanár úr. *Magyarország*, 1995. július 20.

DANISS Győző:

2001. Keresni kell a valóságdarabot! Petőfi S. János a gondolatok és a szövegek kapcsolatáról. *Népszabadság*, 2001. október 4. 16.

ANDOR József:

2002. A szövegtan diszciplináris alapkérdéseiről és a szemiotikai textológia státusáról: elektronikus beszélgetés Petőfi S. Jánossal. In: Andor József – Benkes Zsuzsa – Bókay Antal (szerk.): *Szöveg az egész világ. Petőfi S. János 70. születésnapjára*. Budapest, Tinta Könyvkiadó, 567-597.

BALÁZS Géza:

2002. Beszélgetés Petőfi S. Jánossal. Elhangzott 2002. június 21-én a Petőfi Rádióban.

4. Függelék

1.7. Velem foglalkozó magyar nyelvű újságcikkek

VITÉZ Ferenc:

1999. A maximális szabadság visz előbbre minket. Petőfi Sándor János a nyelvtudomány révén képviseli a magyar kultúrát Európában, *Napló*, 1999. január 27.

MURVAI Olga:

2001. Köszöntő. *A Hét*, 2001. május 10.

ÁLTALÁNOS INFORMÁCIÓK

Általános információk

Szerkeszti

VASS LÁSZLÓ

Előszó

Miként az eddig kötetekben, ebben a kötetben is közlünk a nyelvészeti és szövegteni kutatásra vonatkozó információkat bibliográfiák és repertóriumok formájában, ha a korábbiaknál redukáltabb formában is.

A Bibliográfiák sektora

az 1.1. részben folytatja a *Bibliographie Linguistique de L'Année* újabb köteteiben a „Text linguistics, discourse grammar – Linguistique de texte, grammaire de discours Texte” tematikus egységben található bibliográfiai adatok közlését,

az 1.2. rész ezzel szemben Petőfi S. Jánosnak a szemiotikai szövegtanhoz vezető útját dokumentáló, 1992 és 2005 között megjelent művei bibliográfiáját tartalmazza.

A Repertóriumok sektora

az 1.1. részben folytatja a *Discourse Processes*, a *Text* és a *Jel – Kép* című folyóirat újabb évfolyamai repertóriumainak közlését,

az 1.2. rész pedig az *Officina Textologica* című periodika újabb kötetének, Andor József – Benkes Zsuzsa – Bókay Antal (szerk.): *Szöveg az egész világ. Petőfi S. János 70. születésnapjára* című kiadványnak, Kárpáti Eszter: *A szöveg fogalma* című munkájának, Balázs Géza: *Szövegantropológia. Szövegek többirányú megközelítése* című könyvének, Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Szöveg és típus. Szövegtypológiai tanulmányok* című tanulmánygyűjteményének repertóriumát, továbbá a szemiotikai textológia elméleti keretével és alkalmazásával foglalkozó fontosabb magyar nyelvű monográfiák repertóriumainak adatait, valamint Benkes Zsuzsa – Petőfi S. János: *A vízjel nem tűnik el olyan könnyen. Versek megközelítése kreatív gyakorlatokkal* című könyvének, Balázs Géza és Benkes Zsuzsa tankönyvsorozatának, végül Vass László: *Színek és képek. A több mediális összetevőből felépí-*

tett kommunikátumok megközelítéséhez című monográfiájának repertóriumát tartalmazza.

Ahol olyan információk közléséről van szó, amelyek korábbi közlések folytatásai, ahogy eddig is tettük, felsoroljuk a korábbi közlések lelőhelyeit.

1. BIBLIOGRÁFIÁK

1.1. BIBLIOGRAPHIE LINGUISTIQUE DE L' ANNÉE (= BL) 2001

A korábbi kötetek szövegkutatással kapcsolatos adataihoz lásd: *Szemiotikai szövegtan 2. A magyar szövegtani kutatás irodalmából (Első rész)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1991. 199-104 – itt található a BL olvasásának céljára szolgáló útmutató is; *Szemiotikai szövegtan 3. A magyar szövegtani kutatás irodalmából (Második rész)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1991. 215-221; *Szemiotikai szövegtan 4. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (I)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1992. 177-183; *Szemiotikai szövegtan 6. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (II)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1993. 297-304; *Szemiotikai szövegtan 8. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (III)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1995. 331-352; *Szemiotikai szövegtan 9. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (I)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1996. 311-322; *Szemiotikai szövegtan 10. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (II)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1997. 235-249; *Szemiotikai szövegtan 11. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (III)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1998. 323-334; *Szemiotikai szövegtan 12. Szövegtani kutatás: témák, eredmények, feladatok (II)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1999. 387-396; *Szemiotikai szövegtan 14. 0. A szövegtani kutatás általános kérdései. 14.1. Kép és szöveg. 14.2. Kommunikáció a médiában*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 2001. 229-241; *Szemiotikai szövegtan 15. 0. A szövegtani kutatás általános kérdései. 15.1. Kép és szöveg (2). 15.2. Szöveg és fordítás*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 2003. 277-287; *Szemiotikai szövegtan 16. 0. A szövegtani kutatás általános kérdései. 16.1. Szöveg és zene. 16.2. Mediális transzpozíciók*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 2004. 193-203 és *Szemiotikai szövegtan 17.a Vass László: Poézis és piktúra. Tanulmányok. 17.b. Általános információk*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 2005. 229-248.

**2.3. Text linguistics, discourse grammar —
Linguistique de texte, grammaire de discours
2001**

- Lenk, Uta; Gietl, Sarah; Bublitz, Wolfram: A bibliography of coherence and cohesion. – 3519.
- 2947 *Academic writing ...* / Ed. by Eija Ventola; Anna Mauranen. – Amsterdam, 1996 | BL 1996, 3432 | *SuGL* 5, 1997, 89-94 Gunther Dietz.
- 2948 Asher, Nicholas; Hardt, Daniel; Busquets, Joan: Discourse parallelism, ellipsis, and ambiguity. – *JSem* 18/1, 2001, 1-25.
- 2949 Bacevyč, Florij S.: Tekst, diskurs, rečevoj žanr: sootnošenje ponjatij. – *VisChU* 520, *Filolohični aspekty doslidžennja dyskursu* 2001, 3-6 | Correlation between the concepts of text, discourse and speech genre.
- 2950 Barker, Chris: Definite possessives and discourse novelty. – *TL* 26/3, 2000, 211-227.
 - Bechta, I. A.: Konceptosfera u dinamici ... – 3186.
- 2951 Beun, Robbert-Jan: On the generation of coherent dialogue: a computational approach. – *P&C* 9/1, 2001, 37-68.
 - Bowcher, Wendy L.: Investigating institutionalization in context. – 5293.
- 2952 Carstens, Wannie A. M.: *Afrikaanse tekslinguistiek ...* – Pretoria, 1997 | BL 1997, 3689 | *SATT* 16/1, 1998, 34-35 Wilhelm du Plessis.
- 2953 Chachibaia, Nelly G.; Colenso, Michael R.: Interpreting of discussion as coherent text. – *Perspectives* 9/1, 2001, 9-14.
 - Cloran, Carmel: Context, material situation and text. – 5302.
 - *Coherence in spoken and written discourse ...* – 105.
 - Cook, John G.: The structure and persuasive power of Mark ... – 3554.
- 2954 Coupland, Nikolas; Jaworski, Adam: Discourse. – [911], 134-148.
- 2955 Csűry, István: Hogyan osztályozzuk a szöveggrammatika kötőelemeit?: a konnektorok mibenlétéről és hovatarozásáról. – [2961], 27-34 | How should we classify the connecting elements of text grammar?
- 2956 Czajkowski, Bronisław: Status metodologiczny „tekstu” w lingwistyce i innych naukach humanistycznych. – *SeminNWTN* 3 (54), 2000 (2001), 53-61 | On the methodological status of the text in linguistics and in other humanistic sciences.
 - *Discourse markers ...* – 143.
 - Dobrzyńska, Teresa: Rola i zasięg relacji intertekstualnych jako czynnika organizującego tekst literacki ... – 3742.
 - Edmondson, Willis J.: If coherence is achieved, then where doth meaning lie? – 3573.
- 2957 Fehér, Erzsébet: Szöveg és nyilatkozat. – [741], 285-299 | Text and utterance.
- 2958 Fehér, Erzsébet: A szövegtudomány megalapozása a magyar nyelvészetben ... Budapest, 2000 | BL 2000, 2986 | *Nyr* 125/2, 2001, 257-261 Irma Nagy, Szikszainé.
- 2959 Findra, Ján: Konštitutívne determinanty textu. – [229], 9-16 | E. & Slov. ab.: The constitutive determinants of the text.

- 2960 Fritz, Gerd: Coherence in hypertext. – [105], 221-232.
 – Ghadessy, Mohsen: Textual features and contextual factors for register identification. – 5321.
- 2961 *Grammatika – szövegyelvészet – szövegtan* / Szerkesztő Petőfi S. János; Szikszainé Nagy Irma. – Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 2001. – 147 p. – (Officina textologica; 5) | E. ab.: Grammar – text linguistics – textology.
 – Groenendijk, Jeroen A. G.; Stokhof, Martin J. B.; Veltman, Frank: Coreference and modality. – 3457.
- 2962 Halmari, Helena; Östman, Jan-Ola: The soft-spoken, angelic pickax killer: the notion of *discourse pattern* in controversial news reporting. – *JoP* 33/6, 2001, 805-823.
 – Hasan, Ruqaiya: Speaking with reference to context. – 5325.
 – Hetland, Jorunn; Molnár, Valéria: Informationsstruktur und Reliefgebung. – 3598.
- 2963 Heusinger, Klaus von: Anaphora, antecedents, and accessibility. – *TL* 26/1-2, 2000, 75-93.
 – *Historical dialogue analysis*. – 194.
- 2964 Hölker, Klaus: Per ricostruire un contesto: gli inizi della *Textlinguistik*. – [682], 63-79 | Reconstructing context: the beginnings of *Textlinguistik*.
- 2965 Hruško, Natalija: Tekstovi katehoriji jak faktor tekstovoji systemnosti. – [16576], 8, 192-196 | Textual categories as a factor of the textual system | E. ab.
- 2966 Ilari, Rodolfo: Anáfora e correferência: por que as duas noções não se identificam? – *CEL* 41, 2001, 91-109 | Anaphora and coreference: why are they not the same? | Fr. ab.
 – *Im Blickpunkt: Textlinguistik und Pragmatik ...* – 206.
 – Ivanova, E. A.: Kommunikativnyj status teksta v diskurse ... – 3161.
- 2967 Jäger, Gerhard: Topic-comment structure and the contrast between stage level and individual level predicates. – *JSem* 18/2, 2001, 83-126.
 – Jaszczolt, Katarzyna M.: Discourse about beliefs. – 3261.
- 2968 Károly, Krisztina: Recent advances in the study of lexical cohesion and repetition. – *SuGL* 9/2, 1999, 239-262.
 – Kibrik, Andrej A.: Reference maintenance in discourse. – 5858.
 – Kiss, Katalin, É.: Discourse configurationality. – 5859.
- 2969 Kleiber, Georges: *L'anaphore associative*. – Paris: Presses Univ. de France, 2001. – 385 p. – (Linguistique nouvelle).
- 2970 Kleiber, Georges: Anaphore associative et lexique. – [682], 27-48.
- 2971 Klein, Wolfgang: Deiktische Orientierung. – [5875], 575-589 | Deictic orientation.
- 2972 Kocourek, Rostislav: Texte et discours. – [811], 389-396.
- 2973 Korol'ova, A. V.: Pryncypy vydilennja intymizovanyh tekstiv ta formuvannja v nych kompleksu informaciji. – [3319], 7, 131-135 | Principles of accentuation of intimate texts and of the formation of the information complex in them | Ukr. and E. ab.
 – Korzen, Iørn: Pluskvamperfektum ... – 3466.

- 2974 Kubišová, Hedviga: Pohl'ad na problematiku textu v súčasnej lingvistike. – *FilR* 3/4, 2000, 41-44 | The question of text in contemporary linguistics | G. ab.
- 2975 Kuraš, Sergej B.: Chudožestvennyj diskurs – intertekst – naučnyj diskurs: ob''ekty i sub''ekty sopostavlenija. – [3320], 303-305 | Literary discourse – intertext – scientific discourse: objects and subjects of comparison.
- 2976 Kurzon, Dennis: The case of a broken cohesive chain II. – *JoP* 33/7, 2001, 1173-1176 | Cf. BL 1995.
- 2977 Kus'ko, K. Ja.: Problemy dyskursnoji linhvistyky. – *InFil* 112, 2001, 158-165 | Issues of discourse linguistics | E. ab.
- 2978 Lima, Maria Luiza Cunha: Construção da referência e representação lexical: por um tratameto dinâmico da semântica lexical. – *CEL* 41, 2001, 149-164 | Reference construction and lexical representation: towards a dynamic treatment of lexical semantics | E. ab.
- Lo Cascio, Vincenzo: Linearity and null categories. – 1386.
- 2979 Longacre, Robert E.: Some hermeneutic observations on textlinguistics an text theory in the humanities. – [751], 169-183.
- 2980 Maitz, Péter; Molnár, Anna: Nyelvtörténetírás és történeti szövegnyelvészeti: a szöveg helye és a szövegkutatás feladatai a történeti nyelvészeti. – [741], 322-336 | Historical linguistics and historical text linguistics.
- 2981 Măranduc, Cătălina: Despre existența și natura normelor textuale. – *LR* 50/3-4, 2001, 147-153 | On the existence and nature of textual norms.
- Mel'čuk, Igor' A.: *Communicative organization in natural language ...* – 3300.
- Miljanovs'kyj, Eduard: Problemy spivvidnošennja stylistyky ta linhvistyky tekstu. – 3752.
- 2982 Mills, Sara: *Discourse*. – London: Routledge, 1997. – viii, 177 p. – (The new critical idiom) | *AUW* 2268, *AW* 36, 2001, 173-176 Anna Cichon.
- Miščenko, L. A.: Do pytannja žanrovo-stylističnoji dominanty pry analizi tekstu. 3753.
- Mosegaard Hansen, Maj-Britt: *The function of discourse particles ...* – 7752.
- 2983 *Natural histories of discourse* / Ed. by Michael Silverstein; Greg Urban. – Chicago, IL: Univ. of Chicago Press, 1996. – ix, 352 p. | *JLA* 8/1, 1998, 111-113 Tamar Katriel | *LiS* 27/4, 1998, 526-529 Joel C. Kuipers | Not yet analyzed.
- 2984 Neșu, Nicoleta: Statutul tipologic al discursului politic în perspectiva lingvisticii integrale. – *StUBB-Ph* 46/4, 2001, 97-106 | E. ab. | On Eugenio Coseriu's [1921 – 2002] perspective on political speeches.
- *New directions in Nordic text linguistics and discourse analysis ...* – 337.
- Noor, Ronny: Contrastive rhetoric in expository prose ... – 3672.
- O'Donnell, Michael: Context in dynamic modelling. – 3674.
- Ochrimenko, V. I.: Proces arhumentacii jak hlobal'ne javyšče ... – 3675.
- 2985 Odaloš, Pavol: Textové modely / typy mediálnej komunikácie. – [229], 139-144 | E. & Slov. ab.: The text models / types of media communication.
- 2986 Paltridge, Brian: *Genre, frames and writing in research settings*. – Amsterdam, 1997 | BL 1997, 3728 | *Multilingua* 20/3, 2001, 311-315 Paul Thompson.
- *Patterns of text: in honour of Michael Hoey*. – 721.

- Pelyvás, Péter: Az idealizált kognitív modellek szerepe a mondat- és szövegalkotásban. – 2885.
- Pichtovnikova, L. S.: Lingvostilističeskij i sistemno-strukturnyj aspekty kompozicii chudožestvennogo teksta ... – 3755.
- 2987 Plessis, Wilhelm du; Bosch, Barbara: 'n Synchroniese beskouing van *diskoerslinguistiek*. – *SATT* 17/1, 1999, 16-36 | A synchronic view of *discourse linguistics* | E. ab.
- Prychod'ko, H. I.: Pro bezposeredn'o skladovi dialohu. – 3687.
- Reboul, Anne; Moeschler, Jacques: *Pragmatique du discours* ... – 3688.
- *Reference and anaphoric relations*. – 3327.
- 2988 Riley, John A.: A theory of pronominal reference based on information theory. Pt. I. – *TL* 25/2-3, 1999 (2000), 179-214 | Pt. II, cf. 2989.
- 2989 Riley, John A.: A theory of pronominal reference based on information theory. Pt. II. – *TL* 26/1-2, 2000, 135-174 | Pt. I, cf. 2988.
- 2990 Šachovskij, Viktor I.; Sorokin, Jurij A.; Tomaševa, I. V.: Tekst i ego kognitivno-émotivnye metamorfozy: mežkul'turnoe ponimanie i lingvoëkologija. – Volgograd: Peremena, 1998. – 148 p. | Text and its cognitive-emotive metamorphoses: intercultural understanding and linguo-ecology | *FZ* 15, 2000, 278-279 Zinaida D. Popova; Iosif A. Sternin.
- [Sanders, Ted J. M.] Sanders, Ted; Spooren, Wilbert: Communicative intentions and coherence relations. – 3697.
- 2991 Sapota, Patrycja: Der Text und seine Rolle im Kommunikationsprozeß. – [655], 473-480.
- 2992 Schaffar, Wolfram: Methodological problems concerning the typological investigation of focus phenomena. – *STUF* 53/1, 2000, 39-45.
- 2993 Schnedecker, Catherine: *Nom propre et chaînes de référence*. – Paris: Klincksieck, 1997. – iv, 231 p. – (Recherches linguistiques; 21) | *JFLS* 10/2, 2000, 333-336 Francis Cornish.
- 2994 Schreiber, Michael: *Textgrammatik – gesprochene Sprache – Sprachvergleich* ... Frankfurt am Main, 1999 | *BL* 2000, 3016 | *Babel* 47/4, 2001, 367-371 Eline Demey.
- Selkirk, Elisabeth: On derived domains in sentence phonology. – 2549.
- Seražym, Kateryna S.: Dyskurs jak predmet linhvistyčného doslidžennja. – 3706.
- Seražym, Kateryna S.: Semantyko-prahmatyčna orhanizacija tekstu. – 3342.
- 2995 Seražym, Kateryna S.: Termin dyskurs u sučasnij linhvystyčci. – *VisChU* 520, *Filolohični aspekty doslidžennja dyskursu* 2001, 7-12 | The term discourse in modern linguistics.
- 2996 Skytte, Gunver: Coerenza e equivalenza testuale: preliminari per uno studio comparativo dei generi. – [682], 81-95 | Textual equivalence and coherence: preliminaries to the comparative analysis of genres.
- 2997 Smith, Carlota S.: Cues to the small structure of texts. – [669], 289-301.
- 2998 Stark, Elisabeth: Textkohäsion und Textkohärenz. – [5875], 634-656 | Textual cohesion and textual coherence.

- 2999 *Stereotipnost' i tvorčestvo v tekste: mežvuzovskij sbornik naučnych trudov* / Pod red. M. P. Kotjurovoj. – Perm': Permskij univ., 2000. – 393 p. | Stereotypicality and creativity in texts | Not analyzed | *SEz* 26/2, 2001, 137-139 Konstantin G. Popov.
 - *Le style indirect libre et ses contextes*. – 3713.
- 3000 Suprun, Adam E.: *Issledovanija po lingvistike teksta: sbornik statej*. – Minsk: Belorusskij Gosudarstvennyj Universitet, 2001. – 307 p. | Papers in text linguistics.
- 3001 Tabakowska, Elżbieta: Linguistic expression of perceptual relationships: iconicity as a principle of text organization: a case study. – [171], 409-422.
- 3002 Tămăianu, Emma: *Fundamentele tipologiei textuale: o abordare în lumina lingvisticii integrale*. – Cluj-Napoca: Clusium, 2001. – 208 p. | Principles of textual typology: a linguistic approach | *StUBB-Ph* 46/4, 2001, 151-156 Lolita Zagajevski.
 - *Temps verbaux et relations discursives*. – 3505.
 - *Der Text als Begegnungsfeld zwischen Literaturwissenschaft und Linguistik* ... 512.
- 3003 *Text and context in functional linguistics* / Ed. by Mohsen Ghadessy. – Amsterdam: Benjamins, 1999. – xvii, 340 p. – (Current issues in linguistic theory; 169).
 - *Text representation* ... – 513.
- 3004 *Text- und Gesprächslinguistik: ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung = Linguistics of text and conversation: an international handbook of contemporary research* / Hrsg. von = Ed. by Klaus Brinker; Gerd Antos; Wolfgang Heinemann; Sven Frederik Sager. 2. Halbband = Vol. 2. – Berlin: de Gruyter, 2001. – xvi, p. 885-1805. – (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft; 16/2) | Not yet analyzed.
 - Thompson, Geoff: Acting the part ... – 5405.
- 3005 Troškina, Tat'jana P.: Lingvistika teksta i jazyk special'nosti. – [729], 271-279 | Text linguistics and the language for specific purposes.
- 3006 Ventola, Eija: Semiotic spanning at conferences: cohesion and coherence in and across conference papers and their discussions. – [105], 101-123.
- 3007 Verikaitė, Daiva: The influence of the science research article genre on some language means. – *Kalbotyra* 50/3, 2001, 93-101 | Lith. ab.
- 3008 Vitacolonna, Luciano: Remarks on textual (in)coherence. – *SuGL* 10/1, 2001, 83-100.
- 3009 Vlasova, I. A.; Rassolova, L. V.: Tekst jak ob'jekt naukovoho doslidžennja. – *VDU-HN* 3 (11), 2001, 201-206 | Text as an object of scientific research | E. ab.
- 3010 Weinrich, Harald: I titoli e i testi. – [682], 49-62 | Titles and texts.
- 3011 Wilkoń, Aleksander: O kilku cechach tekstu. – [495], 105-113 | On certain features of text | Fr. & E. ab.
 - Witosz, Bożena: Metatekst ... – 3760.
- 3012 Witosz, Bożena: Transgresja norm gatunkowych w wypowiedzi. – [379], 55-65 | E. ab.: Transgression of genre norms in the utterance.
- 3013 Woergaard Knøth, Tine; Bernhardt, Lise: Mentale rum og kohærens. – *HER* 26, 2001, 137-150 | Mental spaces and text coherence.

- 3014 Wolf, Yuval; Walters, Joel: Definite articles in the context of literary and scientific writings. – *JoP* 33/6, 2001, 965-967.
- 3015 Xavier, Antonio Carlos S.: Processos de referenciação no hipertexto. – *CEL* 41, 2001, 165-176 | Reference in hypertext | E. ab.
- 3016 Zagaevschi, Lolita: Despre statutul metaforei ca funcție textuală în lingvistica textului. – *StUBB-Ph* 46/4, 2001, 77-88 | On the status of metaphors in text linguistics in Eugenio Coseriu's [1921 – 2002] work | E. ab.
- 3017 Zinkevič, Andrej: Rol' količestvennoj kategorii v tekste i ee tekstoobrazujuščaja funkcija. – [3324], 114-128 | The role of the quantitative category in texts and its textbuilding function | G. ab.
- Żydek-Bednarczuk, Urszula: Typy, odmiany, klasy ... tekstów ... – 3762.

Addenda a BL 2001. évi kötetének 2.3. szekciójához

- 105 *Coherence in spoken and written discourse ...* / Ed. by Wolfram Bublitz; Uta Lenk; Eija Ventola. – Amsterdam, 1999 | BL 1999, 145 | *Multilingua* 20/4, 2001, 420-423 Yvonne McLaren.
- 143 *Discourse markers: descriptions and theory* / Ed. by Andreas H. Jucker; Yael Ziv. – Amsterdam: Benjamins, 1998. – x, 363 p. – (Pragmatics & beyond. New series; 57) | Selected papers from the 5th international pragmatics conference (Mexico City 1996) | Cf. BL 1998, 155.
- 171 *Form miming meaning: iconicity in language and literature* / Ed. by Max Nänny; Olga Fischer. – Amsterdam: Benjamins, 1999. – xxxvi, 443 p. | Selected papers from a symposium (Zurich, 20-22 March 1997).
- 194 *Historical dialogue analysis* / Ed. by Andreas H. Jucker; Gerd Fritz; Franz Lebsanft. – Amsterdam: Benjamins, 1999. – viii, 478 p. – (Pragmatics & beyond. New series; 66) | Papers from a conference (Rauischholzhausen, 1997) | Not yet analyzed.
- 206 *Im Blickpunkt: Textlinguistik und Pragmatik: Polnisch-Deutsche Nachwuchskonferenz zur germanischen Linguistik Kraków, November 1999* / Hrsg. von Zofia Berdychowska; Antoni Dębski; Margot Heinemann. – Kraków: Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2001. – 315 p.
- 229 *Jazyková komunikácia v 21. storočí: 4. medzinárodná vedecká konferencia o komunikácii* / Zostavovateľka: doc. Jana Klincková. – Banská Bystrica: FHV PdF UMB, 2001. – 325 p. | Language communication in the 21st century: 4th international conference on communication | Banská Bystrica, 13-14 September 2000.
- 337 *New directions in Nordic text linguistics and discourse analysis: methodological issues* / W. Vagle; K. Wikberg (eds.). – Oslo: Novus, 2001. – 264 p. | Papers from the 7th Nordic conference on text linguistics and discourse analysis, Oslo, 2000 | Not yet analyzed.
- 379 *Poznańskie spotkania językoznawcze* / Pod red. Zdzisławy Krążyńskiej; Zygmunta Zagórskiego. Tom VI. – Poznań: Wyd. Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 2001. – 98 p. – (Prace Komisji Językoznawczej; 33) | Poznań Linguistic Meetings | Papers presented at a conference held in Poznań, 28 April 1999.

- 495 *Stylistyka a pragmatyka* / Pod red. Bożeny Witosz. – Katowice: Wyd. Uniw. Śląskiego, 2001. – 388 p. – (*PrNUŚ*; 2021) | Papers presented at a conference „Stylistics and pragmatics” held in Katowice, Oct. 2000.
- 513 *Text representation: linguistic and psycholinguistic aspects* / Ed. by Ted J. M. Sanders; Joost Schilperoord; Wilbert Spooren. – Amsterdam: Benjamins, 2001. – vii, 363 p. – (Human cognitive processing; 8) | Not yet analyzed.
- 655 *Wokół archeologii słów i ich funkcjonowania: księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Andrzejowi Bańkowskiemu* / Pod red. Stanisława Podobińskiego; Marii Lesz-Duk. – Częstochowa: Wyd. Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie, 2001. – 886 p., portr. | Studies dedicated to Andrzej Bańkowski on his 70th birthday.
- 669 *L'emprise du sens: structures linguistiques et interprétations: mélanges de syntaxe et de sémantique offerts à Andrée Borillo par un groupe d'amis, de collègues et de disciples* / Textes réunis par Marc Plénat; Michel Aurnague; Anne Condamines; Jean-Pierre Maurel; Christian Molinier; Claude Muller. – Amsterdam: Rodopi, 1999. – 355 p. – (Faux titre; 174).
- 682 *Semiotica e linguistica: per ricordare Maria-Elisabeth Conte* / A cura di Michèle Prandi; Paolo Ramat. – Milano: Francó Angeli, 2001. – 121 p.
- 721 *Patterns of text: in honour of Michael Hoey* / Ed. by Mike Scott; Geoff Thompson. – Amsterdam: Benjamins, 2001. – viii, 323 p. | Not yet analyzed.
- 729 *Florilegium slavicum: liber ad honorandum Herbert Jelitte* / Elena Bogdanova; Margot Sobieroj [Hrsg.]. – Frankfurt am Main: Lang, 1998. – 346 p., portr.
- 741 *A nyelvtantól a szövegtanig: tanulmányok Kocsány Piroska tiszteletére* / Szerkesztette: Csátár Péter; Maitz Péter; Tronka Krisztián. – Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 2001. – 336 p. | Studies in honour of Piroska Kocsány.
- 751 *Functional approaches to language, culture and cognition: papers in honor of Sydney M. Lamb* / Ed. by David G Lockwood; Peter H. Fries; James E. Copeland. Amsterdam, 2000 | BL 2000, 861 | Analyzed in BL 2001.
- 911 *The Routledge companion to semiotics and linguistics* / Ed. by Paul Cobley. – London: Routledge, 2001. – xvi, 326 p. – (Routledge companions) | Part I: Semiosis, communication and language; II: Key themes and major figures in semiotics and linguistics.
- 1386 Lo Cascio, Vincenzo: Linearity and null categories. – [444], 267-295.
- 2549 Selkirk, Elisabeth: On derived domains in sentence phonology. – [2526], V, 270-306 | Originally publ. 1986.
- 2885 Pelyvás, Péter. Az idealizált kognitív modellek szerepe a mondat- és szövegalkotásban. – [2961], 11-26 | The role of idealised cognitive models in the creation of sentences and texts.
- 3161 Ivanova, E. A.: Kommunikativnyj status teksta v diskurse: chudožestvennom, virtual'nom, sakral'nom. – *VisChU* 520, *Filolohični aspekty doslidžennja dyskursu* 2001, 22-27 | The communicative status of the text in discourse.
- 3186 Bechta, I. A.: Konceptosfera u dinamici: (tekst i diskurs u svitli kohnityvno-dyskursyvnoj paradyhmy). – [862], 22-26 | The conceptual sphere in dynamics: text and discourse in the light of the cognitive-discursive paradigm.

- 3243 *The handbook of contemporary semantic theory* / Ed. by Shalom Lappin. – Oxford: Blackwell, 1996. – xv, 670 p. – (Blackwell handbooks in linguistics) | *JL* 35/1, 1999, 196-200 Henriëtte de Swart.
- 3261 Jaszczołt, Katarzyna M.: Discourse about beliefs. – *TL* 24/1, 1998, 1-28 | Discourse representation theoretic approach.
– Jennings, R. E.: *The genealogy of disjunction*. – 2194.
- 3300 Mel'čuk, Igor' A.: *Communicative organization in natural language: the semantic-communicative structure of sentences*. – Amsterdam: Benjamins, 2001. – xii, 393 p. – (Studies in language companion series; 57).
– *Methodologische Aspekte der Semantikforschung* ... – 311.
– Mjagkova, Elena Ju.: Psicholingvističeskoe issledovanie emocional'no-čuvstvennogo značenija ... – 3969.
– Modalität und Modus ... – 2622.
- 3319 *Problemy semantyky slova, rečennja ta tekstu: zbirnyk naukovych statej* / [Vidpovidal'nyj red. – Korbozerova N. M.; vidpovidal'nyj sekretar – Šumarova N. P.; red. kolehija: Bobyrjeva M. M.; Het'man Z. O.; Hujvanjuk N. V.; Žajvoronok A. O.; Karaban V. I.; Kočerhan M. P.; Krjučkov H. H.; Skorochod'ko E. F.; Stavyč'ka L. O.; Starykova O. M.; Steriopolu O. I.; Čerednyčenko O. I.; Švačko S. O.]. Vyp. 5; 6; 7. – Kyjiv: Vyd. centr KDLU, 2001. – 246; 278; 332 p. | Semantics of word, phrase and text | Cf. BL 2000, 3296.
- 3320 *Problemy zistavnoj semantyky: zbirnyk naukovych statej* / [Vidpovidal'nyj red.: M. P. Kočerhan; členy redkolehiji: Artemčuk H. I.; Boldyrjev R. V.; Vorobjova O. P.; Manakin, V. M.; Ozerova N. H.; Omel'čenko, L. F.; Počepcov H. H.; Steriopolu, O. I.; Tyščenko, O. V.; Šumarova N. P.; red. Bahan, M. P.; Boršč E. H.; Djačenko L. M.; Klymenčenko S. D.; Mohyla O. A.; Stepanjuk O. V.; Styšov, O. A.]. – Kyjiv: KDLU, 2001. – 386 p. | Problems of comparative semantics | Cf. BL 1999, 444.
- 3324 *Quantität und Graduierung als kognitiv-semantische Kategorien* / Hrsg. von Helmut Jachnow; Boris Norman; Adam E. Suprun; unter Mitarb. von Tina Drechsler; Zilka Idrizović – Wiesbaden: Harrassowitz, 2001. – xii, 648 p. – (Slavistische Studienbücher. N.F.; 12).
- 3327 *Reference and anaphoric relations* / Ed. by Klaus von Heusinger; Urs Egli. Dordrecht, 2000 | BL 2000, 3301 | *Language* 77/2, 2001, 422 Iván García.
- 3342 Seražym, Kateryna S.: Semantyko-prahmatyčna orhanizacija tekstu. – *VZDU-FN* 2001 / 3, 121-125 | Semantic-pragmatic text organization.
- 3457 Groenendijk, Jeroen A. G.; Stokhof, Martin J. B.; Veltman, Frank: Coreference and modality. – [3243], 179-213.
- 3466 Korzen, Iørn: Pluskvamperfektum: modale og retoriske relationer. – [2624], 171-189 | Pluperfect: model and rhetorical relations.
– [Koseska-Toszewa, Violetta] Koseska-Toševa, Violetta: Can we talk about tense without talking about aspect at the same time? – 2619.
- 3505 *Temps verbaux et relations discursives* / Édés. Walter De Mulder et Co Vet. Bruxelles: Duculot, 1999. – 138 p. – (*TdL*; 39) | Special issue.

- *Tense-aspect, transitivity and causativity: essays in honour of Vladimir P. Nedjal-kov.* – 774.
- 3519 Lenk, Uta; Gietl, Sarah; Bublitz, Wolfram: A bibliography of coherence and cohesion. – [105], 267-295.
- 3554 Cook, John G.: *The structure and persuasive power of Mark: a linguistic approach.* – Atlanta, GA: Scholars Press, 1995. – xvii, 384 p. – (The Society of Biblical Literature Semeia studies).
 - Cornish, Francis: *Anaphora, discourse, and understanding ...* – 3905.
- 3573 Edmondson, Willis J.: If coherence is achieved, then where doth meaning lie? – [105], 251-265.
 - Emirsuinova, H. I.: Semantyčni osoblyvosti feminists'koho diskursu. – 3221.
- 3598 Hetland, Jorunn; Molnár, Valéria: Informationsstruktur und Reliefgebung. – [5875], 617-633 | Information structure and *mise en relief*.
- 3672 Noor, Ronny: Contrastive rhetoric in expository prose: approaches and achievements. – *JoP* 33/2, 2001, 255-269.
 - Norén, Coco: *Reformulation et conversation ...* – 7941.
- 3674 O'Donnell, Michael: Context in dynamic modelling. – [3003], 63-99 | Systemic functional grammar.
- 3675 Ochrimenko, V. I.: Proces arhumentaciji jak hlobal'ne javyšče: arhumentacijna model' prototipičnogo reklamnoho tekstu. – [862], 175-179 | The argumentation model of the prototypical advertisement text.
- 3687 Prychod'ko, H. I.: Pro bezposeredn'o skladovi dialohu. – [862], 189-191 | Components of the dialogue.
- 3688 Reboul, Anne; Moeschler, Jacques: *Pragmatique du discours ...* – Paris, 1998 | BL 2000, 3704 | *RRom* 36/1, 2001, 145-148 Maj-Britt Mosegaard Hansen.
 - Reershemius, Gertrud: „Token codeswitching” and language alternation in narrative discourse ... – 5637.
- 3697 [Sanders, Ted J. M.] Sanders, Ted; Spooren, Wilbert: Communicative intentions and coherence relations. – [105], 235-250.
- 3698 Sauer, Nicole: Werbung – wenn Worte wirken ... – Münster, 1998 | BL 2000, 3717 | *SGUV* 5/2, 2001, 219-222 Erzsébet Forgács.
- 3706 Seražym, Kateryna S.: Dyskurs jak predmet linhvistyčnogo doslidžennja. – [863], 14, 139-145 | Discourse as an object of linguistic study.
 - Seražym, Kateryna S.: Semantyko-prahmatyčna orhanizacija tekstu. – 3342.
 - Sgall, Petr: Functional generative description, word order and focus. – 2912.
 - Sigal, K. Ja.: Sočinitel'nye konstrukcii i diskurs. – 2124.
 - Silverman, David J.: *Harvey Sacks: social science and conversation analysis.* – 5392.
- 3713 *Le style indirect libre et ses contextes / Textes réunis par Sylvie Mellet et Marcel Vuillaume.* – Amsterdam: Rodopi, 2000. – iii, 130 p. – (Cahiers chronos; 5) | *JFLS* 11/2, 2001, 286-287 Sophie Marnette.
- 3742 Dobrzyńska, Teresa: Rola i zasięg relacji intertekstualnych jako czynnika organizującego tekst literacki: pytania i dylematy. – [495], 64-72 | The role and scope of intertextual relations as factors organizing literary text: questions and dilemmas | Fr. & E. ab.

- 3752 Miljanovs'kyj, Eduard: Problemy spivvidnošennja stylistyky ta linhvistyky tekstu. – [559], 151-158 | On the relation between stylistics and text linguistics.
- 3753 Miščenko, L. A.: Do pytannja žanrovo-stylistyčnoji dominanty pry analizi tekstu. – VKU-IF 31, 2001, 19-22 | On the issue of stylistic genre dominant in text analysis | Ukr. and E. ab.
- 3755 Pichtovnikova, L. S.: Lingvostilističeskij i sistemno-strukturnyj aspekty kompozicii chudožestvennogo teksta: koncepcii i definicija. – [3319], 6, 167-176 | The linguistic-stylistic and systematic-structural aspects of the composition of the literary text: conception and definition | E. ab.
- 3760 Witosz, Bożena: Metatekst: w opisie teoriotekstowym, stylistycznym i pragmalingwistycznym. – [495], 73-81 | Metatext in textual-theoretical, stylistic and pragmaling. description | Fr. & E. ab.
- 3762 Żydek-Bednarczuk, Urszula: Typy, odmiany, klasy ... tekstów: w poszukiwaniu kryteriów. – [495], 114-125 | Types, varieties, and classes of texts: in search of criteria | Fr. & E. ab.
- 4444 Behrens, Heike: Cognitive-conceptual development and the acquisition of grammatical morphemes: the development of time concepts and verb tense. – [258], 450-474.
- 5293 Bowcher, Wendy L.: Investigating institutionalization in context. – [3003], 141-176 | Systemic functional grammar.
- 5302 Cloran, Carmel: Context, material situation and text. – [3003], 177-217 | Systemic functional grammar.
- 5321 Ghadessy, Mohsen: Textual features and contextual factors for register identification. – [3003], 125-139 | Systemic functional grammar.
- 5325 Hasan, Ruqaiya: Speaking with reference to context. – [3003], 219-328 | Systemic functional grammar.
- 5405 Thompson, Geoff: Acting the part: lexico-grammatical choices and contextual factors. – [3003], 101-124 | Systemic functional grammar.
- Thomsen, Christa: *Stratégie d'argumentation et de politesse dans les conversations d'affaires ...* – 3719.
 - Tkaczewa, Ludmiła: Rola terminologii w procesie globalizacji. – 3132.
 - Tomimori, Nobuo: Sur les enquêtes linguistiques de Ferdinand de Saussure [1857 – 1913] ... – 1483.
- 5858 Kibrik, Andrej A.: Reference maintenance in discourse. – [5875], 1123-1141 | . Typological approach.
- 5859 Kiss, Katalin, É.: Discourse configurationality. – [5875], 1442-1455 | Typological approach.
- 5875 *Language typology and language universals: an international handbook = Sprachtypologie und sprachliche Universalien: ein internationales Handbuch = La typologie des langues et les universaux linguistiques: manuel international*. Vol. 1 = 1. Halbband = Tome 1; Vol. 2 = 2. Halbband = Tome 2 / Ed. by = Hrsg. von = Éd. par Martin Haspelmath; Ekkehard König; Wolf Oesterreicher; Wolfgang Raible. – Berlin: de Gruyter, 2001. – p. i-xx, 1-854; i-x, 855-1856. – (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft = Handbooks of linguistics

and communication science = Manuels de linguistique et sciences de communication; Bd. 20/1-2).

7752 Mosegaard Hansen, Maj-Britt: *The function of discourse particles ...* – Amsterdam, 1998 | BL 1998, 7762 | *JFLS* 11/2, 2001, 287-289 Roel M. Vismans | *SLang* 25/2, 2001, 349-356 Ad Foolen.

– Mulder, Walter De; Veters, Carl: Temps verbaux, anaphores (pro)nominales et, relations discursives. – 7903.

16576 *Linhvistyčni studiji: zbirnyk naukovych prac'*. Vyp. 7; 8 / [Red. kolehija: Anatolij Zahnitko (naukovyj redaktor); Ivan Vychovanec'; Jevhen Otin; Mykola Lucenko; Kalenyk Šul'žuk; Larysa Pisarek; Majja Vsevolodova; Mychajlo Sarnovs'kyj; Mychajlo Seniv; Vira Poznans'ka; Ljubov Froljak; Mychajlo Vintoniv; Volodymyr Mozhunov; Iryna Domračeva (vidpovidal'nyj sekretar); Hanna Sytar (vidpovidal'nyj sekretar)]. – Donec'k: DonNU, 2001. – 301; 319 p.

1.2. PETŐFI S(ÁNDOR) JÁNOS SZEMIOTIKAI SZÖVEGTANHOZ VEZETŐ ÚTJÁT DOKUMENTÁLÓ, 1992 ÉS 2005 KÖZÖTT MEGJELENT MŰVEK BIBLIOGRÁFIÁJA

Az 1961 – 64 és 1991 között megjelent művek bibliográfiája Petőfi S. János *A humán kommunikáció szemiotikai elmélete felé (Szövegnyelvészet – Szemiotikai textológia) / Towards a Semiotic Theory of the Human Communication (Text Linguistics – Semiotic Textology)* című művében található. <Kétnyelvű kiadás>. Szeged, Gold Press, 1991. (E művek annotációja lelőhelyeinek adataihoz lásd a jelen Bibliográfia 1.2.4a szekciójának 3. pontját.)

1.2.0. A bibliográfia szektorai

- 1a szerzőként egyedüli létrehozott önálló művek
- 1b társszerzőként másokkal együtt létrehozott önálló művek
- 2a szerkesztőként egyedül létrehozott művek
- 2b társszerkesztőként másokkal együtt létrehozott művek
- 3a egyedül szerkesztett sorozatok kötetei
- 3b másokkal együtt szerkesztett sorozatok kötetei
- 4a visszatekintésként létrehozott művek
- 4b interjúk, diszkussziók.

A szektorok felépítése

- (a) A bibliográfia tételei vagy abc-sorrendbe, vagy megjelenésük időpontja szerint rendezettek,
- (b) egy-egy adott éven belül a tételek nyelvi csoportok szerint rendezettek (az alkalmazott betűkódok az illető nyelvek angol neveinek kezdőbetűi): Hungarian [H], English [E], German [G], French [F], Italian [I], Spanish [S], Finnish [Fi], Polish [P], Serbo-croatian [SCr], Japanese [J],
- (c) adott nyelvcsoporton belül az ugyanazon évben megjelent tételeket a nyelvi kó-

- dokhoz illesztett kisbetűk különítik el egymástól,
- (d) bizonyos tételekben a „pt”, illetőleg az „RTT” szimbólumok találhatók, ezek a „papiere zur textlinguistic / papers in textlinguistics”, illetőleg a „Research in text theory / Untersuchungen zur texttheorie” sorozatokra utalnak,
 - (e) bizonyos tételeket keresztutalások zárnak, amelyek más nyelvi változatra, illetőleg előzetes publikációra, vagy újraközlésre utalnak.

1.2.1a Szerzőként egyedül létrehozott önálló művek

PETŐFI S. János:

- 1992.Ha** A költészet grammatikájától a költészet szemiotikai textológiájáig. In: *Szemiotikai szövegtan 4. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz* (I), szerk. Petőfi S. János – Békési Imre. Szeged, JGyTF Kiadó, 83-97.
- 1992.Hb** Kaspar H. Spinner: Umgang mit Lyrik in der Sekundarstufe I. Baltmannswieler, Pedagogischer Verlag, 1984. 142. (Review). In: *Szemiotikai szövegtan 4. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz* (I), szerk. Petőfi S. János – Békési Imre. Szeged, JGyTF Kiadó, 172-176.
- 1992.Hc** A szövegtani kutatás a 90-es években: a kutatási terület jövője [Text, 10 – 1/2 (1990)]. (Ismeretetés.) In: *Szemiotikai szövegtan 5. Szövegtani kutatás: témák, eredmények, feladatok*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre, Vass László. Szeged, JGyTF Kiadó, 257-259.
- 1992.Ea** Meaning and explicative interpretation as research objects. In: *Current Advances in Semantic Theory*, ed by Maxim Stamenov. Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins Publishing Co., 501-519.
- 1992.Eb** Interpretation and Translation in a Semiotic Textological Framework. In: *Koiné. Annali della Scuola Superiore per Interpreti e Traduttori „San pellegrino”, II. 1-2*, 263-280.
- 1992.Ia** Gli aspetti della significazione testuale ed il loro trattamento semiotico-testologico. In: *Annali della Facoltà di lettere e filosofia della Università di Macerata*, XXIV (1991.). Macerata, 457-474.
- 1992.Sa** Lenguaje poético y poesía. In: *Tropelías. Revista de Teoría de la Literatura y Literatura Comparada*. Universidad de Zaragoza, N / 3, 105-138.
- 1992.Fia** Tekstintulkinnan aspekiteja [Aspekte der Textinterpretation]. In: *Lopussa teksti [= Scandinavian University Studies in the Humanities and Social Sciences, Vol. 1]*, ed. by Korhonen, Riita – Martin Kusch – Hartmut Schröder. Frankfurt am Main, Peter Lang, 61-78. (Finnish version of 1990.Ga)

- 1993.Ha Milyen a magyar nyelvű szöveg? Szemiotikai-textológiai megfontolások két megközelítésben. In: Fekete Péter és V. Raisz Rózsa (szerk.), *A szöveg szerkesztése, megértése, kidolgozása és megszólaltatása. Országos Anyanyelv-oktatási Napok, Eger, 1992. július 6-9.* Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság, 18-30.
- 1993.Hb A koreferencia elemzéséhez. (Illyés Gyula: Ady örökségéről. Részlet). In: *Egyetemi Fonetikai Füzetek* 8. szerk. Bolla Kálmán. Budapest, ELTE Fonetikai Tanszék, 143-149.
- 1993.Hc Beszéd az 1990-es Kazinczy-verseny díjkiosztása előtt. In: *Egyetemi Fonetikai Füzetek* 8. szerk. Bolla Kálmán. Budapest, ELTE Fonetikai Tanszék, 168-171.
- 1993.Hd A szövegtani kutatás alapkérdései. A mondatgrammatikától a szemiotikai textológiáig. In: Petőfi S. János – Bácsi János – Benkes Zsuzsa – Vass László: *Szövegtan és verselemzés.* Budapest, Pedagógus Szakma Megújítása Projekt Programiroda, 9-38.
- 1993.He Interpretációtípusok és a kreatív-produktív szövegmegközelítés (Megjegyzések). In: Petőfi S. János – Bácsi János – Benkes Zsuzsa – Vass László: *Szövegtan és verselemzés.* Budapest, Pedagógus Szakma Megújítása Projekt Programiroda, 267-279.
- 1993.Hf A versekben (feltételezeten) kifejezésre jutó 'valóságdarab' (= a *relátum*) átrendezhetőségével kapcsolatos gyakorlatok. Baka István: *Ősz van az űrben*, Kálnoky László: *Egyszerű fejfa.* In: Petőfi S. János – Bácsi János – Benkes Zsuzsa – Vass László: *Szövegtan és verselemzés.* Budapest, Pedagógus Szakma Megújítása Projekt Programiroda, 205-228.
- 1993.Hg Tallózás az idegennyelvű (szak)irodalomban. In: Petőfi S. János – Bácsi János – Benkes Zsuzsa – Vass László: *Szövegtan és verselemzés.* Budapest, Pedagógus Szakma Megújítása Projekt Programiroda, 281-416.
- 1993.Hh A szövegtan tudománya. *Könyvvilág* XXXVII. 8, 23.
- 1993.Hi Megjegyzések az ISTEN szó használatához. *Vigilia*, 58. évf. 9., 677-680.
- 1993.Hj A szemiotikai szövegtan mint határtudomány (Szövegtani kutatás magyar nyelvi szociokulturális háttérrel), in: *Régi és új peregrináció. Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon* [= A III. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson (Szegeden, 1991. augusztus 12-16.) elhangzott előadások], szerk. Békési Imre, Jankovics József, Kósa László és Nyerges Judit. Budapest – Szeged, Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság – Scriptum Kft., 1203-1218.

- 1993.Hk Megjegyzések a szemiotikai szövegtan általam kidolgozott koncepciójához, in: *Régi és új peregrináció. Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon* [= A III. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson (Szegeden, 1991. augusztus 12-16.) elhangzott előadások], szerk. Békési Imre, Jankovics József, Kósa László és Nyerges Judit. Budapest – Szeged, Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság – Scriptum Kft., 1406-1408.
- 1993.Hl Hans Gatti, „Schüler machen Gedichte. Ein Praxisbericht mit vielen Anregungen und Beispielen.” Freiburg im Breisgau, Herder. (Ismertetés.) In: *Szemiotikai szövegtan 6. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (II)*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. Szeged, JGyTF Kiadó, 286-293.
- 1993.Hm „Alla ricerca della parola nascosta [= Az elrejtett szó nyomában]”, szerk. Carla Marelllo. Firenze, La Nuova Italia Editrice. (Ismertetés.) In: *Szemiotikai szövegtan 6. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (II)*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. Szeged, JGyTF Kiadó, 293-296.
- 1993.Ea Logical semantics: an overview from a textological point of view. *Zeitschrift für Althebraistik 6./1.*, 92-108.
- 1993.Ia Aspetti di un quadro interdisciplinare per l'analisi della comunicazione multimediale. In: Petőfi S. János (a cura di): *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana. 1. Aspetti generali. Quadro interdisciplinare della ricerca.* [= *Quaderni di ricerca e didattica IX*]. Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane, 31-38.
- 1993.Ib Studio comparativo dei testi letterari e delle loro trasposizioni (Esempi di riscrittura). In: *Ri-scrittura* [= *Atti del convegno del CRS, Roma, 8-10 marzo 1991*] a cura di Pina Gorgoni. Torino, eureka edizioni, 157-206.
- 1993.Da Den semiotiske tekstologi og fortolkningen af bibelske tekster. *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift 23*, 30-53.
- 1994.Ha A szövegösszefüggőségre utaló nyelvi elemek vizsgálatához. *Magyar Nyelv XC. 1.* 19-30.
- 1994.Hb *A jelentés értelmezéséről és vizsgálatáról. A mondatsemiotikától a szövegsemiotikáig (Tanulmányok).* Párizs – Bécs – Budapest, Magyar Műhely.
- 1994.Hc A szemiotikai textológia mint egy studium generale egyik lehetséges eleme. In: Vass László (szerk.): *Magister emeritus 1993.* Szeged, JGyTF Kiadó, 85-116.

- 1994.Hd Vers – próza. Irodalmi szöveg – nem irodalmi szöveg. Néhány megjegyzés. In: Petőfi S. János – Bácsi János – Békési Imre – Benkes Zsuzsa – Vass László: *Szövegtan és prózaelemzés. A rövidpróza kreatív-produktív megközelítéséhez*. Budapest, Trezor Kiadó, 11-22.
- 1994.He Lehetséges világok – szövegvilágok. In: Petőfi S. János – Bácsi János – Békési Imre – Benkes Zsuzsa – Vass László: *Szövegtan és prózaelemzés. A rövidpróza kreatív-produktív megközelítéséhez*. Budapest, Trezor Kiadó, 41-61.
- 1994.Hf Egy vehikulumok tipologizálásával kapcsolatos gyakorlat. In: Petőfi S. János – Bácsi János – Békési Imre – Benkes Zsuzsa – Vass László: *Szövegtan és prózaelemzés. A rövidpróza kreatív-produktív megközelítéséhez*. Budapest, Trezor Kiadó, 209-235.
- 1994.Hg Egy szövegmondat-sorrend tényállástartó átrendezhetőségével kapcsolatos kreatív-produktív gyakorlat. Örkény István: *Gondolatok a pincében*. In: Petőfi S. János – Bácsi János – Békési Imre – Benkes Zsuzsa – Vass László: *Szövegtan és prózaelemzés. A rövidpróza kreatív-produktív megközelítéséhez*. Budapest, Trezor Kiadó, 323-329.
- 1994.Hh Két – világalkotó elemek alkalmazásával kapcsolatos – kreatív-produktív gyakorlat. Jávor Ottó: *Az antikvárius*. Örkény István: *Az autóvezető*. In: Petőfi S. János – Bácsi János – Békési Imre – Benkes Zsuzsa – Vass László: *Szövegtan és prózaelemzés. A rövidpróza kreatív-produktív megközelítéséhez*. Budapest, Trezor Kiadó, 351-364.
- 1994.Hi Tallózás az idegen nyelvű szakirodalomban. In: Petőfi S. János – Bácsi János – Békési Imre – Benkes Zsuzsa – Vass László: *Szövegtan és prózaelemzés. A rövidpróza kreatív-produktív megközelítéséhez*. Budapest, Trezor Kiadó, 375-408.
- 1994.Hj Szövegolvasás – szövegértés – szöveginterpretálás. *Magyartanítás* 1994/5, 10-11.
- 1994.Hk La Matina, Marcello: La gratitudine come problema semiotico-filologico. Gli ex voto per San Nicola da Tolentino (Ismertetés). In: *Szemiotikai szövegtan 7. A multimediális kommunikátumok szemiotikai textológiai megközelítéséhez*. Szerk.: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László, Szeged, JGyTF Kiadó, 180-181.
- 1994.Hl Rachel Fordyce and Carla Marello (eds.): *Semiotics and Linguistics in Alice's Worlds* (Ismertetés). In: *Szemiotikai szövegtan 7. A multimediális kommunikátumok szemiotikai textológiai megközelítéséhez*. Szerk.: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László, Szeged, JGyTF, 181-185.

- 1994.Hm Petőfi János S. (szerk.): *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana. 1. Aspetti generali – Quadro interdisciplinare della ricerca* [= *Quaderni di Ricerca e Didattica IX*] Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umana (Ismertetés). In: *Szemiotikai szövegtan 7. A multimediális kommunikátumok szemiotikai textológiai megközelítéséhez*. Szerk.: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László, Szeged, JGyTF Kiadó, 193.
- 1994.Ea Some aspects of the syntactic and semantic text-composition: The topic-comment structure of initial text sentences from a semiotic textological point of view. In: *The Syntax of Sentence and Text*, edited by Svetla Cmejrková and Frantisek Stícha. Amsterdam – Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 165-178.
- 1994.Ga Die semiotische Textologie als theoretischer Rahmen für die Übersetzung. In: *teoria e pratica della traduzione nel medioevo germanico*, a cura di Maria Vittoria Molinari, Marcello Meli, Fulvio Ferrari, Paola Mura. Padova, UNIPRESS, 3-28.
- 1994.Ia Linguaggio poetico e poesia
 (I): „Introduzione”, *Insegnare* 94/5, 54-59.
 (II): „Vehiculum”. G. Leopardi: L’Infinito e Alla luna, *Insegnare* 94/6, 48-54.
 (III): „Formatio”. G. Leopardi: L’Infinito, *Insegnare* 94/7-8, 48-51.
 (IV): „Sensus” e „relatum”. G. Leopardi: L’Infinito, O. Paz: Movimiento, Cz. Milosz: Un giorno felice, *Insegnare* 95/1, 36-42.
- 1994.Ib Testologia semiotica e filosofia. In: *Il testo filosofico. Analisi semiotica e ricognizione storiografica*, a cura di Gianfranco Marrone. Palermo, L’epos, 113-132.
- 1994.Ic Aspetti dell’interpretazione strutturale descrittivo-esplicativa di un’opera (Glosse alla interpretazione della poesia *Canto beduino* di Giuseppe Ungaretti). In: *Annali della Facoltà di lettere e filosofia della Università di Macerata*, XXV–XXVI (1992 – 1993). Macerata, 273-305.
- 1995.Ha A szöveg mint interdiszciplináris kutatási objektum. (A szövegtani kutatás mai állásáról). In: *Szövegtani szemelvénygyűjtemény*, szerk. Antalné Szabó Ágnes és Madarászné Marossy Ágnes. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanárképző Főiskolai Kara, 41-56.
- 1995.Hb A hipertextuális irodalom a perszonál komputer elterjedt alkalmazásának korszakában. In: *Szemiotikai szövegtan 8. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (III)*. Szerk.: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László, Szeged, JGyTF Kiadó, 153-172.

- 1995.Hc Válaszok és megjegyzések a szemiotikai textológia felépítését érintő kérdésekre, megállapításokra. [Diszkusszió. A szövegtani kutatás néhány aktuális kérdése] In: *Szemiotikai szövegtan 8. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (III)*. Szerk.: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László, Szeged, JGyTF Kiadó, 212-226.
- 1995.Hd Petőfi János S. – Sergio Cicconi (szerk.): *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana. 2. La filosofia del linguaggio e la comunicazione umana multimediale* [= *Quaderni di Ricerca e Didattica XIV*] Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane (Ismertetés). In: *Szemiotikai szövegtan 8. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (III)*. Szerk.: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László, Szeged, JGyTF Kiadó, 328-329.
- 1995.Ea Semiosis: Language(s), Texts / Discourses, and Grammar(s). Discussion of M. A. K. Halliday's paper „On Language in Relation to the Evolution of Human Consciousness.” In: *Of Thoughts and Words. The Relation Between Language and Mind*, ed. by Sture Allén. Singapore, Imperial College Press, 89-94.
- 1995.Ga Die semiotische Textologie und die pragmatischen Aspekte der Kommunikation. In: *Sprache als Kognition – Sprache als Interaktion. Studien zum Grammatik-Pragmatik-Verhältnis (= Metalinguistica 1)*, hg. von András Kertész. Frankfurt am Main, Berlin, etc. Peter Lang, 59-100.
- 1995.Fa La textologie sémiotique et la méthodologie de la recherche linguistique. In: *Cahiers de l'ILSL*, n/6, 213-236.
- 1995.Ia Tipologia di situazioni comunicative. In: János S. Petőfi – Sergio Cicconi (a cura di): *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana. 2. La filosofia del linguaggio e la comunicazione umana multimediale* [= *Quaderni di ricerca e didattica XIV*]. Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane, 25-34.
- 1996.Ha Az explicitég biztosításának feltételei és lehetőségei természetes nyelvi szövegek interpretációjában. A szemiotikai-textológiai értelmező interpretáció néhány aspektusa. Budapest, A MTA Nyelvtudományi Intézete.
- 1996.Hb Megjegyzések a magyar nyelvű szövegek szövegtanának diszciplináris környezetéhez. In: Nagy János (szerk.): *Anyanyelvi nevelés és helyesírás. Implom József helyesírási verseny. Erkel Ferenc Gimnázium, Gyula, 1994 – 1995*. Gyula, 1996, 47-58.
- 1996.Hc Néhány szó a magyar nyelvű verbális szövegek általános és alkalmazott szemiotikai textológiájáról. In: Terts István (szerk.): *Nyelv, nyelvész, tár-*

sadalom. Emlékkönyv Szépe György 65. születésnapjára barátaitól, kollégáitól, tanítványaitól. Janus Pannonius Tudományegyetem, PSzM Programiroda, Második kötet, 209-219.

- 1996.Hd Megjegyzések a tömbösödés szövegtani vizsgálatához. In: *Absztrakció és valóság. Békési Imre köszöntése.* Szeged, JGyTF Kiadó, 265-275.
- 1996.He Meta-variátor versváltozatok létrehozásához (Ad 'notam' Weöres Sándor *Variációk*), *Magyar Műhely*, 35. évf. 100. szám.
- 1996.Hf A magyar nyelvű (verbális) szövegek szemiotikai szövegtana diszciplináris keretének néhány aspektusa. In: *Szemiotikai szövegtan 9. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (I).* Szerk.: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László. Szeged, JGyTF Kiadó, 11-17.
- 1996.Hg A multimediális humán kommunikáció elemzése interdiszciplináris keretének aspektusai. In: *Szemiotikai szövegtan 9. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (I).* Szerk.: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László. Szeged, JGyTF Kiadó, 19-25.
- 1996.Hh A modellteoretikus logikai interpretációról. In: *Szemiotikai szövegtan 9. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (I).* Szerk.: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László. Szeged, JGyTF Kiadó, 135-144.
- 1996.Hi Dante Alighieri: *La Divina Commedia.* Edizione Multimediale Interattiva. (Ism.) In: *Szemiotikai szövegtan 9. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (I).* Szerk.: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László. Szeged, JGyTF Kiadó, 135-144.
- 1996.Hj *Multimédia. Több mediális összetevővel rendelkező irodalmi szövegek elemzése.* (Szerk. Benkes Zsuzsa.) Budapest, OKSzi.
- 1996.Ia Sincerità e dissimulazione. In: Galli, Giuseppe (a cura di), *Interpretazione e sincerità.* XVI Colloquio sulla Interpretazione. Macerata, 3-4 Aprile 1995. Pisa, Giardini Editori e Stampatori, 195-204.
- 1996.Ib Alcuni osservazioni sull'articolo „Dallo strutturalismo alla linguistica del testo” di L. Heilmann. In: Petőfi, János S. – Luciano Vitacolonna (a cura di): *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana. 3. La Testologia semiotica e la comunicazione umana multimediale [= Quaderni di Ricerca e Didattica, XVII].* Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane, 34-39.

- 1996.Ic Dal testo alla comunicazione multimediale – Dalla linguistica alla testologia semiotica della multimedialità. In: Petőfi, János S. – Luciano Vitacolonna (a cura di): *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana. 3. La Testologia semiotica e la comunicazione umana multimediale* [= *Quaderni di Ricerca e Didattica, XVII*]. Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane, 51-65.
- 1996.Id La lingua come mezzo di comunicazione scritta: il testo. In: Petőfi, János S. – Luciano Vitacolonna (a cura di): *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana. 3. La Testologia semiotica e la comunicazione umana multimediale* [= *Quaderni di Ricerca e Didattica, XVII*]. Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane, 66-107.
- 1996.Ie Dalla filosofia del linguaggio alla filosofia della significazione eteromediale. In: Petőfi, János S. – Luciano Vitacolonna (a cura di): *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana. 3. La Testologia semiotica e la comunicazione umana multimediale* [= *Quaderni di Ricerca e Didattica, XVII*]. Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane, 108-127.
- 1996.If Dalla grammatica della poesia alla testologia semiotica della poesia. In: Petőfi, János S. – Luciano Vitacolonna (a cura di): *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana. 3. La Testologia semiotica e la comunicazione umana multimediale* [= *Quaderni di Ricerca e Didattica, XVII*]. Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane, 128-141.
- 1996.Ig Dall'analisi delle opere letterarie ad una teoria semiotica della comunicazione umana multimediale. 25 anni di ricerca testologica: una retrospettiva e uno sguardo al futuro. In: Petőfi, János S. – Luciano Vitacolonna (a cura di): *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana. 3. La Testologia semiotica e la comunicazione umana multimediale* [= *Quaderni di Ricerca e Didattica, XVII*]. Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane, 181-188.
- 1996.Sa De la gramática de la poesía a la textología semiotica de la poesía. In: *Castilla. Estudios de Literatura*, Universidad de Valladolid. 21, 129-144. (Spanish version of 1996.Ie)
- 1997.Ha Egy szöveg multidiszciplináris megközelítése. In: *Szemiotikai szövegtan 10. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (II)*. Szerk.: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László, Szeged, JGyTF Kiadó, 11-14.

- 1997.Hb Adalékok A kis herceg pszichológiai megközelítéséhez. In: *Szemiotikai szövegtan 10. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (II)*. Szerk.: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László, Szeged, JGyTF Kiadó, 45-49.
- 1997.Hc Megjegyzések a szövegtani kutatáshoz és a szövegtan oktatásához. In: *Szemiotikai szövegtan 10. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (II)*. Szerk.: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László, Szeged, JGyTF Kiadó, 119-124.
- 1997.Hd Néhány szó a nyelvészetekről. In: *Szemiotikai szövegtan 10. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (II)*. Szerk.: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László, Szeged, JGyTF Kiadó, 169-171.
- 1997.He Visszavezetési kísérlet oda, ahonnan (esetleg) ki lehet vezetni. (Két megjegyzés Berszán István „A kis herceg mint csönd-toposz” című írásához). In: *Szemiotikai szövegtan 10. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (II)*. Szerk.: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László, Szeged, JGyTF Kiadó, 203-206.
- 1997.Hf Kiefer Ferenc (szerk.): Strukturális magyar nyelvtan 1. Mondattan. (Ismertetés). In: *Szemiotikai szövegtan 10. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (II)*. Szerk.: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László, Szeged, JGyTF Kiadó, 220-224.
- 1997.Hg Szathmári István (szerk.): Hol tart ma a stilsztika. (Ismertetés). In: *Szemiotikai szövegtan 10. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (II)*. Szerk.: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László, Szeged, JGyTF Kiadó, 225-228.
- 1997.Hh Néhány szó a szemiotikai textológia és a szövegstilsztika kapcsolatáról. In: *Szöveg és stílus. Szabó Zoltán köszöntése*. Szerk.: Péntek János. Kolozsvári Egyetemi Nyomda, 353-361.
- 1997.Hi Egy poliglott szövegnyelvészeti-szövegtani kutatóprogram. [= Officina Textologica, 1.] Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.
- 1997.Ia Retorica – Testologia semiotica – *Studium generale*. In: *Annali della Facoltà di lettere e filosofia della Università di Macerata, XXIX (1996)*. Macerata, 9-22.
- 1997.Ib Aspetti semiotico-testologici della 'combinatoria' e la multimedialità. In: Petőfi, János S. – Pier Giuseppe Rossi (a cura di): *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana 4. Combinatoria ed ipertestualità nella ricerca e nella didattica* [= Quaderni di Ricerca e Didattica XVIII] Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane, 5-9.

- 1997.Ic Combinatoria nell'analisi dei testi. In: Petőfi, János S. – Pier Giuseppe Rossi (a cura di): *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana 4. Combinatoria ed ipertestualità nella ricerca e nella didattica* [= *Quaderni di Ricerca e Didattica XVIII*] Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane, 50-56.
- 1997.Id Aspetti semiotico-testologici dell'ipertestualità. (Risposta a due domande). In: Petőfi, János S. – Pier Giuseppe Rossi (a cura di): *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana 4. Combinatoria ed ipertestualità nella ricerca e nella didattica* [= *Quaderni di Ricerca e Didattica XVIII*] Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane, 146-149.
- 1998.Ha Koreferenciális elemek és koreferenciarelációk. -Példaszöveg: Mt. 9,9-13. Máté meghívása. In: Petőfi S. János (szerk.): *Koreferáló elemek – koreferenciarelációk. (Magyar nyelvű szövegek elemzése)* [= *Officina Textologica*, 2.] Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 15-31.
- 1998.Hb Egy multimediális szöveg multidiszciplináris megközelítése. In: *Szemiotikai szövegtan 11. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (III)*. Szerk.: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László, Szeged, JGyF Kiadó, 11-17.
- 1998.Hc Antoine de Saint-Exupéry: *A kis herceg*. Két társasjáték. In: *Szemiotikai szövegtan 11. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (III)*. Szerk.: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László, Szeged, JGyF Kiadó, 241-250.
- 1998.Hd A vizuális irodalomról. Nagy Pál: *Az irodalom új műfajai*. Budapest, ELTE BTK Magyar Irodalomtörténeti Intézete – Magyar Műhely, 1995. 448. (Ismeretetés.) In: *Szemiotikai szövegtan 11. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (III)*. Szerk.: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László, Szeged, JGyF Kiadó, 283-286.
- 1998.Ga *Orbis sensualium pictus* aus der Sicht der semiotischen Textologie. In: Ferranti, Clara (a cura di): *Johannes Amos Comenius 1592–1992. Atti del Convegno Internazionale di Studi Macerata, 2-5 dicembre 1992*. Macerata, Quodlibet, 141-163.
- 1998.Ia Retorica – testologia semiotica – *Studium generale*. In: Albaladejo Tomás, Emilio del Rijo, José Antonio Caballero (eds.) *Quintiliano: Historia y Actualidad de la Retorica Vol. I*. Actas del Congreso Internacional «Quintiliano: historia y actualidad de la retórica XIX centenario de la *Institutio Oratoria*», ier, Gobierno de La Rioja, Instituto de Estudios Riojanos, Ayuntamiento de Calahorra, 73-85.

- 1999.Ha Alkalmazott szövegtan vs alkalmazott (szöveg)nyelvészet / stilsztika az anyanyelvi nevelésben. In: Balasko Mária – Kohn János (szerk.), *A nyelv mint szellemi és gazdasági tőke. A VIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia előadásainak gyűjteményes kiadása 1998 április 16-18. Szombathely. Szombathely, Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola. III., 359-364.*
- 1999.Hb Mellérendelt tagmondatok lineáris elrendezési lehetőségeinek elemzése. In: Szikszainé Nagy Irma (szerk.), *Szövegmondat-összetevők lehetséges lineáris elrendezéseinek elemzéséhez. Magyar nyelvű szövegek elemzése.* [= Officina Textologica 3]. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 95-119.
- 1999.Hc Megjegyzések egy tankönyv globális tipográfiai struktúrájához. *Iskolakultúra, 1999/5, 79-80.*
- 1999.Hd Szövegek szövegmondatok fölötti szintjének kompozicionális organizációjáról. In: *Köszöntő könyv Sebestyén Árpád 70. születésnapjára (= Magyar Nyelvjárások, XXXVII), szerk.: Hoffmann István, Mező András és Nyirkos István. Debrecen, 351-356.*
- 1999.He A rendszermondattól a szövegmondatig. In: *Nyelvi és kommunikációs kultúra az iskolában (= XIII. Anyanyelv-oktatási Napok, Eger, 1998, július 7-10.), szerk.: V. Raisz Rózsa és H. Varga Gyula. Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság, I. kötet, 225-232.*
- 1999.Hf Kreativitás az anyanyelvoktatásban. In: *Nyelvi és kommunikációs kultúra az iskolában (= XIII. Anyanyelv-oktatási Napok, Eger, 1998, július 7-10.), szerk.: V. Raisz Rózsa és H. Varga Gyula. Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság, II. kötet, 593-599.*
- 1999.Hg A szövegtan társtudományainak egymáshoz és a szemiotikai szövegtanhoz való viszonyáról (Gondolatok egy diszkusszió elindításához). In: *Szemiotikai szövegtan 12. Szövegtani kutatás: témák, eredmények, feladatok (II).* Szerk.: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László, Szeged, JGYF Kiadó, 35-43.
- 1999.Hh Adalékok a szó- és gondolatalakzatok szemiotikai textológiai keretű általános elméletéhez, különös tekintettel a metaforakutatásra. In: *Szemiotikai szövegtan 12. Szövegtani kutatás: témák, eredmények, feladatok (II).* Szerk.: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László, Szeged, JGYF Kiadó, 110-135.
- 1999.Hi A multimediális szövegekről. In: *Társadalmi kommunikáció.* Szerk.: Béres István – Horányi Özséb, Budapest, Osiris Kiadó, 152-177.

- 1999.Ga Die lebendigen Sprachen der Medien und deren Repräsentationssprachen. Einige Fragen der Visualisierung tanzsprachlicher Repräsentation. In: Dress, Andreas – Gottfried Jäger (Hrsg.): *Visualisierung in Mathematik, Technik und Kunst. Grundlagen und Anwendungen*. Braunschweig, Wiesbaden, Vieweg, 151-168.
- 1999.Ia Parole e immagini nella significazione. Osservazioni da un punto di vista semiotico. In: *Immagine – segno – parola. Processi di trasformazione*. Atti del Secondo Colloquio Internazionale „Testo e contesto”, Macerata 23-26 ottobre 1996, Tomo I. a cura di Hans-Georg Grüning. Milano, Dott. A Giuffrè editore, 137-156.
- 1999.Sa El contexto disciplinar de la investigación textológica. *Discurso y sociedad*. Revista de la Sociedad Andaluza de Semiótica, 16.
- 2000.Ha A szaknyelvi szövegek szövegtani elemzésének néhány aspektusa. In: *Szemiotikai szövegtan 13.0. A szövegtani kutatás általános kérdései, 13.1. Szaknyelvi szövegek, 13.2 Tankönyvi szövegek*. Szerk.: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László, Szeged, JGYF Kiadó, 49-55.
- 2000.Ia Teoria del testo e analisi di testi filosofici. In: Petőfi, J. S. – Omero Proietti (a cura di): *Leggere testi filosofici. I. Aspetti dell'interpretazione [= Quaderni di Ricerca e Didattica, XIX]*. Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane, 64-93.
- 2000.Sa Algunos aspectos de una lectura semiótico-testológica de Borges. In: Graciela N. Ricci (ed.): *Borges la lengua, el mundo: Las fronteras de la complejidad [= Actas del coloquio Internacional en Homenaje a J. J. Borges. Macerata, 2-3 Diciembre de 1999]*. Milano, Dott. A. Giuffrè Editore, 23-48.
- 2001.Ha Az iskoladrámák szemiotikai elemzéséhez (Példa: Kozma Ferenc: *Jekoniás*. Győr, é.n. [1754]) In: Andor József – Szűcs Tibor – Terts István (szerk.): *Színes eszmék nem alszanak... Szépe György 70. születésnapjára*. Lingua Franca Csoport, Pécs. II., 967-976.
- 2001.Hb Megjegyzések a verbális szövegekre vonatkozó szövegtani kutatás jelenlegi állásához. In: *Szemiotikai szövegtan 14.0. A szövegtani kutatás általános kérdései, 14.1. Kép és szöveg 14.2 Kommunikáció a médiában*. Szerk.: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László, Szeged, JGYF Kiadó, 11-17.
- 2001.Ia Alcuni aspetti della Testologia Semiotica. Modello segnico – Tipi di interpretazione. In: Petőfi, János S. – Giuliana Pascucci (a cura di): *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana 5. Comunicazione visiva: parole e immagini in comunicati statici [= Quaderni di Ricerca e Didatti-*

ca XX] Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane, 21-30.

- 2001.Ib Comunicati di tipo „illustrazione” (Esercizi). In: Petőfi, János S. – Giuliana Pascucci (a cura di): *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana 5. Comunicazione visiva: parole e immagini in comunicati statici* [= *Quaderni di Ricerca e Didattica XX*] Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane, 89-99.
- 2001.Ic Comunicati di tipo „Bildergeschichte” (Esercizi). In: Petőfi, János S. – Giuliana Pascucci (a cura di): *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana 5. Comunicazione visiva: parole e immagini in comunicati statici* [= *Quaderni di Ricerca e Didattica XX*] Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane, 111-122.
- 2001.Sa Aspectos de la interpretación explicativa semiótico-textológica del *Shir ha-shirim* (*El Cantar de los Cantares*), en Raccah, P.-I. – B. Saiz Noeda (eds.) *Lenguas, literatura y traducción. Aproximaciones teóricas*. Madrid, Arrecife, 23-47.
- 2001.Sb El contesto disciplinar de la investigación textológica. Aspectos de la Textología Semiotica. *Tonos, 1* <http://www.tonosdigital.es>
- 2002.Ha A szövegek relációs és lineáris szerkezetéről. In: V. Raisz Rózsa és Zimányi Árpád (szerk.): *Feladatok és módszerek az anyanyelvi nevelésben a XXI. század elején. XIV. Anyanyelv-oktatási Napok Eger, 2001. július 9-12.* [= A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, 216.]. Budapest, 173-185.
- 2002.Hb Szöveg, mentális kép, illusztráció. In: V. Raisz Rózsa és Zimányi Árpád (szerk.): *Feladatok és módszerek az anyanyelvi nevelésben a XXI. század elején. XIV. Anyanyelv-oktatási Napok Eger, 2001. július 9-12.* [= A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, 216.]. Budapest, 186-190.
- 2002.Hc Kommunikációról, nyelvről, képekről és logikáról – a Szemiotikai Textológia perspektívájából. In: A 60 éves Horányi Özséb tiszteletére. *Janus X.* 2. 61-66.
- 2002.Ia Testi verbali e loro versioni multimediali. Alcune osservazioni su *Pinnocchio*. In: *Linguaggio – Linguaggi. Invenzione – Scoperta*. Atti del Convegno Macerata – Fermo, 22-23 ottobre 1999. a cura di Ruggero Morresi. Roma, Editrice „il Calamo”, 331-348.
- 2002.Ib Aspetti dell’analisi delle *Exercitationes theatrales*. Esempio: Il testo drammatico ungherese *Jekoniás* di Ferenc Kozma pubblicato a Győr (Ungheria)

nel 1754. In: *Una pastorale della comunicazione. Italia, Ungheria, America e Cina: l'azione dei Gesuiti della fondazione allo scioglimento dell'Ordine*. Atti del Convegno di Studi Roma – Macerata, 24-26 ottobre 1996. A cura di Diego Poli. Roma, Editrice „il Calamo”, 491-502.

- 2003.Ha A szövegtani kutatás néhány nyitott kérdése. A szemiotikai textológia elméleti keretének (meta-)metodológiai aspektusaihoz. In: *Szemiotikai szövegtan 15.0. A szövegtani kutatás általános kérdései, 15.1. Kép és szöveg, 15.2. Szöveg és fordítás*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. Szeged, JGYF Kiadó, 11-36.
- 2003.Hb William Shakespeare: *Szonettek* Justus Pál fordításában. Az illusztrációkat Balla Margit készítette. (Ismertetés). In: *Szemiotikai szövegtan 15.0. A szövegtani kutatás általános kérdései, 15.1. Kép és szöveg, 15.2. Szöveg és fordítás*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. Szeged, JGYF Kiadó, 260-262.
- 2003.Hc Az *Énekek éneke* illusztrált kiadásainak bibliográfiája. In: *Szemiotikai szövegtan 15.0. A szövegtani kutatás általános kérdései, 15.1. Kép és szöveg, 15.2. Szöveg és fordítás*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. Szeged, JGYTF Kiadó, 305-311.
- 2003.Ia Videogiocare. Il videogioco come esempio della complessità della tecnica digitale. *Cooperazione educativa*, Anno LII/4 settembre ottobre, 2003, 8-13.
- 2003.Ib Aspetti della comunicazione e del suo studio scientifico. Prolusione all'inaugurazione dell'A. A. 2002 / 2003 dell'Università degli Studi di Macerata, 24. marzo 2003.
- 2003.Ic Esperienza concettuale – esperienza simbollica. Aspetti dell'interpretazione dei testi letterari. In: Lutto, Fiorenza – Scognamiglio, Marisa (a cura di): *Letteratura: percorsi possibili. Vent'anni dopo convegno dedicato a Franca Mariani*. [= Atti del Convegno del CRS – CIDI. Roma, 25-26 febbraio 2002]. Edizioni Goliardiche.
- 2003.Id/Ea paesaggi sonori: un punto di vista semiotica / soundscapes: a semiotic viewpoint. In: *paesaggi sonori / soundscapes*, università degli studi di macerata / laboratorio multimediale di comunicazione musicale, [senza data], 5 + 5 pp.
- 2004.Ha *A szöveg mint komplex jel. Bevezetés a szemiotikai-textológiai szöveg-szemléletbe*. Budapest. Akadémiai Kiadó.

- 2004.Hb A médiumok élő nyelvei és az élőnyelvi kommunikátumok rögzítésére szolgáló reprezentációs nyelvek. In: *Szemiotikai szövegtan 16.0. A szövegtani kutatás általános kérdései, 16.1. Szöveg és zene 16.2. Mediális transzpozíciók*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. Szeged, JGyF Kiadó, 45-62.
- 2004.Hc Dalok és fordítási lehetőségeik. In: *Szemiotikai szövegtan 16.0. A szövegtani kutatás általános kérdései, 16.1. Szöveg és zene 16.2. Mediális transzpozíciók*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. Szeged, JGyF Kiadó, 77-80.
- 2004.Hd Michels, Ulrich: *SH atlasz Zene* (Ismeretítés). In: *Szemiotikai szövegtan 16.0. A szövegtani kutatás általános kérdései, 16.1. Szöveg és zene 16.2. Mediális transzpozíciók*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. Szeged, JGyF Kiadó, 186-188.
- 2004.He Hangzó Helikon: Verses kötetek CD-melléklettel. (Ismeretítés). In: *Szemiotikai szövegtan 16.0. A szövegtani kutatás általános kérdései, 16.1. Szöveg és zene 16.2. Mediális transzpozíciók*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. Szeged, JGyF Kiadó, 189-192.
- 2004.Hf Bibliográfia a zeneművek elemzéséhez. In: *Szemiotikai szövegtan 16.0. A szövegtani kutatás általános kérdései, 16.1. Szöveg és zene 16.2. Mediális transzpozíciók*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. Szeged, JGyF Kiadó, 221-229.
- 2004.Ia *Scrittura e interpretazione. Introduzione alla Testologia Semiotica dei testi verbali*. Roma, Carocci Editore.

1.2.1b Társ szerzőként másokkal együtt létrehozott önálló művek

BÁCSI János – BENKES Zsuzsa – PETŐFI S. János – VASS László:

- 1993.Ha Egy 'prelogikus vagy posztlogikus' felépítésű vers analitikus elemzését előkészítő kreatív-produktív gyakorlatok. Octavio Paz: *Movimiento*. In: Petőfi S. János – Bácsi János – Benkes Zsuzsa – Vass László: *Szövegtan és verselemzés*. Budapest, Pedagógus Szakma Megújítása Projekt Programiroda, 229-265.

BENKES Zsuzsa – NAGY L. János – PETŐFI S. János:

- 1996.Ha *Szövegtani kaleidoszkóp 1. Antológia*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.

BENKES Zsuzsa – PETŐFI S. János:

- 1993.Ha A versek kreatív-produktív megközelítése. Baka István: *Ősz van az űrben*. In: Petőfi S. János – Bácsi János – Benkes Zsuzsa – Vass László: *Szövegtan és verselemzés*. Budapest, Pedagógus Szakma Megújítása Projekt Programiroda, 41-72.

Bibliográfiák, repertóriumok

- 1993.Hb Kreatív-produktív szövegmegközelítés. Két példa.
(Cf. 1993.He: I.)
- 1993.Hc Kreatív versmegközelítések.
(Cf. 1993.He: II.)
- 1993.Hd A (rövid)próza-szövegek kreatív-produktív megközelítése.
(Cf. 1993.He: III.)
- 1993.He *A vers és próza kreatív-produktív megközelítéséhez. Alapfeladat-típusok.*
Budapest, Országos Közoktatási Szolgáltató Iroda.
 Bevezetés
 I.: = 1993.Hb
 II.: = 1993.Hc
 III.: = 1993.Hd
 Bibliográfia
- 1993.Hf Kreatív-produktív megközelítés és intertextualitás. In: *Szemiotikai szöveg-*
tan 6. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (II),
szerk.: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László. Szeged, JGYTF Ki-
adó, 107-132.
- 1993-94.H/T Az (újra)alkotó képzelet nyomában. *Magyartanítás*
 Bevezetés. 1993/2. március, 3-6.
 1. Versek fizikai megjelenési formájával kapcsolatos kreatív-pro-
 duktív gyakorlatok. 1993/3. május, 2-6.
 2. Versek formai felépítésével kapcsolatos kreatív-produktív gya-
 korlatok. 1993/4. szeptember, 9-12.
 3. Versek szemantikai felépítésével kapcsolatos kreatív-produktív
 gyakorlatok. 1993/5. november, 3-6.
 4. A világfragmentummal kapcsolatos kreatív-produktív gyakorla-
 tok. 1994/1. január, 29-36.
- 1994.Ha A (rövid)próza-szövegek kreatív-produktív megközelítése. In: Petőfi S. Já-
 nos – Bácsi János – Békési Imre – Benkes Zsuzsa – Vass László: *Szöveg-*
tan és prózaelemzés. A rövidpróza kreatív-produktív megközelítéséhez.
Budapest, Trezor Kiadó, 65-94.
- 1994.Hb Egy szövegmondat-sorrend tényállás-módosító átrendezésével kapcsolatos
kreatív-produktív gyakorlat. Pilinszky János: *Egy lírikus naplójából.* In:
Petőfi S. János – Bácsi János – Békési Imre – Benkes Zsuzsa – Vass László:
Szöveg- és prózaelemzés. A rövidpróza kreatív-produktív megközelí-
téséhez. Budapest, Trezor Kiadó, 333-340.

- 1995-97.H/T Szövegtani kaleidoszkóp. [1. Antológia, 2. Bevezetés a szövegmegformáltság elemzésébe] Tájékoztató. *Magyartanítás*
0. Bevezetés. 1995/5. november, 8-10.
 1. Szövegtani alapismeretek. 1996/1. január, 25-33.
 2. A szöveg fizikai hordozója. 1996/2. március, 20-27.
 3. A szöveg fizikai hordozójához rendelhető formai felépítés. 1996 / 4. szeptember, 26-33.
 4. A szöveg fizikai hordozójához rendelhető nyelvi jelentéstani felépítés. 1997/2. március, 24-30.
 5. Egy valóságos vagy képzelt világdarab mentális képe és maga ez a világdarab. 1977/3. május, 8-14.
 6. Más szövegeket idéző szövegek (Intertextualitás). 1997/4. szeptember, 12-15.
- 1996.Ha *Szövegtani kaleidoszkóp 2. Bevezetés a szövegmegformáltság elemzésébe.* Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- 1996.H/T Értelmező interpretáció előkészítése kaleidoszkópgyakorlatokkal. (Nemes Nagy Ágnes: *Madár*). *Módszertani Lapok*.
- I. 2 évf. 2. szám, 27-36.
 - II. 2 évf. 3. szám, 15-23.
 - III. 2 évf. 4. szám, 17-26.
 - IV. 3 évf. 2. szám, 9-16.
- 1998.Ha *Multimédia. Több mediális összetevővel rendelkező irodalmi szövegek elemzése II.* (Szerk. Petőfi S. János, a tanulmányokat írták Benkes Zsuzsa és Petőfi S. János.) Budapest, OKSzi.
- 2002.Ha A fogalmi és a szimbolikus megismerés az irodalomtanításban. *Iskolakultúra* 12, 67-73.
- BENKES Zsuzsa – PETŐFI S. János – VASS László:
- 1996.Ha Mondatgrammatika, szövegnyelvészet, szövegtan. In: Raisz Rózsa (szerk.): *Anyanyelv és iskola az ezredfordulón. XII. Anyanyelv-oktatási Napok Eger, 1996 július 8-11.* Kiadja a Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 207-227.
- BÉKÉSI Imre – PETŐFI S. János – VASS László:
- 1999.Ha Gondolatok a szövegtani kutatás soronkövetkező feladataihoz. A szaknyelvi szövegek szövegtani elemzése felé. In: *Szemiotikai szövegtan 12. Szövegtani kutatás: témák, eredmények, feladatok (II).* Szerk.: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László, Szeged, JGYF Kiadó, 11-15.

Bibliográfiák, repertóriumok

HEYDRICH, Wolfgang – János S. PETŐFI:

- 1993.Ea Towards a general pragmatics of language. In: *Pragmatik. Handbuch pragmatischen Denkens. Band IV: Sprachphilosophie, Sprachpragmatik und formale Pragmatik*, hg. von Herbert Stachowiak. Hamburg, Felix Meiner, 123-155.

OLIVI, Terry – János S. PETŐFI:

- 1996.Ia Sulla materialità del linguaggio. La poesia visiva come primo passo verso la multimedialità. *Cooperazione Educativa XLV/4*.

- 1998.Ha A nyelv materialitásáról. A vizuális költészet mint első lépés a multimedialitás felé. In: *Szemiotikai szövegtan 11. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (III)*. Szerk.: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László, Szeged, JGYF Kiadó, 97-108.

PETŐFI S. János – BÁCSI János – BÉKÉSI Imre – BENKES Zsuzsa – VASS László:

- 1994.Ha *Szövegtan és prózaelemzés. A rövidpróza kreatív-produktív megközelítéséhez*. Budapest, Trezor Kiadó.

PETŐFI S. János – BÁCSI János – BENKES Zsuzsa – VASS László:

- 1993.Ha *Szövegtan és verselemzés*. Budapest, Pedagógus Szakma Megújítása Projekt Programiroda.

PETŐFI S. János – BENKES Zsuzsa:

- 1992.Ha *Elkallódni megkerülni. Versek kreatív megközelítése szövegtani keretben*. Veszprém, Országos Továbbképző, Taneszközfeljesztő és Értékesítő Vállalat.

- 1993.Ha Versek kreatív-produktív megközelítése. Etüdök Radnóti Miklós „Éjszaka” és „Keserédes” című verseihez. *Nyr.* 117.

- 1994.Ha Versek kreatív-produktív megközelítése II. Etüdök József Attila „Látod?” és „ősz” című verseihez. *Nyr.* 118. 202-214.

1997-98.H/T A szövegtan kutatásáról és oktatásáról. *Iskolakultúra*.

Bevezetés + 1. A szövegfogalom értelmezése 1997/4, 32-44.

1. A szövegtani kutatás diszciplináris környezete. Szövegtanok – a szövegtanok alkalmazási területei. 1997/5, 63-71.
2. Az általános szemiotikai szövegtan interdiszciplináris megalkotása (I.). 1997/6-7, 31-39.
3. Az általános szemiotikai szövegtan interdiszciplináris megalkotása (II.). 1997/8, 19-27.
4. Az általános szemiotikai szövegtan és szövegtani társtudományai. 1997/9, 72-80.
5. A verbális szövegek szövegtana és a nyelvészet (I.). 1997/10, 68-77.

6. A verbális szövegek szövegtana és a nyelvészet (II.). 1997/11, 70-78.
7. A verbális szövegek kreatív megközelítése szövegtani keretben (I.) 1998/1, 3-11.
8. A verbális szövegek kreatív megközelítése szövegtani keretben (II.) 1998/2, 47-56.
9. A verbális szövegek analitikus megközelítése szövegtani keretben (I.) 1998/3, 9-17.
10. A verbális szövegek analitikus megközelítése szövegtani keretben (II.) 1998/5, 31-39.

1998.Ha *A szöveg megközelítései. Kérdések – válaszok. Bevezetés a szemiotikai szövegtanba.* Budapest, Iskolakultúra. [A Petőfi – Benkes 1997 – 98. H/T könyvvé átdolgozott változata.]

2000.Ha Anyanyelvi nevelés szövegtani keretben. *Szemiotikai szövegtan 13.0. A szövegtani kutatás általános kérdései, 13.1. Szaknyelvi szövegek, 13.2 Tankönyvi szövegek.* Szerk.: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László, Szeged, JGyF Kiadó, 115-122..

2002.Ha *A multimediális szövegek megközelítései. Kérdések – válaszok. Bevezetés a statikus 'verbális elem + kép / diagram/...' -típusú komplex jelek szemiotikai szövegtanába.* Budapest, Iskolakultúra. [Tartalmazza a Petőfi–Benkes 98. H/T írások átdolgozott változatát is.]

PETŐFI S. János – DOBI Edit:

1998.Ha Utószó. In: Petőfi S. János (szerk.), *Koreferáló elemek – koreferenciarelációk. Magyar nyelvű szövegek elemzése.* Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 238-261.

2000.Ha Tezaurisztikus explikációk alkalmazása a szemiotikai-textológiai koreferencia-elemzésben. In: Dobi Edit – Petőfi S. János (szerk.), *Koreferáló elemek – koreferencia relációk. Magyar nyelvű szövegek elemzése. Diskuszió.* Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 124-149.

PETŐFI S. János – LA MATINA, Marcello:

1994.Ha Egy általános szemiotikai textológia centrális aspektusai. In: *Szemiotikai szövegtan 7. A multimediális kommunikátumok szemiotikai textológiai megközelítéséhez.* Szerk.: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László, Szeged, JGyTF Kiadó, 97-128.

PETŐFI, János S. – Terry OLIVI:

2001.Ia Comunicati appartenenti al tipo „Poesia visiva” (Esercizi). In: Petőfi, János S. – Giuliana Pascucci (a cura di): *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana 5. Comunicazione visiva: parole e immagini in comu-*

nicati statici [= *Quaderni di Ricerca e Didattica XX*] Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane, 59-71.

PETŐFI, János S. – Giuliana PASCUCCI:

- 2001.Ia Tipologia dei comunicati visivi costituiti da un componente verbale ed uno pittoriale. In: Petőfi, János S. – Giuliana Pascucci (a cura di): *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana 5. Comunicazione visiva: parole e immagini in comunicati statici* [= *Quaderni di Ricerca e Didattica XX*] Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane, 31-41.

PETŐFI, S. János – VASS László:

- 1992.Ha A szövegnyelvészet helye és feladata a szemiotikai textológiai kutatásban. In: *Szemiotikai szövegtan 5. Szövegtani kutatás: témák, eredmények, feladatok*, szerk. Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László. Szeged, JGyTF Kiadó, 177-195.
- 1992.Hb A szövegösszefüggőség nyelvi hordozói Halliday és Hasan szerint. (Halliday, M. A. K. – R. Hasan: *Cohesion in English*. London, Longmann, 1976) [Kivonat]. In: *Szemiotikai szövegtan 5. Szövegtani kutatás: témák, eredmények, feladatok*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre, Vass László. Szeged, JGyTF Kiadó, 260-270.
- 1993.Ha A versek analitikus-kreatív megközelítése. Baka István: *Ősz van az űrben*. In: Petőfi S. János – Bácsi János – Benkes Zsuzsa – Vass László: *Szövegtan és verselemzés*. Budapest, Pedagógus Szakma Megújítása Projekt Programiroda, 73-117.
- 1993.Hb Az argumentatív értelmező interpretáció néhány aspektusa. Nagy László: *Verseim verse*. In: *Szemiotikai szövegtan 6*. Szerk. Petőfi S. János, Békési Imre, Vass László. Szeged, JGyTF Kiadó, 81-106.
- 1994.Ha A (rövid)próza analitikus-kreatív megközelítése. Örkény István: *Gondolatok a pincében*. In: Petőfi S. János – Bácsi János – Békési Imre – Benkes Zsuzsa – Vass László: *Szövegtan és prózaelemzés. A rövidpróza kreatív-produktív megközelítéséhez*. Budapest, Trezor Kiadó, 118-157.

1.2.2a Szerkesztőként egyedül létrehozott művek

PETŐFI, János Sándor:

- 1993.Ia *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana. 1. Aspetti generali. Quadro interdisciplinare della ricerca*. [= *Quaderni di ricerca e didattica IX*]. Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane.

PETŐFI, S. János:

- 1998.Ha *Koreferáló elemek – koreferenciarelációk. (Magyar nyelvű szövegek elemzése).* [= *Officina textologica* 2] Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.
- 2005.H *Adalékok a magyar szövegnyelvészet szövegtani diszkurzusához Három közlés.* [= *Officina Textologica* 11] Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.

1.2.2b Társszerkesztőként másokkal együtt létrehozott művek

DOBÍ Edit – PETŐFI S. János (szerk.):

- 2000.Ha *Koreferáló elemek – koreferenciarelációk. (Magyar nyelvű szövegek elemzése 2: Diszkuszió).* [= *Officina Textologica* 4] Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.

PETŐFI, János S. – Sergio CICONI (a cura di):

- 1995.Ia *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana. 2. La filosofia del linguaggio e la comunicazione umana multimediale* [= *Quaderni di Ricerca e Didattica, XIV*]. Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane.

PETŐFI, János S. – Terry OLIVI (eds.):

- 1994.Ea *Approaches to Poetry. Some Aspects of Textuality, Intertextuality and Intermediality* (= *RTT* 20). Berlin – New York, Walter de Gruyter.

PETŐFI, János S. – Giuliana PASCUCI (a cura di):

- 2001.Ia *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana. 5. Comunicazione visiva: parole e immagini in comunicati statici* [= *Quaderni di Ricerca e Didattica, XX*]. Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane.

PETŐFI, János S. – Omero PROIETTI (a cura di):

- 2000.Ia *Leggere testi filosofici. 1. Aspetti dell'interpretazione* [= *Quaderni di Ricerca e Didattica, XIX*]. Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane.

PETŐFI, János S. – Pier-Giuseppe ROSSI (a cura di):

- 1997.Ia *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana. 4. Combinatoria ed ipertestualità nella ricerca e nella didattica* [= *Quaderni di Ricerca e Didattica, XVIII*]. Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane.

PETŐFI S. János – SZIKSZAINÉ NAGY Irma (szerk.):

- 2001.H *Grammatika – szövegnyelvészet – szövegtan.* [= *Officina Textologica* 5] Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.

Bibliográfiák, repertóriumok

PETŐFI S. János – SZIKSZAINÉ NAGY Irma (szerk.):

2002.Ha *A kontrasztív szövegnyelvészet aspektusai (Linearizáció: téma – réma szerkezet. [= Officina Textologica 7]* Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.

PETŐFI S. János – SZIKSZAINÉ NAGY Irma (szerk.):

2003.Ha *A kontrasztív szövegnyelvészet aspektusai (Linearizáció: tematikus progresszió. [= Officina Textologica 9]* Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.

PETŐFI S. János – SZIKSZAINÉ NAGY Irma (szerk.):

2004.Ha *A szövegorganizáció elemzésének aspektusai (Fogalmi sémák) [= Officina Textologica 10]* Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.

PETŐFI S. János – SZIKSZAINÉ NAGY Irma (szerk.):

2005.Ha *A korreferencialitás poliglott megközelítései. [= Officina Textologica 12]* Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.

PETŐFI, János S. – Luciano VITACOLONNA (a cura di):

1996.Ia *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana. 3. La Testologia Semiotica e la comunicazione umana multimediale [= Quaderni di Ricerca e Didattica, XVII].* Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane.

1.2.3a Egyedül szerkesztett sorozatok kötetei

1. RESEARCH IN TEXT THEORY / UNTERSUCHUNGEN ZUR TEXTTHEORIE

GARCÍA-BERRIO, Antonio:

1992. *A Theory of the Literary Text. [= RTT 17]*

VAN DE VELDE, Roger G.:

1992. *Text and Thinking. On Some Roles of Thinking in Text Interpretation. [= RTT 18]*

FORDYCE, Rachel and Carla MARELLO (eds.):

1994. *Semiotics and Linguistics in Alice's Worlds. [= RTT 19]*

PETŐFI, János S. and Terry OLIVI (eds.):

1994. *Approaches to Poetry. Some Aspects of Textuality, Intertextuality and Intermediality. [= RTT 20]*

QUASTHOFF, Uta M. (ed.):

1995. *Aspects of Oral Communication. [= RTT 21]*

RICKHEIT, Gert and Cristopher HABEL (eds.):

1995. *Focus and Coherence in Discourse Processing. [= RTT 22]*

RUDOLPH, Elisabeth:

1996. *Contrast. Adversative and Concessive Relations and their Expressions in English, German, Spanish, Portugese on Sentence and Text Level.* [= RTT 23]

MARKKANEN, Raija and Hartmut SCHRÖDER (eds.):

1997. *Hedging and Discourse. Approaches to the Analysis of a Pragmatic Phe-nomenon in Academic Texts.* [= RTT 24]

INKINEN, Sam (ed.):

1999. *Mediapolis. Aspects of Texts, Hypertexts and Multimedial Communication.* [= RTT 25]

2. OFFICINA TEXTOLOGICA

PETŐFI, S. János:

- 1997.H *Egy poliglott szövegnyelvészeti-szövegtani kutatóprogram.* [= *Officina Textologica 1*] Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.

PETŐFI, S. János (szerk.):

- 1998.H *Koreferáló elemek – koreferenciarelációk. (Magyar nyelvű szövegek elemzése).* [= *Officina Textologica 2*] Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.

SZIKSZAINÉ NAGY Irma (szerk.):

- 1999.H *Szövegmondat-összetevők lehetséges lineáris elrendezéseinek elemzéséhez. (Magyar nyelvű szövegek elemzése).* [= *Officina Textologica 3*] Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.

DOBI Edit – PETŐFI, S. János (szerk.):

- 2000.H *Koreferáló elemek – koreferenciarelációk. (Magyar nyelvű szövegek elemzése 2: Diskusszió).* [= *Officina Textologica 4*] Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.

PETŐFI, S. János – SZIKSZAINÉ NAGY Irma (szerk.):

- 2001.H *Grammatika – szövegnyelvészet – szövegtan.* [= *Officina Textologica 5*] Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.

SZIKSZAINÉ NAGY Irma (szerk.):

2002. *Szövegmondat-összetevők lehetséges lineáris elrendezéseinek elemzéséhez. (Magyar nyelvű szövegek elemzése) 2. Diskusszió* [= *Officina Textologica 6*] Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.

PETŐFI, S. János – SZIKSZAINÉ NAGY Irma (szerk.):

- 2002.H *A kontrasztív szövegnyelvészet aspektusai (Linearizáció: téma – réma szerkezet).* [= *Officina Textologica 7*] Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.

DOBI Edit:

- 2002.H *Kétlépcsős szövegmondar-reprezentáció szemiotikai textológiai keretben* [= *Officina Textologica 8*] Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.

PETŐFI, S. János – SZIKSZAINÉ NAGY Irma (szerk.):

- 2003.H *A kontrasztív szövegnyelvészet aspektusai (Linearizáció: tematikus progresszió.* [= *Officina Textologica 9*] Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.

PETŐFI, S. János – SZIKSZAINÉ NAGY Irma (szerk.):

- 2004.H *A szövegorganizáció elemzésének aspektusai (Fogalmi sémák)* [= *Officina Textologica 10*] Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.

PETŐFI, S. János:

- 2005.H *Adalékok a magyar szövegnyelvészet szövegtani diszkurzusához Három közelítés.* [= *Officina Textologica 11*] Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.

PETŐFI, S. János – SZIKSZAINÉ NAGY Irma (szerk.):

- 2005.Ha *A kirreferencialitás poliglott megközelítései.* [= *Officina Textologica 12*] Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.

CSÜRY István:

- 2005.Ha *Kis könyv a konnektorokról.* [= *Officina Textologica 13*] Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.

3. QUADERNI DI RICERCA E DIDATTICA

3.1. Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana...

PETŐFI, János S. (a cura di):

- 1993.Ia *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana. 1. Aspetti generali. Quadro interdisciplinare della ricerca.* [= *Quaderni di ricerca e didattica IX*]. Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane.

PETŐFI, János S. – Sergio CICONI (a cura di):

- 1995.Ia *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana. 2. La filosofia del linguaggio e la comunicazione umana multimediale* [= *Quaderni di Ricerca e Didattica, XIV*]. Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane.

PETŐFI, János S. – Luciano VITACOLONNA (a cura di):

- 1996.Ia *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana. 3. La Testologia Semiotica e la comunicazione umana multimediale* [= *Quaderni di Ricerca e Didattica, XVII*]. Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane.

PETŐFI, János S. – Pier-Giuseppe ROSSI (a cura di):

- 1997.Ia *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana. 4. Combinatoria ed ipertestualità nella ricerca e nella didattica* [= *Quaderni di Ricerca e Di-*

dattica, XVIIIJ. Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane.

PETŐFI, János S. – Giuliana PASCUCI (a cura di):

2001.Ia *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana. 5. Comunicazione visiva: parole e immagini in comunicati statici [= Quaderni di Ricerca e Didattica, XX]*. Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane.

3.2. Leggere testi filosofici

PETŐFI, János S. – Omero PROIETTI (a cura di):

2000.Ia *Leggere testi filosofici. 1. Aspetti dell'interpretazione [= Quaderni di Ricerca e Didattica, XIX]*. Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane.

1.2.3b Másokkal együtt szerkesztett sorozatok kötetei

1. **papiere zur textlinguistik / papers in textlinguistics [= pt]**

edited by Jens IHWE – János S. PETŐFI – Hannes RIESER

Buske Verlag, Hamburg

A sorozat 1992 és 2005 között megjelent köteteire a bibliográfia többi szekciójában történik hivatkozás.

2. **Szemiotikai Szövegtan [SzSzT]**

Szerk: PETŐFI S. János – BÉKÉSI Imre – VASS László

JGy(T)F Kiadó, Szeged

PETŐFI S. János – BÉKÉSI Imre (szerk.):

1992.Ha *Szemiotikai szövegtan 4. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (I)*. Szeged, JGyTF Kiadó.

PETŐFI S. János – BÉKÉSI Imre – VASS László (szerk.):

1992.Hb *Szemiotikai szövegtan 5. Szövegtani kutatás: témák, eredmények, feladatok*. Szeged, JGyTF Kiadó.

1993.Ha *Szemiotikai szövegtan 6. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (II)*. Szeged, JGyTF Kiadó.

1994.Ha *Szemiotikai szövegtan 7. A multimediális szövegek szemiotikai textológiai megközelítéséhez*. Szeged, JGyTF Kiadó.

1995.Ha *Szemiotikai szövegtan 8. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (III)*. Szeged, JGyTF Kiadó.

1996.Ha *Szemiotikai szövegtan 9. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (I)*. Szeged, JGyTF Kiadó.

1997.Ha *Szemiotikai szövegtan 10. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (II)*. Szeged, JGyTF Kiadó.

Bibliográfiák, repertóriumok

- 1998.Ha *Szemiotikai szövegtan 11. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (III)*. Szeged, JGyF Kiadó.
- 1999.Ha *Szemiotikai szövegtan 12. Szövegtani kutatás: témák, eredmények, feladatok (II)*. Szeged, JGyF Kiadó.
- 2000.Ha *Szemiotikai szövegtan 13.0. A szövegtani kutatás általános kérdései, 13.1. Szaknyelvi szövegek, 13.2. Tankönyvi szövegek*. Szeged, JGyF Kiadó.
- 2001.Ha *Szemiotikai szövegtan 14.0. A szövegtani kutatás általános kérdései, 14.1. Kép és szöveg, 14.2. Kommunikáció a médiában*. Szeged, JGyF Kiadó.
- 2003.Ha *Szemiotikai szövegtan 15.0. A szövegtani kutatás általános kérdései, 15.1. Kép és szöveg, 15.2. Szöveg és fordítás*. Szeged, JGyF Kiadó.
- 2004.Ha *Szemiotikai szövegtan 16.0. A szövegtani kutatás általános kérdései, 16.1. Szöveg és zene, 16.2. Mediális transzpozíciók*. Szeged, JGyF Kiadó.
- 2005.Ha *Szemiotikai szövegtan 17.a Vass László: Poézis és piktúra. Tanulmányok, 17.b Általános információk*. Szeged, JGyF Kiadó.

1.2.4a Visszatekintésként létrehozott művek

1. Visszatekintések I.

PETŐFI S. János:

- 1993.Ha A szemiotikai szövegtan mint határtudomány (Szövegtani kutatás magyar nyelvi és szociokulturális háttérrel), in: *Régi és új peregrináció. Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon* [= A III. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson – Szegeden, 1991. augusztus 12-16. – elhangzott előadások], szerk.: Békési Imre, Jankovics József, Kósa László és Nyerges Judit. Budapest – Szeged, Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság – Scriptum Kft., 1203-1218.
- 2002.Ha Egyetemről egyetemre. Amiben éltem, amiben jelenleg élek, s amiben talán a jövő generációnak élnie lehetne. (A Pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem (mai nevén Pécsi Tudományegyetem) díszdoktoravató ünnepségén 1991. április 25-én elhangzott beszéd írásos változata.) In: Andor József – Benkes Zsuzsa – Bókay Antal (szerk.): *Szöveg az egész világ. Petőfi S. János 70. születésnapjára*. Budapest, Tinta Könyvkiadó, 598-613.

2. Visszatekintések II.

PETŐFI, János S.:

- 1996.If Dall'analisi delle opere letterarie ad una teoria semiotica della comunicazione umana multimediale. 25 anni di ricerca testologica: una retrospettiva e uno sguardo al futuro. In: Petőfi, János S. – Luciano Vitacolonna (a cura di): *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana. 3. La Testologia semiotica e la comunicazione umana multimediale* [= *Quaderni di Ricerca e Didattica, XVII*]. Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane, 181-188.

3. Visszatekintések III.

PETŐFI, János S.:

- 1991.H/u1 Utam a szemiotikai szövegtanhoz:
1. 1961 – 1966. A matematikai-nyelvészeti orientáció időszaka. In: *Könyv Papp Ferencnek, szerk. Hunyadi László et alii. Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem, 385-392.*
- 1993.H/u2 Utam a szemiotikai szövegtanhoz:
2. 1967 – 1969. A nyelvi műalkotások egy nyelvészeti megalapozottságú strukturális interpretációelméletének körvonalazása felé. In: *Szemiotikai szövegtan 6. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (II)*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. Szeged, JGyTF Kiadó, 205-218.
- 1995.H/u3 Utam a szemiotikai szövegtanhoz:
3. 1970 – 1971. Egy nyelvészeti megalapozású kotextuális szövegelmélet koncepciójának felvázolása. In: *Szemiotikai szövegtan 8. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (III)*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. Szeged, JGyTF Kiadó, 237-248.
- 1996.H/u4 Utam a szemiotikai szövegtanhoz:
4. 1972 – 1973. A kotextuális szövegelmélet tulajdonságai vizsgálatának időszaka (I.) In: *Szemiotikai szövegtan 9. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (I.)*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. Szeged, JGyTF Kiadó, 265-272.
- 1997.H/u5 Utam a szemiotikai szövegtanhoz:
5. 1974 – 1975. A kotextuális szövegelmélet tulajdonságai vizsgálatának időszaka (II.) In: *Szemiotikai szövegtan 10. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (II.)*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. Szeged, JGyTF Kiadó, 211-219.
- 1998.H/u6 Utam a szemiotikai szövegtanhoz:
6. 1976 – 1977. Egy szövegelmélet komponensét képező lexikon felépítése elemzésének időszaka. In: *Szemiotikai szövegtan 11. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (III.)*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. Szeged, JGyTF Kiadó, 273-283.
- 1999.H/u7 Utam a szemiotikai szövegtanhoz:
7. 1978 – 1979. Egy integratív formális szövegelmélet körvonalazásának időszaka (I.) In: *Szemiotikai szövegtan 12. A szemiotikai szövegtani kutatás (inter)diszciplináris környezetéhez*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. Szeged, JGyTF Kiadó, 339-349.

- 2000.H/u8 Utam a szemiotikai szövegtanhoz:
 8. 1980 – 1981. Egy integratív formális szövegelmélet körvonalazásának időszaka (II). In: *Szemiotikai szövegtan 13.0. A szövegtani kutatás általános kérdései, 13.1. Szaknyelvi szövegek, 13.2. Tankönyvi szövegek*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. Szeged, JGyTF Kiadó, 147-156.
- 2001.H/u9 Utam a szemiotikai szövegtanhoz:
 9. 1982 – 1983. Egy integratív szövegelmélet szemantikai aspektusai elemzésének időszaka (I). In: *Szemiotikai szövegtan 14.0. A szövegtani kutatás általános kérdései, 14.1. Kép és szöveg, 14.2. Kommunikáció a médiában*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. Szeged, JGyTF Kiadó, 159-167.
- 2002.H/u10 Utam a szemiotikai szövegtanhoz:
 10. 1984 – 1985. Egy integratív szövegelmélet szemantikai aspektusai elemzésének időszaka (II). In: *Szemiotikai szövegtan 15.0. A szövegtani kutatás általános kérdései, 15.1. Kép és szöveg, 15.2. Szöveg és fordítás*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. Szeged, JGyTF Kiadó, 235-241.
- 2003.H/u11 Utam a szemiotikai szövegtanhoz:
 11. 1986 – 1987: Egy integratív szövegelmélet szemantikai aspektusai elemzésének időszaka (III). In: *Szemiotikai szövegtan 16.0. A szövegtani kutatás általános kérdései, 16.1. Szöveg és zene 16.2. Mediális transzpozíciók*, szerk. Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. Szeged, JGyTF Kiadó, 145-151.
- 1994.H/u12-13
 Utam a szemiotikai szövegtanhoz:
 12. 1988 – 1989. A multimediális irányultság kezdeti időszaka.
 13. 1990 – 1991. A szemiotikai textológia koncepciójának végleges kialakítása felé.
 In: *Szemiotikai szövegtan 7. A multimediális kommunikátumok szemiotikai textológiai megközelítéséhez*, szerk.: Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. JGyTF Kiadó, 157-174.

1.2.4b Interjúk, diszkussziók

1. Interjúk

R[üitta] K[orhonen]:

- 1992.Fia J. S. Petőfin haastattelu: Diskurssin- ja tekstintutkimus: henkilökohtainen näkökulma. [= Gespräch mit J. S. Petőfi: Diskurs- und Textanalyse: ein persönlicher Gesichtspunkt] In: Riitta Korhonen, Martin Kusch, Hartmut

Schröder (eds.): *Lopussa teksti*. Frankfurt – Berlin – Bern etc., Peter Lang, 53-60.

TAVASZI Hajnal:

1994.Ha Petőfi S. János, Jelentést rendelni a szöveghez. Beszélgetés a szövegtan professzorával. *Korunk*, harmadik évfolyam V/1. január, 21-24.

GUINDANI, Fabio:

1997.Ia Teoria e didattica. Dall'educazione linguistica all'educazione multimediale nell'epoca della dominanza del computer. *Cooperazione Educativa XLVI / 4. ottobre-dicembre*, 4-9.

DANISS Győző:

2001.Ha Keresni kell a valóságdarabot! Petőfi S. János a gondolatok és a szövegek kapcsolatáról. *Népszabadság*, 2001. október 4. 16.

ZUCKOWSKI, Andzej:

2001.Ia Intervista a János Sándor Petőfi. *Tecniche conversazionali, Anno XIII N.25*, 103-112.

DOBI Edit:

2002.Ha/Ea Interjú Petőfi S. Jánossal. In: *75 éves a Debreceni Nyári Egyetem / 75 Years of the Debrecen Summer School*. Debreceni Nyári Egyetem, magyar nyelven a 76-77., angol nyelven a 160-161. oldalakon.

ANDOR József:

2002.Ha A szövegtan diszciplináris alapkérdéseiről és a szemiotikai textológia státusáról: elektronikus beszélgetés Petőfi S. Jánossal. In: Andor József – Benkes Zsuzsa – Bókay Antal (szerk.): *Szöveg az egész világ. Petőfi S. János 70. születésnapjára*. Budapest, Tinta Könyvkiadó, 567-597.

BALÁZS Géza:

2002. Beszélgetés Petőfi S. Jánossal. Elhangzott 2002. június 21-én a Petőfi Rádióban.

2. Diszkussziók

PETŐFI S. János:

1993.Hb Megjegyzések a szemiotikai szövegtan általam kidolgozott koncepciójához. In: *Régi és új peregrináció. Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon* [= A III. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson – Szegeden, 1991. augusztus 12-16. – elhangzott előadások], szerk. Békési Imre, Jankovics József, Kósa László és Nyerges Judit. Budapest – Szeged, Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság – Scriptum Kft., 1406-1408.

DISZKUSSZIÓ: A szövegtani kutatás néhány aktuális kérdése

- 1995.Ha 2. A szemiotikai textológia felépítésének és alkalmazásának néhány aspektusa. [Bencze Lóránt, Berszán István, Bókay Antal, Máté Jakab, Palotásné Nagy Éva, Raisz Rózsa, Szabó Zoltán és Wacha Imre kérdéseire válaszolnak Benkes Zsuzsa és Petőfi S. János, Petőfi S. János, valamint Petőfi S. János és Vass László.] In: *Szemiotikai szövegtan 8. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (III)*., szerk. Petőfi S. János, Békési Imre és Vass László. Szeged, JGYTF Kiadó, 1995. 189-236.

PETŐFI S. János:

- 1997.I Aspetti semiotico-testologici dell'ipertestualità. (Risposta a due domande). In: Petőfi, János S. – Pier Giuseppe Rossi (a cura di): *Sistemi segnici e loro uso nella comunicazione umana 4. Combinatoria ed ipertestualità nella ricerca e nella didattica* [= *Quaderni di Ricerca e Didattica XVIII*] Università di Macerata, Dipartimento di Filosofia e Scienze umane, 146-149.

2. REPERTÓRIUMOK

2.1. FOLYÓIRATOK / PERIODIKÁK

DISCOURSE PROCESSES. A MULTIDISCIPLINARY JOURNAL

Ablex, Norwood N. J.

Editor: Roy O. FREEDLE

(1978 –)

A korábbi kötetek adataihoz lásd: *Szemiotikai szövegtan 4. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (I)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1992. 186 – 197; *Szemiotikai szövegtan 6. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (II)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1993. 311-315; *Szemiotikai szövegtan 8. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (III)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1995. 358-360; *Szemiotikai szövegtan 9. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (I)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1996. 322-324; *Szemiotikai szövegtan 10. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (II)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1997. 249-251; *Szemiotikai szövegtan 11. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (III)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1998. 335-337; *Szemiotikai szövegtan 12. Szövegtani kutatás: témák, eredmények, feladatok (II)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1999. 396-398; *Szemiotikai szövegtan 13. 0. A szövegtani kutatás általános kérdései. 1. Szak-*

nyelvi szövegek. 2. Tankönyvi szövegek, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYF Kiadó, Szeged, 2000. 217-218; Szemiotikai szövegtan 14. 0. A szövegtani kutatás általános kérdései. 14.1. Kép és szöveg. 14.2. Kommunikáció a médiában, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYF Kiadó, Szeged, 2001. 241-242; Szemiotikai szövegtan 15. 0. A szövegtani kutatás általános kérdései. 15.1. Kép és szöveg (2). 15.2. Szöveg és fordítás, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYF Kiadó, Szeged, 2003. 288-290; Szemiotikai szövegtan 16. 0. A szövegtani kutatás általános kérdései. 16.1. Szöveg és zene. 16.2. Mediális transzpozíciók, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYF Kiadó, Szeged, 2004. 212-213 és Szemiotikai szövegtan 17.a Vass László: Poézis és piktúra. Tanulmányok. 17.b. Általános információk, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYF Kiadó, Szeged, 2005. 248-250.

Volume 31

Number 1 – 2001.

PETER DIXON, MARISA BORTOLUSSI: Text Is Not Communication: A Challenge to a Common Assumption (1-25). MURRAY SINGER, WALTER KINTSCH: Text Retrieval: A Theoretical Exploration (27-59). JUDY DELIN: Keeping in Step: Task Structure, Discourse Structure, and Utterance Interpretation in the Step Aerobics Workout (61-89). JEFFREY T. HANCOCK, PHILIP J. DUNHAM: Language Use in Computer-Mediated Communication: The Role of Coordination Devices (91-110).

Number 2 – 2001.

ERIC RICHARDS, MURRAY SINGER: Representation of Complex Goal Structures in Narrative Comprehension (111-135). JENNIFER E. ARNOLD: The Effect of Thematic Roles on Pronoun Use and Frequency of Reference Continuation (137-162). JEAN-FRANÇOIS ROUET, EDUARDO VIDAL-ABARCA, ALAIN BERT ERBOUL, VICTOR MILLOGO: Effects of Information Search Tasks on the Comprehension of Instructional Text (163-186). JOSE A. LEON, OLGA PEREZ: The Influence of Prior Knowledge on the Time Course of Clinical Diagnosis Inferences: A Comparison of Experts and Novices (187-213).

Number 3 – 2001.

ELENA GÁMEZ, HIPÓLITO MARRERO: Interpersonal Motives in Comprehension of Narratives (215-240). NATHALIE BLANC, ISABELLE TAPIERO: Updating Spatial Situation Models: Effects of Prior Knowledge and Task Demands (241-262). NICOLAS CAMPION, JEAN-PIERRE ROSSI: Associative and Causal Constraints in the Process of Generating Predictive Inferences (263-291). CHRISTINA L. SCOTT, RICHARD JACKSON HARRIS, ALICIA R. ROTHE: Embodied Cognition Through Improvisation Improves Memory for a Dramatic Monologue (293-305). KRISTIN L. NELSON, LEONARD M. HOROWITZ: Narrative Structure in Recounted Sad Memories (307-324).

Volume 32

Number 1 – 2001.

JUDITH VANDER WOUDE, ELLEN BARTON: Specialized Corrective Repair Sequences: Shared Book Reading With Children With Histories of Specific Language Impairment (1-27). JEREMY BAIENSON: Contrast Ratio: Shifting Burden of Proof in Informal Arguments (29-41). MANUEL G. CALVO, M. DOLORES CASTILLO: Bias in Predictive Inferences During Reading (43-71). RAYMOND W. GIBBS JR.: Authorial Intentions in Text Understanding (73-80). RICHARD J. GERRIG, WILLIAM S. HORTON: Of Texts and Toggles: Categorical Versus Continuous Views of Communication (81-87).

Number 2 & 3 – 2001.

JAMES F. VOSS, JULIE A. VAN DYKE: Argumentation in Psychology: Background Comments (89-111). NANCY L. STEIN, ELIZABETH R. ALBRO: The Origins and Nature of Arguments: Studies in Conflict Understanding, Emotion, and Negotiation (113-133). MARK FELTON, DEANNA KUHN: The Development of Argumentative Discourse Skill (135-153). ALINA REZNITSKAYA, RICHARD C. ANDERSON, BRIAN McNURLEN, KIM NGUYEN-JAHIEL, ANTHI ARCHODIDOU, SO-YOUNG KIM: Influence of Oral Discussion on Written Argument (155-175). RONAN S. BERNAS, NANCY L. STEIN: Changing Stances on Abortion During Case-Based Reasoning Tasks: Who Changes and Under What Conditions (177-190). SARAH K. BREM, JANET RUSSELL, LISA WEEMS: Science on the Web: Student Evaluations of Scientific Arguments (191-213). JAMES F. VOSS, JULIE A. VAN DYKE: Narrative Structure, Information Certainty, Emotional Content, and Gender as Factors in a Pseudo Jury Decision-Making Task (215-243).

Volume 33

Number 1 – 2002.

MITCHELL J. NATHAN, SCOTT D. LONG, MARTHA W. ALIBALI: The Symbol Precedence View of Mathematical Development: A Corpus Analysis of the Rhetorical Structure of Textbooks (1-21). FARHANA SHAH, MARTHA EVENS, JOEL MICHAEL, ALLEN ROVICK: Classifying Student Initiatives and Tutor Responses in Human Keyboard-to-Keyboard Tutoring Sessions (23-52). KATINKA DIJKSTRA, MICHELLE BOURGEOIS, GEOFFREY PETRIE, LOU BURGIO, REBECCA ALLEN-BURGE: My Recaller is on Vacation: Discourse Analysis of Nursing-Home Residents With Dementia (53-76). AYLIN C. KUNTAY: Development of the Expression of Indefiniteness: Presenting New Referents in Turkish Picture-Series Stories (77-101).

Number 2 – 2002.

FRANZ SCHMALHOFER, MARK A. MCDANIEL, DENNIS KEEFE: A Unified Model for Predictive and Bridging Inferences (105-132). NANCY GREEN, JILL FAIN LEHMAN: An

Integrated Discourse Recipe-Based Model for Task-Oriented Dialogue (133-158). JOHANNA K. KAAKINEN, JUKKA HYÖNÄ, JANICE M. KEENAN: Perspective Effects on Online Text Processing (159-173). ELIZABETH SKARAKIS-DOYLE: Young Children's Detection of Violations in Familiar Stories and Emerging Comprehension Monitoring (175-197).

Number 3 – 2002.

PENNY M. PEXMAN, KARA M. OLINECK: Does Sarcasm Always Sting? Investigating the Impact of Ironic Insults and Ironic Compliments (199-217). JANE L. HEGSTROM, JOYCE MCCARL-NIELSEN: Gender and Metaphor: Descriptions of Familiar Persons (219-234). JING YIN: Telling the Truth? A Cultural Comparison of „Facilitating Discussion” in American Talk (235-256). ANDREW F. MONK, CAROLINE GALE: A Look Is Worth a Thousand Words: Full Gaze Awareness in Video-Mediated Conversation (257-278).

Volume 34

Number 1 – 2002.

HIROKUNI MASUDA: Narrative Representation Theory: The Macrostructure in I-Language (1-36). JEAN E. FOX TREE: Interpreting Pauses and Ums at Turn Exchanges (37-55). JAMES F. STRATMAN: When Law Students Read Cases: Exploring Relations Between Professional Legal Reasoning Roles and Problem Detection (57-90). MARILYN J. CHAMBLISS, P. KAREN MURPHY: Fourth and Fifth Graders Representing the Argument Structure in Written Texts (91-115).

Number 2 – 2002.

MANUEL DE VEGA, MARÍA J. RODRIGO, MANUEL ATO, DORIS M. DEHN, BEATRIZ BARQUERO: How Nouns and Prepositions Fit Together: An Exploration of the Semantics of Locative Sentences (117-143). MICHAEL HALLDORSON, MURRAY SINGER: Inference Processes: Integrating Relevant Knowledge and Text Information (145-161). MONISHA PASUPATHI, SARAH LUCAS, AMY COOMBS: Conversational Functions of Autobiographical Remembering: Long-Married Couples Talk About Conflicts and Pleasant Topics (163-192). KEVIN M. LEANDER: Silencing in Classroom Interaction: Producing and Relating Social Spaces (193-235).

Number 3 – 2002.

ISABELLE TAPIERO, PAUL VAN DEN BROEK, MARIE-PILAR QUINTANA: The Mental Representation of Narrative Texts as Networks: The Role of Necessity and Sufficiency in the Detection of Different Types of Causal Relations (237-258). TRACY LINDERHOLM: Predictive Inference Generation as a Function of Working Memory Capacity and Causal Text Constraints (259-280). WILLIAM LANGSTON: Violating Orientational Metaphors Slows Reading (281-310). MICHAEL THOLANDER: Cross-Gender Teasing as a Socializing Practice (311-338).

Volume 35

Number 1 – 2003.

ILANA MUSHIN, LESLEY STIRLING, JANET FLETCHER, ROGER WALES: Discourse Structure, Grounding, and Prosody in Task-Oriented Dialogue (1-31). CYNTHIA A. BERG, MITZI M. S. JOHNSON, SEAN P. MEEGAN, JONELL STROUGH: Collaborative Problem-Solving Interactions in Young and Old Married Couples (33-58). JENNIFER L. HAMBLIN, RAYMOND W. GIBBS JR.: Processing the Meanings of What Speakers Say and Implicate (59-80).

Number 2 – 2003.

JOHN D. MURRAY, KELLY A. BURKE: Activation and Encoding of Predictive Inferences: The Role of Reading Skill (81-102). DEBORAH POOLE: Linguistic Connections Between Co-Occurring Speech and Writing in a Classroom Literacy Event (103-134). MARTIN NYSTRAND, LAWRENCE L. WU, ADAM GAMORAN, SUSIE ZEISER, DANIEL A. LONG: Questions in Time: Investigating the Structure and Dynamics of Unfolding Classroom Discourse (135-198).

Number 3 – 2003.

MAX M. LOUWERSE, HEATHER HITE MITCHELL: Toward a Taxonomy of a Set of Discourse Markers in Dialog: A Theoretical and Computational Linguistic Account (199-239). STACEY L. IVANKO, PENNY M. PEXMAN: Context Incongruity and Irony Processing (241-279).

Volume 36

Number 1 – 2003.

JULIA SIMNER, MARTIN PICKERING, ALAN GARNHAM: Discourse Cues to Ambiguity Resolution: Evidence From „Do It” Comprehension (1-17). ALBERT N. KATZ, TODD R. FERRETTI: Reading Proverbs in Context: The Role of Explicit Markers (19-46). NEAL R. NORRICK: Remembering and Forgetfulness in Conversational Narrative (47-76).

Number 2 – 2003.

ANN WENNERSTROM, ANDREW F. SIEGEL: Keeping the Floor in Multiparty Conversations: Intonation, Syntax, and Pause (77-107). JENNIFER WILEY, JEROME L. MYERS: Availability and Accessibility of Information and Causal Inferences From Scientific Text (109-129). KRISTIN M. WEINGARTNER, ALEXANDRIA E. GUZMÁN, WILLIAM H. LEVINE, CELIA M. KLIN: When Throwing a Vase Has Multiple Consequences: Minimal Encoding of Predictive Inference (131-146).

Number 3 – 2003.

MELANIE HARRIS, PENNY M. PEXMAN: Children's Perceptions of the Social Functions of Verbal Irony (147-165). LAUREL FAIS, MITSUKO, YAMURA-TAKEI: The Nature of Referent Resolution in Japanese E-mail (167-204).

TEXT. AN INTERDISCIPLINARY JOURNAL FOR THE STUDY OF DISCOURSE

Mouton de Gruyter, Berlin – New York

Editor: TEUN A. VAN DIJK, Amsterdam, The Netherlands

(1981 –)

A korábbi kötetek adataihoz lásd *Szemiotikai szövegtan 2. A magyar szövegtani kutatás irodalmából (Első rész)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1991. 205 – 214; *Szemiotikai szövegtan 4. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (I)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1992. 197 – 199; *Szemiotikai szövegtan 6. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (II)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1993. 313 – 315; *Szemiotikai szövegtan 8. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (III)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1995. 360 – 363; *Szemiotikai szövegtan 9. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (I)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1996. 324-326; *Szemiotikai szövegtan 10. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (II)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1997. 251-252; *Szemiotikai szövegtan 11. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (III)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1998. 337-338; *Szemiotikai szövegtan 12. Szövegtani kutatás: témák, eredmények, feladatok (II)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 1999. 398-399; *Szemiotikai szövegtan 13. 0. A szövegtani kutatás általános kérdései. 1. Szaknyelvi szövegek. 2. Tankönyvi szövegek*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 2000. 218-220; *Szemiotikai szövegtan 14. 0. A szövegtani kutatás általános kérdései. 14.1. Kép és szöveg. 14.2. Kommunikáció a médiában*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 2001. 242-244; *Szemiotikai szövegtan 15. 0. A szövegtani kutatás általános kérdései. 15.1. Kép és szöveg (2). 15.2. Szöveg és fordítás*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 2003. 290-292 és *Szemiotikai szövegtan 16. 0. A szövegtani kutatás általános kérdései. 16.1. Szöveg és zene. 16.2. Mediális transzpozíciók*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYTF Kiadó, Szeged, 2004. 214-216.

Volume 22 (2002)

Abell, Jackie. Mad cows and British politicians: The role of scientific and national identities in managing blame for the BSE crisis 22 (2): 173-198.

Bennert, Kristina. Formulations of participation and nonparticipation in trainees' narratives of school-to-work transitions (Special issue: Discourses of Un/employment) 22 (3): 369-392.

Coffin, Caroline. The voices of history: Theorizing the interpersonal semantics of historical discourses 22 (4): 503-528.

Evaldsson, Ann-Carita. Boys' gossip telling: Staging identities and indexing (un-acceptable) masculine behavior 22 (2): 199-225.

Goatly, Andrew. The representation of nature on the BBC World Service 22 (1): 1-27.

Graham, Philip. Predication and propagation: A method for analyzing evaluative meanings in technology policy 22 (2): 227-268.

Graham, Philip and Neil Paulsen. Third-sector discourses and the future of (un)employment: Skilled labor, new technologies, and the meaning of work (Special issue: Discourses of Un(employment) 22 (3): 443-467.

Hyland, Ken. What do they mean? Questions in academic writing 22 (4): 529-557.

Kuo, Sai-Hua. From solidarity to antagonism: The uses of the second-person singular pronoun in Chinese political discourse 22 (1): 29-55.

Mäkitalo, Åsa and Roger Säljö. Talk in institutional context and institutional context in talk: Categories as situated practices 22 (1): 57-82.

Muntigl, Peter. Policy, politics and social control: A systemic functional linguistic analysis of EU employment policy (Special issue: Discourses of Un/employment) 22 (3): 393-441.

Poveda, David. Quico's story: An ethnopoetic analysis of a Gypsy boy's narratives at school 22 (2): 269-300.

Sakita, Tomoko I. Dialogue-internal and external features representing mental imagery of speaker attitudes 22 (1): 83-105.

Sarangi, Srikant. Editorial: On conditions of work, employment, unemployment, etc., and the deployment of text/discourse analysis (Special issue: Discourses of Un/employment) 22 (3): 329-336.

Semino, Elena. A sturdy baby or a derailing train? Metaphorical representations of the euro in British and Italian newspapers 22 (1): 107-139.

Scott, Suzanne. Linguistic feature variation within disagreements: An empirical investigation 22 (2): 301-328.

Tholander, Michael and Karin Aronsson. Teasing as serious business: Collaborative staging and response work 22 (4): 559-595.

Wang, Yu-Fang. The preferred information sequences of adverbial linking in Mandarin Chinese discourse 22 (1): 141-172.

Weiss, Gilbert. Discussion 1: The Darwinian ocean (Special issue: Discourses of Un/employment) 22 (3): 469-485.

Wilson, John. Discussion 2: 'They would say that, wouldn't they?' Tea with Christine and Mandy (Special issue: Discourses of Un/employment) 22 (3): 487-501.

Wodak, Ruth. Preface (Special issue: Discourses of Un/employment) 22 (3): 337-343.

Wodak, Ruth and Theo van Leeuwen. Discourses of un/employment in Austria: The Austrian case (Special issue: Discourses of Un/employment) 22 (3): 345-367.

Yamashita, Hiroko. Scrambled sentences in Japanese: Linguistic properties and motivations for production 22 (4): 597-633.

Volume 23 (2003)

Argamon, Shlomo, Moshe Koppel, Jonathan Fine, and Anat Rachel Shimoni. Gender, genre, and writing style in formal written texts 23 (3): 321-346.

Bowcher, Wendy L. Speaker contributions in radio sports commentary 23 (4): 445-476.

Cornish, Francis. The roles of (written) text and anaphor-type distribution in the construction of discourse 23 (1): 1-26.

Harris, Sandra. Politeness and power: Making and responding to 'requests' in institutional settings 23 (1): 27-52.

Hobbs, Pamela. 'You must say it for him': Reformulating a witness' testimony on cross-examination at trial 23 (4): 477-511.

Jeffries, Lesley. Not a drop to drink: Emerging meanings in local newspaper reporting of the 1995 water crisis in Yorkshire 23 (4): 513-538.

Lee, Miranda Y. P. Discourse structure and rhetoric of English narratives: Differences between native English and Chinese non-native English writers 23 (3): 347-368.

Leppänen, Sirpa. Universalistic handbook discourse and the local needs of writers 23 (1): 53-87.

Linell, Per, Johan Hofvendahl, and Camilla Lindholm. Multi-unit questions in institutional interactions: Sequential organizations and communicative functions 23 (4): 539-571.

Macken-Horarik, Mary. APPRAISAL and the special instructiveness of narrative (Special issue: Negotiating Heteroglossia: Social Perspectives on Evaluation) 23 (2): 285-312.

Macken-Horarik, Mary. Envoi: Intractable issues in appraisal analysis? (Special issue: Negotiating Heteroglossia: Social Perspectives on Evaluation) 23 (2): 313-319.

Martin, J. R. Introduction (Special issue: Negotiating Heteroglossia: Social Perspectives on Evaluation) 23 (2): 171-181.

Maschler, Yael. The discourse marker *nu*: Israeli Hebrew impatience in interaction 23 (1): 89-128.

Måseide, Per. Medical talk and moral order: Social interaction and collaborative clinical work 23 (3): 369-403.

Obana, Yasuko. Anaphoric choices in Japanese fictional novels: The discourse arrangement of noun phrases, zero and third person pronouns 23 (3): 405-443.

Page, Ruth E. An analysis of APPRAISAL in childbirth narratives with special consideration of gender and storytelling style (Special issue: Negotiating Heteroglossia: Social Perspectives on Evaluation) 23 (2): 211-237.

Painter, Clare. Developing attitude: An ontogenetic perspective on APPRAISAL (Special issue: Negotiating Heteroglossia: Social Perspectives on Evaluation) 23 (2): 183-209.

Precht, Kristen. Stance moods in spoken English: Evidentiality and affect in British and American conversation (Special issue: Negotiating Heteroglossia: Social Perspectives on Evaluation) 23 (2): 239-257.

Sarangi, Srikant. Editorial: Evaluating evaluative language (Special issue: Negotiating Heteroglossia: Social Perspectives on Evaluation) 23 (2): 165-170.

Tickoo, Asha. On variable temporal passage in storytelling: Identifying constraints and evidencing constraint violation in the narratives of second-language writers 23 (1): 129-163.

Vehviläinen, Sanna. Preparing and delivering interpretations in psychoanalytic interaction 23 (4): 573-606.

White, P. R. R. Beyond modality and hedging: A dialogic view of the language of intersubjective stance (Special issue: Negotiating Heteroglossia: Social Perspectives on Evaluation) 23 (2): 259-284.

JEL – KÉP – KOMMUNIKÁCIÓ, KÖZVÉLEMÉNY, MÉDIA

A Magyar Médiaért Alapítvány és az MTA–ELTE Kommunikációelméleti
Kutatócsoport folyóirata

Főszerkesztő: TERESTYÉNI TAMÁS

A korábbi kötetek adataihoz lásd: *Szemiotikai szövegtan 10. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (II)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYF Kiadó, Szeged, 1997. 260-263; *Szemiotikai szövegtan 11. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (III)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYF Kiadó, Szeged, 1998. 341-342; *Szemiotikai szövegtan 12. Szövegtani kutatás: témák, eredmények, feladatok (II)*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYF Kiadó, Szeged, 1999. 402-403; *Szemiotikai szövegtan 13. 0. A szövegtani kutatás általános kérdései. 1. Szaknyelvi szövegek. 2. Tankönyvi szövegek*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYF Kiadó, Szeged, 2000. 222-224; *Szemiotikai szövegtan 14. 0. A szövegtani kutatás általános kérdései. 14.1. Kép és szöveg. 14.2. Kommunikáció a médiában*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYF Kiadó, Szeged, 2001. 265-266; *Szemiotikai szövegtan 15. 0. A szövegtani kutatás általános kérdései. 15.1. Kép és szöveg (2). 15.2. Szöveg és fordítás*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYF Kiadó, Szeged, 2003. 292-293 és *Szemiotikai szövegtan 16. 0. A szövegtani kutatás általános kérdései. 16.1. Szöveg és zene. 16.2. Mediális transzpozíciók*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYF Kiadó, Szeged, 2004. 216-217.

2003. 1. szám

DOKUMENTUM. Egy átvilágítás (3). ÚJ TECHNIKÁK. TARDOS RÓBERT: Az internet terjedése és használata Magyarországon 1997 – 2001 (7). MÉDIA. TERESTYÉNI TAMÁS:

A magyarországi televíziós műsorkínálat 2002-ben (23). MŰHELY. BABOCSAY ÁDÁM: Médiakutatási paradigmák: a „tartalom és hatás” és a „használat és gratifikáció” kutatási irányzatok (55). GÁLIK MIHÁLY – KOVÁTS ILDIKÓ – TÖLGYESI JÁNOS: Egy online video kísérlet közönségfogadtatása Magyarországon (65). KITEKINTÉS. EHMANN BEA: A kvalitatív kutatás két árama és a pszichológiai tartalomelemzés (77). VAJDA JÚLIA: Az élettörténet szövegének szövege (89).

2003. 2. szám

MÉDIA. Politikai cenzúra a közszolgálati televízióban? A Sajtószabadság Központ és a Független Médiaközpont által szervezett kerekasztal-beszélgetés (3). PLAUSHIN ANDRÁS: A politikai hírműsorok tájékoztatási gyakorlata 2002-ben (17). ÚJ TECHNIKÁK. POLYÁK GÁBOR: A digitalizáció hatásai a médiaszabályozásra (39). ORIENTÁCIÓ. KAPITÁNY ÁGNES – KAPITÁNY GÁBOR: Tárgyak szimbolikája (55). Kitekintés. BAJOMI-LÁZÁR PÉTER: Közmédia az Egyesült Államokban. Használható-e az amerikai modell Magyarországon? (89). MŰHELY. KREKÓ PÉTER: Politikai tartalmú e-mailek az országgyűlési választások idején (101).

2003. 3. szám

MÉDIA. ANGELUSZ RÓBERT: Amíg hírekként megjelennek... Az eseményektől a hírekig (3). ÚJ TECHNIKÁK. LENGYEL GYÖRGY – LÖRINCZ LÁSZLÓ – SIKLÓS VIKTÓRIA – FÜLEKI DÁNIEL: Hidak a digitális szakadék fölött (25). KOMMUNIKÁCIÓS KULTÚRA. VARGA KÁROLY: Nyomelemek és értékdiskurzus (45). KITEKINTÉS. Népszavazás után (EXTERDE TIBOR és HORÁNYI ÖZSÉB beszélgetése) (79). TALLÓZÓ. A beszélt magyar nyelv „tájképe” a 80-as évek végéről (TÖLGYESI JÁNOS) (97).

2003. 4. szám

MÉDIA. GOSZTONYI GERGELY: A közszolgálati médiafelügyelet Európában és Magyarországon (3). SZÉKELY MÓZES: A média hatása a világproblémák értelmezésére a közgondolkodásban (27). URBÁN ÁGNES: A néző természete, avagy az interaktív televíziózás piaci fogadtatása (47). KITEKINTÉS. TAGAI IMRE: Valóság és „virtuális valóság” (61). MŰHELY. MÁTAY MELINDA: Fiatal értelmiségiek szocializációjáról (71). TALLÓZÓ. Kommunikációelmélet és történetírás (FARAGÓ PÉTER) (91).

2.2. KÖTETEK

OFFICINA TEXTOLOGICA

A korábbi kötetek adataihoz lásd *Szemiotikai szövegtan 12. Szövegtani kutatás: témák, eredmények feladatok (II)*, Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica, JGYF Kiadó, Szeged, 1999. 400-402; *Szemiotikai szövegtan 13. 0. A szövegtani kutatás általános kérdései. 1. Szaknyelvi szövegek. 2. Tankönyvi szövegek*, Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litte-

raria et Aesthetica, JGYF Kiadó, Szeged, 2000. 220; *Szemiotikai szövegtan 14. 0. A szövegtani kutatás általános kérdései. 14.1. Kép és szöveg. 14.2. Kommunikáció a médiában*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYF Kiadó, Szeged, 2001. 255; *Szemiotikai szövegtan 15. 0. A szövegtani kutatás általános kérdései. 15.1. Kép és szöveg (2). 15.2. Szöveg és fordítás*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYF Kiadó, Szeged, 2003. 204-305 és *Szemiotikai szövegtan 16. 0. A szövegtani kutatás általános kérdései. 16.1. Szöveg és zene. 16.2. Mediális transzpozíciók*, *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis, Series Linguistica, Litteraria et Aesthetica*, JGYF Kiadó, Szeged, 2004. 217-221.

8. DOBI EDIT:

Kétlépcsős szövegmondat-reprezentáció
szemiotikai textológiai keretben
Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2002.

Előszó (7).

A szövegnyelvészetről (11). 1. A szövegnyelvészeti gondolkodás előzményeiről (11). 2. A mai szövegnyelvészet kialakulásának forrásai, előzményei (15). 2.1. Nemzetközi előzmények (15). 2.2. Időrendi áttekintés (16). 2.3. Hazai előzmények (20). 3. A szövegnyelvészeti kutatás tárgyáról (23). 4. A szövegnyelvészet fogalmáról. (25). 5. A szövegelméletéről (33). 5.1. A szövegelmélet mai helyzetéről (33). 5.2. A szemiotikai textológia mint a szövegtan egy lehetséges elméleti kerete (39). 5.3. A nyelvészet helye a szemiotikai textológia keretében (54). 6. A szövegnyelvészet elméleti kerete (58). 6.1. Nyelvhasználat – nyelvi rendszer (59). 6.2. Szövegnyelvészet – rendszernyelvészet (63). 6.2.1. A nyelvi egységek reprezentációjában részt vevő diszciplínákról (64). 6.2.2. A szemantika és a szintaktika mondatreprezentációban betöltött szerepéről (65). 6.2.3. A pragmatika szerepe a szövegmondat-reprezentáció elméleti keretében (70). 6.3. Szövegmondat (szöveg) – rendszermondat (75). 6.3.1. A mondat jelentéséről, valamint a szabálytalanul szerkesztett és a tagolatlan mondatok reprezentációjáról (81). 6.3.2. A szövegmondat és a rendszermondat viszonya különböző elméletek tükrében (84).

A leíró grammatikák szerepe a szövegmondat-reprezentációban (87). 1. A generatív strukturális mondattanról (91). 1.1. A generatív strukturális mondattan elvei és kategóriái (91). 1.2. A kiválasztott szövegmondat generatív elemzése (94). 2. A klasszikus leíró magyar mondattanról (100). 2.1. A klasszikus leíró mondattan elvei és kategóriái (100). 2.2. A kiválasztott szövegmondat klasszikus mondatnyi elemzése (104). 3. A valenciaelméletéről (109). 3.1. A valenciaelmélet elvei és kategóriái (109). 3.2. A kiválasztott szövegmondat valenciaelmélet szerinti elemzése (112). 4. Az esetgrammatikáról (113). 4.1. Az esetgrammatika elvei és kategóriái (113). 4.2. A kiválasztott szövegmondat esetgrammatikai elemzése (116). 5. Összegzés. (117).

Kétlépcsős szövegmondat-reprezentációs modell szemiotikai textológiai keretben (119). 1. A modell elméleti kerete. A nyelvészeti szövegmondat-reprezentáció apparátusáról (120). 1.1. A szövegmondatok globális szemio-formális megközelítése (126). 1.2. A szövegmondatok kanonikus szemiotikai textológiai megközelítése (128). 1.3. A

kanonikus reprezentációról (130). 1.4. Egy tezaursztikus szótári szócikk felépítése (142).

A modell bemutatása egy szövegrész elemzése alapján (Sütő András: *Anyám könnyű álmot ígér*) (147). 1. A szövegmondatok globális szem-formális és kanonikus szemiotikai textológiai reprezentációja a kétlépcsős szövegmondat-reprezentációs modell alkalmazásával (151). 2. A szövegmondat-reprezentáció szerepe a szövegrepresentációban (174).

Kitekintés (181). 1. A korreferencialitás kérdéséről (181). 2. A linearizáció kérdéséről (183). 3. A szövegorganizáció kérdéséről általában (184).

Irodalom (187). **Abstract** (199).

10. PETŐFI S. JÁNOS – SZIKSZAINÉ NAGY IRMA (szerk.):

A szövegorganizáció elemzésének aspektusai

Fogalmi sémák

Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék, 2004.

PETŐFI S. JÁNOS: Előszó (7).

1. PETŐFI S. JÁNOS: A szövegösszefüggést biztosító relációk elemzésének aspektusai (11).
2. CSÜRY ANDREA: Tudáskeretek, referencia, névmások (23).
3. BODA I. KÁROLY – BODÁNE PORKOLÁB JUDIT: A tudáskeretek szerepének vizsgálata költői szövegekben (31).
4. ÁGNES DE BIE KERÉKGYÁRTÓ: Fogalmi sémák és szövegösszefüggés Kosztolányi Dezső *Omlette à Woburn* című elbeszélésében (52).
5. JAGUSZTIN LÁSZLÓ: Az ÍRÁS mint sajátos kognitív objektiváció (71).
6. SKUTTA FRANCISKA: Meghatározatlan helyek kitöltése (77).
7. KISS SÁNDOR: A dekódolás útjai (87).
8. CSÜRY ISTVÁN: Hogyan készítsünk furcsa szótárakat? (93).
9. DOBI EDIT – KUKI ÁKOS: A tudáskeretek elemzése szaknyelvi szövegben. A formalizálás lehetőségei (107).

Officina Textologica 10. Abstract (139).

11. PETŐFI S. JÁNOS (szerk.):

Adalékok a magyar nyelvészet szövegtani diszkurzusához

Három közelítés

Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék, 2005.

Előszó (7).

KOCSÁNY PIROSKA: A szövegtan leírása, filozófiája és gyakorlata. Gondolatok Szikszainé Nagy Irma, Petőfi S. János és Benkes Zsuzsa, valamint Tolcsvai Nagy Gábor könyvéről (9).

1. Szikszainé Nagy Irma: *Leíró magyar szövegtan* (9).
2. Petőfi S. János – Benkes Zsuzsa: *A szöveg megközelítései* (20).

3. Tolcsvai Nagy Gábor: *A magyar nyelv szövegtana* (35).

SZIKSZAINÉ NAGY IRMA: Reflexiók szövegnyelvészeti részkérdésekről vallott nézetekre (53).

1. A szöveg kompozicionális egységeiről másképp gondolkodva – Petőfi S. János *Egy poliglott szövegnyelvészeti-szövegtani kutatóprogram* és Petőfi S. János – Benkes Zsuzsa *A szöveg megközelítései* című kötetei kapcsán (53).
2. Fehér Erzsébet *A szövegkutatás megalapozása a magyar nyelvészetben* című tudománytörténeti vázlata kapcsán – a szövegszintekről (62).
3. Tolcsvai Nagy Gábor szövegtani tárgyú könyvei kapcsán a szöveg elhatároltságáról és szerkezeti egységeiről – némiképp másként gondolkodva (66).
4. A retorikai kérdésről – kicsit másképp Kocsány Piroskának a *Szöveg, szövegtípus, jelentés: a mondás mint szövegtípus* című monográfiája retorikus kérdésről vallott felfogása apropóján (72).

TOLCSVAI NAGY GÁBOR: Diszkurzivitás az ezredvégi magyar szövegtani kutatásokban (81).

1. de Beaugrande, Robert-Alain – Dressler, Wolfgang U.: *Bevezetés a szövegnyelvészetbe* (83).
2. Petőfi S. János: *Egy poliglott szövegnyelvészeti-szövegtani kutatóprogram*; Petőfi S. János – Benkes Zsuzsa: *A szöveg megközelítései. Kérdések – válaszok. Bevezetés a szemiotikai szöveg-tanba* (86).
3. Szikszainé Nagy Irma: *Leíró magyar szövegtan* (91).
4. Fehér Erzsébet: *A szövegkutatás megalapozása a magyar nyelvészetben. Tudománytörténeti vázlat* (96).
5. Kocsány Piroksa: *Szöveg, szövegtípus, jelentés: a mondás mint szövegtípus* (102).

Officina Textologica 11. Abstract (109).

12. PETŐFI S. JÁNOS – SZIKSZAINÉ NAGY IRMA (szerk.):

A korreferencialitás poliglott megközelítése

Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék, 2005.

SZIKSZAINÉ NAGY IRMA – DOBI EDIT: Előszó (7).

1. KISS SÁNDOR – SKUTTA FRANCISKA: Korreferencia-kérdések kontrasztív megvilágításban (11).
2. CSÜRY ANDREA: Korreferencia-viszonyok vizsgálata magyar és francia dialogális szövegben (19).
3. CSÜRY ISTVÁN: Gázspray, bilincs és egy füstölő szenátor (Komplex szövegösszetevők a dialogális szövegek korreferencia-hálójában) (35).
4. PELYVÁS PÉTER: Rejtett megfelelések (korreferencia-viszonyok) az angol módbeli segédigék konceptuális szerkezeteiben (73).
5. BODA I. KÁROLY – BODÁNNÉ PORKOLÁB JUDIT: Egy angol vers és magyar fordításainak összevetése a korreferencialitás szempontjából (83).

6. DOBI EDIT: A korreferencialitás megnyilvánulásai magyar és német szövegekben (101).

Officina Textologica 12. Abstract (117).

13. CSÜRY ISTVÁN:

Kis könyv a konnektorokról

Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék, 2005.

1. Bevezetés (7).

2. **Mi a konnektor?** (9). 2.1. A terminológiai sokféleség bemutatása (10). 2.1.1. A *konnektor* terminus különböző alkalmazásai a nyelvészetben (10). 2.1.2. Példák a konnektor terminus használatára a magyar szövegtani irodalomból (12). 2.2. A szövegszervező elemek osztályozása és a *konnektor* fogalmának általános meghatározása (16). 2.3. Logika vs természetes nyelv (19). 2.4. A konnektorok működésének mechanizmusa és hatóköri kérdései (21). 2.4.1. A konnektorfunkció sajátosságai és a konnektorok anaforikus természete (21). 2.4.2. A verbális tömböktől a fogalmi entitásokig (26). 2.5. Konklúzió: a konnektorok mibenléte és tanulmányozásának aktualitása (29).

3. **A konnektorok a nyelv rendszerében** (31). 3.1. A konnektorok jelezte szemantikai (logikai, pragmatikai) relációk (31). 3.1.1. A relációtípusok kérdése (31). 3.1.2. A lexikai egységek interpretációvezérlő sajátosságainak kérdése (33). 3.1.3. Példa: az ellentétviszony és az ellentétet jelző konnektorok jelentése (35). 3.1.3.1. A relációtípus sajátosságai (35). 3.1.3.1.1. *Az ellentét meghatározása* (35). 3.1.3.1.1.1. Elemi viszonyok (35). 3.1.3.1.1.2. Komplex viszonyok (40). 3.1.3.1.1.3. Realizációtípusok (47). 3.1.3.1.1.4. Közbevetett terminológiai megjegyzések (49). 3.1.3.1.1.5. Realizációtípusok: folytatás (52). 3.1.3.1.2. *Hogyan kalkulálódnak és vevődnek tekintetbe az implicit tartalmak?* (54). 3.1.3.1.2.1. A procedurális jelentés vizsgálata a fogalmi sémák szempontjából: egy példa elemzése (60). 3.1.3.1.2.2. A kettős szillogizmus modellje és az ellentétviszony elemzése (63). 3.1.3.2. A relációtípus-változat és a járulékos interpretációs instrukciók jelzése (73). 3.1.3.2.1. *A mais lexikai mezeje a franciában* (73). 3.1.3.2.2. *Példák a sajátos interpretációs szabályok működésére* (75). 3.2. A konnektorok morfolexikai, grammatikai tulajdonságai és lexikológiai reprezentációja (79). 3.2.1. Mi lehet konnektor? (80). 3.2.2. A lexikalizáció / grammatikalizáció kérdései (81). 3.2.3. A konnektorok lexikológiai leírása (83). 3.3. A konnektorok szintaxisa (91). 3.3.1. A tematikus struktúra hatása a konnektorok beszerkesztésére a franciában (91). 3.3.1.1. Az ellentétviszonyt jelző konnektorok szintaxisa: a határozói konnektor kiemelése és a konnexió primátusa (91). 3.3.1.2. Tágabb körű vizsgálatok: oksági viszonyt jelző konnektorok szintaktikai sajátosságai (97). 3.3.2. Vázlatpontok a konnektorok szintaktikai státusának áttekintéséhez a magyarban (104). 3.3.2.1. A konnektorok státuszáról és pozíciójáról általában (104). 3.3.2.2. Két példa: *azonban* és *viszont* (105). 3.4. Konklúzió: a konnektorjelenségek rendszernyelvészeti megközelítése (107).

4. **A konnektorok a szövegben** (111). 4.1. A konnektorterminusok lokalizációja (111). 4.1.1. Szegmentálás és címkézés: szerkezeti kérdések (112). 4.1.1.1. A konnektorral jelzett jelentés szerkezetek fő összetevői (114). 4.1.1.2. A jelentésszerkezetek és a grammatikai struktúra viszonya (127). 4.1.1.3. A konnektorral jelzett jelentésszerkezetek

és az egyéb szövegszervező elemek (139). 4.1.1.4. Manifesztált vs kiegészített organizációtípus és jelentésszerkezeti elemzés (142). 4.1.2. Szegmentálás és címkézés: tartalmi kérdések (143). 4.1.2.1. Bevezetés (143). 4.1.2.2. Az antecedens felkutatásának mechanizmusa (144). 4.1.2.3. Tematikus progresszió és konnektorkotextus (146). 4.1.2.4. Kutatás formális kritériumok után (157). 4.1.2.5. A kotextustagolási potenciál mint lexikai jegy (162). 4.1.3. Az elemzett példák XML-ben annotálva (163). 4.1.3.1. A konnektorpólusok azonosításának kritériumai: összefoglalás (176). 4.2. Konklúzió: a konnektorok vizsgálata és a szöveg értelmi részstruktúráinak egymásba fonódása (176).

5. Konklúzió helyett (179).

6. Bibliográfia (183). 6.1. Az elemzett szövegek forrásai (183). 6.2. A hivatkozások forrásai (184).

7. Abstract: Small book on connectives (195).

**ANDOR JÓZSEF – BENKES ZSUZSA – BÓKAY ANTAL (SZERK.):
SZÖVEG AZ EGÉSZ VILÁG. PETŐFI S. JÁNOS 70. SZÜLETÉSNAJPÁRA
Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2002. 616 p.**

Szerkesztői előszó (5). MÁTÉ JAKAB: A miskolci gimnáziumtól a Maceratai Egyetemig (7). ANDOR JÓZSEF: Empiricism and the Objectivity vs. Subjectivity / Intersubjectivity of Context (12). BÁCSI JÁNOS: A szemiotikai textológia és az iskolai oktatás (19). BALÁZS GÉZA: Szöveg-jelentéstani rács (A mondatból kimutató jelek 2.) (25). BENCZE LÓRÁNT: Semiotische Gesichtspunkte der inter- und multikulturellen Paradigmen in der Erziehung und in der Gesellschaft (38). BENKES ZSUZSA: Egy egységes szövegelmélet / szövegszemlélet érvényesítésének lehetséges formája a középiskolai magyar nyelv tanításiában (45). BERNÁTH ÁRPÁD: Arisztotelész Poétikája mint a szövegtani kutatások ősforrása (56). BÉKÉSI IMRE: A megengedés helye az ellentétes szerkezetben (62). B. FEJES KATALIN: Egy versmondat koreferencialitásának szerveződése (76). BODA I. KÁROLY – PORKOLÁB JUDIT: Co-reference Analysis and the Structure of Natural Language Texts (81). BÓKAY ANTAL: Formalizmus és posztformalizmus, grammatika és retorika az irodalomtudományban (101). CSÚRI KÁROLY: Sonderbare „Passion” Über das Prinzip der Ambivalenz bei Trakl (118). CSÜRY ANDREA – CSÜRY ISTVÁN: A szemantikailag nem autonóm szókészleti elemek szövegtani szempontú leírása / explicálása: kérdések és válaszok (134). DOBI EDIT: A pragmatika szerepe a nyelvi rendszer egységeinek leírásában (153). DOMONKOSI ÁGNES: A metaforikus szövegek koreferenciális elemzésének kérdései (165). EÖRY VILMA: Az újságszövegek tipológiájához (176). GÉCZI JÁNOS: Az európai rózsajelképek festészeti és grafikai megjelenései a XVI-XVIII. században (190). HOFFMANN ISTVÁN: A helynevek szerkezetéről (237). HOPPÁL MIHÁLY: Szöveg, motívum és történelem (242). HORÁNYI ÖZSÉB: Az ágensről (egy taxonómia vázlata) (247). IVÁNYI ZSUZSANNA – KERTÉSZ ANDRÁS – MÁTÉ NÓRA: A társadalmi kategorizálás nyelvi eszközei a „Grüne Gentechnik” c. korpuszban (269). KABÁN ANNAMÁRIA: Szövegszerkezet és aktuális tagolás Petőfi Sándor *Szeptember végén* című versében (293). KÁDÁR EDIT: A relatív állítások és az ún. témaismétlő névmások (302). KISS SÁNDOR: Szövegkoherencia és szövegértelmezés a lírában (312). KLAUDY KINGA – KÁROLY KRISZTINA: A lexikai ismétlés szövegalkotó szerepe a fordításban (318). KOCSÁNY PIROSKA: Miniatur szövegek és tipológiájuk (329). KOMLÓSI LÁSZLÓ IMRE: A nyelvi ko-

herenciától a narratív koherenciáig (340). LACZKÓ TIBOR: Néhány gondolat a magyar főnévi csoporton belüli kontrollviszonyokról (348). LENGYEL ZSOLT: Az írott nyelvi mentális lexikon kérdéséhez (366). MÓZES HUBA: Intertextualitás és térszerkezet egy Wass Albert-regényben (379). MURVAI OLGA: Az olvasat problémája (389). NAGY L. JÁNOS: A cloze mint kompozíciós elv? (394). PÁL JÓZSEF: Kettős és hármas rendszerek Weöres Sándor *Háromrészes énekében* (403). PÉNTEK JÁNOS: Szövegfragmentumok – fragmentált szöveg egy írói „plakáton” (412). PLÉH CSABA: A művészet autonómiája és a modularitás (417). PÓLYA TAMÁS: A jelentés természetéről. (425). R. MOLNÁR EMMA: Verbális szerzői instrukciók a drámában a nonverbális szint megjelenítéséhez (438). SKUTTA FRANCISKA: A személyes névmás – elválaszt vagy összeköt? (448). SZABÓ ZOLTÁN: Az egyéni stílus mint szöveg feletti struktúra (463). SZATHMÁRI ISTVÁN: A XX. századi magyar szókészletről (469). SZÉPE GYÖRGY: An Essay on the Recent History of the Language Sciences in Central and East Europe (473). SZIKSZAINÉ NAGY IRMA: Kérdésfajták az írott autóreklámokban (479). SZÜCS TIBOR: Fordított szöveg az egész versvilág (490). TARNAY LÁSZLÓ: Szöveg és képesség (503). TOLCSVAI NAGY GÁBOR: „Text and interpretation”: The Comparison of Two Perspectives (514). VASS LÁSZLÓ: Interpretáció és illusztráció. Egy multimediális kommunikátum szövegtani megközelítéséhez (524). VOIGT VILMOS: An Introduction to Riddles Wisely Expounded or Enigma Variations (533). V. RAISZ RÓZSA: Szentenciák és aforizmák szövegbe épülése (544). WACHA IMRE: Cs. Szabó László: Alkalom (551). ANDOR JÓZSEF: A szövegtan diszciplináris alapkérdéseiről és a szemiotikai textológia státusáról: elektronikus beszélgetés Petőfi S. Jánossal (567). PETŐFI SÁNDOR JÁNOS: Egyetemről egyetemre. Amiben éltem, amiben jelenleg élek, s amiben talán a jövő generációnak élnie lehetne (598).

KÁRPÁTI ESZTER: A SZÖVEG FOGALMA

Typotex, Budapest, 2006.

Előszó (9).

Első rész / BEVEZETÉS HELYETT (10).

Második rész / A SZÖVEGFOGALOM KOGNITÍV BEÁGYAZOTTSÁGA

II.1. A szimbolikus reprezentáció és a kognitív fejlődés (15). II.2. A kognitív fejlődés lépcsői (17). II.2.1. *Biológiai átalakulások*. II.2.1.1. A nyelvi képesség „helye”. II.2.1.2. Az emberi megismerés szakaszai és változásai. II.2.1.2.1. Az átmenetek. II.2.1.2.2. Az agy átalakulása a nyelvi képesség kialakulása előtt. II.2.2. *Kulturális átalakulások*. II.2.2.1. Epizodikus kultúra. II.2.2.2. Mimetikus kultúra. II.2.2.3. Mitikus kultúra. II.2.2.4. Teoretikus kultúra. II.3. A teoretikus kultúra legújabb sajátos „termékei” (32). II.3.1. *A hipertext*. II.3.2. *Az e-kereskedelem*. II.3.3. *Az elektronikus média*. II.4. Nyelv, szöveg, diskurzus és a kognitív folyamatok: kulturális és nyelvi meghatározottság a navahók példáján (35). II.4.1. *Nyelv, tanulás, emlékezet és kultúra*. II.4.2. *A navahók helyzete*. II.4.3. *A mai „navahó út”*. II.4.4. *A navahó kétkultúrájúság*. II.5. Összefoglalva: a referencia komplexitásának fokozatos felismeréséről (44).

Harmadik rész / A SZÖVEGFOGALOM ELŐZMÉNYE. A NYELVI JEL

III.1. A nyelvi jel fogalomtörténete. (47) III.1.1. *Gorgiasztól Boethiusig*. III.1.2. *Canterbury Szent Anselmtől Velencei Pálig*. III.1.3. *A Port Royaltól John Locke-ig*. III.2. A nyelvi jel jelentésének fogalomtörténete (80). III.2.1. *Referenciális elmélet*. III.2.2.

Asszociációs elmélet. III.2.3. *Kétkomponensű jelentésmodell.* III.2.4. *A pragmatikai (szemantikai) jelentésmodell.* III.2.4.1. *A pragmatikai jelentésmodell gyökerei.* III.2.4.1.1. *A logikai pozitívizmus.* III.2.4.1.2. *A behaviorizmus.* III.2.4.1.3. *A pragmatizmus.* III.2.4.2. *A szemiotika.* III.2.5. *A beszédaktus-elmélet jelentésmodellje.* III.2.6. *A relevanciaelmélet jelentésmodellje.* III.3. *A nyelvi jel közvetítettségének fogalomtörténete* (102). III.3.1. *A tömegkommunikáció jelentéstapasztalata.* III.3.1.1. *Tömegkommunikációs modellek.* III.3.1.2. *A tömegkommunikáció mintázatai.* III.3.2. *A médiahatás megítélés szakaszai.* III.3.3. *A médiahatás típusai.* III.3.4. *A mediális jelentéskonstruálás.* III.3.5. *A nyelvi jel és a társadalom mediatizáltsága.* III.3.4. *A kommunikáció összetevőinek relativizálódása egy politikai beszéd példáján* (114). III.4.1. *Meg tudjuk-e állapítani, hogy kik a kommunikációs szituáció résztvevői?* III.4.2. *A politika és a nyelv – a beszélő azonosításának egy sajátos terepe.* III.4.3. *A politikai beszéd.* III.4.4. *Egy politikai beszéd.* III.5. *Összefoglalva: a nyelvi jel komplexitásának fokozatos felismeréséről* (125).

Negyedik rész / A SZÖVEGFOLGALOM MAI DISZCIPLINÁRIS KÖRNYEZETE

IV.0. *A kieferi problémafelvetés* (128). IV.1. *A szövegfogalom alakulása* (131). IV.1.1. *A szövegfogalom a diskurzusanalízis létrejöttét megelőzően.* IV.1.1.1. *Nyelvészeti megfontolások.* IV.1.1.2. *Történetgrammatikák.* IV.1.1.2.1. *Rumelhart (1975).* *Schank és Abelson (1977).* *Schank (1999).* IV.1.1.2.3. *Kintsch és van Dijk (1978).* IV.1.2. *A szövegfogalom a diskurzusanalízisben.* IV.1.2.1. *Korai kísérletek a diskurzusanalízisben.* IV.1.2.2. *Diskurzusegységek és diskurzusfunkció.* IV.1.2.3. *A diskurzuselmélet diszciplínás környezete.* IV.1.2.3.1. *Beszédaktus-elmélet.* IV.1.2.3.2. *Interakcionális szociolingvisztika.* IV.1.2.3.3. *A kommunikáció etnográfiaja.* IV.1.2.3.4. *Pragmatika.* IV.1.2.3.5. *Beszélgetéselemzés.* IV.1.2.3.6. *Kritikai diskurzuselemzés.* IV.1.3. *A szövegfogalom korábbi kutatási irányai.* IV.2. *A szövegfogalom kutatásának helyzete Magyarországon* (163). IV.2.1. *Definíciós nehézségek.* IV.2.2. *Kutatási irányok.* IV.2.3. *Petőfi S. János modellje(i).* IV.2.3.1. *A strukturális aspektus.* IV.2.3.1.1. (1990). IV.2.3.1.2. (2004). IV.2.3.2. *A procedurális aspektus.* IV.2.3.2.1. (1982). IV.2.3.2.2. (2004). IV.2.4. *Egyetemi tankönyvek.* IV.2.5. *A szövegvizsgálat megítélése.* IV.3. *A szövegfogalom vizsgálatának legújabb szakasza: (L)DRT* (181). IV.4. *A modellek összevetése egy újsághír elemzése példáján* (191). IV.4.1. *A szöveg propozicionális szerkezetét megmutató logikai elemzés.* IV.4.2. *A Rumelhart-modell* (1975). IV.4.3. *A Schank – Abelson-féle forgatókönyv-elmélet* (1977). IV.4.4. *A Kinsch – van Dijk-féle modell* (1978). IV.4.5. *Grice pragmatikai megfontolásai.* IV.4.6. *Van Dijk modellje* (1988). IV.4.7. *A Bell modellje* (1998). IV.4.8. *Petőfi S. János modellje(i).* IV.4.8.1. *A strukturális aspektus.* IV.4.8.1.1. *Petőfi S. János* (1990). IV.4.8.1.2. *Petőfi S. János* (2004). IV.4.8.2. *A procedurális aspektus.* IV.4.8.2.1. *Petőfi S. János* (1982). IV.4.8.2.2. *Petőfi S. János* (2004). IV.4.9. *A DRS.* IV.4.10. *A modellek összevetése.* IV.5. *Összefoglalva: A szövegfogalom természetének fokozatos felismeréséről* (208).

Ötödik rész / ÖSSZEFOGLALÁS HELYETT (210).

Utóhang (215).

Bibliográfia (217).

BALÁZS GÉZA: SZÖVEGANTROPOLÓGIA. SZÖVEGEK TÖBBIRÁNYÚ MEGKÖZELÍTÉSE

Berzsenyi Dániel Főiskola, Szombathely. Inter Kultúra-, Nyelv- és Média kutató Központ, Budapest, 2007.

Előszó (7).

I. BEVEZETÉS (16). 1. A szövegtan története.

II. A SZÖVEG ANTROPOLÓGIAI MEGKÖZELÍTÉSE (24). 2. A szakrális szövegek antropológiája. 3. Gondolkodási formák, gondolatalakzatok. 4. A magyar szöveg. 5. Zene és nyelv. 6. A magyar nép humora.

III. A SZÖVEG STRUKTURALISTA (MODULÁRIS) MEGKÖZELÍTÉSE (63). 7. A mondat és a szöveg. 8. A szöveg meghatározása. A szöveg ismertetőjegyei, szerepe a közlésben, két létformája: az élőbeszéd és az írás. 9. A szöveg pragmatikai szintje. A szöveget alakító tényezők (szövegpragmatika). 10. A cím. A pragmatika és a szemantika között. 11. A szöveg nyelvi-jelentéstani szintje. A szövegösszefüggés jelentésbeli mutatói (szöveg-szemantika). 12. A szöveg szintaktikai szintje. A szövegösszefüggés nyelvtani mutatói (szöveg-szintaktika).

IV. A SZÖVEG DINAMIKUS (HOLISTA) MEGKÖZELÍTÉSE (98). 13. A szövegszintek egymásra vonatkozása. 14. A szöveg kifejtettsége. A mondat beszerkesztése a szövegbe. 15. Az intertextualitás és a számítógépes szövegvilág. 16. Új nyelvi létmódok. 17. A szövegfajták. 18. Szövegalkotás és szövegértelmezés.

V. GYAKORLATI SZÖVEGTAN (118). 19. A szövegszerkesztés általános szabályai. 20. A szöveg fölépítése, az írás és az élőbeszéd fajtái. 21. A szövegszerkesztés eljárásai.

VI. SZÖVEGELEMZÉSEK (126). 22. Szimbólumelemzés szövegekben. 23. Hajnóczy Péter *A pad* című szövegének elemzése. 24. József Attila verseinek modern nyelvészeti megközelítése. Egy példa: *Tudod, hogy nincs bocsanat*. 25. Az irodalmi szöveg szövegtani-stilisztikai elemzése. Temesi Ferenc trilógiája (*Por – Híd – Pest*).

SZAKIRODALOM (163).

SZAKKIFEJZÉSEK (170).

**TOLCSVAI NAGY GÁBOR (szerk.): SZÖVEG ÉS TÍPUS
SZÖVEGTIPOLÓGIAI TANULMÁNYOK
Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2006.**

ELŐSZÓ (7).

ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSEK. Kocsány Piroska, A szövegtipológia eredményei és / vagy eredménytelenségei (17). Fehér Erzsébet, Szövegtipológia a retorikai hagyományban (27). Tolcsvai Nagy Gábor, A szövegtipológia megalapozása kognitív nyelvészeti keretben (64). Dobi Edit, A formális nyelvi elemzés lehetőségei a szövegek reprezentációjában (91).

EGYES SZÖVEGTÍPUSOKRÓL. Andó Éva, A beszélt nyelvi történetmondások elemzésének kognitív és funkcionális szempontjai (113). Hámori Ágnes, A társalgási műfajokról (157). Takács Szilvia, Folklorisztikai szövegtipológia. – Az epikus ráolvasó imádságok (182).

Nyelvi jellemzők szövegtipológiai vonatkozásai. Tátrai Szilárd, A narratív diskurzusokról – pragmatikai nézőpontból (211). Eöry Vilma, A szöveg időszerkezete mint szövegtipológiai jellemző (233).

**A SZEMIOTIKAI TEXTOLÓGIA ELMÉLETI KERETÉVEL ÉS ALKALMAZÁSÁVAL
FOGLALKOZÓ FONTOSABB MAGYAR NYELVŰ MONOGRÁFIÁK**

PETŐFI S. JÁNOS – BENKES ZSUZSA: *Elkallódni megkerülni. Versek kreatív megközelítése szövegtani keretben*. Veszprém, Országos Továbbképző, Taneszközfejlesztő és Értékesítő Vállalat, 1992. (Recenzióját lásd: *Szemiotikai szövegtan* 6. 278-280.) BENKES ZSUZSA – PETŐFI S. JÁNOS: *Szövegtani kaleidoszkóp 2. A szövegmegformáltság elemző megközelítése*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996. PETŐFI S. JÁNOS – BENKES ZSUZSA: *A szöveg megközelítései. Kérdések – válaszok. Bevezetés a szemiotikai szövegtanba*. Budapest, Iskolakultúra, 1998. (Repertóriumát lásd: *Szemiotikai szövegtan* 12. 403-407.) *A multimediális szövegek megközelítései. Kérdések – válaszok. Bevezetés a statikus 'verbális elem + kép / diagram / ...'-típusú komplex jelek szemiotikai szövegtanába*. Budapest, Iskolakultúra, 2002. (Repertóriumát lásd: *Szemiotikai szövegtan* 15. 312-315.) PETŐFI S. JÁNOS: *A szöveg mint komplex jel. Bevezetés a szemiotikai-textológiai szövegselejtelembe*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2004. (Repertóriumát lásd: *Szemiotikai szövegtan* 16. 219-221.)

**BENKES ZSUZSA – PETŐFI S. JÁNOS: A VÍZJEL NEM TŰNIK EL OLYAN
KÖNNYEN. VERSEK MEGKÖZELÍTÉSE KREATÍV GYAKORLATOKKAL**
Budapest, Tinta Kiadó, 2006.

Előszó (13). Bevezetés (15).

I. SZEMIOTIKAI-TEXTOLÓGIAI ELMÉLETI ALAPVETÉS. 1. A kreatív és a szövegrokonsági szemiotikai-textológiai gyakorlatokról általában (21). 1.1. Bevezető megjegyzések (21). 1.2. A szöveg és megközelítései (21). 1.2.1. Szövegfogalom, a szöveg alapvető jellemzői, szövegmegformáltság (21). 1.2.2. A komplex jelként értelmezett szöveg jelösszetevői (24). 1.2.3. Szövegek analitikus és kreatív megközelítése (25). 1.2.4. A kreatív szövegmegközelítés céljai és fajtái (26). 1.3. Megjegyzések szövegek 'fizikai megformáltságon alapuló szövegfajtájának' eldöntéséhez (28). 1.4. A versekkel / verseken végrehajtott kreatív és szövegrokonsági gyakorlatokhoz kiválasztott szövegek és megformáltságtipológiájuk létrehozásának kérdései (29). 1.4.1. A gyakorlatainkat bemutató fejezetekhez kiválasztott szövegek (29). 1.4.2. Megjegyzések egy megformáltságtipológiához (31). 1.5. Megjegyzések a prózaszövegekkel / prózaszövegeken végrehajtható kreatív gyakorlatokhoz (31). 1.6. Befejező megjegyzések (31).

II. A MEGFORMÁLTSÁGON ALAPULÓ SZÖVEGFAJTÁK SZEMIOTIKAI-TEXTOLÓGIAI ÉRTELMEZÉSE. 2. A fizikai megformáltságon alapuló szövegfajta eldöntésére vonatkozó kreatív-produktív gyakorlat (35). 2.1. A fizikai megformáltságon alapuló szövegfajta elméleti és gyakorlati megközelítése (36). 2.2. Egy szövegfajta eldöntésére vonatkozó többszörös létrehozó típusú kreatív-produktív gyakorlat (36). 2.2.1. A gyakorlathoz választott szövegek (36). 2.2.2. A feladatok (41). 2.2.3. A megoldások (42). 2.2.3.1. Tanári megoldások (42). 2.2.3.2. Tanulói megoldások (45). 2.3. Megjegyzések a megoldásokhoz (48).

III. VERSEK MEGFORMÁLTSÁGÁNAK SZEMIOTIKAI-TEXTOLÓGIAI MEGKÖZELÍTÉSE KREATÍV GYAKORLATOKKAL (51). 3. A versek fizikai testére, vehikulumára [= Ve] vonatkozó kreatív gyakorlatok (53). 3.1. A szövegek vizuális fizikai megjelenési formáinak

típusai (55). 3.2. Gyakorlatok a *Ve* jelösszetevő elemzéséhez (55). 3.2.1. Kaleidoszkópgyakorlatok (55). 3.2.1.a Hagyományos vizuális megjelenési formájú szövegek átalakítása más hagyományos vizuális megjelenési formájú szövegekké (55). 3.2.1.b A sorok lineáris egymásutánját megtartó, nem hagyományos vizuális megjelenési formájú szövegek átalakítása más hagyományos és nem hagyományos vizuális megjelenési formájú szövegekké (57). 3.2.1.c A sorok lineáris egymásutánját nem megtartó nem hagyományos vizuális megjelenési formájú szövegek átalakítása más nem hagyományos vizuális megjelenési formájú szövegekké (59). 3.2.1.d Modern értelemben vett képversek átalakítása más vizuális megjelenési formájú szövegekké (60). 3.2.2. Kreatív-produktív gyakorlatok (61). 3.2.2.1. Vizuális vers- (vagy próza-) vehikulumok létrehozása 'semlegesített' vizuális szövegvehikulum alapján (61). 3.2.2.2. Képversvehikulumok létrehozása 'semlegesített' vizuális szövegvehikulum alapján (66). 3.3. A képversek megformáltságának kompozíciós elvei (69). 4. A versek fizikai testéhez [= *Ve*] rendelhető formai felépítésre, a formációra [= *Fo*] vonatkozó kreatív gyakorlatok (71). 4.1. A szövegek nyelvi-szemiotikai formai felépítésének típusai (73). 4.2. Gyakorlatok a nyelvi-szemiotikai *Fo* jelösszetevő elemzéséhez (73). 4.2.1. Kaleidoszkópgyakorlatok (73). 4.2.1.1. Gyakorlatok a lexikai szintaktikai tagoltság elemzéséhez (73). 4.2.1.1.a Szövegmondatokra központozással tagolt szövegek áttagolása másfajta központozás alkalmazásával (74). 4.2.1.1.b Szövegmondatokra nem központozással tagolt szövegek áttagolása központozás alkalmazásával (75). 4.2.1.1.c Egyetlen (belső tagolással rendelkező) hosszú szövegmondatból álló szöveg több szövegmondatra bontása (76). 4.2.1.1.d Szintaktikailag tagolatlan szöveg szövegmondatokra tagolása központozás vagy más eszközök alkalmazásával (79). 4.2.1.2. Gyakorlatok a mondatösszetevők szövegmondatokon belüli sorrendjének elemzéséhez (80). 4.2.2. Kreatív-produktív gyakorlatok (83). 4.2.2.1. Kiválasztó típusú gyakorlat mondatösszetevők szövegmondatokon belüli sorrendjének elemzéséhez (83). 4.2.2.2. Létrehozó típusú gyakorlat mondatösszetevők szövegmondatokon belüli sorrendjének elemzéséhez. Megjegyzések (87). 4.3. A szövegek nyelvi-szemiotikai formai felépítése mint az értelmi és a kommunikatív nyelvi (szöveg)jelentés hordozója (88). 5. A szöveg fizikai testéhez [= *Ve*] rendelhető nyelvi-jelentéstani felépítésre, a *sensus*ra [= *Se*] vonatkozó kreatív gyakorlatok (89). 5.1. A nyelvi jelentés hordozói (91). 5.2. Gyakorlatok az *Se* jelösszetevő elemzéséhez (91). 5.2.1. Kaleidoszkópgyakorlatok (91). 5.2.1.a Szavak, szókapcsolatok helyettesítése más szavakkal, szókapcsolatokkal (91). 5.2.1.b Hasonlatok (költői képek) helyettesítése más hasonlatokkal (költői képekkel) (93). 5.2.1.c A 'lírai én' kommunikatív szerepének megváltoztatása (95). 5.2.1.d A szövegben utalt állapotok, események idejének megváltoztatása (97). 5.2.2. Kreatív-produktív gyakorlatok (98). 5.2.2.1. Kiválasztó típusú gyakorlat a költői képek nyelvi organizációjának elemzésére (98). 5.2.2.2. Létrehozó típusú gyakorlat a költői képek nyelvi organizációjának elemzésére (104). 5.3. Megjegyzések első fokú korreferenciális jelentések létrehozásához (107). 6. Verseik fizikai testéhez [= *Ve*] rendelhető valóságos vagy képzelt világdarabra, a relátumra [= *Re*] vonatkozó kreatív gyakorlatok (113). 6.1. A vehikulumhoz rendelhető világdarab szerepe a szövegek megformáltságában (115). 6.2. Gyakorlatok a *Re* jelösszetevő elemzéséhez (115). 6.2.1. Kaleidoszkópgyakorlatok (115). 6.2.1.a Verssorokban, illetőleg szövegmondatokban kifejezésre jutó világdarabok 'bemutatása' sorrendjének felcserélése (115). 6.2.1.b Versszakokban, illetőleg szövegmondatömbökben kifejezésre jutó világdarabok 'bemutatása' sorrendjének felcserélése

(117). 6.2.1.c A cím és / vagy a szövegbefejezés megváltoztatása (118). 6.2.1.d Világdarabok hiányos, illetőleg csupán jelzésszerű bemutatása (120). 6.2.2. Kreatív-produktív gyakorlatok (122). 6.2.2.1. Kiválasztó típusú gyakorlat verssorokban, illetőleg szövegmondatokban kifejezésre jutó világdarabok 'bemutatása' sorrendjének elemzésére (122). 6.2.2.2. Létrehozó típusú gyakorlat versszakokban kifejezésre jutó világdarabok 'bemutatása' sorrendjének elemzésére (127). 6.3. Megjegyzések másodfokú korreferenciális jelentések létrehozásához (129). 7. Versek több jelösszetevéjének együttes megváltoztatására irányuló komplex [= Ko] kreatív gyakorlatok (131). 7.1. A szöveg mint komplex jel megformáltságának összetettsége (133). 7.2. Gyakorlatok több jelösszetevé együttes megváltoztatása következményeinek elemzéséhez (136). 7.2.1. Kaleidoszkópgyakorlatok (136). 7.2.1.a Ve • Se: Hagyományos vizuális megjelenési formájú szövegek átalakítása (a) olyan más hagyományos megjelenési formájú szövegekké, (b) amelyekben az eredeti szöveg bizonyos szavait / szókapcsolatait más szavak / szókapcsolatok helyettesítik (136). 7.2.1.b Fo • Re: Szövegmondatokra nem központoszással tagolt szövegek átalakítása (a) olyan – központoszás alkalmazásával tagolt – szövegekké, (b) amelyekben az eredeti szövegbefejezés helyett más szövegbefejezés áll (139). 7.2.1.c Ve • Fo • Se: A sorok lineáris egymásutánját megtartó, nem hagyományos vizuális megjelenési formájú, szintaktikailag tagolatlan szövegek átalakítása (a) olyan hagyományos vagy nem hagyományos vizuális megjelenési formájú (b) szövegmondatokra központoszás vagy más eszközök alkalmazásával tagolt szövegekké, (c) amelyekben az utalt állapotok, történések, cselekmények ideje nem azonos az eredeti szövegekével (142). 7.2.1.d Fo • Se • Re: Szövegmondatokra központoszással tagolt szövegek átalakítása (a) olyan – szövegmondatokra másfajta központoszás alkalmazásával tagolt – szövegekké, (b) amelyekben bizonyos eredeti szavakat, szókapcsolatokat más szavak, szókapcsolatok helyettesítenek és (c) a verssorokban, illetőleg szövegmondatokban kifejezésre jutó világdarabok 'bemutatásának' a sorrendje is eltér az eredetietől (146). 7.2.2. Kreatív-produktív gyakorlatok (150). 7.2.2.1. A Fo és Se jelösszetevékre együttesen vonatkozó létrehozó típusú kreatív-produktív gyakorlat (150). 7.2.2.2. A Fo és Se jelösszetevékre együttesen vonatkozó kiválasztó típusú kreatív-produktív gyakorlat (153). 7.3. Egy szöveg adott megformáltságtól való 'eltávolodás' lehetőségeiről és fokozatairól (154). 8. Versek szövegrokonsági kapcsolatainak [= Ro] felderítésére vonatkozó kreatív gyakorlatok (157). 8.1. A szövegrokonsági kapcsolatok típusai (159). 8.2. Gyakorlatok rokonszöveg-csoportok kereséséhez / létrehozásához (159). 8.2.1. Kaleidoszkópgyakorlatok (159). 8.2.1.a „Ad notam” verscímmel hívott rokonszövegek keresése (159). 8.2.1.b1 Tetszőleges verscímmel hívott rokonszöveg(ek) keresése (160). 8.2.1.b2 Költőre utaló mottóval (esetleg verscímmel is) hívott rokonszöveg(ek) keresése (162). 8.2.1.c „Így írtok ti” jelleggel hívott rokonszövegek keresése (163). 8.2.1.d Szövegidézetrel hívott rokonszöveg(ek) keresése (164). 8.2.2. Kreatív-produktív gyakorlatok (165). 8.2.2.1. Kiválasztó típusú kreatív-produktív szövegrokonsági gyakorlatok megvalósításának lehetőségeiről (165). 8.2.2.2. Létrehozó típusú kreatív-produktív szövegrokonsági gyakorlatok megvalósításának lehetőségeiről (165). 8.3. Megjegyzések a posztmodern szövegrokonsági kapcsolatokhoz (165). 8.3.1. Posztmodern szövegrokonsági kapcsolatok prózaszövegekben (165). 8.3.2. Posztmodern szövegrokonsági kapcsolatok versszövegekben (166).

Utószó (169). FÜGGELÉK (171). 1. Szövegmutatók és megformáltságtipológia (173). 1.1. Szövegmutató a gyakorlatokban felhasznált szövegekhez (173). 1.1.1. Vers-

szövegek mutatója (173). 1.1.2. Prózaszövegek mutatója (174). 1.2. Szövegmutató a feladatokban felhasznált versszövegekhez (175). 1.2.1 Szövegmutató (175). 1.2.2. A szövegmutatóban felsorolt szövegek átirrt változata (176). 1.3. Megformáltságtipológiai vázlat (187). 1.3.1. Bevezető megjegyzések (187). 1.3.2. Szöveggyűjtemény és megformáltságtipológiai bázis. Kísérlet (187). 1.3.1. Megjegyzések a megformáltságtipológiai kísérlet folytatásához (198). 2. Bibliográfiai tájékoztató (199). 2.1. A kötet szerzőinek egyedül és együtt írott művei (199). 2.2. A kötet szerzőinek másokkal együtt írott művei (205). 2.3. Informatív írások (206).

BALÁZS GÉZA – BENKES ZSUZSA: TANKÖNYVSOROZAT A MAGYAR NYELV GIMNÁZIUMI ÉS SZAKKÖZÉPISKOLAI OKTATÁSA SZÁMÁRA

A Balázs Géza és Benkes Zsuzsa szerzőpáros tankönyvsorozata hat tankönyvből áll: a *Magyar nyelv a gimnáziumok és szakközépiskolák 9., 10., 11. és 12. évfolyama számára* készített négy tankönyvből, valamint az azok kiegészítésére szolgáló *Anyanyelvi beszédkultúra a nyelvi előkészítő tanfolyam számára* és a *Magyar nyelv a gimnáziumok és szakközépiskolák érettségire készülőknek. Az önálló felkészülés útjai* címűekből.

A 9. évfolyam számára írt tankönyv a *magyar nyelv nyelvészete ágaival, a magyar nyelvű szövegek szövegtanával*, valamint néhány – különféle szövegtípusba sorolható – *médiaműfajjal* foglalkozik.

A 10. évfolyam számára írt tankönyv az előző tankönyvben tárgyalt tematikát a magyar nyelv nyelvészete keretében a *nyelvi norma* és a *nyelvváltozatok* nézőpontjaival, a szövegtani társtudományok keretében a *szövegtipológia* általános kérdéseivel, a *szónoki beszéd* típusával foglalkozó *retorikai*, valamint néhány *szövegtípussal, szövegfajtaival* kapcsolatos ismeretekkel bővíti.

A 11. évfolyam számára írt tankönyv a magyar nyelv nyelvészete keretében a *szó- és mondatjelentés* nézőpontjaival, a szövegtan keretében a *szövegjelentés* alapkérdéseivel, a szövegtani társtudományok keretében a *stilisztika* tárgyával és feladataival ismereti meg a tanulókat.

A 12. évfolyam számára írt tankönyvben a tematika a *magyar nyelv története*, illetve a *nyelv és társadalom* témakörökkel bővül.

Az *Anyanyelvi beszédkultúra* című (nulladikos tankönyvnek is nevezett) tankönyv a korábban tanult *anyanyelvi* ismereteket az *idegen nyelvek tükrében* foglalja össze, míg a *magyar nyelvből érettségire készülők* számára írott segítséget nyújt az önálló felkészüléshez.

A hat könyv tartalomjegyzékét lásd alább.

**Balázs Géza – Benkes Zsuzsa: Anyanyelvi beszédkultúra
a nyelvi előkészítő évfolyam számára
Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2005.**

ISMERKEDJÜNK MEG AZ ÚJ TANKÖNYVVEL! (Bevezető olvasmány) (7).

BESZÉLGESSÜNK A KOMMUNIKÁCIÓRÓL! (11). A **kommunikációról általában** (13). Kommunikációs helyzetek. Az emberek közötti kommunikáció típusai és alkotóelemei. A nem közvetlen kommunikációs szándékú nyelvhasználat. Feladatok. A **nyelvi**

kommunikáció szűkebb értelemben (verbális kommunikáció) (19). A szókészlet és a nyelvtani szerkezet, a hangsúly és hanglejtés kommunikatív szerepe. A szűkebb értelemben vett nyelvi kommunikációt kísérő nem verbális elemek (a mimika, a gesztus, és a testbeszéd kommunikatív szerepe). Feladatok. **A nyelvi kommunikáció tágabb értelemben** (nem verbális kommunikáció) (25). Nem verbális nyelvek, nem verbális közlemények. Feladatok.

BESZÉLGESSÜNK A VERBÁLIS NYELVEKRŐL! (33). **A nyelvek kialakulása** (35). **A nyelvek osztályozása** (36). A nyelvek genetikai osztályozása. A nyelvek tipológiai osztályozása. Feladatok.

ISMERJÜK MEG A MAGYAR NYELV RENDSZERÉT MÁS NYELVEK RENDSZERÉNEK TÜKRÉBEN (43). **A nyelvek néhány közös tulajdonsága** (45). Feladatok. **A magyar nyelv néhány – a más nyelvekétől eltérő – jellemző vonása** (47). Feladatok. **A nyelv vizuális megjelenítési formái: az írás, a nyomtatás** (52). Feladatok.

TÁJÉKOZÓDJUNK A KOMMUNIKÁCIÓRÓL ADOTT KULTÚRÁN BELÜL ÉS A KULTÚRÁK KÖZÖTT (57). Az Európai Unió nyelvei (59). Feladatok. A kultúrák közötti nyelvi kommunikáció szűkebb értelemben (verbális kommunikáció) (63). A kultúrák közötti nyelvi kommunikáció tágabb értelemben (nem verbális kommunikáció) (64). Feladatok.

ALKOSSUNK SZÖVEGEKET SZÓBAN, ÍRÁSBAN! (71). Gyakorlatok.

RENDEZZÜNK VETÉLKEDŐT! (93). **Az alkotó képzelet nyomában** (95). **Gyermekjátékok** (97). **Vásárban** (101).

NYELVTANI KISSZÓTÁR (105).

MELLÉKLETEK (Szöveggyűjtemény) (110).

Balázs Géza – Benkes Zsuzsa: Magyar nyelv a gimnáziumok és szakközépiskolák 9. évfolyama számára
Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2001.

ELŐSZÓ (9)

BEVEZETÉS (11). Anyanyelv. Nyelv. Nyelvtudomány. Feladatok.

KÖNYV. KÖNYVTÁR (18). Feladatok.

MAGYAR NYELVEN SZÓBAN, ÍRÁSBAN (Ismétlés) (24). Feladatok.

A KOMMUNIKÁCIÓ TÉNYEZŐI ÉS FUNKCIÓI (28). Feladatok.

A TÖMEGKOMMUNIKÁCIÓ (33). Feladatok. **Médiaműfajok** (37). A hír. A tudósítás. A riport. Az interjú. A cikk. A kritika és az esszé. A jegyzet. A glossza. Feladatok. **A sajtó nyelve és műfajai** (50). Feladatok. **A rádió nyelve és műfajai** (53). Feladatok. **A televíziózás nyelve, műfajai** (57). Feladatok.

ÖSSZEFOGLALÁS (62).

A NYELVI SZINTEK GRAMMATIKÁJA (65). **Nyelv, grammatika, nyelvi szintek** (66). Jel, jelrendszer, nyelvi jel. A nyelvreírás modellje. Feladatok. **A jelentéssel nem bíró nyelvi elemek (fonémák és szótagok) szintje** (73). A beszédhangok meghatározása és felosztása. A hang és jelentés viszonya a nyelvben. A hangok előfordulásának szabályszerűségei a szavakban. A szótagok meghatározása és felosztása. **A szóelemek (morfémák) szintje** (82). A szóelemek (morfémák) meghatározása és osztályai. A tömorfémák formai és jelentéstani tulajdonságai. A toldalékmorfémák formai és jelentéstani tulajdonságai. A szóelemkapcsolatok (morfémakapcsolatok) formai és jelentéstani tu-

lajdonságai. Feladatok. **A szavak (lexémák és szóalakok) szintje** (89). A szó meghatározása és a szavak szófajokba sorolása. Az egyes szófajokhoz tartozó szavak formai és jelentéstani tulajdonságai. A képzett és az összetett szavak formai és jelentéstani tulajdonságai. Feladatok. **A szókapcsolatok szintje** (95). A szókapcsolatok meghatározása és osztályai. A morfológiai szószervezetek formai és jelentéstani tulajdonságai. A szintaktikai szószervezetek (szintagmák) formai és jelentéstani tulajdonságai. A nem grammatikai szókapcsolatok formai és jelentéstani tulajdonságai. Feladatok. **A mondatok szintje** (101). A mondatok meghatározása és osztályai. Az egyszerű mondatok formai és jelentéstani tulajdonságai. Az összetett mondatok formai és jelentéstani tulajdonságai. Feladatok.

A SZÖVEG FOGALMA, SZINTJEI ÉS SZERKEZETE (109). **A szöveg fogalma** (111). A mondat és a szöveg elhatárolása. Szövegmondat – szöveg. Szövegmeghatározások. Antológia. Feladatok. **A szöveg szintjei** (123). A szöveg szintjeiről általában. Feladatok. A szöveg pragmatikai szintje. Feladatok. A szöveg nyelvi-jelentéstani szintje. Feladatok. A szöveg szintaktikai szintje. Feladatok. **A szöveg szerkezete** (142). A szövegszerkezetről általában. Feladatok. **A szöveg megszólaltatása. A szövegfonetikai eszközök** (149). Feladatok.

ÖSSZEFOGLALÁS (156).

A MAGYAR HELYESÍRÁS ALAPELVEI (158). Feladatok.

ÖSSZEFOGLALÓ TÁBLÁZATOK (163).

SZÓJEGYZÉK (175).

Balázs Géza – Benkes Zsuzsa: Magyar nyelv a gimnáziumok és szakközépiskolák 10. évfolyama számára
Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2002.

ELŐSZÓ (9).

A NYELVI KOMMUNIKÁCIÓ KUTATÁSÁNAK TUDOMÁNYÁGAI (Bevezető olvasmány) (11). A szövegtudományok. A makro-szövegtudományok. Az alapozó tudományok és módszertanok. Feladatok.

MAGYAR NYELVEN SZÓBAN, ÍRÁSBAN (Ismétlés) (16). **A nyelvi szintek grammatikája** (16). Feladatok. **Szövegtani ismeretek** (18). Feladatok. **Kommunikáció, tömegkommunikáció** (25). Feladatok.

KÖNYV, KÖNYVTÁR (30). **Könyvtári katalógusok, számítógépes adatbázisok** (31). Feladatok. **Az internet szerepe az információszerzésben** (34). A forráshasználat etikai normái és formai kötöttségei. Feladatok.

ÖSSZEFOGLALÁS (39).

NYELVVÁLTOZATOK (41). **A nyelvek tagoldódása. A nyelvváltozatok sokfélesége** (41). A magyar nyelv változatai. Egy nyelv – több nyelvváltozat. A nyelvi rétegződés. A nyelv vízszintes és függőleges tagolódása. Nemzeti nyelv, irodalmi nyelv, köznyelv, sztenderd. Feladatok. **A nyelvek területi tagolódása** (47). A nyelvjárások elkülönítése. A magyar nyelvjárások. A regionális köznyelvek. Anyanyelvjárás és nyelvművelés. Feladatok. **A nyelvváltozatok rendszere** (53). Idiolektus, szavajárás. Családi nyelvhasználat. Szociolektus, csoportnyelv, szaknyelv. Hobbinyelvek. Politikai nyelvhasználat. Ifjú-

sági nyelv, katonanyelv. Zsargon, argó. A nyelvváltozatok változása. Szleng. Feladatok. **Stílus, stílusréteg, nyelvváltozat** (59). Feladatok.

ÖSSZEFOGLALÁS (63).

A SZÖVEGEK OSZTÁLYOZÁSÁNAK ÁLTALÁNOS KÉRDÉSEI (65). **Monológ – párbeszéd** (66). Feladatok. **Szövegtípus – szövegfajta**, (68). Feladatok.

AZ ALAPVETŐ RETORIKAI ISMERETEK (73). **A szónoklás művészete** (73). A retorika története. Retorika és szövegtan. Feladatok. **A szónoki beszéd előkészítése és előadása** (78). A felkészülés. Az elrendezés. A megfogalmazás, a stílus. Az előadás. A kívülről való megtanulás. Feladatok. **A szónoki beszéd részei és típusai** (85). A szónoki beszéd részei. A politikai, a törvényszéki, az egyházi szónoki beszéd. Az ünnepi és az alkalmi beszéd. Feladatok. **Az érvelés és a cáfolás módszerei** (94). Az érvelési rendszer elemei. Logikai következtetésfajták. Az ellenfél érvelésének megértése és bírálata. A cáfolás (ellenvetés) módszerei. A meggyőzés. Feladatok.

ÖSSZEFOGLALÁS (103).

SZÖVEGTÍPUSOK (105) **Leírás, elbeszélés, érvelés** (106). Feladatok. **Osztályozás, meghatározás, definíció** (111). Feladatok. **Értekezés, tanulmány, magyarázat** (113). Feladatok. **Előadás, kiselőadás, hozzászólás** (115). Feladatok. **Hivatalos írásművek** (118). Pályázat. Szakmai önéletrajz. Hivatalos levél. Jegyzőkönyv. Meghatalmazás, elismervény. Feladatok.

ÖSSZEFOGLALÁS (127).

HELYESÍRÁS (128). **A nem latin betűs tulajdonnevek és az újabb idegen szavak írásmódja** (128). Feladatok.

SZÓJEGYZÉK (132).

MELLÉKLETEK (135). Szöveggyűjtemény.

Balázs Géza – Benkes Zsuzsa: Magyar nyelv a gimnáziumok és szakközépiskolák 11. évfolyama számára
Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2003.

ELŐSZÓ (9).

BEVEZETŐ OLVASMÁNY (11). A szövegtani tudományok a nyelvi kommunikáció kutatásában.

MAGYAR NYELVEN SZÓBAN, ÍRÁSBAN (Ismétlés) (14). **A szövegek osztályozásának általános kérdései** (14). **Alapvető retorikai ismeretek** (16). **A nyelvváltozatok** (17). Feladatok.

A VERBÁLIS SZÖVEGEK JELENTÉSTANA MINT A (NYELVI) STILISZTIKA ALAPJA (23). **A szövegmegformáltság két arca és a jelentés tartományai** (24). Stílus és jelentés, a hangalak és a jelentés viszonya. Stilisztika és jelentéstan. Feladatok. **A szavak hangalakjának és jelentésének viszonya a nyelvi rendszerben és a szövegben** (38). Szavak: jelentéselemek, jelentésszerkezet. A szavak hangalakja és jelentése viszonyának formái a nyelvi rendszerben. A szavak hangalakja és jelentése viszonyának formái a szövegben. Feladatok. **A szókapcsolatok és a mondatok hangalakjának és jelentésének viszonya nyelvi rendszerben és a szövegben** (48). Szókapcsolatok, mondatok: jelentéselemek, jelentésszerkezet. A szókapcsolatok és a mondatok hangalakja és jelentése vi-

szonyának formái a nyelvi rendszerben. A szókapcsolatok és a mondatok hangalakja és jelentése viszonyának formái a szövegben. Feladatok.

ÖSSZEFOGLALÁS (58).

STÍLUS ÉS JELENTÉS A MINDENNAPI NYELVHASZNÁLATBAN (60). Stílus, stílusrétteg, nyelvhasználat (60). A stílusok, stílusrétegek osztályozásának általános szempontjai. A stílusok, stílusrétegek szövegtípusok alapján létrehozott osztályozása. Feladatok. **A magánéleti (társalgási) szövegek stílusa (65).** A viselkedéskultúra. Feladatok. **A közéleti (nyilvános) szövegek stílusa (73).** A hivatalos szövegek stílusa (75). Feladatok. **A tudományos és a szakmai szövegek stílusa (80).** Feladatok. **A publicisztikai (sajtónyelvi) szövegek stílusa (85).** Feladatok.

ÖSSZEFOGLALÁS (93).

A SZÉPIRODALMI STÍLUS (95). A hangalak szerepe a szépirodalmi stílusban (98). Hangfestés, (hangszimbolika), ritmusjelenségek, íráskép. A látható nyelv. Feladatok. **A szóképek (trópusok) (110).** A metafora. A metonímia. A szinesztézia és a szinekdoché. A metaforából származó szóképek. A szóképekhez csatlakozó stílári eszközök. Feladatok. **Az alakzatok (figurák) – mondatstilisztikai eszközök (123).** Feladatok.

ÖSSZEFOGLALÁS (128).

STÍLUSTÖRTÉNET (129). A stílustörténet nyelvi szempontból (130). Feladatok.

HELYESÍRÁS (138). A helyesírás értelemtükröző lehetőségei különféle szövegekben. Feladatok.

SZÓJEGYZÉK (145).

MELLÉKLETEK (Szöveggyűjtemény) (147).

Balázs Géza – Benkes Zsuzsa: Magyar nyelv a gimnáziumok és szakközépiskolák 12. évfolyama számára
Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2004.

Előszó (9).

BEVEZETŐ OLVASMÁNY (11). A nyelv és a kommunikáció megközelítései.

ÁLTALÁNOS NYELVI ISMERETEK (13). Ember és nyelv (13). **A nyelv mint jelrendszer (14).** **A beszéd mint cselekvés (19).** Feladatok. Nyelv és gondolkodás. A gondolkodás elsőbbsége. A nyelv elsődlegessége. A gondolkodás és a nyelv kölcsönössége. A magyar nyelv és a kultúra viszonya. Feladatok. **Az európai nyelvcsaládok típusai (27).** Kulturális vagy areális nyelvrokonság. A magyar nyelv a világ nyelvei között. Feladatok.

A MAGYAR NYELV TÖRTÉNETE (31). Változás és állandóság a nyelvben. (32). A nyelvi változás. A nyelvi állandóság. Feladatok. **A magyar nyelv eredete, rokonsága (36).** Az összehasonlító nyelvtudomány módszerei. Nem bizonyító erejű hasonlóságok. További hasonlóságok a nyelvek között. A nyelvrokonság. A nyelvrokonság bizonyítékai. Az uráli-finnugor nyelvcsalád. Az uráli-finnugor nyelvrokonság bizonyítékai. A nyelvrokonság kutatói. Egyéb rokonítási kísérletek. Feladatok. **A magyar nyelv történetének fő szakaszai (44).** A nyelvújítás. A mai magyar nyelv. A magyar nyelv az informatika korában. Feladatok. **A nyelvtörténeti kutatások forrásai (49).** Magyar nyelvemlékek. Nyelvemléktípusok. Feladatok. **A magyar hangállomány, grammatikai rend-**

szer és szókészlet kialakulása (54). A hangállomány kialakulása. A nyelvtani rendszer kialakulása. Mondatszerkezeti változások. A magyar szókészlet rétegei és a jelentésváltozások. Idegen eredetű szókészlet. Jelentésváltozások. A jelentésváltozások oka. Érintkezésen és hasonlóságon alapuló jelentésváltozások. Érintkezésen alapuló történeti jelentésváltozások. Hasonlóságon alapuló történeti jelentésváltozások. Feladatok. **Az írott norma kialakulása (64).** A magyar irodalmi nyelv születése. Az irodalmi nyelv első műfajai. Nyelvtanirodalom. Az irodalmi nyelv egységesülése napjainkig. Nyelvi regionalizmusok. Feladatok. **A magyar helyesírás történetének főbb állomásai (69).** Feladatok.

NYELV ÉS TÁRSADALOM (74). **Nyelvváltozatok a mai magyar nyelvben. Egy magyar nyelvjárás bemutatása (74).** Nyelvjárások, csoportnyelvek. Mai magyar nyelvjárás régiók. A nyelvjárások változása. A nyelvjárások jövője. A mai magyar nyelvhasználat társadalmi és stílus szerinti rétegződése. A nyelvváltozatok osztályozása. Feladatok. **A határon túli magyar nyelvváltozatok (79).** Többközpontú magyar nyelv. A két-nyelvűség alapkérdései. Feladatok. **Nyelvpolitika (84).** A nyelvi tervezés elvei és feladatai. A nyelvi tervezés területei. Feladatok. **Magyar nyelvkultúra az ezredfordulón (87).** Nyelvhelyességi vétségek és stílustalanságok a mindennapi nyelvhasználatban. Szókészlettani változások. Nyelvtani változások. Nyelvjárás és nyelvművelés. Feladatok.

A NYELV ÉS A KOMMUNIKÁCIÓ MEGKÖZELÍTÉSEI (96). Ismétlés. **A kommunikáció tényezői és funkciói (96).** Kommunikáció és kultúra. Feladatok. **A nyelvi szintek grammatikája (101).** A jelentéssel nem bíró nyelvi elemek szintje. Feladatok. A szóelemek (morfémák) szintje. A szavak (lexémák és szóalakok) szintje. Feladatok. A szókapcsolatok szintje. Feladatok. A mondatok szintje. Feladatok. **A szövegtan (111).** A szöveg fogalma. Feladatok. A szöveg szintjei. Feladatok. A szöveg szerkezete. Feladatok. **Szövegtani társtudományok (119).** Szövegtipológia. Feladatok. Egy sajátos szövegtípus: az esszé. Feladatok. Retorika. Feladatok. Stílus, stíluszintek, stilisztikai eszközök. Feladatok.

Mellékletek (SZÖVEGGYŰJTEMÉNY) (139).

Szójegyzék (168).

Balázs Géza – Benkes Zsuzsa: Magyar nyelv a gimnáziumok és szakközépiskolák érettségire készülőinek

Az önálló felkészülés útja

Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2006.

ELŐSZÓ (9). Érettségi régen és ma. Az érvényben lévő érettségi vizsgarendszer magyar nyelvből. A könyv felépítése. Javaslatok a könyv használatához. A felkészüléshez felhasználandó irodalom. A felkészüléshez ajánlott irodalom.

A MAGYAR NYELVI ÉRETTSÉGI TÉMAKÖREI (15). Előkészület a szóbeli vizsgára.

EMBER ÉS NYELV (17). Az Ember és nyelv témakörhöz tartozó résztémák és fogalmak. Szóbeli tételminták és tételvázlatok. Forrásmunkák a témakör feldolgozásához.

A KOMMUNIKÁCIÓ (24). A kommunikáció témakörhöz tartozó résztémák és fogalmak. Szóbeli tételminták és tételvázlatok. Forrásmunkák a témakör feldolgozásához.

A MAGYAR NYELV TÖRTÉNETE (32). A magyar nyelv története témakörhöz tartozó résztémák és fogalmak. Szóbeli tételminták és tételvázlatok. Forrásmunkák a témakör feldolgozásához.

NYELV ÉS TÁRSADALOM (40). A Nyelv és társadalom témakörhöz tartozó résztémák és fogalmak. Szóbeli tételminták és tételvázlatok. Forrásmunkák a témakör feldolgozásához.

A NYELVI SZINTEK (47). A nyelvi szintek témakörhöz tartozó résztémák és fogalmak. Szóbeli tételminták és tételvázlatok. Forrásmunkák a témakör feldolgozásához.

A SZÖVEG (63). A szöveg témakörhöz tartozó résztémák és fogalmak. Szóbeli tételminták és tételvázlatok. Forrásmunkák a témakör feldolgozásához.

A RETORIKA ALAPJAI (73). A retorika alapjai témakörhöz tartozó résztémák és fogalmak. Szóbeli tételminták és tételvázlatok. Forrásmunkák a témakör feldolgozásához.

STÍLUS ÉS JELENTÉS (79). A Stílus és jelentés témakörhöz tartozó résztémák és fogalmak. Szóbeli tételminták és tételvázlatok. Forrásmunkák a témakör feldolgozásához.

A MAGYAR NYELVI ÉRETTSÉGI VIZSGA ÍRÁSBELI FELADATAI (89). Előkészület az írásbeli vizsgára. Típusfeladatok a szövegértéshez. Típusfeladatok a szövegalkotáshoz. Típusfeladatok a nyelvi-irodalmi, műveltségi feladatsorhoz. Gyakorlati írásbeliség. Helyesírás az érettségien.

FÜGGELÉK (97). A résztémák és fogalmak listája témakörök szerint. A résztémák és fogalmak alfabetikus listája. Tételvariációk témakörök szerint.

MELLÉKLETEK (Szöveggyűjtemény) (111).

IRODALOM (143).

VASS LÁSZLÓ: SZÍNEK ÉS KÉPEK. A TÖBB MEDIÁLIS ÖSSZETEVŐBŐL FELÉPÍTETT KOMMUNIKÁTUMOK MEGKÖZELÍTÉSÉHEZ

JGYF Kiadó, Szeged, 2006. 160 p.

Előszó (5).

1. A folyón át... *Mózes-illusztrációk. Mert törvény nélkül széthullik a nép* (7). 1. Bevezető megjegyzések (7). 2. Mózes-illusztrációk (7). 2.1. Mózes és testvérei (7). 2.2. Mózes és Madárka (14). 2.3. Az öldöklő angyal (20). 2.4. Mózes, a vezér (23). 2.5. A moabiták ellen (28). 2.6. Mózes és felesége (31). 2.7. Áron, a főpap (33). 2.8. Az Ígret földje (35). 3. Mesei vagy drámai előadásmód? (37). 4. Módszertani megjegyzések (39).

2. *Képek és színek a Tragédiából. Téged vezessen rózsás ifjuságod* (43). I. Színek és interpretációk (44). 1. A *Tragédia* 'szövegváltozat'-airól (45). 2. Korabeli interpretációkról (48). 2.1. Arany János méltatása (48). 2.2. Erdélyi János kritikájából (50). 3. Madách észrevételei, reflexiói (54). 4. Irodalomtörténeti interpretációk (56). 4.1. Az irodalomtörténeti interpretációk köréből (56). 4.2. A *Tragédia* eszmevilágának dimenzióiról (61). 4.2.1. Hegel történelemfilozófiája és dialektikája (61). 4.2.2. Rousseau társadalomelmélete (63). 4.2.3. Madách olvasmányélményekből transzponált filozófiai eszméi (63). 4.2.4. Mechanikus materialista nézetek – Feuerbach és Ludwig Büchner (64). 4.2.5. Kortárs magyar gondolatok (65). 4.2.6. Kant ismeretelmélete és etikája (67). 5. Miféle „köz-

megegyezés” felé? (67). II. Színek és illusztrációk (68). 1. A vizsgálati keret és az illusztrációk (69). 2. Színek és képek (69). 2.1. A Paradicsom (70). 2.2. A Paradicsomon kívül (72). 2.3. Egyiptom (72). 2.4. Athén (74). 2.5. Prága (75). 2.6. London (77). 2.7. Repülés az úrben (78). 2.8. Az eszkimóvilág (80). 2.9. A Paradicsomon kívül (81). 3. Az illusztrációk tipológiai sajátosságairól (82). III. Színek és színpad (84). 1. Az ősbemutatótól a Szegedi Szabadtéri Játékokig (84). 2. A *Tragédia* a Szegedi Szabadtéri Játékokon (87). 3. Feljegyzések a 'szegedi' rendezők elgondolásairól (87). 4. Szemiotikai és technikai médiumok (92). 4.1. Szemiotikai médiumok (93). 4.2. Technikai médiumok (94). 5. Színek és szcenika (95). 5.1. A színpadkép általános alaprajza (96). 5.2. Színpadkép a paradicsomi jelenethez (97). 5.3. Diszletterv a londoni színhez (98). 6. A kommunikációkörnyezet tényezői (100).

3. Balázs Béla – Bartók Béla – Kass János: A Kékszakállú herceg vára. *Nem tudod, mi van mögöttük* (105). 0. Verbális, zenei és vizuális összetevők (105). 1. A Kékszakállú keletkezéséről (105). 2. A szemiotikai és a technikai médiumok tipológiájához (107). 3. A korpusz felépítése és feldolgozása (107). 3.0. A herceg és Judit (108). 3.1. A kínzókamra (113). 3.2. A fegyveres-ház (116). 3.3. A kincsház (119). 3.4. A virágoskert (122). 3.5. A herceg teljes birodalma (125). 3.6. A könnyek tava (131). 3.7. A régi asszonyok (137). 4. A színpad és a praxis (145).

Utószó (149). **Irodalomjegyzék** (153).

A SZEMIOTIKAI SZÖVEGTAN EDDIG MEGJELENT KÖTETEI

- PETŐFI S. JÁNOS – BÉKÉSI IMRE (szerk.): 1. A szövegtani kutatás néhány alapkérdése (1990., második kiadás: 1993.).
- PETŐFI S. JÁNOS – BÉKÉSI IMRE (szerk.): 2. A magyar szövegtani kutatás irodalmából (Első rész) (1991., második kiadás: 1996.).
- PETŐFI S. JÁNOS – BÉKÉSI IMRE (szerk.): 3. A magyar szövegtani kutatás irodalmából (Második rész) (1991.).
- PETŐFI S. JÁNOS – BÉKÉSI IMRE (szerk.): 4. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (I) (1992.).
- PETŐFI S. JÁNOS – BÉKÉSI IMRE – VASS LÁSZLÓ (szerk.): 5. Szövegtani kutatás: témák, eredmények, feladatok (1992.).
- PETŐFI S. JÁNOS – BÉKÉSI IMRE – VASS LÁSZLÓ (szerk.): 6. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (II) (1993.).
- PETŐFI S. JÁNOS – BÉKÉSI IMRE – VASS LÁSZLÓ (szerk.): 7. A multimediális kommunikumok szemiotikai textológiai megközelítéséhez (1994.).
- PETŐFI S. JÁNOS – BÉKÉSI IMRE – VASS LÁSZLÓ (szerk.): 8. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (III) (1995.).
- PETŐFI S. JÁNOS – BÉKÉSI IMRE – VASS LÁSZLÓ (szerk.): 9. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (I) (1996.).
- PETŐFI S. JÁNOS – BÉKÉSI IMRE – VASS LÁSZLÓ (szerk.): 10. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (II) (1997.).
- PETŐFI S. JÁNOS – BÉKÉSI IMRE – VASS LÁSZLÓ (szerk.): 11. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (III) (1998.).
- PETŐFI S. JÁNOS – BÉKÉSI IMRE – VASS LÁSZLÓ (szerk.): 12. Szövegtani kutatás: témák, eredmények, feladatok (II) (1999.).
- PETŐFI S. JÁNOS – BÉKÉSI IMRE – VASS LÁSZLÓ (szerk.): 13. 0. A szövegtani kutatás: általános kérdései. 1. Szaknyelvi szövegek. 2. Tankönyvi szövegek (2000.).

PETŐFI S. JÁNOS – BÉKÉSI IMRE – VASS LÁSZLÓ (szerk.): 14. 0. A szövegtani kutatás: általános kérdései. 1. Kép és szöveg. 2. Kommunikáció a médiában (2001.).

PETŐFI S. JÁNOS – BÉKÉSI IMRE – VASS LÁSZLÓ (szerk.): 15. 0. A szövegtani kutatás: általános kérdései. 1. Kép és szöveg. 2. Szöveg és fordítás (2003.).

PETŐFI S. JÁNOS – BÉKÉSI IMRE – VASS LÁSZLÓ (szerk.): 16. 0. A szövegtani kutatás: általános kérdései. 1. Szöveg és zene. 2. Mediális transzpozíciók (2004.).

PETŐFI S. JÁNOS – BÉKÉSI IMRE – VASS LÁSZLÓ (szerk.): 17.a Vass László: Poézis és piktúra. Tanulmányok. 17.b Általános információk (2005.).

X 4 0 8 6 8

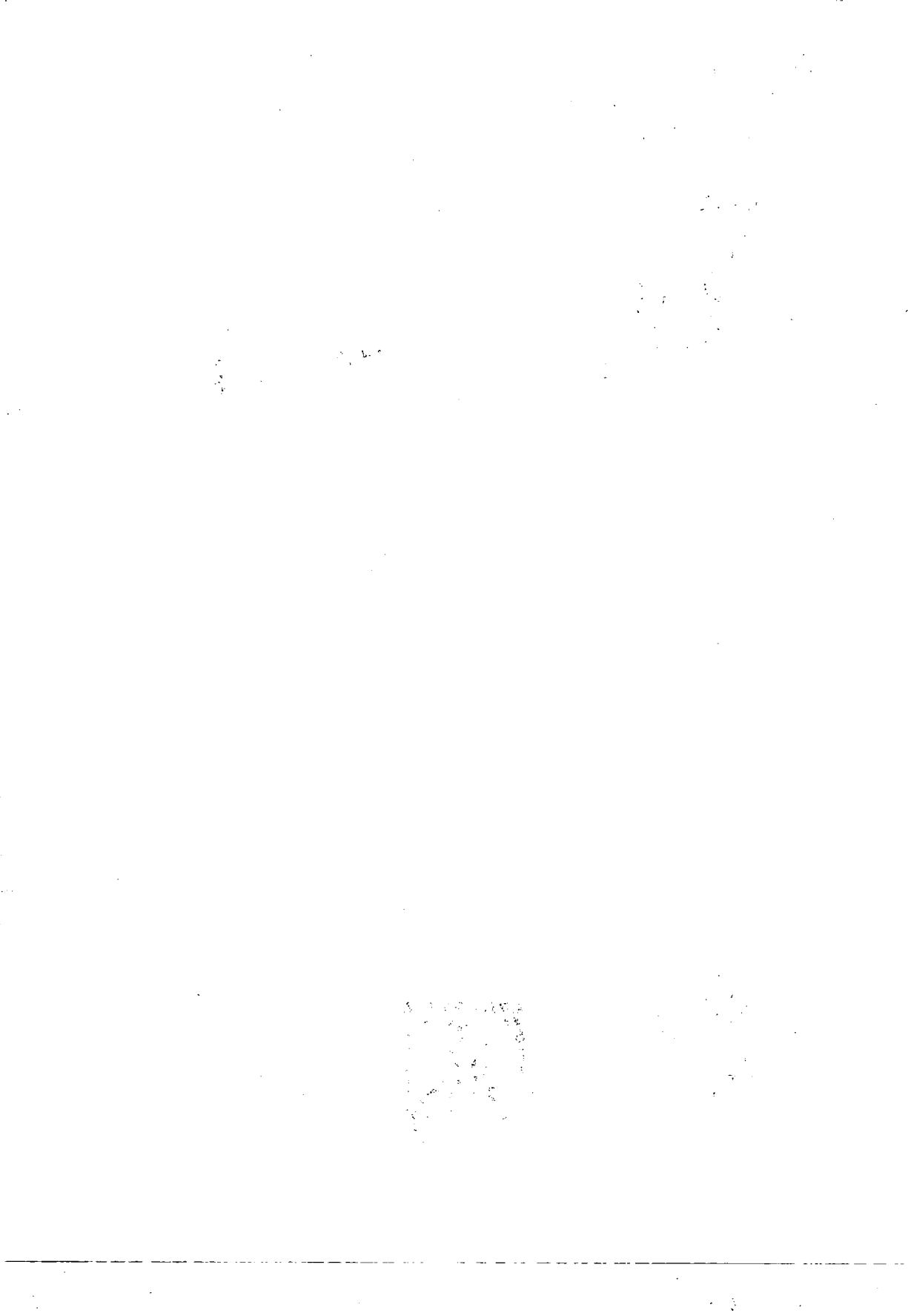
Kiadja: A Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó
Felelős kiadó: Békési Imre
Kiadóvezető: Pitrik József menedzserigazgató
Nyomdai előkészítés: Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó

Nyomdai és kötészeti munka: Opar Bt.
Felelős vezető: Czakó Győző
Készült: 19 (A/5) ív terjedelemben, ofszetnyomással

XB lot 210

netter

ho

SZENIOTIKAI SZÖVEGTÁR

2.349 Ft

9 789634 828235

